Meryem ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NİN JUNG'UN ARKETİPLER VE PSİKOLOJİK TİPLER KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem ERDOĞAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NİN JUNG'UN ARKETİPLER VE PSİKOLOJİK TİPLER KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem ERDOĞAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. AKARTÜRK KARAHAN

ANKARA 2020

ONAY SAYFASI

Meryem ERDOĞAN tarafından hazırlanan "Dede Korkut Hikâyeleri'nin Jung'un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Bağlamında İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üni.	
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üni.	
Dr. Öğr. Üyesi Aziz GÖKÇE	Bülent Ecevit Üni.	

Tez Savunma Tarihi: 15.06.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad Soyad

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Meryem ERDOĞAN

Ülkeme ve Ülküme

TEŞEKKÜR

Eski Türk diline ve bu dille yazılmış olan edebi eserler ile içinde barındırdığı psikolojik unsurları anlamaya katkı niteliğindeki bu çalışmada özverisini esirgemeyen, bilgisiyle yol gösterici olan, lisans eğitimimden itibaren ilminden ve tecrübelerinden faydalandığım danışmanım sayın Doç. Dr. Akartürk KARAHAN'a rehberliği, hoşgörüsü ve her türlü yardımından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde bulunmayı kabul ettikleri için saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Funda TOPRAK'a ve Dr. Öğr. Üyesi Aziz GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Varlığı ile beni güçlü kılan ve her zaman yanımda olup benden hiçbir desteğini esirgemeyen anne ve babama, canım kardeşim ve ağabeyime, bana olan inanç ve güveniyle her daim yanımda olan sevgili dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri'nin Jung'un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Bağlamında İncelenmesi

Erdoğan, Meryem

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Akartürk Karahan

Haziran 2020, 288 sayfa

Bu çalışmadaki temel amaç; İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji kuramının içerisinde yer alan "arketip" ve "psikolojik tip" kavramlarıyla Türk edebiyatının her açıdan incelenmeye en elverişli eserleri arasında yer alan Dede Korkut Hikâyeleri'ni incelemektir. Edebiyat ve psikolojinin kesişim kümesi içerisinde yer alan arketipler insanlık tarihinin ortak birikimidir. Psikolojik tipler ise bu ortak birikimin izleri olan arketipleri tamamlar niteliktedir. Bu bağlamda çalışmanın "GİRİŞ" bölümünde öncelikle Carl Gustav Jung'un biyografisi ve analitik psikoloji kuramı üzerinde durulmuş. Rüyaların analitik psikolojideki yerinden bahsedildikten sonra temel arketipler ve psikolojik tipler başlıklar halinde anlatılmış ve son olarak da bu alandaki çalışmalara yer verilmiştir. Sonrasında ise Dede Korkut Hikâyelerinin niteliği, ortaya çıkış yeri ve tarihi, coğrafyası, dili, şekli ve üslubu, nüshaları, Dede Korkut'un kimliği ve kişiliği anlatıldıktan sonra Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Çalışmanın "DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NİN JUNG'UN ARKETİPLER VE PSİKOLOJİK TİPLER KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ" adlı ikinci bölümünde ise Dede Korkut Hikayeleri içinde yer alan 12 anlatı giriş bölümünde anlatılan 8 arketip (çocuk, kahraman, anne, persona, gölge, anima, animus, yaşlı bilge adam, ben) ve 8 psikolojik tip (dışadönük düşünsel, dışadönük duygusal, dışadönük duyusal, dışadönük sezgisel, içedönük düşünsel, içedönük duygusal, içedönük duyusal, içedönük sezgisel) bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arketip, arketipsel sembolizm, Dede Korkut Hikâyeleri, Jung, psikolojik tipler

ABSTRACT

Analysis of Dede Korkut Stories In the context of Jung's Archetypes and Psychological Types Theory

Erdoğan, Meryem

Master, Turkish Language and Literature

Supervisor: Doç. Dr. Akartürk Karahan

June 2020,288 pages

The main purpose of this study; Was the examination of Dede Korkut Stories, which are among the most suitable works of Turkish literature in every aspect, with the concepts of "archetype" and "psychological type" included in the Analytical Psychology theory of Swiss psychiatrist Carl Gustav Jung. Archetypes, which belong to the intersection of literature and psychology, are the product of common accumulation of human history. Psychological types complement the archetypes which behold the traces of this common accumulation. In this context, the "INTRODUCTION" section of the study primarily focused on the biography of Carl Gustav Jung and analytical psychology. After mentioning the place of dreams in analytical psychology, basic archetypes and psychological types are described in following sections and, finally, relevant studies are introduced. Following, after describing the nature, place of origin and history, geography, language, shape and style of the Dede Korkut Stories, copies, identity and personality of Dede Korkut, relevant studies on Dede Korkut Stories were mentioned.

In the second part of the study entitled "ANALYSIS OF DEDE KORKUT STORIES IN THE CONTEXT OF JUNG'S ARCHETYPES AND PSYCHCOLOGICAL TYPES THEORY", 12 narratives in the Dede Korkut Stories are analyzed according to the 8 archetypes (child, hero, mother, persona, shadow, anima, animus, old wise man, I) and 8 psychological types (extraverted thinking, extraverted feeling, extraverted sensation, extraverted intuition, introverted thinking, introverted feeling, introverted sensation, introverted intuition) introduced in the first part.

Keywords: Archetype, archetypal symbolism, Dede Korkut Stories, Jung, psychological types.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI

BEYAN iii

İTHAF iv

TEŞEKKÜR v

ÖZET vi

ABSTRACT vii

İÇİNDEKİLER viii

1.GİRİŞ 1

1.1.Carl Gustav Jung 1

1.2.Rüyaların Analitik Psikolojideki Yeri 4

1.3.Temel Arketipler 5

1.3.1.Persona Arketipi 5

1.3.2.Gölge Arketipi 6

1.3.3.Anima ve Animus Arketipi 6

1.3.4.Kahraman Arketipi 7

1.3.5.Yaşlı Bilge Adam Arketipi 9

1.3.6.Ben Arketipi 9

1.3.7.Anne Arketipi 10

1.3.8.Çocuk Arketipi 11

1.4.Kişilik Tipleri 11

1.4.1.Libidonun İki Temel Tutumu 12

1.4.2.Bilincin Dört İşlevi 12

1.4.3.Dışadönük Düşünsel Tip 13

1.4.4.Dışadönük Duygusal Tip 14

1.4.5.Dışadönük Duyusal Tip 14

1.4.6.Dışadönük Sezgisel Tip 15

1.4.7.İçedönük Düşünsel Tip 15

1.4.8.İçedönük Duygusal Tip 16

1.4.9.İçedönük Duyusal Tip 17

1.4.10.İçedönük Sezgisel Tip 17

1.5. Analitik Psikoloji Üzerine Çalışmalar 17

1.5.1. Carl Gustav Jung'un Çalışmaları 18
1.5.2. Diğer Çalışmalar 19
1.6. Dede Korkut Hikâyeleri 20
1.6.1.Dede Korkut Hikâyeleri ve Hikâyelerin Niteliği 21
1.6.2.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Teşekkül ve Tespit Tarihi 22
1.6.3.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Coğrafyası 23
1.6.4.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Dili, Şekli ve Üslubu 24
1.6.5.Dede Korkut Hikâyeleri ve Hikâyelerin Nüshaları 26
1.6.6.Dede Korkut'un Adı 29
1.6.7.Dede Korkut'un Tarihi Kimliği ve Kişiliği 30
1.6.8.Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar 32
1.6.8.1. Metin Neşri Üzerine Çalışmalar 32
1.6.8.2. Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Yapılan Tez Çalışmaları 35
1.6.8.3. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Tipler Üzerine Çalışmalar 38
2. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NİN JUNG'UN ARKETİPLER VE PSİKOLOJİK TİPLER KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 41
2.1. Arketipler 41
2.1.1.Çocuk Arketipi 41
2.1.1.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 41
2.1.1.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikaye 43
2.1.1.3. Kam Püre'nin oğlı Bamsı Beyrek Hikâyesi 48
2.1.1.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 49
2.1.1.5. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 52
2.1.2. Kahraman Arketipi 53
2.1.2.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 54
2.1.2.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 61
2.1.2.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 69
2.1.2.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 73
2.1.2.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 82
2.1.2.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 89
2.1.2.7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Hikâyesi 94
2.1.2.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 95
2.1.2.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi 101
2.1.2.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 109

2.1.2.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkarttığı Hikâye 115
2.1.2.12.İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye 119
2.1.3. Anne Arketipi 121
2.1.3.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 122
2.1.3.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 127
2.1.3.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 129
2.1.3.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 130
2.1.3.5.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 132
2.1.3.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 132
2.1.3.7. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 134
2.1.3.8.Begil Oğlu Emren Hikâyesi 135
2.1.3.9. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 136
2.1.3.10.Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 137
2.1.4. Animus Arketipi 138
2.1.4.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 139
2.1.4.2. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 140
2.1.4.3. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 140
2.1.4.4. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 143
2.1.4.5. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 145
2.1.5. Anima Arketipi 147
2.1.5.1. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 148
2.1.5.2. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 149
2.1.5.3. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 152
2.1.6. Persona 153
2.1.6.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 154
2.1.6.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikaye 156
2.1.6.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 158
2.1.6.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 161
2.1.6.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 165
2.1.6.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 167
2.1.6.7. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 168
2.1.6.8. Begil Oğlu Emren Hikâyesi 169
2.1.6.9. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 171
2.1.6.10. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 172

2.1.6.11. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrekin Öldüğü Hikâye 173
2.1.7.Gölge Arketipi 174
2.1.7.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 174
2.1.7.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 175
2.1.7.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 179
2.1.7.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 182
2.1.7.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 184
2.1.7.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 186
2.1.7.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi 188
2.1.7.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 190
2.1.7.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi 192
2.1.7.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 194
2.1.7.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 196
2.1.7.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye 197
2.1.8.Yaşlı Bilge Adam Arketipi 198
2.1.8.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 199
2.1.8.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 202
2.1.8.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 204
2.1.8.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 207
2.1.8.5.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 209
2.1.8.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 210
2.1.8.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi 213
2.1.8.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 214
2.1.8.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi 216
2.1.8.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 217
2.1.8.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 217
2.1.8.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye 219
2.1.9. Ben Arketipi 220
2.1.9.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 221
2.1.9.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 222
2.1.9.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 222
2.1.9.4.Kazan Oğlu Uzuz Beyin Tutsak Olduğu Hikaye 223
2.1.9.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 224
2.1.9.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 225

2.1.9.7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Hikâyesi 226
2.1.9.8. Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâyesi 226
2.1.9.9.Begil Oğlu Emren Hikâyesi 228
2.1.9.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 228
2.1.9.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 229
2.1.9.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye 230
2.2. Psikolojik Tipler 230
2.2.1. Dışadönük Düşünsel Tip 231
2.2.1.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 231
2.2.1.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 234
2.2.1.3.Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 236
2.2.1.4.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 237
2.2.1.5.Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 238
2.2.1.6. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 240
2.2.2. Dışadönük Duygusal Tip 241
2.2.2.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi 241
2.2.2.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 247
2.2.2.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 251
2.2.2.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 253
2.2.2.5. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 255
2.2.2.6. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye 256
2.2.2.7. Begil Oğlu Emren Hikâyesi 257
2.2.2.8. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi 257
2.2.2.9. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye 258
2.2.2.10. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye 260
2.2.3. Dışadönük Duyusal Tip 261
2.2.3.1.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 262
2.2.3.2. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 263
2.2.3.3. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 265
2.2.3.4. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi 266
2.2.4. Dışadönük Sezgisel Tip 266
2.2.4.1. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 267
2.2.4.2. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye 268
2.2.5. İçedönük Duygusal Tip 269

2.2.5.1.Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Hikâye 270
2.2.5.2. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi 272
2.2.5.3. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi 273
2.2.6. İçedönük Düşünsel Tip 275
2.2.6.1. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye 275
SONUÇ 277
SÖZLÜKÇE 280
KAYNAKLAR 283

1.GİRİŞ

1.1. Carl Gustav Jung

İsviçreli psikiyatr ve analitik psikoloji okulunun kurucusu olan Carl Gustav Jung 26 Temmuz 1875 yılında İsviçre'nin küçük bir kasabası olan Kesswil'de dünyaya gelmiştir (Jung 2006:2). Doğduğu bu küçük kasaba onun doğa ile iç içe bir yaşama olan sevgisinin ilk filizlerinin atıldığı yerdir. Yaşamının ilk yıllarını bu kasabada geçiren Jung klasik filoloji ve arkeoloji öğrenmek amacıyla 1895'de Basel Üniversitesi'ne girmiş fakat sonrasında ilgisi tıp alanına kaymış ve bu alanda öğrenim görmeye başlamıştır.1902'de Zürih Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra tıp doktoru unvanını almıştır. Şizofreni üzerindeki incelemeleriyle tanınan ve tıp terminolojisine "şizofreni" kavramını kazandıran ilk kişi olan daha sonraları da Freud ile arkadaş olacak olan Eugen Bleuler'in yönettiği Berghölzli Akıl Hastanesinde Psikiyatri uzmanı olarak çalışmaya başlayarak psikiyatri alanında evrensel bir ün kazanmıştır (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013:851). Jung Freud'un *Rüyaların Yorumu* kitabını okuduktan sonra kitaptan çok etkilenmiş ve Bleuler'in de desteği ile 1906'da Sigmund Freud'a ilk mektubunu yazdıktan bir yıl sonra onunla tanışmak için eşi Emma ve arkadaşı Ludwig Binswagner ile birlikte Viyana'ya Freud'u ziyarete gitmiştir. 1907 yılının Mart ayında Viyana'da bu iki büyük insan arasında gerçekleşen ilk görüşme 13 saat sürmüştür ve bu görüşmenin büyük bir kısmı Jung'un kendi düşüncelerini Freud'a anlatmasıyla geçmiştir. 1907-1912 yılları arasında aralarındaki düşünce uyumunun etkisiyle yakınlaşmışlar ve 1909'da G. Stanley Hall'ın daveti üzerine ABD'de bulunan Clark Üniversitesinde birçok konferansı birlikte vermişlerdir (Breger 2016:289).

Jung, Freud'un yakın çalışma arkadaşı olmuş ve bir süre sonra Freud tarafından kendisinin mirasçısı olarak görülmeye başlanmıştır. Freud'un psikanaliz ile ilgili çalışmalarını izleyen ve takip eden yakın çevresini Yahudiler oluşturmaktaydı. Freud başlattığı bu yeni bilimsel alanın "Yahudi Bilimi" olarak anılmasını istemediği ve takipçileri arasındaki tek Hristiyan olduğu için Jung'a ayrı bir değer vermiş ve aralarındaki 20 yaş farka istinaden Jung'a "oğlum" olarak hitap etmiştir (Breger 2016:282-302). Bu sayede 1910'da Viyana Uluslararası Psikanaliz Derneği'nde başkan olarak göreve getirilmiştir. Fakat daha sonraki süreçlerde Jung'un Freud ile yaşadığı görüş farklılıkları, özellikle Freud'un libido kavramına ve cinselliğe verdiği ayırt edici rolde Jung'un aynı görüşte olmaması bu işbirliğini sona

erdirmiştir. 1912 yılında Freud'un çoğu fikrine karşıt savlar içeren *Wandlungen und Symbole* der Libido (Libidonun Dönüşüm ve Simgeleri) adlı kitabını yazmasıyla birlikte bu fikir ayrılıkları belgelenmiş bir hal almıştır. Başlangıçta küçük olan bu görüş farklılıkları bu ikilinin birbirini tanımasıyla uzlaşılamaz boyuta ermiş ve Jung 1914'te Viyana Uluslararası Psikanaliz Derneğinden istifa etmiştir. Bu ayrılıktan sonra bireysel çalışmalarına devam eden Jung 1921'de yayımladığı *Psychologische Typen'öe* (Psikolojik Tipler) kitabında içe dönüklük ve dışa dönüklük terimlerini geliştirmiştir. Sigmund Freud'un geliştirdiği kişisel bilinçdışı görüşüne mitolojiden ve ulusların dünden bugüne aktarılarak varlığını korumuş eski geleneklerinden yola çıkarak kolektif (ortak) bilinçdışı görüşünü eklemiş ve böylece arketip kavramını ortaya çıkarmıştır. 1933 yılının Haziran ayında Almanya Psikanaliz Derneği Nazilerin denetimine girmesi sonucunda o dönem derneğin başkanı olan Max Eitingon dernek başkanlığından alınmış ve derneğin adı "Uluslararası Genel Psikoterapi Hekimler Derneği" olarak değiştirilmiş ve başına Carl Gustav Jung getirilmiştir (Sheppard 2012:72). 1933-1941 yıllarında Zürih Federal Politektik Okulunda psikoloji ve 1943 yılında Basel Üniversitesinde klinik psikoloji dersleri vermiştir. 1948 yılında Zürih'te Carl Gustav Jung Enstitüsü'nü kuran Jung 6 Haziran 1961 yılında Küssnacht'ta hayata gözlerini kapatmıştır. Tıp ve psikiyatri kökenli bir ruh bilimci olan Carl Gustav Jung'un günümüz psikolojisine ve psikiyatrisine, psikolojik tiplemeler, kompleksler teorisi ve sözcük çağrışım testi gibi orijinal bilimsel katkıları olmuştur ve bu çalışmaları ilgili alanlarda hala yerini korumaktadır. Ancak Jung'u bir okul yapan, bütün insan bilimlerine nüfuz eden sembol-bilim ve (bireysel/ortak) bilinçdışı hakkındaki düşünceleridir. Bu düşünceleri felsefe, psikoloji, sosyoloji, edebiyat gibi çok geniş alanlara yayılmış ve bu alanlarda değişiklikler meydana getirmiştir (Jung 2006:2-8). Bu çalışmada Jung'un çalışmalarının Dede Korkut Hikâyeleri ile ilişkilendirilmesine olanak tanıyan onun bu düşüncelerinin birçok alana olduğu gibi edebiyat alanına da nüfuz etmesidir.

Carl Gustav Jung, kişilikle ilgili düşüncelerinin kaynağının kendi gözlem ve tecrübeleri olduğunu tüm içtenliğiyle dile getirmiştir. Duygu ve düşüncelerini kendine saklayan kafasını kurcalayan şeyleri kendinden başka hiç kimsenin daha iyi anlayamayacağını düşünen Jung son derece içedönük bir çocukluk geçirmiştir. Bunda dindar protestan bir babaya ve tutarsız davranışları olan bir anneye sahip olmasının etkisi vardır. Babasının itaatkâr dindar tutumu ve annesinin çelişkili davranışları onun yalnız ve doğa ile içi içe yaşamayı sevmesi üzerinde etkili olmuştur (Aktaş, Özdemir ve Tınkır 2015:1). Jung daha gençlik çağındayken gördüğü rüyalar ve tabiatüstü imgeler onun merak konusu olmuştur. Henüz on yaşını tamamlamadan 5 santimetre boyutunda tahtadan bir insan figürü işlemiştir.

Jung bu işlediği insan figürünü hiç kimse ile paylaşmayıp yalnız kaldığında hep onunla konuşmuş hatta kimsenin anlayamayacağı şifrelerle ona mektup bile yazmıştır. Gençlik yıllarında kendisinin özünde farklı bir kişi olduğunu düşünmeye başlayan Jung bu düşüncesinden yola çıkarak tüm hayatını "İkinci benliğini" aramakla geçirmiştir(Jung 2006:160). Hatta kendi deyimiyle "çok eşli mizacını" tatmin etmek için hastası olan iki kadınla yaşadığı aşk maceralarını arayışında olduğu bu ikinci benlikle ilişkilendirmiştir (Breger 2016:287). Freud ile ayrılığından sonra bu ayrılığın hüznünden dolayı psikoza yaklaşmış ama asla gerçeklik duygusunu kaybetmemiştir (Breger 2016:302). Yaşadığı bu hüzün duygusunun etkisiyle çocukken kendisinin yaptığı tahtadan insan figürü ile uzun bir aradan sonra yeniden kendine has iletişim kurmaya başlaması biyografik anlatılarda yerini alır (Breger 2016:284). Hayatının bu evresinden sonra zaten içedönük ve yalnızlığı seven bir kişilik yapısına sahip olan Jung kendisini dış dünyadan soyutlamış ve kendini bilinçdışının derinliklerine inip o derinlikleri keşfetmeye adamıştır (Breger 2016:302). Kişiliğin öz tabiatını anlamlandırabilmek için hayaller ve düşler dünyasına ve bu dünyanın örtük anlamlarını anlama girişiminde bulunmuştur. Jung'un kendi aktarımına göre bu süreçte farklı figürler ve değişik semboller kendisine uğramıştır. Jung bu figürleri kolektif (ortak) bilinçdışını oluşturan ilksel imgeler yani arketipler olarak adlandırmıştır(Jung 2006:161). Bu arketipler keşfi sürecinde hastalarının rüyalarının içeriği ile ulusların sözlü anlatım yoluyla varlığını koruyan mitolojik anlatımların içeriği arasındaki şaşırtıcı benzerlik onu kolektif bilinçdışı fikrine ulaştırmıştır (Jung 2017:43). Bu kendine odaklanma ve sonrasındaki keşiflerinin ardından mesleki hayatının geri kalan süresini hastalarını tedavi etmeyle, gezmeyle, okuma ve çalışmayla değerlendirmiştir. Bu süreçte yaşadığı ve gördüğü tecrübeleriyle birlikte gözlemlerini ve kendi iç dünyasına ait olan gözlemlerini sentezleyip bir bütün haline getirerek cilt cilt kitaplar yazmış ve alanıyla ilgili seminer ve dersler vermiştir (Jung 2006:161). Kişiliğin bireysel değişikliklerinden bir hayli etkilenen Jung bu tedavi ve gezilerinde fazlaca farklı kişilerle karşılaşmış ve bu kişilikleri anlamlandırmak için kişilik tiplerini sınıflandırmaya karar vermiştir (Jung 2006:189).

1.2.Rüyaların Analitik Psikolojideki Yeri

Jung'un kişilik sınıflandırmasını ve arketip kavramlarını açıklamadan önce bu kavramların çıkış noktası olan rüyalar ve rüyaların içerisindeki sembolleri anlamak önem taşımaktadır. Her şeyden önce diğer tüm psikanalistler gibi Jung da rüyalar ve rüyaların içeriklerinin örtük anlamlarıyla bir hayli ilgilenmiştir. Jung'a ve kurucusu olduğu analitik psikoloji ekolüne göre rüyaların temel işlevi zihnimizin bilinç düzeyi bünyesindeki eksik ve çarpık içerikleri telafi etmektir (Jung 2017:58). Analitik psikolojinin rüyaların işlevine yönelik yüklediği bir diğer anlam da psikolojik dengemizi denge kurucu rüya malzemeleri sayesinde korumak yahut bozulan psikolojik dengeyi yeniden inşa etmektir. Rüyaların bu işlevi kendilerini olduğundan daha büyük gören, yapabileceklerinin sınırlarının olmadığını düşünen insanların rüyalarında neden yüksek bir yerden düştüklerine de açıklık getirmektedir (Jung 2017:46). Bu bağlamda bakıldığında Jung'un ve kurucusu olduğu analitik psikoloji ekolünün rüyaları sağlıklı bir zihin sürecinin ürünü olarak gördüğü anlaşılabilir. Aynı zamanda Jung'un bilinç ve bilinçdışı arasında bir bütünlüğün ve paralel hareketin ruhsal denge ve fizyolojik sağlık için gerekli olduğu aksi halde bir ayrışma söz konusu olduğunda psikolojik rahatsızlıkların başlayacağı düşüncesinden hareketle de rüyaların sağlıklı bir zihin sürecinin ürünü olduğu düşüncesine varılabilir (Jung 2017:48). Rüyaların dilinin neden anlaşılmaz olduğuna yönelik soruna da Jung uygar yaşantımız içerisinde düşüncelerimizi duygusal enerjilerinden soyutlamış olmamız ile açıklık getirir. Duygusal enerjilerinden soyutlanan düşünceler rüyalarda imge ve sembollerle kendini gösterir (Jung 2017:45). Bununla birlikte semboller yalnızca duygusal enerjiden soyutlanmış düşüncelerin işaretlerinden biri değil aynı zamanda evrimsel bir sürece tabii olan zihin dünyamızın ilkel yaşamlara dair kalıntılarının rüya içerisindeki ifadeleridir. Jung rüya içeriğindeki sembolleri yapısı ve kökeni gereği bireysel olanlar ve kolektif olanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır ve kolektif rüya sembollerine ayrı bir önem vermiş, bu kolektif sembollerin daha çok dinsel imgelerden oluştuğunu belirtmiştir (Jung 2017:51). İşte bu kolektif rüya sembolleri, bizlere evrim sürecine tabii olan zihin dünyamız aracılığıyla atalarımızdan aktarılarak bugün bile zihnimizde varlığını koruyabilen kalıntıların rüyalarımızın içerisindeki ifadeleridir (Jung 2017:62). Çoğunun ilkel düşüncelere, ritüeller ve mitlere benzerlik gösterdiği bu rüya içeriklerine Freud "arkaik kalıntılar" ismini verirken Freud'un bu düşüncesinden hareket ederek Jung ulusların eski mitlerinin ve ritüellerinin rüyalar içesindeki bu tezahürlerini "arketipsel imgeler" olarak adlandırmıştır (Jung 2017:43-62).

1.3.Temel Arketipler

Carl Gustav Jung geliştirdiği kolektif bilinçdışı kavramının içerisinde birçok arketip bulunmaktadır ama Jung bu arketipler içerisinde en temel işleve sahip olanlarını persona, gölge, anima, animus, ben, yaşlı bilge, yüce anne ve kahraman(aşama) arketipleri olarak ayırmıştır. Bu temel arketipler kişinin ruhsal gelişiminde ve çevresine uyumda önemli bir rol oynayan kolektif bilinçdışına şifrelenmiş unsurlardır. Bu şifrelenmiş unsurlar bilince eriştiklerinde korku, hayranlık ve şaşkınlık duyguları ile birlikte bir anlaşılmazlık hissi uyandırırlar (Serrican 2015:1208). Dede Korkut Hikâyeleri bünyesinde de bulunan bu temel arketiplerin her birini anlamak Dede Korkut Hikâyeleri'nin derinine inmek ve bu hikâyelerdeki ince göndermeleri anlamak açısından önemli bir nitelik taşımaktadır.

1.3.1.Persona Arketipi

Persona isminin kökeni Eski Yunan'da aktörlerin kullandığı maskelerden almaktadır. Bu aktörler Persona adını verdikleri bu maskeler aracılığıyla izleyicilerin beğeneceklerini düşündükleri şekillerde performanslarını göstermekteydiler (Sungurlar 2013:54). İsmini Eski Yunan'da ki bu maskelerden alan kolektif bilinçdışındaki persona arketipi kişinin toplumun kendisinden beklentilerini sergilediği, topluma gösterdiği yüzü, maskesidir (Bars 2018:65). Kişinin içerisinde bulunduğu toplumun normları kişiyi bu normlara uygun rol ve statüleri benimsemeye ve böylece kişiyi toplum normlarına uygun maskeler kullanmaya iter. Ancak bu maskeler çoğunlukla kişinin sahip olduğu değil toplumun onda görmek istediklerini barındırdığı için bireysel değil kolektiftir. Toplum bünyesinde kendisine yer edinmek isteyen kişi ona öğretilmiş ve ondan beklenen bu kolektif davranış kalıplarıyla kendini topluma sunar (Talianova 2015: 54). Bu bağlamda düşünüldüğünde Persona arketipini kişiliğimizin vitrini olarak düşünebiliriz. Ancak kişi kişilik vitrininde toplumsal beklentilere en uygun davranışları sergilediği ölçüde kendi gerçek benliğini bastırmış ve böylece kendine yabancılaşmış olur. Persona bireyin gerçek benliğinin önüne geçtiğinde bu durum bireyde bir rol karmaşasına yol açar. Örneğin mahkeme salonunda toplumun hâkimden beklediği rol yönünde hareket eden bir hâkim bireysel hayatını da bu rol ile sürdürmeye çalıştığında kendinde bir rol karmaşasına

neden olur (Bars 2018:65). Bu nedenle toplumun kişiden beklediği roller çevre ile birlikte değiştiğinde kişi maskesini değiştirebilmeli ve hatta kendisine yabancılaşmamak adına kimi zaman tüm maskelerini çıkarıp gerçek benliği ile yüzleşebilmeyi bilmelidir.

1.3.2.Gölge Arketipi

Her insan toplum tarafından etkilenir. Bu etki persona arketipinde toplumun kabul edeceği özellikleri ön plana çıkarmaya çalışmak şeklinde olabildiği gibi toplumun kabul etmeyeceği özellikleri bastırmaya, kişiliğimizin karanlık odalarında saklamaya çalışmak şeklinde de olabilir. Bu nedenle her insan kişilik bünyesinde toplumun kabul etmeyeceği özellikleri içeren persona arketipine karşıt karanlık bir yön yani gölge arketipi barındırır. Gölge arketipi kişinin toplum tarafından idealize edilmiş insan profiline uymayan ve bu uyuşmazlık nedeniyle utanmasına sebep olan, bilinçdışına bastırdığı istek ve duygularıdır(Onat 2007:4). Etik, ahlaki vb. nedenlerle toplum tarafından kabul görmeyen tüm kişilik özellikleri gölge arketipinin içeriğini oluşturur. Ancak tüm bu karanlık niteliklere rağmen bireyin ruhsal sağlığı bu karanlık özelliklerini ne derece iyi bastırıp bilinçdışında tutabildiği ile ilgili değildir. Kişinin iyi bir ruh sağlına sahip olması gölge arketipinin niteliklerinin bilinçdışına bastırılmasına değil aksine bu niteliklerin bilinç düzeyinde farkına varılmasına bağlıdır (Bars 2018:61). Jung (2010)'a göre gölge arketipinin içerikleri tümüyle kötü olmuş olsaydı insan için bir problem çıkmayacaktı. Fakat gölge arketipinin içerikleri ilkel ve toplumsal açıdan uyumsuz olduğu için rahatsız edicidir ama tamamıyla kötü değildir. Bilakis gölge arketipi insanoğlunun varoluşunu süsleyecek nitelikler taşır (Serrican 2015:1208). Kısacası insanın toplumun sınırlarını çizdiği ideallerin dışında kalan kişilik özelliklerini topluma ait olmak adına bastırmaya çalışması bu özelliklerin kötü ve kendisi için zararlı olduğu anlamına gelmemektedir. İnsanın belirli bir olgunluğa erişmesi ve kendini keşfetmesi için kişiliğinin bu karanlık niteliklerini keşfetmesi ve hatta bilinçli benliği ile savaşması zorunludur (Aşkaroğlu 2013:126).

1.3.3.Anima ve Animus Arketipi

16. yüzyılda yaşamış simyacıların kadının maskülen erkeklerin ise feminen bir ruha sahip olduğu görüşünden etkilenen Jung her iki cinsiyetin bünyesinde hem maskülen hem de feminen karekterler bulunduğu görüşünü ortaya atmıştır. Kadının ruhsal yapısında bulunan bu eril karaktere animus adını verirken erkeğin ruhsal yapısında bulunan dişil karaktere de anima adını vermiştir (Sambur 2005: 101). Freud da bu görüşe paralel olarak hem erkek hem de kadının ruhsal yapısında karşıt cinsin üreme organlarının izlerinin bulunduğunu savunmaktadır (Freud 2014:29). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jung'un 16. Yüzyıl simyacılarının görüşleri ile birlikte uzun bir dostluk süreci geçirdiği Freud'un bu görüşünden de etkilenerek bu eril ve dişil ruhsal yapıları anima ve animus olarak kavramsallaştırdığı düşünülebilir. Anima ve animus arketipleri kadınların tümüyle erkeklere erkeklerin de tümüyle kadınlara yabancı olmasını engelleyerek her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlamaktadır (Sambur 2005:100). Ancak her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlayan bu iki arketipin içerikleri aynı değildir. Örneğin Fordham (2015)'e göre anima arketipi bir yönden saf ve soylu tanrıça benzeri nitelikler bir yönden de baştan çıkarıcı şehvetli bir fahişe benzeri nitelikler olmak üzere bir yönü karanlık diğer yönü aydınlık nitelikler taşımaktadır (akt. Irmak, Ava 2017:24). Animus arketipi ise bir yönden kahraman benzeri nitelikler bir yandan da haydut ve katil benzeri nitelikler taşımaktadır. Erkeğin anima arketipi sıklıkla annesiyle ilişkisi tarafından şekillenirken kadının animus arketipi ise babası ile ilişkisi tarafından şekillenmektedir ve benzer şekilde bu arketiplerin negatif yahut pozitif niteliklerini belirleyen güç ise sıklıkla karşı cinsiyetten ebeveynle kurulan bu ilişkidir (Jung 2017:174-187). Ruhsal bütünlüğün sağlanması ve bu iki yarımın bir tama kavuşması için hem kadın hem de erkek kendi ruhsal yapıları bünyesinde ister negatif ister pozitif nitelikte bulunan bu eril ve dişil karakterler ile bütünleşmesi gerekmektedir (Bars 2018:63).

1.3.4.Kahraman Arketipi

Jung büyük arayışlar ve keşiflerde, ulusunun kurtuluşunu sağlayan eylemlerde bulunan bir arketip teması daha olduğunu savunmuştur ve bu arketipe kahraman arketipi adını vermiştir. Bu kahraman arketipi genel olarak bilinçdışının bilinmezliğini aşıp kişiliğinin tüm yönlerini bütünleştirerek kendini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Jung kendini gerçekleştirmeyi amaçlayan kahraman arketip kavramını oluştururken psikanalist Otto Rank'ın kahraman mitinin doğuşu hakkında yazdığı "*The Myth of the Birth of the Hero*"

eserinden esinlenmiştir (Sambur 2005:109). Jung'un kahraman arketipi bünyesindeki kahraman, kahraman olabilmek için çeşitli zorlu aşamalardan geçmek zorundadır. Bu nedenle bu arketipe aşama arketipi de denilmektedir (Gürses 2007:82). Kahramanın geçmek durumunda olduğu bu aşamalar ayrılma, erginlenme ve dönüş aşamalarıdır (Namlı 2007:1215).

Ayrılma Aşaması: Bu aşamada kahraman kendisini bekleyen zorlu maceralar yaşayacağı bir sürece çağrılmasıyla birlikte kahraman bu sürece dâhil olur. Bu çağrı kimi zaman dış kaynaklardan kimi zaman ise kahramanın iç dinamiklerinden gelen bir çağrıdır. Kahraman zorlu maceralar barındıran çağrıyı kabul etmesiyle birlikte kimi zaman ülkesinden kimi zaman kendi ruhsal kimliğinden ayrıldığı mitolojik bir yolculuğa çıkar (Kanter 2005:132).

Erginlenme Aşaması: Ayrılma aşamasında kahramana gelen çağrının kabul edilmesi sonrasında erginleme aşaması başlar. Bu aşamada kahraman çeşitli zorluklarla mücadele etmek ve bu zorlukları aşmak zorundadır (Irmak, Ava 2017:19). Kahraman arketipi kişisel egonun yoksun olduğu gücün simgesel temsilcisidir ve kişinin yoksun olduğu bu güce sahip olması için erginlenme aşamasındaki engelleri aşması gerekir (Jung 2017:107) Türk toplumunda erginlenme aşamasındaki aşılması gereken zorluklar arasında çocuğun yetişkin olarak kabul edilmesi için yerine getirmesi gereken sünnet ve askerlik eylemleri verilebilir (Jung 2017:127). Türk halk hikâyelerinde ise bu erginlenme zorlukları kahramanın dağı delmek zorunda kalması yahut bir balinanın karnından kurtulmaya çalışması vb. şekilde görülebilir. Kahraman arketipindeki kahraman da tıpkı Türk kültüründe olduğu gibi bazı engelleri aştıktan sonra çocukluktan çıkmış yetişkin bir kahramana dönüşmüş olur.

Dönüş Aşaması: Bu aşama erginlenme aşamasındaki zorlukları aşmış ve olgunluğa erişmiş kahramanın mitolojik yolculuğunu tamamladığı ve ülkesine, sevdiği topraklara yahut kendi gerçek benliğine kavuştuğu aşamadır. Mitolojik yolculuğu boyunca tüm zorlukları aşmış kahraman ödül olarak ruhsal ve bedensel bütünlüğünü sağladığı bir hayat kazanır (Kanter 2005:137). Dönüş aşaması yeniden dirilmeyi temsil etmekle birlikte psikanalitik bir kavram olan ve ruhsal yapıda toplumun normları, ahlaki standartlarının yansıması olan süperego'ya erişmek anlamına gelir (Al 2017:226). Erginlenme aşamasındaki tüm zorlukları aşmış olarak yurduna yahut benliğine kavuşan kahraman böylece toplumun tüm ideallerinin temsili haline gelir.

1.3.5.Yaşlı Bilge Adam Arketipi

Yaşlı bilge adam arketipi içeriğinde toplumun değerleri doğrultusunda topluma yön gösteren, önderlik eden ve toplum tarafından saygı duyulan bir karakter niteliği taşır. Bu arketip sıklıkla kahramana zor zamanlarda yol gösterip onun doğru yolu seçmesini sağlayan ve böylece onun kahraman olmasında büyük katkıları olan bir figür olarak çıkar karşımıza (Karagözlü 2012:1410). Yüce birey arketipi kahramana desteğini kahraman bir hata yapmadan önce ona çeşitli uyarı mesajları göndererek yahut kahramanın hatasından sonra onun yeniden toparlanıp dirilmesine yardım ederek ve onu terk etmeyerek gösterir. Bu yaşlı bilge; aklın, bilginin, sağduyunun ve sezginin temsilcisidir ve kahramanı bu özellikleri sayesinde doğru yola kavuşturur (Tek 2015:72).

Jung'a göre bilginin, aklın, sağduyunun ve sezginin temsilcisi olan bu yaşlı bilge adamın en önemli ahlaki özellikleri iyi niyeti ve yardımseverliğidir (Jung 2012:91). Yaşlı bilge adam arketipinin bu niteliklerine bakıldığında bu arketipin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcilerinin Dede Korkut ve Hızır olduğu söylenebilir(Karagözlü 2012:1411). Bu bağlamda bakıldığında zor durumda kalan, başı sıkıştığında beklenmedik bir anda kendilerini bu zor durumdan kurtaracak bir yardım alan kişilerin kendilerine yardım eden kişiye kullandıkları "Hızır gibi yetiştin!" söylemi bu arketipin dil geleneğine yansıması olarak düşünülebilir. Yaşlı bilge arketipi aynı zamanda toplumun değişmeyen değerlerini kişi boyutunda temsil eden karakter olmakla birlikte hem bireysel hem de toplumsal gelişimini tamamlamış olması nedeniyle de kahramanın erişmek istediği diğer yarısıdır (Kanter 2005:133). Bu nedenle yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir.

1.3.6.Ben Arketipi

Jung'un arketipler teorisinde en merkezi konuma sahip olan arketip ben arketipidir. Bunun nedeni ben arketipi ile başlayan bireyselleşme sürecinin bu arketipin gerçekleştirilmesini hedeflemesidir. Bireyselleşme süreci kısaca kişinin bilinçdışı kişilik özelliklerinin farkına varması bunları kabul etmesi, bilinçdışı ve bilincini bütünleştirmesi sürecidir. Bu süreç içerisinde kişiliğin birbirine zıt nitelikleri arasında denge ve uyumu

gerçekleştirmesi nedeniyle ben arketipi merkezi bir konuma sahiptir. Bu denge ve uyum işlevinden dolayı ben arketipine "düzen arketipi" de denilmektedir. Bu işlevler ile birlikte ben arketipinin birincil işlevi bireyselleşme sürecini tamamlamış, erginleşmiş bireylerin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Sambur 2005:102). Kişinin ruhsal olgunluğa ruhsal yapısındaki merkezi bir konuma sahip olan ben arketipi ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu takdirde erişebilir. Kişi ruhsal yapısındaki bu arketipi fark ettiği anda kendi potansiyelinin farkına varacak ve bu merkezi arketipin özüne inmeye, ona ulaşmaya çalışacaktır. Bu hedefini gerçekleştirdiği oranda kişi ruhsal bir olgunluğa kavuşacaktır (Namlı 2007:1212). Bu bağlamda bakıldığında ben arketipinin kahramanın bireyselleşme sürecini başlatan ve onun özünün keşfedilmesi sonunda kahramana bir benlik bütünlüğü, bilgelik kazandıran arketip olduğu düşünülebilir. Jung ben arketipine öyle ayrıcalıklı bir önem vermektedir ki bilinçdışının merkezi arketipi olan bu arketipi Tanrı algısının çıkış olarak görmektedir. Böylece bireyselleşme süreci ile birlikte ben arketipinin gerçekleştirilmesi insanın Tanrısallaşması anlamına gelmektedir (Sambur 2005:103).

1.3.7.Anne Arketipi

Türk edebiyatının kadına verdiği büyük önemin analitik psikolojideki karşılığı anne arketipine verilen önemde görülmektedir. Analitik psikolojinin anne arketipine verdiği önem onun her şeyin ve hatta varoluşun en başında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Annenin çocuğu dünyaya getirmek onun bakımını üstlenmek gibi yüksek bir erdemin temsili nitelikleri anne arketipinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle anne verimliğin, bolluğun ve bereketin temsilcisidir (Koçak ve Gürçay 2017:272-273). Bunun yanı sıra annenin bu olumlu nitelikleri ile birlikte anne arketipi cadı, baştan çıkartıcı, korkutucu nitelikleri de bünyesinde barındırır. Anne arketipinin pozitif boyutunu annenin desteği, yardımseverliği, manevi bilgeliği, yaratıcılığın kaynağı ve yeniden doğuşun simgesi oluştururken negatif boyutunu zehirleyici, korkutucu, baştan çıkartıcı karanlık ve gizli her unsurun simgesi oluşturur. Bununla birlikte anne arketipi edebi eserlerde bir insan olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra anavatan, doğa, kilise gibi bilginin, şefkatin ve yaratılışın sembolü motiflerle de karşımıza çıkmaktadır (Sambur 2005:107). Anne arketipinin temsilcileri arasında kişisel anne, büyükanne, üvey anne, süt anne ve daha üst anlamda tanrıça (özellikle bir tanrının annesi olarak) bulunabilmektedir. Ama kişisel annenin çocuğu yalnızca fiziksel olarak değil ruhsal

olarak dünyaya getirmesi nedeniyle çocuk ile kişisel anne bilinçdışı bir birliktelik içindedir. Bu nedenle anne arketipi ilk olarak kişisel anne olarak vardır (Koçak ve Gökyay 2017:272-273).

1.3.8.Çocuk Arketipi

Çocuk arketipi analitik psikolojide bireyselleşme sürecinde kişiye kendini gerçekleştirmenin olanaklı olduğunu gösteren bir arketip olarak ele alınmaktadır. Bunun sebebi ise Jung'un bu arketipin sembolleri arasında özellikle mucizevi çocuk metaforu üzerinde durmasıdır. Bu mucizevi çocuk metaforu yaratıcılığı, üstün yeteneği ve güçleri olan yaşam enerjisini hür biçimde kullanarak sürekli yeni aktiviteleri deneyimleyen çocuğu simgeler. Bu yenilik ve yaratıcılık sembolleri nedeniyle çocuk arketipi yaşamda yeni başlangıçların daima yapılabileceğini hayatın onu yeniden inşa etmesi için kişinin önünde açık bir imkân olarak durduğunu hatırlatan bir tema içermektedir (Sambur 2005:108). Bu bağlamda çocuk arketipinin yaratıcı ve ruhsal bir doyuma ulaştıran yeni keşiflerin ve kişinin kendi hayatına otantik bir yön vermesinin temsilcisi olduğu söylenebilir.

1.4.Kişilik Tipleri

Jung kişiliği tanımlarken bilincin düşünme, duygu, duyu ve sezgi işlevleri ile birlikte yaşam enerjisinin yani libidonun içedönük ve dışadönük tutumlarından yararlanmıştır. Bilincin bu dört işlevinin her biri libidonun bu iki tutumu ile eşleşerek bir kişilik tipi oluşturmaktadır (Akça 2017:6). Jung bu iki tutum ve dört işlevin eşleşmesi sonucunda 8 ayrı kişilik tipi tanımlamıştır. Fakat insanların bireysel farklılıklarının olduğunu çok iyi bilen Jung aynı tip içerisindeki bütün insanların aynı özelliklere sahip olmayacağını kabul etmekle birlikte tanımladığı bu tipolojinin kişilik bünyesindeki temel ayrımları sunduğunu savunmuştur (Burger 2006:190).

1.4.1.Libidonun İki Temel Tutumu

Libidonun iki temel tutumunu belirleyen, bu enerjinin nesnel dünyaya mı yoksa öznel dünyaya mı aktarıldığıdır. Nesnel dünyayı kişinin çevresini kuşatan toplumsal gelenek, görenekler, diğer insanlar, doğa koşulları, eşyalar vb. şeyler oluştururken öznel dünyayı ise kişinin ruhsal yapısının tüm içeriği oluşturur. Libidonun bu iki tutumu ruhsal yapıda hiçbir zaman aynı anda bulunamaz ancak sürekli yer değiştirirler. Kişi kimi koşullarda içedönük olabilirken kimi koşullarda da dışadönük olabilir. Fakat bu iki tutumdan yalnızca biri kişinin yaşamında egemen olarak varlığını sürdürür.

Bununla birlikte bilinci içedönük bir kişinin bilinçdışı yönelimi dışadönük iken bilinci dışadönük bir kişinin bilinçdışı yönelimi içedönüktür. Bu şekilde bu iki tutum ruhsal yapıda karşıt bir şekilde bulunurlar (Geçtan 2011:186).

İçedönüklük: Libidinal enerjinin nesneye değil özneye yönelmesidir. İlgi bu durumda nesneden yalıtılmış ve özneye yönelmiş haldedir (Akça 2017:7). Bu yönelime sahip kişiler dış nesnelerden çok kendi iç dünyasına odaklanır, iç gözlem yaparak kendilerini keşfetme çabasında olurlar (Burger 2006:190). Bu insanlar çevresindeki insanlar tarafından soğuk, mesafeli ve ilgisiz olarak tanımlanırlar (Geçtan 2011:186).

Dışadönüklük: Libidinal enerjinin özneye değil nesneye yönelmesidir. Bu durumda ilgi özneden yalıtılmış ve nesneye yönelmiş haldedir. Dışadönük kişiler dış dünya tarafından güdülenirler ve kendilerini insanlara gösterme, onlarla sürekli ilişki kurma eğilimindedirler (Akça 2017:7). Bu kişiler insanlar ile kolay ilişki kurarak onlarla yakınlaşır. Bu nedenle diğer insanlar tarafından sıcakkanlı tanımlanırlar (Geçtan 2011:186).

1.4.2.Bilincin Dört İşlevi

Önceleri libidonun iki temel tutumu üzerinde duran Jung sonrasında bu iki tutumu insan kişiliğini açıklamada yetersiz bulmuş ve ardından kişinin dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimine göre bilincin düşünme, duygu, duyu ve sezgi olmak üzere 4 işlevini tanımlamıştır (Burger 2006:190). Hall ve Nordby (2006)'a göre her birey bu dört işlevin her birini ayrı oranlarda kullanır fakat bu işlevlerden biri libidonun tutumlarında olduğu gibi

zamanla diğerlerine karşı baskın bir hal alır ve bu durum da kişiliğin bireysel farklılıklarını oluşturur (Akça 2017:7).

Düşünme: Fikirler arasında ilişki kurarak genel bir kavrama ulaşmayı ve sorunlara çözümler üretebilmeyi amaçlayan, olayları anlayabilmeyi sağlayan zihinsel faaliyettir (Geçtan 2011:186). Bu faaliyet fikir üretimi sürecinin barındırdığı etkenler arasında bağlantı kurup onları birbiri ile ilişkilendirmemize ve genel bir kanıya varmamızı sağlar (Akça 2017:8).

Duygu: Bilgiyi değerler ve öznel izlenimler ile yorumlayarak kararlarımızı mantık yahut bir ilkeye göre değil hissettiklerimize göre vermemize olanak sağlayan bilincin bir diğer işlevidir (Burger 2006:190). Bilincin bu işlevi değerlendirme görevini üstlenerek bir bilginin olumlu ya da olumsuz duygular uyandırmasına bağlı olarak o bilgiyi ya kabul eder ya da reddeder (Geçtan 2011:186).

Duyu: Duyu fiziksel bir uyarıcıyı algılamak için aracılık yapan bir işlevdir. Dış nesnenin imgesini duyu organları aracılığıyla zihne ileterek değerlendirilmesini sağlar (Akça 2017:8). Duyu işlevi yüksek kişiler hayatlarında deneyimlere öncelik verirler ve bununla birlikte gözlem güçleri de yüksektir (Burger 2006:190).

Sezgi: Bir düşüncenin yahut duygunun yardımı olmaksızın o anlık yaşantının kişide oluşturduğu intibayı oluşturan işlevdir. Bu nedenle bu işlevin ortaya çıkması için düşünce ve duyguya gerek yoktur. Bununla birlikte kişi bu intibanın kaynağını, sezgilerinin nereden doğduğunu bilemez (Geçtan 2011:187).

Bu 4 işlevin ruhsal yapının tümünün değil yalnızca bilinç boyutunun işlevleri olduğu unutulmamalıdır. Aksi halde bu 4 işlevin bir hayli yetersiz olduğu düşünülebilir. Ancak bilinç kişinin zihinsel yapısının yalnızca bir bölümü olmakla birlikte açık bir farkındalık barındıran tek bölümüdür (Akça 2017:6).

1.4.3.Dışadönük Düşünsel Tip

Dışadönük düşünsel insanların libidoları nesneye yönelmiş olmakla birlikte düşüncelerinin kaynağı da kendi iç dinamikleri değil nesnel dış dünyadır(Akça 2017:10). Bu nedenle kendi duygularını bir zaaf olarak görme ve duygularını bastırmaya, nesnel düşünce çerçevesinde hareket etmeye eğilimlidirler. Nesnel dünyaya olan bu bağlılıkları bilim ve

teknoloji alanına yoğun bir ilgi duymalarına neden olur. Nesnelliğin özneden değil nesneden kaynaklandığını düşünmelerinden dolayı materyalist ve pozitivist bir nitelik taşırlar. Dış dünyada keşfedilmemiş olanı keşfetme arzularından dolayı yaşam enerjilerinin büyük bir bölümünü bu amaç için kullanır, içeriklerinin öznel olması nedeniyle kişisel ilişkiler ve insanlar hakkında ilgisiz bir tutum benimserler (Sambur 2005:140). Duygularını bastırmaları ve kişisel ilişkilere olan kayıtsızlığı nedeniyle diğer insanlar tarafından soğuk ve mesafeli olarak algılanırlar (Burger 2006:191). Kadınlardan ziyade erkekler arasında daha sık görülen bu kişilik tipine sahip kişiler nesnel dünyaya olan bağlılıkları nedeniyle herhangi bir politik yahut dini görüşü benimsemekte zorlanırlar. Bu nedenlerle bu kişilik tipindeki insanların daha çok bilim insanları arasında görüldüğü düşünülmektedir (Sambur 2005:140).

1.4.4.Dışadönük Duygusal Tip

Libidoları nesneye yönelmiş olmakla birlikte bu kişilik tipindeki kişiler dışadönük düşünsel tipin aksine duygularını ön plana çıkaran, duygularını düşünceleri üzerinde egemen kılan kişilerdir. Duygularını ifade etmeyi bir zaaf olarak algılamayan bu kişilik tipine erkeklerden ziyade kadınlar arasında daha sık rastlanmaktadır (Geçtan 2017:187-188). Değişen durumlarla birlikte duygularında ani bir değişme olan bu kişiler diğer insanlar tarafından tutarsız ve kaprisli olarak algılanırlar (Burger 2006:191). Bununla birlikte bu kişilik tipine sahip kişiler sürekli kendilerinden söz etmeyi ve gösterişi seven kişiler olmalarının yanı sıra kişilerarası ilişkilerinde kolaylıkla bağ kurabilen ancak bu bağı uzun süre devam ettiremeyen, değişken kişilerdir. Bu değişkenlikleri nedeniyle sevgileri de ani bir şekilde nefrete ve öfkeye dönüşebilir niteliktedir. Gösterişe olan merakları nedeniyle de çevrelerinde olup biten her şey ile özellikle moda ile yakından ilgilenirler (Geçtan 2017:188). Ahlaki ve geleneksel değerlere önem verdikleri için çevresel olaylara bu ilgileri kimi zaman herhangi bir politik yahut dini görüşü fanatikliğe varacak derecede benimsemelerine neden olur (Sambur 2005:140).

1.4.5.Dışadönük Duyusal Tip

Bu kişilik tipindeki kişiler dışa dönük olmaları nedeniyle içinde bulundukları anın tadını çıkarmaya yönelik yüksek bir motivasyona sahiptirler. Bu nedenle zevk ve heyecan veren eylemleri severler ancak bununla birlikte duyguları yüzeyseldir (Geçtan 2017:188). Bu kişiler için değerlerin, fikirlerin ve daha birçok soyutlamaların bir önemi yoktur. Onlar daha çok somut, duyulara hitap eden ve haz alabildikleri somut gerçeklikle ilgilenirler. Dış dünyayı deneyimleri vasıtasıyla öğrenmeye çalışırlar (Burger 2006:191). Bu nedenle dünyayı gezmek, yeni yerler ve yeni kültürler tanımak için büyük bir çaba gösterir fakat gördükleri yerlerin ve kültürlerin anlamı kavramak için bir girişimde bulunmazlar. Yemek, içmek, cinsellik gibi haz veren eylemlere düşkün bir niteliğe sahiptirler (Sambur 2005:142). Duyusal hazlarına yönelik bu tutumları nedeniyle bu kişiler arasında madde kullanımı ve cinsel sapmalar daha çok görülür. Bununla birlikte bu kişilik tipindeki kişilere kadınlardan ziyade erkekler arasında daha sık rastlanır (Geçtan 2017:188).

1.4.6.Dışadönük Sezgisel Tip

Libidinal enerjileri nesneye yönelmiş olmaları nedeniyle dışadönük olan bu kişiler duygu, düşünce ve duyularını bastırıp bunların yerine sezgilerini kullanan kişilerdir. Karar alırken sistematik ve akılcı düşünme becerisi yerine sezgilerini kullanırlar ve bu durum onların çok sık karar değiştirmelerine neden olur. Dış dünya ile ilişkileri anlam temelli değil daha çok yarar temelli bir ilişkidir. Bu nedenle karşılarına çıkan her fırsatı değerlendirme ve kendi yararları doğrultusunda kullanma becerileri üst düzeydir (Sambur 2005:141). Fakat sürekli yeni bir heyecan arayışında olmaları nedeniyle ilgi alanları değişir ve bu durum bu kişilerin işlerinden ve ilişkilerinden çok hızlı bir şekilde sıkılmasına neden olur. Bu sebepten dolayı kararsız ve değişken olarak nitelenirler (Burger 2006:191). Sezgilerini kullanma becerileri ve sürekli değişmeye eğilimleri nedeniyle politika ve ticaret ile ilgilenen kişiler bu kişilik tipinin özelliklerini taşımaktadır. Dışadönük sezgisel kişilerin fiziksel ihtiyaçları konusunda pek farkındalıkları olmamaları fobi ve bedensel ihtiyaçlar ile ilgili sağlıklı olmayan düşüncelere sahip olmalarına neden olur (Sambur 2005:141).

1.4.7.İçedönük Düşünsel Tip

İçedönük düşünsel kişilerin libidinal enerjileri nesneye değil özneye yani kendilerine yönelmesi nedeniyle içedönük bir niteliğe sahiptirler. Tıpkı dışadönük düşünsel kişiliğe sahip kişiler gibi içedönük düşünsel kişilerde de duygularını bastırmak ve düşünceye önem vermek ön plandadır (Geçtan 2017:187). Kendini anlamaya anlamlandırmaya çalışan bu kişiler felsefe gibi soyut konular ile ilgilenerek yaşamın anlamı üzerine sorgulamalarda bulunurlar (Burger 2006:191). Bu nitelikleri nedeniyle pratikten çok, soyut ve teorik olana ilgi duyan bu kişiler kendi varoluşunu çözümlenmesi gereken en öncelikli problem olarak görür. İçe yönelmeye, iç dünyalarını keşfetmeye duydukları bu büyük ilgi dış dünya ile sağlıklı ilişkilerin kurmalarında problem oluşturmaktadır. Kendi varoluşlarını temel felsefi problem olarak gören içedönük düşünsel kişiler diğer insanlar tarafından kaba, inatçı, soğuk ve kibirli olarak algılanmaktadır (Sambur 2005:143). Kendi varlığı ve yakın birkaç arkadaşı dışında insanlara yönelik ilgisi yoktur. Bu kişilerin felsefi sorgulamaları kimi zaman aşırı bir düzeye erişerek kişinin gerçeklikten koparak psikotik ve şizofrenik bir hal olmasına neden olabilir (Geçtan 2017:187).

1.4.8.İçedönük Duygusal Tip

İçedönük duygusal kişiler duygularını bastırmayan fakat aynı zamanda bu duygularını dışa vurmaktan kaçınan kişilerdir. Sessiz ve içe kapanık tutumları bu insanların diğer insanlar tarafından melankolik ve iç huzura erişmiş kişiler olarak algılanmasına neden olur (Geçtan 2017:188). Bununla birlikte bu kişilerin duygu düşünce ve kişisel değerlerini çevresindeki kişilerle paylaşmaması diğer insanlar tarafından çekingen ve utangaç olarak algılanmasına da neden olabilir. Kişisel değer ve inançlarına derin bir bağlılığı olan bu kişiler dış dünyaya ilgisiz ama kendinden emin bir izlemin yaratmaya özen gösterirler (Sambur 2005:144). İçedönük olmaları nedeniyle dış dünyaya uyum sağlamakta zorlanır ve bu nedenle çoğu zaman uyuma karşı bir tutum benimserler (Burger 2006:191). Bu tip kişiler erkeklerden ziyade kadınlar arasında daha çok karşımıza çıkar. Duygularını çok yoğun ve derin bir şekilde yaşayan bu kişilerin zaman zaman bir duygu patlaması yaşamaları çevresinde bulunan kişilerde bir şaşkınlığa neden olur (Geçtan 2017:188). Bununla birlikte bu kişiler dış dünyadaki nesnelerin detaylarından kendilerini alamadıkları için nesneyi bir bütün olarak kavramakta, büyük resmi görmekte zorluk çekerler (Sambur 2005:144).

1.4.9.İçedönük Duyusal Tip

İçedönük olmaları nedeniyle kendi iç dünyalarını dış dünyadan daha ilgi çekici bulan bu tipteki kişiler iç dünyalarındaki duyusal deneyimlerine odaklanırlar. Bu içedönük tutumları bu kişilerin diğer insanlar tarafından edilgen, sakin ve iradeli kişiler olarak algılanmasına neden olur. Fakat bu şekilde algılanmalarının yanı sıra yüzeysel duygu ve düşünceleri nedeniyle çevresindeki insanların ilgisini çekmekte yetersiz kalırlar (Gençtan 2017:188). Bu tip kişiler için herhangi bir olayın ana konusu olaydaki incelikli detaylardan daha önemli değildir. Bu incelikli detaylara ve estetiğe verdikleri önem nedeniyle sanat ve müzik alanları bu kişiler için iyi bir kendini ifade etme aracıdır (Sambur 2005:145). Fakat kendilerini ifade etmek için seçtikleri sanat ve müzik alanlarındaki eserleri çoğu zaman diğer insanlar tarafından kolay kolay anlaşılmaz derecede karmaşıktır (Burger 2006:191).

1.4.10.İçedönük Sezgisel Tip

Yeni, ilgi çekici, fark yaratan görüşleri sevmekle birlikte derin bir düşünce sistemi oluşturmakta ve bunları çevresindeki kişilere aktarmakta zorlanan bu kişiler kendilerini öğretilerinin diğer insanlar tarafından uygulandığı bir peygamber gibi görürler(Burger 2006:191). Kendilerinin bile anlamakta zorluk çektiği imgelerle dolu bir dünyada yaşayan bu kişiler daima geçici bir ilgi duydukları için bu imgelerin anlamını çözmek için gerekli sabrı da gösteremezler. Toplumsal kurallara ve dış gerçekliğe uyum sağlayamamalarına bir de anlamlandıramadıkları imge dünyaları eklenince bu kişiler diğer insanlar tarafından çözülmesi bir hayli güç bilmece gibi karşılanırlar ve bu nedenle diğer insanlarla iletişim kurmakta oldukça zorlanırlar (Geçtan 2017:189). Zorlandıkları konulardan bir diğeri ise plan yapıp o planı sadık bir biçimde uygulamaktır (Burger 2006:191).

1.5. Analitik Psikoloji Üzerine Çalışmalar

Analitik Psikolojiyi ortaya çıkaran ve ona hayat veren Carl Gustav Jung ve onun psikolojisi birçok alanda yeni çalışma alanları açmıştır. Onun bireysel ve kollektif bilinçdışına

bağlı psikolojik unsurları hayatımızın ve benliğimizin içindedir. Bu nedenle bu alandaki çalışmalar sosyal bilimler açısından önem teşkil etmektedir.

1.5.1. Carl Gustav Jung'un Çalışmaları

C. G. Jung'un Analitik *Psikoloji* adlı eserinde, Jung'un biyografisi ile birlikte analitik psikolojinin bütün hatları anlatılmıştır.

Jung: Psikoterapi Pratiği adlı eserinde C. G. Jung; psikoterapinin genel problemlerini, psikoterapinin tanımını, günümüzdeki psikoterapiyi, Psikoterapinin özel proplemlerini, rüya analizini ve aktarım psikolojini konu edinmiştir (Jung 2015:5-6).

C. G. Jung *Rüyalar* adlı eserinde rüyaların psikanalizdeki yerini, rüya analizini ve pratik kullanımını, sayı rüyalarının anlamını, genel hatlarıyla rüya psikolojisini, simya ile ilişkili olarak bireysel rüya sembolizmini anlatmıştır (Jung 2015:6).

C. G. Jung *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme* adlı eserinde; bilinçdışının psikolojisi adlı bölümde, psikanlizi, bireysel ve ortak bilinçdışını ve daha birçok konuyu ele almıştır. Ben ve bilinçdışı adlı bölümde bilinçdışının bilinç üstündeki yerini farklı konulara dokunarak ele almıştır. Bireyselleşme adlı bölümünde ise Bilinçdışının işlevlerini, anima ve animus arketiplerini ve çeşitli konuları ele almıştır (Jung 2016:6).

Freud'dan psikanaliz alanında fazlasıyla etkilenen Jung, *Freud ve Psikalaniz* adlı eserinde Psikanalizin bütün yapı taşlarını ele almış ve Freud'un histeri kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır (Jung 2016:6).

C. G. Jung *Analitik Psikoloji Sözlüğü* adlı eserinde alfabetik sırayla analitik psikolojideki kavramları tek tek açıklamıştır (Jung 2016:5-6).

C. G. Jung en hacimli eserlerinden biri olan *Kırmızı Kitap* adlı eseridir. Arketipler üzerine oturtulmuş bu kitapta Jung'un bilinçdışını aydınlatmak amacıyla yaptığı inziva çalışmaları, günlük ibadetleri, bu ibadetler sırasında uyguladığı ritüeller, gördüğü düşler, ve meditasyon anında gördüğü hayalleri içermektedir (Jung 2016:1).

C. G. Jung *Psikoloji ve Din* adlı eserinde insan aklının en eski ve en yaygın uğraşlarından biri olan dinin psikoloji ile ilişkisini anlatmaktadır (Jung 2017:5).

C. G. Jung'un *İnsan Ruhuna Yöneliş* adlı eserinin önsözünde Jung ve onun düşüncesi tanıtılmıştır. Eser bilincin ve bilinçdışının işlevlerini, kompleksler kuramını, rüyaları ve rüyaların mitlerle ilişkisini anlatmaktadır (Jung 2018:8-9).

C.G. Jung'un en önemli eserlerinden biri olan *Dört Arketip* adlı eserinde Jung, arketip kavramını etraflıca anlatmıştır. Eserin ikinci bölümünde ise yeniden doğuş üzerine bir denemesi bulunmaktadır (Jung 2019:6).

C. G. Jung'un bir başka eseri *Dönüşüm Sembolleri: Bir Şizofreni Başlangıcının Analizi* adlı eserinde libido kavramının üzerinde durmakla birlikte kahraman ve anne arketiplerini ele almıştır (Jung 2019:6).

C. G. Jung *Maskülen* adlı eserinde kahraman arketipinin evrelerini, erilliği, baba figürünü ve otoritesini, bireysel ve ortak bilinçdışını, kadının içindeki erillik yani anima arketipini anlatmıştır (Jung 2019:6).

Maskülen eseriyle birlikte bir de *Feminen* adlı eseri olan Jung bu eserinde ise anima ve animus arketiplerini, kadına ve ruha tapınmayı, Avrupa'da kadın algısını, anne arketipini ve kompleksiyle birlikte bu kompleksin olumlu yönlerini anlatmıştır (Jung 2019:6).

C. G. Jung *Psikolojide Tipler* adlı eserinde Schiller'in tip problemiyle ilgili fikirlerini, Apolloncu ve Dionysosçu kavramlarını, Klasik Çağ ve Orta Çağ düşünce tarihinde, insan karakterinde, şiirde, Psikopatolojide, estetikte, Modern felsefede ve biyografide tip problemini konu edinmiş sonrasında ise tiplerin genel tanımı yapmış, son olarak da psikolojik tipoloji üzerine dört adet bildirisine yer vermiştir (Jung 2019:6-7-8).

C. G. Jung *Kişiliğin Gelişimi* adlı eserinde; çocukta psişik çatışmaları, çocuk gelişimini ve eğitimini, analtilik psikoloji ve eğitimi, doğuştan yetenekli çocuk kavramını, kişisel eğitimde bilinçdışının önemini, kişiliğin gelişimini, evliliğin psikolojik boyutunu ele almıştır (Jung 2019:6).

C. G. Jung *İnsan ve Sembolleri* adlı eserinde mitoloji, rüyalar, arketipler, din, bilinçdışı, bilinçdışının bilimlere etkisi hakkında bilgi vermektedir.

1.5.2. Diğer Çalışmalar

Frieda Fordham *Jung Psikolojisinin Ana Hatları* adlı eserinde; Jung'un yaşam öyküsünü, Psikolojik tipleri, arketipleri, din ve bireyselleşme sürecini psikoterapiyi, rüyaları ve psikolojinin eğitim üzerindeki etkisini ele almıştır (Fordham 2019:6).

Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır *Jung ve Din* adlı eserinde Jung'un biyografisini ve dini alt yapısını, Jung'un psikolojisini, din ve tanrı problemini, Jung'un psikolojisindeki bireyselleşme sürecini, Jung'un psikolojisinde metot ve dine ampirik yaklaşımını ele almış, son olarak da Jung'un düşüncelerine tenkit etmiş ve karşıt savunma sunmuştur (Bahadır 2010:5-6).

Kübra AKTAŞ, M. Zeynep ÖZDEMİR ve Nilgün TINKIR hazırlamış oldukları *Carl Gustav Jung: Analitik Psikoloji* adlı çalışmalarında Jung ve onun psikolojisini neredeyse bütün yönleri ve ana unsurlarıyla anlatmışlardır.

Ece Serrican *Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramındaki arketip kavramının edebiyata yansıması* adlı yazısında arketip kavramlarını açıklayarak edebi eserlerdeki arketiplerin varlığını ortaya koymuştur.

Dr. Öğr. Gör. İbrahim Gürses *Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği* adlı makalesinde kahraman arketipi üzerinde durmuştur.

M. Bilgin Saydam *Postmodern Gnostik Olarak C.G. Jung ve Analitik Psikoloji Okulu* adlı yazında Jung, arketipler ve analitik psikolojiden bahsetmiştir.

1.6. Dede Korkut Hikâyeleri

Türk edebiyatının şaheserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri milli kültür birikiminin yegâne emaneti ve pek çok yönüyle öncü yapıt özelliğindedir. Nevi şahsına münhasır bu eserdeki hikâyeler edebiyatın bünyesine aldığı ilk eserden yani destanlardan modern öykü türlerine kadar; masal, halk hikâyesi, tiyatro gibi alanlara da kaynaklık etmiş ve bu türlerin bazı özelliklerini içinde barındırmaktadır. Net bir kategoriye koyulması mümkün olmayan Dede Korkut Kitabı hangi etiket yapıştırılırsa yapıştırılsın o etiketin özelliklerini ileri seviyede aşan niteliğiyle sınıflandırmalara tabi tutulamayan bir eserdir. Bu nedenle Dede

Korkut Hikâyeleri tasnif edilememesinin yanında arkasından gelen birçok eseri sınıflandırmada, değerlendirmede bir ölçüt, bir kıstas olarak kullanılmaktadır (Günay 1998:3).

Dede Korkut Hikâyeleri sözlü edebiyat ürünü olarak bulunduğu ve varlığını sürdürdüğü devirde de yazıya geçirildikten sonra ki devirde de Türk halkının kültürünü, sevinçlerini ve hüzünlerini bünyesinde barındıran bir eserdir. Destanların oluşumunu, tarihini, coğrafyasını ve bu coğrafya üzerinde yaşam süren Türk halkını, tüm boyutlarıyla, ayrı ayrı fertler olarak hem birbirleri arasında hem de toplumla olan ilişkilerini bütün doğallığıyla sergilemektedir(Yıldırım 2011:iii).

İçinde barındırdığı on iki hikâyeyle insanın evrensel ve ebedi boyutuna ayna tutan Dede Korkut Kitabı, Türk İslam ruhunun ortaya çıkış ve olgunlaşma hikâyesini anlatmaktadır. On iki kesit şeklinde olan bu eserde mitten yazıya geçişi doğurmakta, hızlandırmakta ve edebi bir biçimde sisteme sokmaktadır. Her bir hikâyede bir kahramanlık destanı anlatılmaktadır. Milli ve kültürel kimliğimizin mitik düzlemde yansıtıldığı metinler Türk kimliğinin ve medeniyeti tarihinin en mühim belgesidir (Gökalp 2015:80).

Dede Korkut Kitabı muhtevası içinde yer alan hikâyelerdeki olaylar kahramanların başından geçen serüvenler gibi görünse de Türklerin köklü tarihi ve anlayışına, gelenek ve göreneklerine o dönemin penceresinden bakmayı sağlamaktadır. Bu durum kültürel belleği taze ve diri tutmaktadır. Hikâyelerdeki karakterler birer kahraman olmanın yanı sıra canlı toplumsal bellek taşıyıcısı konumundadır (Çetinkaya 2015:254).

Destan geleneğinden hikâye geleneğine geçişin halkası olan Dede Korkut Hikâyeleri serim, düğüm çözüm şeklinde yaşanmış yaşam hikâyelerini özetleyen Türk hikâye geleneğinin en önemli örneklerinden biridir. Şekil itibariyle biyografik halk hikâyeciliğinin başı olup ilk örneğini teşkil etmektedir. Dede Korkut Hikâyelerindeki sahneler, duygular, olaylar, deneyimler, anılar canlandıran karakterler üzerinden Türkçenin gücü ile kültür farklılaşması sürecinde zamanı aydınlatarak okuyucuya aktarılmaktadır. Bu hikâyeler Oğuzların kültür ve insan tipine tabi olarak meydana gelmiş ve Türk atlı göçebe kültür ve medeniyetinin belgesi olma niteliğindedir (Günay 1998:3).

1.6.1.Dede Korkut Hikâyeleri ve Hikâyelerin Niteliği

Asıl adı Kitab- ı Dedem Korkut alâ Lisân- ı Taife- i Oğuzân olan Dede Korkut Hikayeleri, yaklaşık bir buçuk asırlık ömre sahip olup Türk dili, edebiyatı, tarihi, siyaseti ve içinde barındırdığı kültürel ögeler bakımından Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir (Binyazar 2007:39). Türk dilbiliminin ve Türkoloji'nin önemli isimlerinden olan Muharrem Ergin'in "Dede Korkut Kitabı" adlı eserinin önsözünde bahsettiği üzere Türk edebiyatı tarihinin en büyük ilim insanı Prof. Fuat Köprülü' nün, derslerinde dile getirdiği, Dede Korkut Hikâyelerinin önemini tam anlamıyla anlatan bir söz vardır: "Bütün Türk edebiyatım terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar. Dede Korkut Kitabı'nın değerini ifade etmek için bundan daha güzel bir söz bulmak mümkün değildir. Gerçekten Dede Korkut Kitabı Türk edebiyatının en büyük abidelerinin Türk dilinin en güzel eserlerinin başında gelir." (Ergin 2014:7). Çünkü Dede Korkut Kitabı edebiyattan dile, tarihten geleneğe, töreden atasözüne, coğrafyadan yaşam şekline kadar Türkleri anlatmış ve geniş bir alanda üne ulaşmış bir eserdir.

Dede Korkut Kitabı'nın paha biçilemez bu değeri onun öneminin doğal bir sonucudur. Muharrem Ergin Dede Korkut Hikâyeleri'nin milli bir destan olduğunu dile getirmekle beraber eserin bu vasfıyla ilişkili olduğu edebiyat ve dil alanında her daim seçkin bir yer kapladığını söylemektedir (Ergin 2014:7). Bir milletin tarihi evresinde yaşanmış ve akıldan silinmesi imkânsız olan bir olay akabinde söylenilmeye başlanıp gelişimi asırlarca devam ettiren milli eserlere destan denilmektedir (Güzel ve Torun 2004: 56). Destanlar milletlerin ilk devirlerini bize mitolojik unsurlarla anlatan ve sadece tarihten ibaret olmayıp duygu, yaşayış, sanat vb. ögeleri de içinde barındıran halk edebiyatı ürünüdür. Dolayısıyla Dede Korkut Hikâyeleri'nin muhtevasında da eski milli destanlarımızda bulunan bir milletin nasıl millet olduğuna ışık tutarak maziyi aydınlatma ve fikir ve sanat hayatının gelişimine olanak sağlama, dini inanış ve Tanrı anlayışları gibi konular yer almaktadır (Banarlı 1983:2).

1.6.2.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Teşekkül ve Tespit Tarihi

Dede Korkut Hikâyelerinin teşekkül devri ve tespit devri arasında büyük bir fasıla vardır. Bu hikâyeler aslında Oğuzların Anadolu'ya gelmeden evvelki yaşamlarını ele almaktadır. Çünkü:

1- Zeki Velidi Togan(1946)'a göre Oğuzlar, hikâyelerde geçen coğrafi alana Selçuklularla beraber XI. yy'dan sonra gelmeye başlamışlardır. Oğuzların esas sayılarıyla Doğu Anadolu'ya ve yakın Doğu'ya gelmeleri ise İlhanlılar Devri'ndedir. Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Salurlar da bu sayının içindedir. Dolayısıyla Oğuzların bu coğrafyaya gelmesi XII. ile XIV. Asırlar arasında gerçekleşmiştir (Ergin 2018:54).
2- Hikâyelerdeki düşman isimlerinin Türkçe olması bu devirde Oğuzların kuzeyindeki Türklerle olan mücadelelere dayanmaktadır. Şecere-i Terakime'de Kazan Bey'in Oğuzların kuzeyindeki Peçenekler ile mücadelesinin akisi vardır.
3- Dede Korkut'un anısı tarihi dönemlerde ve bugün Hazer'in doğu kısmında bulunan Türk diyarlarında yaşamaktadır. Ancak Anadolu'nun doğusu ve Azeri bölgesinde unutulmuştur.
4- Yapıttaki İslami cephenin zayıftır, şarap ve kımız içmeleri ve at eti yemelerinden yapıttaki İslami cephenin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca şahısların çoğunun adının Müslüman adı olmamasıyla birlikte "kam" gibi Şamanist ögeler de bulunmaktadır.
5- Eserdeki Oğuz diyarı belirgin bir bölge değildir ve Korkut Ata da peygamberler devrine yakın bir devir olarak belirtilmiştir (Ergin 2018:55).

Bu destani hikâyelerin XV. asrın ortaları yahut ikinci yarısında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Mukaddime kısmında geçen Osmanlıları belirten kayıt da desteklemektedir ki bu hikâyeler Osmanlıların Anadolu'da güçlenmeye başladıkları devirde yazılmaya başlanmıştır (Ergin 2018:56).

Dede Korkut Hikâyelerinin yazıya geçiş tarihi ile ilgi fazlaca görüş vardır fakat ortak paydanın gösterdiği tarih XV. asrın ikinci yarısıdır. Eserin yazıldığı saha olarak ise genellikle Akkoyunlular'ın egemenliğinde olan bölge yani bugünkü Erzurum ve Kars çevresi kabul görmektedir (Gökyay 2006:11).

1.6.3.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Coğrafyası

Dede Korkut Hikâyelerinde adı geçmekte olan yer adlarını, bir bölümünü hikâyelerdeki olayların geçtiği gösterilen asıl mekândaki yerler diğer bölümünü de asıl

mekânın dışında kalan sadece adı geçen uzak yerler olmak üzere iki bölüme ayırmak mümkündür. Esas hikâyelerin geçtiği belirtilen alanın ortasında Oğuzların yaşadıkları bir ülke bulunmaktadır. Dede Korkut Kitabında bu ülkeye Oğuz illeri ya da sadece Oğuz denildiği görülmektedir. Hikâyelerde Oğuz Ülkesi de, Üç Ok da denilen İç Oğuz ve Boz Ok da denilen Taş Oğuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Ergin 2018:51).

Dede korkut Kitabına göre Oğuz illeri günümüz Kuzeydoğu Anadolu'dadır. Ancak bu Oğuz ilinin sınırları net bir şekilde belli değildir. Bunun yanında İç Oğuz ve Taş Oğuz bölgelerinin de nereler olduğu ne şekilde ayrıldığı da belli değildir (Ergin 2018:51).

Ali Öztürk "Çağların içinden Türk destanları" adlı eserinde Dede Korkut'un asıl coğrafyasını Türkistan illerinin oluşturduğunu dile getirmektedir (Öztürk 2015:293).

Muharrem Ergin ise Dede Korkut Hikâyelerindeki hareket alanını ve hareket alanı dışında kalan yerleri kısaca şu şekilde belirlemiştir: "Dede Korkut Kitabında gösterilen hareket alanı geniş anlamı ile Kafkaslardan Mardin'e, Trabzon ve Bayburt'tan Aras ve Kür nehirlerinin aşağısına kadar olan bölgeyi içine almakta, Oğuz ülkesi ise bu bölgenin ortasında Hasankale, Kars, Gümrü, Gökçe Göl, Ağrı Dağı, Karaköse arasında kalan kısımda bulunmaktadır." Ve "Hikâyelerde hareket alanı dışında kalan ve bazı vesileler ile dokunulan yerler İstanbul, Rum, Şam, Mekke, Medine ve Türkistan ile Türkistan'daki bazı dağlardır." (Ergin 2018:52-53).

Orhan Şaik Gökyay Dede Korkut Hikâyelerinin coğrafyasını, hikâyelerde adı geçen mekânları tespit ederek belirlemiştir. Adı geçen yerler, Apkaz(Aphaz) eli, Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan ve Oğuz elidir. Şehirler, Akça Kale, Tırabuzan(Trabzon), Cığızalar, Dervend(Derbend), Hamid(Diyarbakır), Mardn, Sürmeli, Şürügün, Bayburt gibi günümüzde de adı var olan şehir ve kasabalardır. Ormanlar, göller, dağlar ve nehirler de Ağlayan, Ak Orman, Ak Saz, Karacuk Dağ, Gökçe Dağ, Kazılık Dağı, Kara Dağ, Aygır Gözler Suyu, Amıt Suyu, Kara Dere, Uzun Pınar, Gökçe Deniz gibi mekânlardır (Gökyay 2006:11).

1.6.4.Dede Korkut Hikâyeleri'nin Dili, Şekli ve Üslubu

Batı Türkçesinin ilk dönemi yani Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan Kitab-ı Dede Korkut Eski Türkçenin çoğu izini üstünde tutmaktadır**.** Batı Türkçesinin kuruluş dönemi olarak kabul edilebilecek bu dönemde yazılan bu eser Azeri sahasının eseridir. Yalnızca

gramer ve dil açısından değil sade ve kısa ifadelerle gerçekçi anlatım tarzıyla üslubu da Azeri havası taşımaktadır (Ergin 2018:349-354). Dede Korkut Kitabındaki hikâyeler, IX. Yüzyıldan beri halkın özüne işlemiş "Ortak İslam medeniyeti" kelimeleri ile zenginleşip bütün açılardan işlek bir halk lisanıyla ifade edilmiştir (İslm. Ans.Gökyay 1994:403). Oğuz kabileleri henüz ayrılmayıp birbirlerinin lehçe ve dillerine ait biçimleri birbirleriyle paylaştıkları için hikayelerin dilinde, Kıpçak lehçesi ve diğer Türk boylarının lisanlarından geçmiş kelimeler yahut Moğolca sözcükler yer almaktadır (Gökyay 2006:12). Kalkandelen(2002)'ye göre Türk halk edebiyatının seçkin eserlerinden biri, hatta içinde barındırdığı unsurlar ve söylemleriyle birincisi olan Dede Korkut Hikâyelerinde üst bir dil ve özgün bir üslup sergilenmiştir. Orta Asya'nın çok eski devirlerinde Seyhun Boylarında meydana gelen ve 16. asır Kuzeydoğu Anadolu'da Bayburt çevresi ve Azerbaycan'da, o zamanda kullanılan dil ve lehçe ile neşredildiği görüşü kabul görmektedir (Yıldırım 2011:8). Türk epik destan geleneğinde son derece işlevsel, açık, özlü, sade ve anlaşılır bir anlatım gücüne sahip bir dil kullanılmıştır (Çobanoğlu 2011: 89).

Orhan Şaik Gökyay Dede Korkut Hikâyeleri adlı eserinde hikâyelerin üslubu ile ilgili şunları söylemiştir: "İçinde gereksiz edebiyat süsü bulunmayan, kısa, yalın ifadelerle örülmüş yapmacıksız, özentisiz bir üslup eserin başından sonuna kadar hâkimdir. Ondaki bu canlı ifadenin kaynağı konuşma dilidir. Rastladığımız mecaz unsurları da tek bir kişinin değil, halkın günlük hayatında anlatımını güzelleştirmek, zenginleştirmek, güçlendirmek için başvurduğu ortak benzetmeler, ortak deyimlerdir." (Gökyay 2006:13).

Destan anlatılarında değişik türlerde söylem biçimleri kullanılmıştır. Türk destanlarının icrasında üç ayrı anlatım tekniğini kullanılmaktadır. Bu anlatım teknikleri, nazım(şiir), nesir(düz yazı) ve nesir-nazım birleşiminden oluşmaktadır (Çobanoğlu 2011: 89). Hikâyelerde nesri nazım konumuna getiren üst bir dille kurulmuş ahenk hissedilmekte ve bu hikâyelerde yer alan nazım da serbest nazmın ifade serbestliğine sahip bir dille verilmiştir (İslm. Ans. Gökyay 1994: 79). Dede Korkut Hikâyelerinde dinleyiciyi ve okuyucuyu etkileyebilme her zaman ön planda olmuştur. Anlatımda, hem monotonluğu kırıp sıkıcı olmaktan çıkarmak hem de hikâyede geçen olayı uzun tasvirlerle boğmadan kısa yoldan anlatmak hikâye içindeki karşılıklı diyaloglarla sağlanmıştır (Çobanoğlu 2011: 91). Türk epik destan geleneğinde biçemin ve adeta türün bir şartı olarak söz sanatlarından biri olan benzetme sanatına fazlaca yer verilmiştir. Kahramanın kişisel ve fiziksel özelliklerini resmetmek, atları ve anlatılan diğer olayları dinleyicilerin gözünde canlandırmaları ve duygu aktarımını sağlamak için benzetme sanatı fazlaca kullanılmıştır (Çobanoğlu 2011: 94).

1.6.5.Dede Korkut Hikâyeleri ve Hikâyelerin Nüshaları

Dede Korkut Kitabındaki hikâyelerin her biri kendi başına tam ve bağımsız birer hikâye olarak görünmektedir ancak bu hikâyelerin bütünü de büyük bir bütünü oluşturmaktadır. Oluşan bu büyük bütünün teması, serüvenleri, yaşam tarzı ve hayat felsefeleri ile tamamıyla Oğuz topluluğunu anlatmaktadır. On iki hikâye ve bir önsözden oluşan bu kadim eserde bulunan hikâyeler bu Oğuz topluluğunun bünyesindeki Oğuz beylerinin başlarından geçen hadiseleri tek tek anlatmaktadır (Ergin 2018:23). Bu eser içindeki bütün hikâyeler sadece bir kahramanın eylemleri çevresinde gerçekleşmediği ve art arda bir bütün oluşturmadığı için Kitab-ı Dede Korkut'u bir epope olarak değerlendiremeyiz. Bunun yanında kahramanlık ögeleri, konar-göçer hayatın izleri, kahramanların coşkusu ve alp tipi davranışları destani bir karakteri yansıttığı için büyük bir destanın parçaları görünümünü vermektedir. Bu durumda kullanılacak en uygun terim *destani hikâye'*dir (Ergin 2018:29).

Hikâyeler Dresden nüshasında "boy" ,Vatikan nüshasında ise boy yerine "hikâyet" sözcüğü ile nitelenmiştir. Hikâyelerdeki mensur bölümler alışık olduğumuz mensur hikâyelerdeki gibi değildir. Birbirinin peşi sıra gelen cümleler etkileyici bir üslubun ortaya çıkardığı ahenkle zincir oluşturmakta ve akıcı bir bütünlük meydana getirmektedir (Ergin 2018:30). Hikâyelerdeki "*soy*" ve "*soylama*" olarak geçen manzum bölümler ise aslında hitap ve konuşmaların olduğu bölümler olduğu için hemen hemen kitabın yarısı manzum kısımlardan oluşmaktadır. Bu manzum parçalar içinde barındırdığı unsurlar ve biçim açısından destani Türk şiirinin özgün ve nadide örnekleridir. Ahenk unsuru yinelemeler ve yarım kafiyeden oluşan bu manzumeler vezinsiz yazılmıştır. Ancak veznin kısıtlamasına girmeden ölçüsüz bir şekilde yazılan bu parçalar dizelerin içinde bulundurduğu özlülük ve iç ahenk unsurlarıyla serbest nazmın seviyesini yukarı çıkarmıştır ve en güçlü örneklerinden biri olmuştur (Ergin 2018:31). Kitabın önsözü iki bölümden oluşmuş ve Dede Korkut'un kimliği ve kişiliğini tanıtmak için yazılmıştır. İlk bölümde Besmele ile başlayıp Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde Bayat boyundan bir erin ortaya çıkışı ve Korkut Ata adında olan bu erin Oğuzların sorunlarını çözen, gelecekten türlü haberler veren, ilahi bir ilham becerisine sahip olan ve Ahir zamanda hanlığın tekrar Kayı'ya boyuna geçip kıyamete kadar da orada kalacağını ekleyip bu deyişiyle de Osman neslini kasteden Dede Korkut'un kişiliği anlatılmıştır. İkinci kısım ise Dede Korkut'un özlü sözleri, akabinde dört kadın türü ve

dualara ayrılmıştır. Kitapta giriş kısmından sonra hikâyeler başlamaktadır. Dede Korkut Kitabının Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası vardır.

Dresden nüshası:

Aslı *Kitab-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Tâ'ife-i Oğuzân* adıyla Dresden Kraliyet Kütüphanesinde bulunmaktadır. 1815'te Heinrich Friedrich von Diez (1751-1817) tarafından Almanya'nın Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde Fleischer külliyatı içinde bulunan bu nüsha düzgün bir nesihle yazılmıştır. Bu yazmanın neredeyse tamamı harekesiz yazılmış her sayfası on üç satırdan oluşmaktadır. Sadece ikinci sayfada ilk satırın yazılacağı yere besmele yazıldığı için bu sayfada on iki satır vardır. Hikâyelerin başlıkları ile manzum ve mensur bölümler iç içe olan bu nüsha bir giriş ve on iki destansı hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerin sıraları ve sayfaları şu şekildedir:

(Giriş)

1- Dirse Han oğlu Boğaç Han boyı
2- Salur Kazanın ivi yağmandığı boy
3- Kam Pürenün oğlı Bamsı Beyrek boyı
4- Kazan oğlı Uruz Bigün tutsak olduğı boy
5- Duha Koca oğlı Delü Dumrul boyı
6- Kañlı Koca oğlı Kan Turalı boyı
7- Kazılık Koca oğlı Yigenek boyı
8- Basat Depegözi öldürdügi boy
9- Begil oğlı Emren boyı
10- Uşun Koca oğlı Segrek boyı
11- Salur Kazan tutsak olup oğlı Uruz çıkarduğı boy
12- İç Oğuza Taş Oğuz âsi olup Beyrek öldügi boy (Ergin 2018:64-65).

Vatikan Nüshası:

Vatikan Kütüphanesi Türkçe kısmında 102 numarada kayıtlı olan bu nüsha başka bir risale ile birlikte aynı ciltte yer almaktadır. 2-58. yapraklar arasında yer alan ilk risalesi "Hikâyet-i lâtife-i ucube ve mahcûbe-i zarîfe" adındaki eserdir. Vatikan nüshasında giriş ve hikâyelerin altı tanesi yer almaktadır. Yer alan bu altı hikâyenin de beşi tamdır. Bu nüshanın 97-98. sayfalarını içinde bulunduran sondan bir önceki yaprağı kopuk olduğu için altıncı

hikâyenin iki sayfalık kısmı eksiktir. Dolayısıyla hikâye 99. Sayfada son bulmaktadır. Hikâyeler aşağıdaki gibidir:

(Giriş)

1- Hikâyet-i Han oğlı Buğaç Han
2- Hikâyet-i Bamsı Beryik Boz atlu
3- Hikâyet Salur Kazanun evi yağmalanduğıdur
4- Hikâyet-i Kazan Begün oğlı Uruz Han dutsak olduğıdur
5- Hikâyet-i Kazılık Koca oğlı Yegenek Beg
6- Hikâyet-i Taş Oğuz İç Oğuza âsi olup Beyrek vefatı (Ergin 2018:65-66).

Türkmen-Sahra Nüshası (Günbet Yazması):

Dede Korkut Kitabının Günbet yazması İran'ın Türkmen-Sahra bölgesinde yaşayan Veli Muhammed Hoca tarafından keşfedilmiştir. Bu yazma oldukça yıpranmış uç kenarlara ve bölge bölge oksitlenme ve lekelenme izlerine sahiptir. Kaliteli, ince, koyu sarı renkli 236 x 146 ölçülü 31 yapraktan oluşmaktadır (Shahgoll, Yaghoobl, Aghatabal, Behzad 2019:150-153). Kazan'ın kendisine gelen haber ile mücadeleye girmesini ve mücadeleyi kazanarak Oğuz'a dönüp Bayındır Han'ın huzuruna çıkmasını konu alan bu anlatı metni "nesta'lik" yazı karakteriyle yazılmış ve eserin her yaprağında genel olarak 14 satır bulunmaktadır. Nüshanın ilk sayfasından 48. Sayfasına kadar çeşitli temalarda yazılmış 23 tane soylama bulunmaktadır. 48. Sayfanın 7. satırından başlayarak "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" olarak adlandırdığımız anlatı yer almaktadır ve bu anlatı 61. Sayfada bitmektedir. Metnin sonunda ise *"Hacilu'ya Allah rahmet eylesin"* biçiminde bir dua bulunmaktadır. Oğuz Türkçesi grubunda yer alan bu metinde Kıpçak grubundan fazlaca kelime ve ek de bulunmaktadır. Metinde Türkmen Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi dil özelliklerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir (Ekici 2019:20-21).

Ahmet Bican Ercilasun'a göre, metnin dil özellikleri bu nüshanın 17.-18. yüzyıllar arasında yazılma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir (Ercilasun 2019:7-13). Bu nüshanın çoğu metni soylama olarak adlandırılan metinlerden oluşmaktadır. Yazmada doğal hayat, bitki, hayvan, silah, Oğuz beyleri, İslam dini, yerleşiklik, göçebelik iyilik güzellik, cesaret, yiğitlik, aile, çocuk vb. konularda yazılan 23 adet soylama mevcuttur. Soylamalarda

geçen bölge, şehir ve iller Dede Korkut'un Kazakistan'dan Mısır'a uzanan coğrafyasını çizmektedir (Ekici 2019:22-25)

Bu nüsha üç yayın ile tanıtılmıştır:

Metin Ekici'nin hazırladığı *Dede Korkut Kitabı Türkistan Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* adıyla 2019 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanmıştır.

N.K. Shahgoll, V. Yaghoobl, S. Aghatabal, S.N. Behzad tarfından hazırlanan Haziran 2019 yılında Modern Türklük Araştırmaları Dergisinin 16. cildinin 2. sayısında "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım." adıyla çıkmıştır.

Yusuf Azmun'un hazırladığı *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması- Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası* adıyla Kutlu yayınevi tarafından 2019 yılında yayımlanmıştır.

Bu yayınlara ek olarak Bayram N. Quliyev tarafından *Kitəbi Dədəm Qorqud və Onun Türkmən Səhrə Nüxhəsi* adıyla Türkkitab.Az tarafından yayımlanan bir çalışma da mevcuttur.

1.6.6.Dede Korkut'un Adı

Genelde ilim dünyasında özelde ise Türk dili ve edebiyatı alanında Dede Korkut Kitabı destansı Oğuz Hikâyelerinin bir araya gelerek oluşturulduğu bir eserdir. İki nüshası bulunan bu eserin nüshalarının biri Dresden'de diğeri ise Vatikan'da bulunmaktadır. Bu eserin adının Dede Korkut olmasının nedeni Dede Korkut adındaki ozanlık mertebesinin en üstüne taht kuran Dede Korkut'un eserin yazarı konumunda olması ve eserde bulunan on iki Oğuz destanının onun tarafından derlenip düzenlendiğinin gösterilmesidir (Ergin 2018:1).

Gökyay(2000)'a göre XII ve XIII. yüzyıldaki tefsirleri analiz eden A. K. Borovkov, korkmak ve korkut fiil kökünden türemiş "Kurkganlar" yani Tanrıdan korkanlar manasında "Korkudgan veya Korkudgucı" kelimelerinin de Arapçada Nezir yani Elçi- Nasihat veren Tanrı Elçisi anlamında kullanıldığını göstermiştir. Bundan dolayı Korkut adının Elçi, Öğütçü, Tanrı Elçisi anlamı ile ilgili olabileceği kabul görülmektedir (Bayram 2016:63).

Dede Korkut ismindeki dede kelimesi sıfat olarak kullanılarak Korkut kişiliğinin yaşlılığını nitelemek için esas isme sonradan eklenmiştir. Bu bilgiyi Korkut isminin hem tarihi ve edebi kaynaklarda hem de farklı Oğuz rivayetlerinde Korkut Ata ya da sadece Korkut olarak *dede*'siz kullanımları desteklemektedir. Esas Dede Korkut Kitabı incelendiğinde ad, Dresden nüshasında 4 defa Korkut Ata, 29 defa Dede Korkut, 21 defa Dedem Korkut, 18 defa sadece Dede ve 1 defa Dede Sultan biçiminde geçmektedir. Korkut Ata ismi asıl hikâyenin mukaddime kısmında geçmekte ve Vatikan nüshasında da mukaddime bölümünden başka yerde geçmemektedir. Her iki nüshada da kullanım çoğunluğunun *dede* üzerinde olmasından ötürü Türk camiası içerisindeki bu kişiliğin unvanı Ata değil, Dede'dir (Ergin 2018:2).

1.6.7.Dede Korkut'un Tarihi Kimliği ve Kişiliği

Nihat Sami Banarlı "Resimli Türk Edebiyatı Tarihi" adlı eserinde Dede Korkut'un Kimliği hakkında şöyle demiştir: "Bu hikâyelere isim veren Dede Korkut'un kim olduğu hakkında kat'i bilgimiz yoktur. Hikâyelerinde Dede Korkut, Dedem Korkut, Dede Sultan diye isimlendirilen ve önsözünde Korkut Ata denilen bu zat, şimdilik tarihi olmaktan ziyade menkıbevi bir Türk atası'dır." (Banarlı 1983:400).

Dede Korkut Kitabında onun kişiliği hakkında bilgileri ismi hakkında bilgimiz olmayan ozan "*Mukaddime*" kısmında vermiştir. Ozan: "Resul aleyhisselâm zamanına yakın bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisi idi. Ne dirse olur idi. Gayıpdan dürlü haber söyler idi. Hak Ta'alâ onun gönlüne ilham ider idi. Korkut Ata ayıttı: Ahır zamanda hanlık girü Kayı'ya dege, kimsene ellerinden almaya, âhır zaman olup kıyâmet kopunca bu didügi Osman neslidür ve dahi niçe buna benzer söz söyledi" diyor. Ve sonra ozan yine ekleyerek diyor ki: "Korkut Ata Oguz kavmınun müşkilini hall ider idi. Her ne iş olsa Korkut Ataya tanışmayınca işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler idi." (Ergin 2018:73). Bu söylemlerle ozan; Korkut Ata'nın Oğuzların Bayat boyuna mensup Hz. Muhammet'in yaşam sürdüğü tarihe yakın bir tarihte yaşamış, Müslüman bir veli olduğunu açıkça belirtmektedir. Bununla birlikte Korkut Ata, Anadolu'da geleneksel dini düşünceye ait olan ilahi bir ilhamla gelecekten haber alan "bilici" (kâhin) bir kişiliğe sahiptir. Bu kâhin kişiliğini egemenliğin, Kayı boyuna mensup Osmanlı'ya geçeceğini ve bu egemenliğin kıyamet kopuncaya kadar devam edeceğini önceden söyleyerek bildiğini kanıtlamıştır. Ayrıca Oğuz kavminin zorlandığı işleri ve durumları halleden güçlü ve

bilge bir kişiliğe sahip olduğu, her ne durum olursa olsun Korkut Ata'ya danışmadan o işi gerçekleştirmeyerek onu danışman ve kılavuz olarak gördükleri onu sevip saydıkları belirtilmiştir. Buna müteakip Korkut'un bilge ve ozan karakterine sahip olduğunun göstergesi olan hikmetli sözlerinin oluşturduğu "Allâh Allâh dimeyince işler onmaz","Kâdir Tanrı vade virmeyince kimse ölmez", "Ölen kişi dirilmez"... vb. gibi "soylamaları" yer almaktadır (Özdemir 2003:23-24).

Kalkandelen 2002'ye göre, Dede Korkut'un hikâyelerdeki rolünün boy boylamak ve soy soylamak olması onun destansı kişiliğine örnek olarak gösterilebilir. Dede Korkut, boy boylarken hikâyeleri anlatmakta; soy soylarken ise hikâyelerdeki şiirsel kısımları kopuz eşliğinde belli bir ezgi ile icra etmektedir (Yıldırım 2011:13). Ayrıca Dede Korkut, Kazak ve Kırgızların geleneksel görüşlerinde ise ilk Kırgız şamandır ve kopuz çalmayı ve türkü söylemeyi yani hikâyelerdeki üslupla soy soylamayı ilk o öğretmiştir (Beydili 2005:323). Dede Korkut'un kutsal kişiliğine örnek olarak da onun öldükten sonra mezarının bir ziyaret yeri haline gelmesi dahası hastaların iyileşmek amacıyla geldiği bir umut kapısı olarak görülmesi de onun koruyucu ruh olduğunun delilidir (Beydili 2005:325).

Dede Korkut'un yaşamında görülen hadiselerden anlaşıldığı gibi, "Velayet Issı, yani Ermiş Kişidir" aşkın bir hissiyata ve ilahi bir güce sahip, tabiatüstü yaşantılar sergileyen bir er olması onun kutsal kişiliğini ortaya koymaktadır (Öztürk 2009: 237). Ayrıca Türkistan ve Yenisey bölgelerinde şaman, İslam ülkeleri etrafındaki bölgelerde bir İslam evliyası vasfına çıkarılmış olması ve Dede Korkut'un yüzyıllar boyunca bu kişilik özelliği ile Türk topluluklarının benliklerinin en derinlerinde yaşamış olması da onun kutsal bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir (Öztürk 2009: 242). Dede Korkut, Kazak insanı arasında Müslüman bir Kazak ermişi olarak bilinmektedir (İslm. Ans. Gökyay 1994: 78).

Halk ekininde bilici kişi olarak mevcudiyeti devam ettirilen bilgelerden birisi de Dede Korkuttur (Öztürk 2009: 242, 243). Dede Korkut'un bilge kişiliğine bütün Oğuz boy ve beyleri inanmış ve saygı duymuştur. Bu nedenle de kendi görüş ve kabulleri halk tarafından dikkate alınmakla birlikte devlet yönetiminde ve düzeninde söz sahibi olup han tayin edecek kadar güçlü bir kişiliği vardır (Öztürk 2009:234). Eserdeki özgün üslubu ve soylamalarından da anlaşılacağı üzere Dede Korkut, yaşadığı dönemde kelime bilgesi olarak kabul edilmektedir (Öztürk 2009: 247). Dede Korkut, konargöçer bir yaşam tarzına sahip olan Türklerin yücelterek kutsal bir boyut kazandırdığı bozkır yaşamının törelerini çok iyi bilen ve devlet teşkilatını koruyan bir Oğuz bilgesidir (İslm. Ans.Gökyay 1994: 78). Tabiplik vasfına

da sahip olan Dede Korkut hastaları tedavi edip, aynı anda Oğuzların baş bilicisidir. Geçmişten ve geçekten haber getirir ve bu anlamda bir hafıza kartı edasıyla etnik toplumsal belleğin koruyucusu durumundadır (Beydili 2005: 324). Adnan Binyazar ”Dede Korkut” adlı kitabında Dede Korkut'un bilge kişiliği hakkında şu sözleri söylemektedir: “Dede Korkut, yetkili bir devlet adamı, Türkler arasında soyu sopu belli, bilge, keramet ehli, toplumun bütün sorunlarını çözümleyen ve hiçbir işte onsuz edilmeyen bir Türk büyüğüdür.” (Binyazar 2007: 38).

“Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğü ”nün yazarı Celal Beydili'nin eserinde Dede Korkut'un bilge kişiliği hakkında şu bilgi geçmektedir: “Azerbaycan Türkleri arasında kaydedilen bir inanışa göre, dünyadaki her şeyin adını Korkut Ata koymuştur. Yiğitlere de “er” adını veren Korkut Ata'nın bu özelliği, onu bir demiurg (kutsal bilgi kaynağı) ve kültürel kahraman makamına yükseltiyor. Onda, temeli söze dayanan anlam âleminin yaratıcısı motifini görmek mümkündür” (Beydili 2005: 324).

1.6.8.Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yaratanı, yazarı ve anlatanı doğrudan Türk milletinin kendisi olan Dede Korkut Hikâyeleri katışıksız Türk hayatını olduğu gibi anlatan bir eserdir. Bunun içindir ki keşfedilmesinden bu zamana kadar yalnız Türkler değil diğer dilleri yazıp konuşan bilginler tarafından da farklı farklı yönlerden incelenmiştir (Gökyay 2006:7). Türkiye'de Dede Korkut Hikayeleri hakkındaki yazılar ve çalışmalar Hikayelerin Türkiye'deki ilk yazıya aktarımından sonra başlamıştı (Ergin 2018:58).

1.6.8.1. Metin Neşri Üzerine Çalışmalar

Dede Korkut Hikâyeleri ilk önce, tam olarak, rahmetli Kilisli Muallim Rıfat (Bilge) tarafından 1916 yılında Diez'in Berlin kopyasının fotoğrafları dikkate alınarak *Kitab- ı Dedem Korkut alâ Lisân- ı Taife- i Oğuzân* adıyla neşredilmiştir (Ergin 2018:58).

Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan çalışmaların en kapsamlı olanlarından biri olan Orhan Şaik Gökyay'ın *Dede Korkut*(1938) eseridir. Eserde yetmiş yedi sayfalık bir başlangıç ve Dede Korkut Hikâyelerinin tam metni vardır. Bunların yanında eser, içinde Topkapı Sarayı Oğuznamesini ve küçük bir sözlüğü barındırmaktadır (Ergin 2018:60).

1950 yılında Ettore Rossi Vatikan nüshasının varlığını ortaya çıkarmış sonrasında 1952 yılında da Dede Korkut üzerine detaylı bir incelemeyle Vatikan nüshasını birleştirip üç yüz altmış dört sayfalık *Kitab-ı Dede Qorqut* adlı eseri ortaya koymuştur (Ergin 2018:61).

Fahrettin Kırzıoğlu'nun inceleme çalışması olan *Dede-Korkut Oğuznameleri* (1953) adlı eserinde Kırzıoğlu, Dede Korkut Hikâyelerinin aslını araştırıp Dede Korkut Hikâyelerinin kökünü Arsaklılar ile bağdaştırmıştır. İkinci kitabında ise Dede Korkut Hikayeleri'ndeki yer adları üzerinde durmuştur (Ergin 2018:62).

Muharrem Ergin'in üzerinde yapılacak çalışmalar, inceleme ve araştırmalar için sağlam ve tutarlı bir zemin hazırlamak gayesiyle 1958 yılında *Dede Korkut Kitabı* adlı eseri yazmıştır. Bu eser Dede Korkut Hikâyelerinin metni, sözlüğü, dili, üslubu ve birçok yönden açıklamalarıyla birlikte ortaya koyulmuş ilmi bir yayınıdır (Ergin 2018:XIV).

Zeki Ömer Defne, 1988 yılında kaleme aldığı *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma* adlı eserinde; Mürsel mecaz, mübalağa, hüsn-i talil, tecahül-i arif, tariz, teşbih, istiare, teşhis ve intak, irsal-i mesel, tezat, kinaye ve seci söz sanatlarını önce açıklamış daha sonra ise Dede Korkut Hikâyelerinde bu sanatların geçtiği yerleri vererek edebi bir araştırma ortaya koymuştur (Defne 1988:içindekiler).

Kaçalin'in 2006 yılında yayımlanan *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi (Hikayet-i Ogız-name-i Kazan Beg ve Gayrı) -Metin ve Açıklamalar* adlı kitabı genel olarak; altı hikâyelik Vatikan yazmasının çevirisinden oluşan "Metin", metin bölümündeki sorunlu sözcüklerin incelendiği "Açıklamalar" açıklamalar bölümünde tartışılan dört yüzün üzerinde sözcüğün yer aldığı "Dizin", Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan, iki yapraktan oluşan Oguz-name parçasının çevirisinden oluşan "Metin", asıl metinde geçen seçili sözcüklerden oluşan "Sözlükçük" ve son olarak "Kaynaklar" bölümünden oluşmaktadır (Taş 2007:267).

Semih Tezcan'ın 2001 yılında yayımlanan *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* adlı eserinde Tezcan; Dede Korkut Kitabı'nın önceki metin yayınlarında anlaşılamayan yerleri gizli yanlışlardan kaynaklanan sorunları çözdüğünü, çözemediği sorunların da neden

çözülemediklerini göstermeye çalışıp Dresden ve Vatikan nüshaları üzerine notlar yazmıştır (Tezcan 2018:15).

Oğuznamelerin ana özelliklerine uygun bir yöntemle yeni bir metin yayınına ihtiyaç olduğu fikrinde birleşen Tezcan ve Boeschoten 2001 yılında, bilgi ve birikimlerini bir araya getirerek, ortak bir çalışma ortaya koymuşlardır. *Dede Korkut Oğuznameleri* adlı bu eserde metinlerin onarımı, dili, iki nüshanın birbiriyle olan ilişkisine değinip önceki ortaya atılmış görüşleri sarsacak görüşler ortaya atmışlardır (Tezcan ve Boeschoten 2001:7-8).

Saadettin Özçelik'in *Dede Korkut Dresden Nüshası Giriş, Notlar, Metin, Dizin* adlı 2016 yılında yayımlanan çalışmasında ağırlıklı olarak Dresden nüshası üzerindeki problemlere değinilmiş yani yeni okuma önerileri ve notlar bu nüsha baz alınarak verilmiştir. Ancak bazı durumlarda Vatikan nüshasına da başvurulmuş ve bu nüshaya dönük okuma teklifleri ve notlar da aktarılmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri ile 1950'li yılların başında tanışan Osman Fikri Sertkaya'nın 2006 yılında yayımlanan *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü* adlı eseri, Dresden nüshası çalışmasının ilk kısmıdır ve diğer kısımlar bu çalışmayı takip etmektedir (Sertkaya 2006:5-6).

Mertol Tulum ve Mehmet Mahur Tulum'un ortaya koyduğu *Dede Korkut Oğuznameler Oğuz Beylerinin Hikâyeleri*(2016) adlı eser; harf aktarımı anlayışına dayanarak yeni okuma önerileri, onarım ve eklemeler gibi konuları içince barındırmaktadır (Tulum 2016:10).

H. Achmed Schmiede'nin *"Kitab-ı Dedem Korkut" Destanlarının Dresden Nüshası* (2009) adlı eserinde Dresden nüshası latin harfleriyle yansıtılmış ve olabildiğince çağdaş Türkiye Türkçesinin yazım ve imla kurallarına denk bir şekilde ortaya konulmuştur (Schmiede 2009:13).

Mustafa S. Kaçalin'in *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı* (2017) adlı eserinde Dede Korkut Hikâyelerinin bugünkü Türkçeye aktarılmış hali, sözlükçe, yazmaların renkli fotoğrafları ve bugünün söylemlerine uzak söylemler bugünün söylemlerine uyarlanmış haliyle verilmiştir (Kaçalin 2017:12-13).

1.6.8.2. Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Yapılan Tez Çalışmaları

Ekici, Metin, "Dede Korkut Hikâyeleri ile teşekkül eden halk hikâyeleri" (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1989).

Adil, Nevzat, "A Critical analysis of the theme of the heroic ideal in Beowulf and The Book of Dede Korkut" (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1990)

Gürses, Reşide, "Dede Korkut grameri-fiil" (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 1992).

Erkmen, Nazan, "Dede Korkut öyküleri kitap tasarımı belgesel kaynak araştırması (2-cilt)" (Sanatta yeterlilik, Marmara Üniversitesi, 1994).

Üstünova, Kerime, "Dede Korkut hikâyelerinde cümleden büyük birimler ve bunların oluşumunda tekrarların rolü *The Grammatical units longer than a sentence used in the stories by Dede Korkut and the role of repetition in the formation of these*" (Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, 1996).

Yıldız, Duran, "Dede Korkut Kitabı: Transkripsiyon, tercüme, sözlük"(Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 1996).

Akpınar, Elif, "Dede Korkut Kitabı' nın söz dizimi *The Syntax of Dede Korkut's Book*"(Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1997).

Erdem, Melek, "Dede Korkut Türkmenistan varyantları *The Dede Korkut varyants of Turkmenisten*" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1998).

Gülsoy, Ebru, "Dede Korkut ve Manas'ta bitki ve hayvan kültü *Cults of plant and animal in Dede Korkut stories and Manas epopee*" (Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 1998).

Parlak, F. Ferhan, "Dede Korkut Hikâyelerinin Türk tarihindeki yeri" (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 1999).

Adolbekova, Elmira, "Koblandı Batır Destanı ile Dede Korkut arasındaki ilişkiler *The Relations between the epic story of Koblandı Batır and the stories in the book of Dede Korkut*" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 1999).

Yayla, H. Kağan, "Dede Korkut Kitabı söz dizimi araştırması *The sentax research of Dede Korkut's Book*" (Yüksek lisans tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi, 2002).

Yıldız, Esra, "Dede Korkut Hikâyeleri ile Oğuz Kağan Destanında geçen tarihi motiflerin kıyaslanması *Comparison of the historical elements between Dede Korkut Stories and Oğuz Kağan Legend* " (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2003).

Kırman, Ümran, "Dede Korkut anlatılarının karşıtlıklar kuramına göre çözümlemesi ve bu kuramın anlatı öğretiminde kullanımı *The analysis of the narratives of Dede Korkut according to the technique of oppositions and the use this technique in the teaching of narrative*" (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004).

Şişman Karaşah, Zarife, "Dede Korkut hikâyelerinde sıfat-fiiller ve zarf-fiiller *Dede Korkut stories participle and adverb affixes*" (Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, 2006).

Taflı, Hülya, "*A comparative study of the belief systems in Beowulf and the Book of Dede Korkut* İnanç sistemleri açısından Beowulf ve Dede Korkut Destanları'nın karşılaştırılması" (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006).

Denizer, F. Utkan, "Tarihî metinleri aktarma problemleri Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine yapılmış aktarmaları üzerine kelime düzeyinde bir inceleme *The problems of intralingual translation of old texts -the analysis of Dede Qorqut Oghuznames and its intralingual translations into Turkish in a lexical level-*" (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, 2007).

Emre, Vildan, " Dede Korkut hikâyelerindeki fiillerin birleşim değerleri *The state of verbs' valency usage in Dede Korkut stories*" (Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2008).

Tunçdöken, Funda, "Dede Korkut hikâyeleri ile Beowulf destanında yer alan toplumsal hayata ait motiflerin karşılaştırılması *Compairing the motives of social life in the book of Dede Korkut and Beowulf*" (Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2009).

Arvas, Abdulselam, "Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası epik destan geleneği *Epics of Dede Korkut and epic tradition of the Kıpçak*" (Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009).

Bekatş, Nuh, "Dede Korkut Hikâyeleri'nde anametinsel dönüşümler *Hypertextual transformations in the Dede Korkut Stories*" (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2011).

Yıldırım, Muhammet, "Dede Korkut destanlarının kültürel açıdan incelenmesi ve eğitimde kullanılabilirliği *A cultural research of Dede Korkut legends and their availability in education*" (Yüksek lisans tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi, 2011).

Balyemez, Sedat, "Dede Korkut hikâyelerinin metin dil bilimsel yapısı *Text linguistics structure of Dede Korkut narratives*" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2011).

Özgür, Uğur, "Dede Korkut metinlerinde geçen olumsuzluk ve yokluk biçimleri *Forms of negativeness and absence in Dede Korkut texts*" (Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2013).

Teyek, Süleyman, "Kitâb-ı Dede Korkut'ta diplomatik lisân: Halkbilimi bakımından bir anlam incelemesi *Diplomatic language in book of Dede Korkut (Dada Gorgut): A study of meaning in terms of folklore*" (Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2013).

Küçük, Barış, "Dede Korkut Kitabı'nda toplumsal değer *algıları Perceptions of social value in the book of Dede Qorqud*" (Yüksek Lisans tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi, 2013).

Tabcu, Haki, "Garipname ile Dede Korkut hikâyelerinin ikilemeler açısından mukayesesi *The comparasion of Garipneme and Dede Korkut stories in the aspect of reduplications*" (Yüksek Lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi, 2014).

Pehlivan, Gürol, "Dede Korkut kitabında yapı, ideoloji ve yaratım *Narrative structure, ideology and creativity in the book of Dede Korkut*" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2014).

Erdoğan, Hilal, "Dede Korkut Oğuznamelerinde doğa, insan ve mekân *ilişkileri Relationships between nature, humans and space in the Book of Dede Korkut*" (Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2014).

Yılmaz, Oğuz, "Türk dilinde tekrar grupları üzerine art zamanlı bir analiz çalışması: Orhun Abidelerinde, Garib-nâme'de ve Dede Korkut'ta tekrarlar" (Yüksek Lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2014).

Boyraz, Elif, "Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan nüshasının tarihî ve etimolojik sözlüğü *Historical and etymological dictionary of the Vatican copy of Book of Dede Korkut*" (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014).

Çetin, Samet, "Dede Korkut Kitabı'nda anlam türlerine göre niteleme sıfatları *Attributive adjectives in the book of Dede Qorqud in view of semantic types*"(Yüksek Lisans tezi, Uşak Üniversitesi, 2015).

Karçığa, Servet, "Dede Korkut Kitabı'nın anlam bilimsel çözümlenmesinde kavram alanının rolü *The role of conceptual field in semantical analysis of Dede Korkut Book*" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015).

Susar, Serhat, "Dede Korkut hikâyelerinde değerler *eğitimi Values education in Dede Korkut stories*" (Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2015).

Bayram, Duygu, "Felsefeyi Anadolu'da yeniden yurtlandırmak- Dede Korkut hikâyelerinin felsefi analizi- *Resetting philosophy in Anatolia-The philosophical analysis of Dede Korkut stories*" (Yüksek Lisans tezi, Hitit Üniversitesi, 2016).

Kolikpınar, Merve, "Dede Korkut anlatılarında toplumsal cinsiyet bağlamında dil *Language in the context of gender in the narratives of Dede Korkut*" (Yüksek Lisans tezi, Ardahan Üniversitesi, 2017).

Demir Ebru, "Kemal Abdulla'nın eksik el yazması romanı ile Dede Korkut destanının karşılaştırılması" (Yüksek Lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, 2017).

Şahin Aysuda, "Dede Korkut Hikâyelerinde yapı *Structure in Dede Korkut's Tales*" (Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, 2017).

Kamacı Gencer, Duygu, ""Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede Korkut örneği *Modality as a semantic phenomenon: Evidence from Dede Korkut*" (Doktora tezi, Osmangazi Üniversitesi, 2018).

Çitgez, Muhammed, "Dede Korkut Hikâyeleri'nin söz varlığı *The lexicon of Dede Korkut Stories*" (Doktora tezi, Ardahan Üniversitesi, 2018).

Topkaya, Emine, "Dede Korkut hikâyeleri'nde yapım eki *The derivational suffix in Dede Korkut hikâyeleri*" (Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019).

1.6.8.3. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Tipler Üzerine Çalışmalar

Prof. Dr. Ülkü Eliuz'un İmge *ve Göstergeler Uzamı: Dede Korkut Hikâyeleri* adlı yazısında, imge ve gösterge uzamı özelliğinde olan Dede Korkut Hikâyelerinin çerçevesini oluşturan insanın özü ve hikâyedeki her kahramanın insani tükenişlerin sonsuz bekleyişlere geçişi sağlayan tipe dönüşüm süreci anlatılmaktadır (Eliuz 2015:75).

Behiye Köksel'in *Dede Korkut Kitabında Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi* adlı yazısında Dede Korkut Hikâyelerinde destan ve hikâyelerin yardımcı kahraman motiflerinin, ne şekilde yer aldıkları ve yardımcı kahraman motifinin dinî-mitolojik menşei analiz edilmektedir (Köksal 2012:73).

Dr. Fevziye Alsaç'ın *Dede Korkut Hikâyelerinde Arketipsel Bir Sembol Olarak Kadın* adlı yazısında Türk ekininin kolektif bilinçdışı ürününü içeren Dede Korkut Hikâyelerinde kadına nasıl bir çerçeveden bakıldığı değerlendirilmiştir. Çalışmanın temelinde kadının kahramanların arketipsel semboller açısından özellikleri ele alınmış ve Türk kadınının hikâyelerdeki etkili işlevinin arketipsel formları ve yansımaları incelenmektedir (Alsaç 2017:91).

Vedi Aşkaroğlu'nun *Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han Oğlu Buğ Aç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme* adlı yazısında Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan arketipler belirlenip bunların genel tanımları yapılmaktadır. Tespit edilen arketipler Dirse Han Oğlu Buğaç Han anlatısın ile sarmal bir düzende incelenip olayların, mekânların ve kişilerin simgesel ve arketipsel bir yorumu ortaya konulmaktadır (Aşkaroğlu 2005:120).

M. Emin Bars'ın *Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlenmesi* adlı eserinde Dede Korkut Hikâyelerinde biri olan Deli Dumrul anlatısı arketipsel sembolizm açısından incelenmiştir (Bars 2018:57).

Ar. Gör. Ülkü Eliuz'un bu konuda yazdığı bir başka çalışma ise *Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi* çalışmasıdır. Eliuz bu çalışmada Destanî özellik taşıyan ve kahramanlık duygusu ile donatılmış olan Dede Korkut Hikâyelerindeki bireylerin çok boyutlu, karmaşık ve derin kişiliklerini birçok bakımdan incelemektedir (Eliuz 2001:82).

Evrim Aksoy'un *Dede Korkut Kitabındaki Tipler Üzerine Bir inceleme* adlı çalışmasında ise Dede Korkut Hikâyelerindeki tipleri tespit edip onlara yorumlarda bulunmaktadır. Eserdeki tiplerin benzer ve farklı özelliklerine, hangi değerleri temsil ettiklerine değinilmektedir (Aksoy 2012:VI).

Gülnaz Çetinkaya'nın *Dede Korkut Hikâyelerinde Semboller* adlı doktora tezi çalışmasının ilk bölümünde sembolün tanımı, özellikleri ele alınıp Türk ekinindeki sembollere yer verilmiştir. İkinci bölümünde Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan semboller otuz başlık altında ele alınmakta ve hikâyelerden örnekler verilmektedir. Üçüncü bölümde de sembollerin hikâyelerde anlam ve biçim bakımından fonksiyonları anlatılmaktadır (Çetinkaya 2015:IV).

Mehmet Özdemir'in *Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi* adlı çalışmasında aşk ve kahramanlık konulu Türk halk hikâyelerinde düşman tipin ve bu tipin sahip olduğu özellikler anlatılmakta olup Dede Korkut Hikâyelerinden de örnekler verilmektedir (Özdemir 2018:239).

Dede Korkut'taki kadın tipleri üzerine olan bir başka çalışma ise Yasemin Koç'un *Banu Çiçek'ten Gülcemal'e Alp Kadın Tipinin Özellikleri* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada iki ayrı devirde ortaya koyulan iki farklı metnin -"Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyı" ve "Arslan Kız"- kadın karakterleri merkeze alınarak genel bir bakış açısıyla Türk ekinindeki alp kadın tipinin izleri belirlenip karşılaştırılmaktadır (Koç 2017:147).

M. Fatih Kanter'in *Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlenmesi* adlı eserinde Hikâyelerdeki sembollerin varlığını göstermeyi amaçlamış ve Türk edebi metinlerdeki evrensel uyuma dikkat çekmiştir (Kanter 2005:137).

Seçkin Sarpkaya'nın *Dede Korkut Kitabında Olağanüstü Tipler* adlı eserinde; Hızır, Azrail, peri ve Tepegöz tipleri incelenmiştir (Sarpkaya 2015:97).

Kürşat Öncül'ün *Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı* adlı çalışması da bir başka kadın tipi çalışmasıdır. Öncül bu çalışmasında Jung'un analitik psikolojisindeki arketip kavramına bağlı olarak kadın tipini anlatmaktadır (Öncül 2008:575).

Dr. Semra Şen de Dede Korkut'ta kadın ile ilgili *Oğuz Kağan Destanı'nda ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kadın* adlı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Oğuz Kağan ve Dede Korkut Hikâyeleri incelenip değerlendirilerek; İslamiyet'ten önce ve sonra Türk toplumunda kadının yeri ve önemi ortaya konmaktadır (Şen 2003:123).

Metin Ekici ise Dede Korkut Kitabındaki kadınları; ideal eş ve anne, ideal sevgili tipi ve yardımcı tip başlıkları altında incelemiştir (Ekici 2000:124).

2. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NİN JUNG'UN ARKETİPLER VE PSİKOLOJİK TİPLER KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. Arketipler

2.1.1.Çocuk Arketipi

Çocuk arketipi analitik psikolojide bireyselleşme sürecinde kişiye kendini gerçekleştirmenin olanaklı olduğunu gösteren bir arketip olarak ele alınmaktadır. Bunun sebebi ise Jung'un bu arketipin sembolleri arasında özellikle mucizevi çocuk metaforu üzerinde durmasıdır. Bu mucizevi çocuk metaforu yaratıcılığı, üstün yeteneği ve güçleri olan yaşam enerjisini hür biçimde kullanarak sürekli yeni aktiviteleri deneyimleyen çocuğu simgeler. Bu yenilik ve yaratıcılık sembolleri nedeniyle çocuk arketipi yaşamda yeni başlangıçların daima yapılabileceğini hayatın onu yeniden inşa etmesi için kişinin önünde açık bir imkân olarak durduğunu hatırlatan bir tema içermektedir (Sambur 2005:108). Bu bağlamda çocuk arketipinin yaratıcı ve ruhsal bir doyuma ulaştıran yeni keşiflerin ve kişinin kendi hayatına otantik bir yön vermesinin temsilcisi olduğu söylenebilir.

2.1.1.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Bu hikâyede çocuk arketipi önce çocuksuzluk bağlamında işlenmektedir ve şu şekilde yer almaktadır:

"…Bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmış idi. Kimüñ ki oğlı kızı yok kara otağa konduruñ, kara kiçe altına döşeñ, kara koyun yahnısından öñine getürün, yirisi yisün yimezise tursun gitsün dimişidi. Oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa konduruñ, oğlı kızı olmayanı Allah Ta'ala kargayupdur, biz dahı kargaruz bellü bilsün dimişidi." (Ergin 2018:78).

[…Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurmuş. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oğlu da kızı da olmayanı kara otağa alın, altına

kara keçe serin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayana Allah gazap etmiştir biz de ederiz iyi bilsin, demişti.]

"… Bayındır Hanuñ yiğitleri Dirse Hanı karşuladılar. Getürüp kara otağa kondurdılar. Kara kiçi altına döşediler. Kara koyun yahnısından önine getürdiler. Bayındır Handan buyruk böyledür hanum didiler. Dirse Han aydur: Bayındır Han benüm ne eksikligüm gördi, kılıcumdan mı gördi, suframdan mı gördi, benden alçak kişileri ak otağa kızıl otağa kondurdı, benüm suçum ne oldı kim kara otağa kondırdı didi. Ayıttılar: Hanum bugün Bayındır Handan buyruk şöyledür kim oğlı kızı olmayanı Tanrı Ta'ala kargayupdur biz dahı kargaruz dimişdür didiler."(Ergin 2018:78-79).

[…Bayındır Hanın yiğitleri Dirse Hanı karşılayıp kara otağa koydular, altına kara keçe serdiler, önüne kara koyun yahnisinden koydular, Bayındır Handan böyle emir verdi dediler. Dirse Han: "Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü? Kılıcımdan mı yoksa soframdan mı bir eksiklik gördü? Benden daha alçak konumda olanları ak otağa kızıl otağa koydu. Benim ne suçum var ki beni kara otağa koydu?" dedi. Yiğitler: "Hanım bugün Bayındır Hanın emri oğlu kızı olmayanlar Allah gazap etmiştir, biz de gazap ederiz demiştir." dediler.]

Hikâyeden alınan bu parçada çocuk arketipi, Dirse Han'ın kara çadıra konularak ötekileştirildiğinde görülmektedir. Dirse Han kara çadıra konulduğunda kendini tam anlamıyla gerçekleştiremediğini, eksik kaldığını anlamaktadır. Üstüne üstlük eksikliğinin kılıcından ya da sofrasından olacağını düşünen Dirse Han'a çocuğu olmadığı için kara çadıra konmak çok ağır gelmektedir. Çünkü eski Türk devletlerinde kılıç yani fiziksel güç; sofra yani maddi güç erkeklerin en önemli güç göstergesidir. Dirse Han'ın bu iki konumdan daha alçakları ak ya da kızıl otağda görünce hiddetlenmesinin sebebi yine erkeklik otoritesinin sarsılmasından kaynaklanmaktadır. Hikâyelerdeki erkek kahramanlar erkek olmanın verdiği bir istemle hep tamlık arayışındadır. Bu kısımda erkekliğin en önemli tamlık göstergelerinden biri olan çocuk sahibi olmayı görmekteyiz. Çocuk burada arzu nesnesi konumundadır. Yani öznede eksik olan şeydir. Bu hikâyede ise maddi ve fiziksel güçten daha önemli bir konumdadır. Dirse Han tam olmadığını anladığı anda eksikliğini gidermek için uğraş vermeye başlayacaktır. Çocuk arketipi bağlamında Boğaç Han; babası Dirse Hanı kara çadıra konulmamasını sağlayacak ve onun tamlığının, gücünün göstergesi olacaktır.

"… Hay Dirse Han baña kazap itme, incinüp acı sözler söyleme, yirüñden örü turgıl, ala çadırun yir yüzüne dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç

Oğuzuñ Taş Oğuzuñ biglerin üstüñe yığnak itgil, aç görseñ toyurgıl, yalıncak görseñ tonatgıl, borçluyı borçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl gibi kımız sağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du'alınun alkışıyle Tanrı bize bir batman ayal vire didi". (Ergin 2018:80-81).

[…Hay Dirse Han bana gazap etme, incinip tatsız sözler söyleme. Yerinden doğrulup kalksana, ala çadırını yeryüzüne kursana. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kesene. İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerini çağırsana, açları doyursana, çıplakları giydirsene, borçluyu borcundan kurtarsana. Tepe gibi et yığ, göl gibi kımız sağdır, büyük bir şölen düzenle, dua et, belki bir ağzı dualının duasıyla Tanrı bize erdemli bir çocuk verir, dedi.]

C. G. Jung'un çocuk arketipi içine aldığı mucizevi çocuk metaforu yaratıcılığı, üstün yeteneği ve güçleri olan yaşam enerjisini hür biçimde kullanarak sürekli yeni aktiviteleri deneyimleyen çocuğu simgeler. Bu hikâyede ise çocuğun Allah'ın bir armağanı olduğu ve Allah'ın buyruklarına göre yaşanıldığında bu armağanın alınacağı belirtilmiştir.

"…Meğer sultanum, Dirse Hanun oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlaridi. Buğayı koyuvirdiler, oğlançuklara kaç didiler. Ol üç oğlan kaçdı. Dirse Hanun oğlançuğı kaçmadı, ağ meydanuñ ortasında bakdı turdı." (Ergin 2018:81-82).

[Meğer sulatanım Dirse Han'ın çocuğu, üç de ordu çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı serbest bıraktılar ve çocuklara "kaç!" dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Hanın oğlu kaçmadı. Ak meydanın ortasında bakıp durdu.]

Bu bölümde ise çocuk arketipini simgeleyen Boğaç Han'ın içsel bir çağrı ile bireyselleşme yoluna girdiği görülmektedir. Diğer çocukların kaçması Boğaç Han'ın kaçmaması Boğaç Han'ın mucizevi çocuk metaforunu canlandırmasının başlangıcıdır. Bu evreden sonra yapacakları onun kahraman arketipine geçişini sağlayacaktır.

2.1.1.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy

Bu hikâyede çocuk arketipinde bulunan karakten Salur Kazan'ın oğlu Uruz'dur ve şu şekilde yer almaktadır:

"Uruz aydur: Ağzuñ kurısun ana, dilüñ çürisün ana, ana hakkı Tañrı hakkı degülmiseyidi kalkubanı yirümden turayidüm, yakañ ile boğazuñdan tutayidüm, kaba ökçem

altına salayidüm, ağ yüzüñi kara yire depeyidüm, ağzuñ ile burnuñdan kan şorladayidüm, can tatlusın saña göstereyidüm, bu ne sözdür, sakın kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm içün ağlamayasın, ko beni kadın ana çendegele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler kırk big kızınuñ öñine iletsünler, anlar bir yidigünde sen iki yigil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar, ta kim sası dinlü kafirüñ döşeğine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusını sımayasın, sakın didi." (Ergin 2018:107*).*

[Uruz söyler: Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana, ana hakkı tanrı hakkı olmasaydı yerimden kalkıp yakan ile boğazından tutardım, sert ökçem altına alırdım, ak yüzünü yere yapıştırırdım, ağzınla burnundan kat akıtırdım, canın ne tatlı bir şey olduğunu sana gösterirdim. Bu nasıl sözdür, sakın kadın ana benim üzerime düşme, menim için ağlama, bırak beni kadın ana çengele taksınlar, bırak etimi çekip kara kavurma yapsınlar kırk bey kızının önüne iletsinler, onlar bir yediğinde sen iki ye, seni kâfirler bilmesinler, duymasınlar, ta ki yavan dinli kâfirin yatağına varma, kadehini servis etme, babam Kazan'ın namusunu lekeleme sakın, dedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde dini ve ahlaki değerlerine bağlı olan Uruz 'un çocuk arketipindeyken yani henüz kahraman olmamışken bile derin bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Sağduyulu tavırlarıyla Uruz, annesini kafirin eğlence nesnesi olmaktan kurtarmaya yönelik tutumuyla hikayeye dramatik ve romantik bir boyut katmıştır. Anne hakkının tanrı hakkı olduğunu düşünen Uruz böyle bir olayda dahi annesine saygısızlık etmemiştir. İdeal ve hayırlı bir çocuk izlenimi vermektedir. Babasının namusunun lekelenmemesini isteyerek kendini feda etmeyi göze almıştır. Burada anneye ve babaya bağlılığını görmekteyiz. Anne ve babanın tamlık göstergesi olan çocuk figürü Uruz ile hayat bulmuştur. Bu olgun tavrıyla Uruz, erdemi simgelemektedir. Kültürel ve evrensel değerlerle donatılmış olan Uruz, benliğini bulmuş, derinleşmiş ve bu dünyaya bağlı olmayan fedakar bir bireyi de temsil etmektedir.

"Kadın ana karşum alıp ne böğürürsin

Ne buzlarsın ne ağlarsın

Bağrumile yüregüm ne tağlarsın

Keçmiş menüm günümi ne añdurursın

Hey ana arabi atlar olan yirde

Bir kulunı olmaz mı olur

Kızıl develer olan yirde

Bir köşeği olmaz mı olur

Ağça koyunlar olan yirde

Bir kuzıçağı olmaz mı olur

Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun

Bir menüm gibi oğul bulınmaz mı olur

didi.” (Ergin 2018:108).

[Kadın ana karşıma geçip ne böğürürsün

Ne feryad edersin ne ağlarsın

Bağrımla yüreğimi ne dağlarsın

Bana geçmiş günlerimi ne hatırlatırsın

Hey ana arap atların olduğu,

Bir eşek yavrusu olmaz olur mu?

Kızıl develerin olduğu yerde

Bir deve yavrusu olmaz olur mu?

Akça koyunların olduğu yerde,

Bir kuzucuğu olmaz olur mu?

Sen sağ ol, kadın ana!

Babam sağ olsun!

Benim gibi bir oğul bulunmaz olur mu?, dedi.]

Bu bölümde ise Uruz kendi ölümüne mantıklı örnekler vererek annesinin içini rahatlatmaya çalışmaktadır. Anne ve babanın olduğu yerde çocuk her türlü olur diyerek

annesine kendisinin öleceğine üzülmemesi için telkin vermektedir. Mantığını duygularının önünde tutmaktadır.

"Kazan kâfire çağırup soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere Şökli Melik

Dünlügi altum ban ivlerümi getürüp durursın

Saña kölge olsun

Ağır hazinem bol akçam getürüp durursın

Saña harçlık olsun

Kırk ince billü kız ile Burla Hatunı getürüp durursın

Saña yesir olsun

Kırk yiğid ilen oğlum Uruzı getürüp durursın

Kuluñ olsun

Tavla tavla şahbaz atlarum getürüp durursın

Saña binit olsun

Katar katar develerüm getürüp durursın

Saña yüklet olsun

Karıçuk anamı getürüp durursın

Mere kafir anamı virgil mana

Savaşmadın uruşmadın kayıdayım

Girü döneyim gideyim billü bilgil" (Ergin 2018:110).

[Kazan kâfire çağırıp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş. Söyler:

Bre Şökli Melik,

Bacası altın çatılı evlerimi götürmüşsün

Sanan gölge olsun!

Ağır hazinemi bol akçemi götürmüşsün

Sana harçlık olsun!

Kırk ince belli kız ile Burla Hatun'u götürmüşsün

Sana esir olsun!

Kırk yiğit ile oğlum Uruz'u götürmüşsün

Kulun olsun'

Sıra sıra cins atlarımı görürmüşsün

Sana binek olsun!

Sürü sürü develerimi götürmüşsün

Sana yük taşıyıcısı olsun!

Yaşlı anamı götürmüşsün,

Bre kâfir anamı ver bana!

Savaşmadan, vuruşmadan geri döneyim

Geri döneyim gideyim böyle bil!]

Kazan Bey'in hikâyeden alınan bu bölümde çocuk arketipini simgelediği görülmektedir. Annesi onun için o kadar önemlidir ki maddi mal varlığının hepsini, karısını ve oğlunu kâfire bırakıp sadece annesini istemektedir. Bu nedenle Kazan Bey'de açık olarak Oidipus kompleksi görülmektedir. Oidipus kompleksi; Freud'a göre bir erkek çocuğun annesini sahiplenme ve arzulama konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin tamamıdır (Üreten&Mumcu 2015:33). En büyük tamlık göstergesi olan oğlunu, onda eksik olan yönünü her daim tamamlayan arzu nesnesi olan eşi Burla Hatun'u ve onun maddi gücünü ve devlet içindeki otoritesini gösteren evini, hazinesini, atlarını, develerini kâfire verip sadece annesini istemesi bundan kaynaklanmaktır.

2.1.1.3. Kam Püre'nin oğlı Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bir tamlık göstergesi olan 'çocuk' unsuru Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyenin de başlangıcında yer almaktadır.

"Oğuz arkası, Bayındır Hanuñ güyegüsi Salur Kazan kaba dizinüñ üzerine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigüñ yüzine bakdı, aydur: Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacım yok kartaşda kaderüm yok, Allah Ta'ala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum içün ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maksuduñ bumıdur. Pay Püre aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındıruñ karşısun alsa tursa kullık eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensem didi." (Ergin 2018:116).

[Oğuz'un arkası Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üstüne çöktü. Gözlerini dikerek Pay Püre Bey'in yüzüne baktı. Pay Püre ne aylayıp sızlarsın, dedi. Pay püre: 'Han Kazan nasıl ağlamayım nasıl sızlamayım, benim yerime geçecek bir oğlum yok, kaderim böyle olduğu için kardeşim de yok, Allah beni lanetlemiştir, tecım tahtım için ağlarım, bir gün ben ölürsem yerimde yurdumda kimse kalmayacak' dedi." Kazan: Sebebin bu mudur? dedi. Pay Püre: Evet budur. Benim de oğlum olsa Bayındır Han'ın karşısında dursa ona kulluk eylese, ben de baksam, sevinsem, kıvanç duysam, güvensem' dedi.]

Kahramanın olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmesi onun diğer insanlardan farklı şeyler yaşayacağının göstergesi olmakla birlikte bireyselleşme sürecine gireceğinin de göstergesidir. Pay Püre çocuğu olmadığı için üzülmesini tahtını, tacını ve ülkesini bırakacağı kimse olmamasına bağlamaktadır. Yani burada asıl amaç bir evlat dünyaya getirmek değil bu evladın erkek olmasıdır. Çünkü erkek evlat soyu devam ettirir ve babasının ortacıdır. Baba otoritesini sadece Bayındır Han ile yaşayan Pay Püre oğlu olduğunda bu otoriteyi kendinde bulacaktır. Dualarla dünyaya gelen bu çocuk Pay Püre'nin en büyük tamlık göstergesi olacaktır. Oğlu olunca yine Bayındır Han'a kulluk etmesini istemesi ise Bayındır Han'ın büyük öteki olduğunu göstermektedir. Büyük ötekinin gözünde de yücelecek olan Pay Püre kendinde eksik olan nesneyi arzulamakta ve bu arzu nesnesi için ağlamaktadır.

“Pay Püre bezirgânlarını yanına ohıdı, buyuruk itdi: Mere bezirgânlar Allah Ta’ala maña bir oğul virdi, varuñ Rum iline menüm oğlum içün yahşı armağanlar getürüñ menüm oğlum böyüyinçe didi.” (Ergin 2018:117).

[Pay Püre bezirgânlarını yanına çağırdı, emir verdi. Bre bezirgânlar Allah Ta’ala bana bir oğul verdi, oğlum büyüyene kadar gidin Rum diyarına benim oğlum için güzel hediyeler getirin, dedi.]

En büyük arzu nesnesine kavuşan Kam Püre sevincini yine otoritesini kullanarak göstermektedir.

2.1.1.4. Kazan Oğlu Uruz Bey’in Tutsak Olduğu Hikâye

Bu hikayede çocuk arketipinde olan Uruz babası yani büyük öteki tarafından deneyimsiz ve yetersiz görülen bir çocuktur. Daha kahramanlık yapamamış ve babasının gölgesinde yaşayan Uruz bireyselleşme sürecine çıkmadan önce çocuk arketipini simgelemektedir. Bu çocuğun ilk önceliği ötekinin gözünde kendini gerçekleştirmek için ad kazanmaktır. Bu olay hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Kazan aydur:

Berü gelgil kulunum oğul

Sağum ala bakduğunda kartaşum Kara Göneyi gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Soluma ala bakduğumda tayım Aruzı gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Karşum ala bakduğumda seni gördüm

On altı yaş yaşlandun

Bir gün ola düşem ölem sen kalasın

Yay çekmedüñ oh atmaduñ baş kesmedüñ kan dökmedüñ

Kanlu Oğuz içinde çuldı almaduñ

Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum saña virmeyeler diyü soñumı añdum ağladum oğul didi." (Ergin 2018:155-156).

[Kazan söyler:

Beri gel kulunum oğul

Sağıma dönüp baktığımda kardeşim Kara Göne'yi gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Soluma dönüp baktığımda adyım Aruz'u gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Karşıma dönüp baktığımda seni gördüm

On altı yaşına girdin

Bir gün olur ben düşüp ölürsem sen kalırsın

Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin

Savaşçı Oğuz içinde mükâfatlandırılmadın

Yarın bir gün ben öleceğim sen kalacaksın. Tacımı tahtımı sana vermeyecekler diye sonumu düşünüp ağladım oğul, dedi.]

Hikayenin dramatik aksiyonun arttığı yerde yani Uruz'un düşmanlar tarafından tutsak edildiği anda ise Uruz, babası ve annesi tarafından arzulanan nesne konumuna geçmiştir.

"Orada Burla Hatun Kazan'a soylamış, görelim hanım, ne soylamış?

...

İki varduñ, bir gelürsin, yavrum kanı?

Karangu dünde bulduğum oğlum kanı?

Bir bigüm görinmez, bağrum yanar." (Ergin 2018:163)

[Orada Burla Hatun soylamış, görelim hanım ne soylamış?

...

İki gittin, bir gelirsin, yavrum hani?

Karanlık gecede bulduğum oğlum hani?

Bir beyim görünmez, bağrım yanar.]

Boyu uzun Burla Hatun burada anne arketipinin pozitif yönüyle yüce ana arketipini simgeleyerek oğlu Uruz için üzülmektedir. Kazan Bey'e hesap sorup ağlamaktadır. Çünkü erkek evladı Kazan Bey öldükten sonra evin direği görevini görecektir. Eski Türklerde erkek evlatlar baba ocağından ayrılmamaktadırlar. Burla Hatun ise burada oğlu Uruz'u göremeyince kıymetli gördüğü ve zorlukla elde ettiği evladı için fazlasıyla üzülmektedir.

"Anası oğlunun böyle digeç Kazanuñ 'aklı başından gitdi, kara bağrı sarsıldı, düm yüregi oynadı, karangulu gözleri kan yaş toldı.... Yakin bildi kim oğlı kâfire tutsakdur. Ağladı,

Kara tağum yükseğü oğul

Kanlu suyum taşkunı oğul

Kocalığum vakti aldurduğum yaluñuz oğul

didi buzladı. Kâfirüñ izini izledi." (Ergin 2018: 166-167).

[Oğlunun anası böyle diyince Kazan'ın aklı başından gitti, kara göğsü sarsıldı, tüm yüreği oynadı, karalı gözleri kanlı yaş doldu... Kesin olarak bildi ki oğlu kâfire tutsaktır. Ağladı

Kara dağımın zirvesi oğul

Kanlı suyumun coşkusu oğul

Yaşlılığım zamanı kaybettiğim yalnız oğul,

diyip sızlandı. Kâfirin izini izledi.]

"...

Babañ karı anañ karı

Senden yigrek Kadir tanrı bize oğul virmez

Virse dahı senüñ yirüñ tuta bilmez.” (Ergin 2018:172).

[...

Baban yaşlı annen yaşlı

Senden daha iyisini tanrı bize oğul diye vermez

Verse bile senin yerini tutamaz.]

Bir tamlık göstergesi olan erkek evladın Dede Korkut anlatılarında çok önemli unsur olduğu bilinmektedir. Gerek Dirse Han gerek Kam Püre Bey çocuksuzluk konusunda sıkıntı çekmektedirler. Erkek evlat olduktan sonra da babanın sıkıntısı bitmemektedir. Oğlunun bir ad kazanması sağlanarak tac ve taht mirasını bırakacağı, ülkesini ve devletini emanet edeceği kahramanlık yapmış bir evlad istemektedirler. Bu anlatıda ise Kazan Bey oğlu Uruz’a av meydanında deneyimlerini aktarmak istemiştir. Onu erklik ve gelecek bakımından temsil eden oğlunun düşman kâfirler tarafından kaçırılması Kazan Bey’in benliğini ve otoritesini sarsmaktadır. Artık biz yaşlıyız Allah bize evlat vermez ve yaşlılığım zamanı kaybettiğim oğlum derken dahi ön planda olan oğlu Uruz değil kendi otoritesinin devamıdır. Çünkü yaşından dolayı artık çocuk yapma süresi bitmiştir. Sonraki söylediğinde ise yani verse bile senden iyisi olmaz diyerek de ahlaki kurallar gereği çocuk sevgisini dile getirmektedir fakat önceliği devletinin devamıdır. Yani bu hikâyede çocuk arketipi devletin, soyun ve otoritenin devamı olarak görülmektedir. Bu yüzden Uruz kahramanlık yapıp ad kazanmaya itilmektedir.

2.1.1.5. Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye

Bu hikâyede Basat düşman saldırısına uğrayan Oğuzlardan Aruz Koca’nın göç yolunda düşürdüğü oğludur.

“Meğer hanum bir gün Oğuz oturur iken üstine yağı geldi. Dün içinde ürkdi köçdi. Kaçup gider iken Aruz Kocanuñ oğlançuğı düşmiş. Bir aslan bulup götürmiş beslemiş.” (Ergin 2018:206).

[Meğer Hanım bir gün Oğuzlar yaşarken üzerlerine düşman gelmiş. Gece içinde ürküp göçmüşler. Kaçıp giderken Aruz Koca'nın oğlu düşmüş. Onu bir aslan bulup götürüp beslemiş.]

Vahşi doğa ortasında yetişen bu çocuk üstün bir zekâ ve güce sahip olacaktır. Bu zekâsını ve gücünü toplumun huzuru için kullanmasına ortam yaratan kişi Dede Korkuttur. Dede Korkut onu bu vahşi doğadan alıp onu baba ocağına gelmesi için ikna etmiştir. Ona bir ad vermiş ve onu toplumun içine çekmiştir.

"Dedem Korkut geldi aydur: Oğlanum sen insansın, hayvan-ile musahib olmagıl, gel yahşı at bin, yahşı yigitler-ile eş yort didi. Ulu kardaşuñ adı Kıyan Selçükdür, senüñ aduñ Basat olsun, aduñı men virdüm yaşuñı Allah virsün didi" (Ergin 2018:2017).

[Dedem Korkut geldi söyler: Oğlum sen insansın, hayvanlarla düşüp kalkma, gel güzel at bin, güzel yiğitler ile eş ol dedi. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçuk'tur senin adın Basat olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.]

Basat zekâsını ve gücünü toplumun belası olan Tepegöz'ü öldürürken ortaya çıkaracaktır. Bir aslan tarafından yetiştirilen Basat ailesinden ilk kopuşundan itibaren kahramanlık yolculuğundadır ve bu yolculuğu başarıyla tamamlayacaktır. Basat hikâyenin ilerleyen bölümünde kahraman arketipinde yer almaktadır.

2.1.2. Kahraman Arketipi

Jung büyük arayışlar ve keşiflerde, ulusunun kurtuluşunu sağlayan eylemlerde bulunan bir arketip teması daha olduğunu savunmuştur ve bu arketipe kahraman arketipi adını vermiştir. Bu kahraman arketipi genel olarak bilinçdışının bilinmezliğini aşıp kişiliğinin tüm yönlerini bütünleştirerek kendini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Jung kendini gerçekleştirmeyi amaçlayan kahraman arketip kavramını oluştururken psikanalist Otto Rank'ın kahraman mitinin doğuşu hakkında yazdığı "*The Myth of the Birth of the Hero*" eserinden esinlenmiştir (Sambur 2005:109). Jung'un kahraman arketipi bünyesindeki kahraman kahraman olabilmek için çeşitli zorlu aşamalardan geçmek zorundadır. Bu nedenle bu arketipe aşama arketipi de denilmektedir (Gürses 2007:82). Kahramanın geçmek

durumunda olduğu bu aşamalar ayrılma, erginlenme ve dönüş aşamalarıdır (Namlı 2007:1215).

Ayrılma Aşaması: Bu aşamada kahraman kendisini bekleyen zorlu maceralar yaşayacağı bir sürece çağrılmasıyla birlikte kahraman bu sürece dâhil olur. Bu çağrı kimi zaman dış kaynaklardan kimi zaman ise kahramanın iç dinamiklerinden gelen bir çağrıdır. Kahraman zorlu maceralar barındıran çağrıyı kabul etmesiyle birlikte kimi zaman ülkesinden kimi zaman kendi ruhsal kimliğinden ayrıldığı mitolojik bir yolculuğa çıkar (Kanter 2005:132).

Erginlenme Aşaması: Ayrılma aşamasında kahramana gelen çağrının kabul edilmesi sonrasında erginleme aşaması başlar. Bu aşamada kahraman çeşitli zorluklarla mücadele etmek ve bu zorlukları aşmak zorundadır (Irmak, Ava 2017:19). Kahraman arketipi kişisel egonun yoksun olduğu gücün simgesel temsilcisidir ve kişinin yoksun olduğu bu güce sahip olması için erginlenme aşamasındaki engelleri aşması gerekir (Jung 2017:107) Türk toplumunda erginlenme aşamasındaki aşılması gereken zorluklar arasında çocuğun yetişkin olarak kabul edilmesi için yerine getirmesi gereken sünnet ve askerlik eylemleri verilebilir (Jung 2017:127). Türk halk hikâyelerinde ise bu erginlenme zorlukları kahramanın dağı delmek zorunda kalması yahut bir balinanın karnından kurtulmaya çalışması vb. şekilde görülebilir. Kahraman arketipindeki kahraman da tıpkı Türk kültüründe olduğu gibi bazı engelleri aştıktan sonra çocukluktan çıkmış yetişkin bir kahramana dönüşmüş olur.

Dönüş Aşaması: Bu aşama erginlenme aşamasındaki zorlukları aşmış ve olgunluğa erişmiş kahramanın mitolojik yolculuğunu tamamladığı ve ülkesine, sevdiği topraklara yahut kendi gerçek benliğine kavuştuğu aşamadır. Mitolojik yolculuğu boyunca tüm zorlukları aşmış kahraman ödül olarak ruhsal ve bedensel bütünlüğünü sağladığı bir hayat kazanır (Kanter 2005:137). Dönüş aşaması yeniden dirilmeyi temsil etmekle birlikte psikanalitik bir kavram olan ve ruhsal yapıda toplumun normları, ahlaki standartlarının yansıması olan süperego'ya erişmek anlamına gelir (Al 2017:226). Erginlenme aşamasındaki tüm zorlukları aşmış olarak yurduna yahut benliğine kavuşan kahraman böylece toplumun tüm ideallerinin temsili haline gelir.

2.1.2.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Bu hikâyede kahraman arketipinde bulunan karakter Boğaç Han'dır ve şöyle geçmektedir:

"…Meğer hanum, Bayındır Hanuñ bir buğası varidi, bir dahı buğrası varidi. Ol buğa katı taşa buynuz ursa un gibi ügidüridi. Bir yazın bir güzün buğayle buğrayı savaşdururlaridi…" (Ergin 2018:81).

[…Meğer hanım Bayındır Han'ın bir boğası ve bir de buğrası vardı. O boğa boynuzuyla katı taşa vursa taşı un gibi öğütürdü. Bir yazın bir de güzün bu boğa ile buğrayı savaştırırlardı.]

"Meğer sultanum gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demür zencirile buğayı tutmuşlaridi. Gelüp meydan ortasında koyuvirdiler. Meğer sultanum, Dirse Hanuñ oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlaridi. Buğayı koyuvirdiler, oğlançuklara kaç didiler. Ol üç oğlan kaçdı. Dirse Hanun oğlançuğı kaçmadı, ağ meydanuñ ortasında bakdı turdı. Buğa dahı oğlana sürdi geldi. Diledi ki oğlanı helak kılayidi. Oğlan yumruğuyile buğanuñ alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin gitdi. Buğa oğlana sürdü girü geldi. Oğlan yine buğanuñ alnına yumruğyile katı urdı. Oğlan bu katla buğanun alnına yumruğını tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Buğayile oğlan bir hamle çekişdiler. İki talusınuñ üstine buğanuñ köpük turdı. Ne oğlan yeñer ne buğa yeñer. Oğlan fikr eyledi, aydur: Bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur, ben bunun alnına niye tayak olurın tururın didi. Oğlan buğanuñ alnından yumruğın giderdi, yolından savuldı. Buğa ayağ üstine turamadı, düşdi tepesinüñ üstine yıkıldı. Oğlan pıçağına el urdı, buğanuñ başını kesdi. Oğuz bigleri gelüp oğlan üstine yığnak oldılar, tahsin didiler."(Ergin 2018:81-82).

[Meğer sultanım yine yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından boğayı demir zincirle tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında boğayı koyuverdiler. Meğer sulatanım Dirse Han'ın çocuğu, üç de ordu çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı serbest bıraktılar ve çocuklara "kaç!" dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Hanın oğlu kaçmadı. Ak meydanın ortasında bakıp durdu. Boğa da oğlana doğru sürüp geldi. İsteği oğlanı öldürmekti. Oğlan kaya gibi tuttuğu yumruğuyla boğanın alnına vurdu, boğa geri geri gitti. Boğa tekrar oğlana doğru sürüp geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğuyla sert bir şekilde vurdu. Oğlan bu kez yumruğunu boğanın alnına dayadı sürüp meydanın başına çıkardı. Boğayla oğlan bir hamle çekiştiler. Boğanın iki küreğinin arasına köpük durdu. Ne oğlan yenmekteydi ne boğa. Oğlan düşünüp söyledi: "Bir çatıya direk vururlar o ona dayak olur, ben bunun alnına niye dayak olup dururum?" dedi. Oğlan boğanın alnından

yumruğunu çekti, yolundan çekildi. Boğa ayağının üstünde duramadı, düştü, tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağını eline alıp boğanın başını kesti. Oğuz beyleri oğlanın başına toplandılar, "Aferin!" dediler.]

Hikâyeden alınan bu parçada Boğaç Han'ın kahraman arketipine geçişi görülmektedir. Boğaç Han, kahraman olma yolculuğunda ilk evre olan ayrılma aşamasında önce içsel bir çağrı ile boğa ile savaşma kararı almaktadır. Kendi içinde var olan benliğini bulmak ya da erklik göstergesi sunmak istemiştir. Ötekinin gözünde kendini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Çünkü öteki görmedikçe kahraman kendini gerçekleştirmiş sayılmaz. "Alp tipi" olma yolunda ilerleyen Boğaç Han ilk çağrıyı alıp özünde bulunan eksikliği gidermek amacıyla Boğa ile savaşmıştır. Boğayı sadece fiziksel gücüyle değil aklıyla da alt etmiştir. Kendi kendine düşündüğü sırada aklını devreye sokmuş ve zekâsıyla boğayı yenmiştir. Sonrasında etraftaki beyler yani "öteki" Boğaç Han'ın başına toplanıp onu tebrik ederler. Burada Boğaç Han ötekinin gözünde kendini gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda boğa çocuğun "gölge" yönünü simgelemektedir. Kişinin güçsüz ya da pasif yönüne işaret gölge arketipini, çocuğun boğayı yenmesi yani kendi içindeki öfkeyi yenmesi ile bağlayabiliriz. Çocuk var olan benliğini aşıp iyi ve güçlü yönünü ortaya çıkarmayı başarır. O artık toplum tarafından erdemli ve hünerli bir kahraman olarak kabul edilen ve kendini gerçekleştirmiş bir bireydir.

"Dedem Korkut gelsün bu oğlana ad kosun, bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün, taht alı virsün didiler"(Ergin 2018:82).

[Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad versin, birlikte alıp babasına gitsin, babasından oğlana beylik istesin taht alıversin, dediler.]

"Çağırdılar Dedem Korkut gelür oldı. Oğlanı alup babasına vardı. Dede Korkut oğlanuñ babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış."(Ergin 2018:82*).*

[Çağırdılar, Dede Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına gitti. Dede Korkut, babasına söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş.]

"Aydur:

Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana

Taht virgil erdemlüdür

Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana

Biner olsun hünerlüdür

Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana

Şişlik olsun erdemlüdür

Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana

Yüklet olsun hünerlüdür

Altun başlu han iv virgil bu oğlana

Kölge olsun erdemlüdür

Çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana

Geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanun ağ beydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmiş senüñ oğluñ, adı Buğaç olsun, adını ben virdim yaşını Allah virsün didi." (Ergin 2018:82-83).

[Söyler:

"Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana

Taht ver erdemlidir.

Boynu uzun cins at ver bu oğlana

Binsin hünerlidir.

Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana

Etlik olsun erdemlidir.

Deve sürüsünden kızıl deve ver bu oğlana

Yük taşıyıcı olsun hünerlidir.

Altın başlı otağ ver bu oğlana

Gölge olsun erdemlidir.

Omzu nakışlı cübbe elbise ver bu oğlana

Giysin hünerlidir."

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan savaşmıştır. Senin oğlun bir boğa öldürmüştür. Adı Buğaç olsun. Adını ben verdim yaşını Allah versin.]

Dede Korkut'un gelip ona isim vermesi de kendini gerçekleştiren öznenin toplum tarafından "tam" bir birey olduğunun her zaman bilineceğinin göstergesidir. Ona verilen ve ömrü boyunca kullanacağı bu isim onun kazanmış olduğu inisiyasyonun (erginlenme) kalıcılığını simgeler. Bu toy çocuk artık ömrü boyunca ona kahramanlığını hatırlatacak bu isimle -Boğaç Han- anılır ve toplum tarafından saygı görür. Bu kahramanlığının sonucunda beylik, taht, at, otağ gibi güç göstergesi unsurların verileceğinin ötekinin -beyler- gözünde bilinmesi Boğaç Han'ın bunlara sahip olduğunda kahraman olarak görüleceğinin bir başka kanıtıdır. Bir kahramanlık yapılmadan yani isim alınmadan bunlara sahip olunamayacağı öteki tarafından bilinmektedir.

"… Oğlan burada babasına soylamış, görelüm hanım ne soylamış:

"Boynı uzun bidevi atlar senüñ gider

Menüm de içinde binidüm var

Komağum yık kırk namerde

Kaytabanda kızıl deve senüñ gider

Menüm de içinde yükletüm var

Komağum yok kırk namerde

Ağayılda tümen koyun senüñ gider

Menüm de içinde şişligüm var

Komağumyok kırk namerde

Ağ yüzlü ala gözlü gelin senüñ giderise

Menüm dahı içinde nişanlum var

Altun başlu ban ivler senüñ giderise

Menüm de içinde odam var

Komağum yok kırk namerde

Ağ sakallu kocalar senüñ giderise

Menüm dahı içinde bir aklı şaşmış biligi yitmiş koca babam var

Komağum yok namerde" didi"(Ergin 2018:93-94).

[Oğlan burada babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Boynu uzun cins atlar gitmekteyse seninle gitmekte

Benim de içinde binitim var

Kırk namerde bırakacak değilim.

Deve sürüsünde kızıl deve gitmekteyse seninle gitmekte

Benim de içinde yük taşıyıcım var

Kırk namerde bırakacak değilim.

Ağıllarda on bin koyun gitmekteyse seninle gitmekte

Benim de içinde etliğim var,

Kırk namerde bırakacak değilim.

Ak yüzlü, renkli gözlü gelin seninle gitmekteyse

Benim de içinde nişanlım var,

Kırk namerde bırakacak değilim.

Altın başlı otağlar seninle gitmekteyse

Benim de içinde odam var,

Kırk namerde bırakacak değilim.

Aksakallı ihtiyarlar seninle gitmekteyse

Benim de içinde aklı şaşmış, anlayışını kaybetmiş ihtiyar babam var,

Kırk namerde bırakacak değilim." dedi.]

Boğaç Han babasının tüm maddi güç göstergesini sayarak kendisinin de bu güçlere ortak olduğunu vurgulamıştır. Babasına aklının şaştığını ve anlayışının tükendiğini söyleyen Boğaç Han "Seni de bu kırk namerde bırakmam" diyerek büyük bir otorite olan "baba" figürünü yani baba otoritesini sarsmış ve tüm yetkiyi kendinde görmüştür. Artık otorite, han, beylik gibi güç göstergeleri ve "baba" bir nevi tanrısal güç, tanrısal otoriteyi kendine yüklemiştir.

"Kırk yiğidine dülbend saldı, el eyledi. Kırk yiğit bidevi atın oynattı, oğlanuñ üzerine yığnak oldı. Oğlan kırk yiğidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminüñ boynın urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kaytdı giri döndi. Dirse Han burada oğlançuğı sağ idügin bildi. Hanlar hanı Han Bayındır oğlana biglik virdi, taht virdi." (Ergin 2018:94).

[Kırk yiğidine tülbent salladı, el etti. Kırk yiğidi cins atlarını harekete geçirdiler. Boğaç Han'ın başına toplandılar. Oğlan kırk yiğidini yanına alıp, at sürüp, uğraş verip savaştı. Kiminin boynuna (kılıçla) vurdu, kimini tutsak etti, babasını kurtardı, geri döndü. Dirse Han burada oğlunun sağ olduğunu anladı (öldü biliyordu).Hanlar hanı Bayındır Han oğlana beylik verdi, taht verdi.]

Hikâyeden alınan bu parçada kahraman arketipinin bireyselleşme yolculuğu görülmektedir. Boğaç Han ilk avını yapmak için babası ile avlanmaya çıkarlar. Bu esnada evinden ayrılan Boğan Han'ı (ayrılma aşaması) babası okla yaralar. Kırk namerdin dolduruşuna gelen yani gölge tarafına yenilen Dirse Han, en büyük tamlık göstergesi olan oğlunu yok etmeye çalışmıştır. Daha sonra da kırk namerde esir düşmüştür. Boğaç Han'ın bir diğer erginlenme aşaması ise dışarıdan gelen bir çağrı ile bireyselleşme yolculuğuna çıkıp babasını kırk namerdin elinden kurtarmasıdır.

"Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi: "Kara ölüm geldüginde kiçit virsün. Sağlığile sağınçın devletüñ Hak artursun. Ol ögdügüm yüce Tañrı dost olubanı meded irsün. Yöm vireyin hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün, kamın akan görklü suyuñ kurımasun, kanatlaruñ uçları kırılmasun, çarpariken ağ boz atuñ büdrimesün, çalışanda kara polar öz kılıcuñ gedilmesün, dürtişüriken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ağ sakallu babañ yiri uçmağ olsun, Hak yanduran çırağuñ yana tursun, kadir Tanrı seni namerde muhtac eylemesün hanum hey." (Ergin 2018: 94-95).

[Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu oğuz nameyi düzdü böyle dedi: 'Kara ölüm geldiğinde geçit versin. Sağlıkla ve akılla Allah devletini artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı dost olup yardım etsin. Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli gür ağacın kesilmesin. Taşkın akan görkemli suyun kurumasın, kanatlarının ucu kırılmasın, koştururken ak boz atın sendelemesin, savaşırken kara çelik öz kılıcın aşınmasın. Dürtüşürken ala mızrağın parçalanmasın, ak saçlı ananın yeri cennet bahçesi olsun, aksakallı babanın yeri cennet olsun, Allah'ın yandırdığı kandilin hep yansın. Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin hanım hey.]

Kahraman, dönüş aşamasında ise Bayındır Han'dan beylik ve taht alıp ülkesine, sevdiği topraklara dönmüştür. Bireyselleşme sürecini tamamlamış ve ruhsal olgunluğa yani tamlığa erişmiştir. Yukarıda bulunan dua bölümünde ise Dede Korkut kahraman arketipinin sahip olması gereken özellikleri, tanrısal gücü arkasına alarak kahramanlığını devam ettirmesini belirtmiş ve bunların hiç yitirilmemesi için Tanrı'ya dua etmiştir.

2.1.2.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Bu hikâyede kahraman arketipi içerisinde yer alan karakter Salur Kazan'dır ve şu şekilde yer almaktadır:

"Bir gün Ulaş oğlı, tülü kuşuñ yavrısı, beze miskin umıdı, Amıt suyınuñ aslanı, Karaçuğuñ kaplanı, koñur atuñ iyesi, Han Uruz'uñ ağası, Bayındır Hanuñ güyegüsi, Kalın Oğuzuñ devleti, kalmış yiğit arhası Salur Kazan yirinden turmışidi. Toksan Başlu ban ivlerin kara yirün üzerine dikdürmişidi. Toksan yirde ala kalı ipek döşemişidi. Seksen yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler düzilmişidi. Tokuz kara gözlü hub yüzlü, saçı ardına örilü, göksi kızıl dügmelü, elleri bileğinden kınalu, parmakları nigarlu, mahbub kâfir kızları kalın Oğuz biglerine sagrak sürüp içerleridi. İçüp içüp Ulaş oğlı Salur Kazanuñ alnına şarabuñ itisi çıkdı. Kaba dizi üzerine çökdi ayıtdı: Ünüm anlan bigler sözüm dinlen bigler, yata yata yanumuz ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, yorıyalım a bigler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum, kayıdalum otağumuza düşelüm, yiyelüm içelüm hoş kiçelüm."(Ergin 2018:95).

[Bir gün Ulaş oğlu, tülü kuşun yavrusu, yoksulu kimsesizin umudu, Amıt suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, cins atın sahibi, Han Uruz'un ağası, Bayındır Han'ın güveyisi,

soylu Oğuz Devleti kalmış yiğit arkası Salur Kazan yerinden doğruldu. Doksan başlı tavanlı evlerini yeryüzüne diktirmişti. Doksan yerde ala halı ipek seccade döşemişti. Seksen yerde bakraçlar kurulmuştu. Altın ayaklı sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları arkasında örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigarlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine kadeh sunarlardı ve Oğuz beyleri de içerlerdi. İçe içe Ulaş'ın oğlu Kazan sarhoş olur. Dizinin üstüne çöküp söyler: 'Sesimi duyun beyler, sözümü dinleyin beyler, yata yata yanlarımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim a beyler, av avlayalım kuş avlayalım, dağ sığırı ve geyik devirelim sonra evimize geri dönelim, yiyelim, içelim hoş vakit geçirelim.]

"… Saya varsam dükense olmaz, kalın Oğuz bigleri bindi, Ala Taga ala leşker ava çıkdı." (Ergin 2018:96).

[Saymakla tükenmez, bütün Oğuz beyleri bindi, Ala Dağ'a ala ordu ava çıktı.]

Kahramanın bireyselleşme sürecini tamamlaması için gereken kahramanlık aşamalarının ilki *ayrılma* aşamasıdır. Kahramanın *erginlenme* aşamasına geçmesi için ve kahramanlık yolunu tamamlaması için öncelikle buna ortam oluşturulması gereklidir. Burada Kazan Bey'in ava gitme isteği içsel bir çağrıyla oluşmuş istemdir. Öncelikle ava çıkması gerekmektedir ki gölge arketipinin içerdiği olayların gerçekleşsin. Kahramanın burada ava gitmesi, yatmaktan ve durmaktan şikâyet etmesi ise kendini "bey" olarak gördüğü için erklik göstergesidir. Salur Kazan ayrılma aşaması içine girmeden önce onun kahramanlığı hakkında birçok şey söylenmiştir. Metnin girişinde Kazan Bey'e övgüler ve maddi güç göstergeleri sıralanmıştır. Evleri, halıları, at sahibi olması gibi beylik göstergeleri verilmiştir. Daha burada Kazan beyin kahraman bir kişiliğe sahip olacağını ve ayrılma aşamasına geçeceği göze çarpmaktadır. Kâfir kızları imgesi ise kendisinden olmayana yani öteki olarak gördüğü kişiye içki sundurması da devletinin üstünlüğünü dolayısıyla kendi üstünlüğünü göstermektedir.

"... Meğer hanum ol gice kalın Oğuzuñ devleti, Bayındır Hanuñ güyegüsi Ulaş oğlı Salur Kazan kara kaygulu vakı'a gördi. Semürdi örü turdı, aydur: Bilür misin karındaşım Kara göre düşümde ne görindi…"(Ergin 2018:99).

[Meğer Hanım o gece bütün Oğuz'un devleti Bayındır Han'ın damadı, Ulaş'ın oğlu Salur Kazan kaygılı bir rüya gördü. Kalktı, dikildi. Kara Göne'ye: 'Bilir misin kardeşim rüyamda ne gördüm' dedi.]

"… Kara Göne aydur: Kara bulut didügüñ senüñ devletüñdür, kar ile yağmur didügüñ leşkerüñdür, saç kaygudur, kan karadur, kalanısın yora bilmen Allah yorsun didi." (Ergin 2018:99-100).

[Kara Göne söyler: 'Kara bulut dediğin senin devletindir, kar ile yağmur dediğin ordundur, saç kaygıdır, kan kötüdür, gerisini yoramam Allah yorsun' dedi.]

"… Kazan Big yola gitdi." (Ergin 2018:100).

[Kazan Bey yola çıktı.]

Kazan Bey'in bireyselleşme yolculuğuna çıkması adım adım sağlanmaktadır. Önce evinden ayrılması gerekliydi ve bunu gerçekleştirdi. Daha sonra ise geride bıraktığı değerlerinin başına bir şey geldiğinin ilk göstergesi rüya görmesidir. Rüyalar analitik psikolojide çok önemli yere sahiptir. Bilinçdışının unsuru olan rüyadaki imgeler, Jung tarafından 'arketipsel imgeler' olarak adlandırılmıştır. Ulusların mit ve ritüellerinden doğan bu arketipsel imgeler Salur Kazan'ın kardeşi Kara Göne tarafından yorumlanmış ve kahramanın yolculuğa çıkmasına öncülük etmiştir.

"…Çoban aydur:

Ölmişmiyidün yitmişmiyidüñ a Kazan

Kanda gezeridün niredeyidüñ a Kazan

Dün yok öteki gün ivüñ bundan kiçdi, karıçuk anañ kara deve boynında asılu kiçdi, kırk ince billü kızıyile halaluñ boyı uzun Burla Hatun ağlayuban şundan kiçdi, kırk yiğitilen oğlun Uruz başı açuk yalın ayak kafirlerüñ yanınca tutsak gitdi, tavla tavla şahbaz atlaruñ kâfir binmiş, katar katar develerüñ kâfir yetmiş, altun akça bol hazineni kafir almış. Çoban böyle digeç Kazan ah itdi, aklı başından gitdi, dünya âlem gözine karangu oldı…" (Ergin 2018:103).

[Çoban Söyler:

Ölmüş müydün, yitmiş miydin a Kazan?

Nerede gezerdin neredeydin a Kazan?

Dün değil öteki gün evin önünden yaşlı anan kara devenin boynunda asılı geçti, kırk ince belli kızıyla boyu uzun Burla Hatun ağlayarak geçti, kırk yiğitle oğlun Uruz başı açık

yalınayak kâfirlerin yanında tutsak olmuş şekilde gitti. Tavla tavla cins atlarına kâfir binmiş, sürür sürü kızıl develerini kâfir gütmüş. Altını bol hazineni kâfir almış. Çoban böyle deyice Kazan ah etti, aklı başından gitti, dünya başına yıkıldı.]

Kahramanlık yolculuğunda olan Salur Kazan'ın son çağrısı ise annesinin yani onu dünyaya getiren kişinin, karısının yani onun eksik yönlerini tamamlayan arzu nesnesinin, çocuğunun-Uruz- yani onun en büyük tamlık göstergesinin kâfir tarafından esir alındığını duyunca üstüne üstlük bir erklik göstergesi olan maddi birikim yani hazinesi, at ve deve sürülerinin de manevi değerlerinin yanında gittiğini öğrenince onları kurtarmak için yola çıkışıdır. Bu yola çıkış kahramanın ayrılma aşamasına tam olarak girdiği süreçtir.

"…Eğer çoban ile varacak olur isem kalın oguz bigleri benüm başuma kakınç kaharlar, çoban bile olmasa Kazan kâfiri alımaz idi dirler didi. Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca sara sara muhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi." (Ergin 2018:105).

[Eğer çoban ile gidersem bütün Oğuz Beyleri benim çoban olmasa kâfiri yenemeyeceğimi başıma kakarlar dedi. Kazan'a güç geldi. Çobanı sara sara sıkıca ağaca bağladı, sonra yürüyüverdi.]

Kazan burada ötekinin gözüyle ötekinin düşünceleriyle hareket etmiştir. Ötekinin gözünde bu işi tek başına yapması daha önemli ve değerli olduğundan ona yardım edecek olan çobanı ağaca bağlamıştır. Gücünü göstermek isteyen Kazan bu işi kendi gücüyle hallettiğini tüm Oğuz Beylerine göstermek istemiştir. Asıl amaç annesini, eşini, çocuğunu ve mal varlığını kurtarmak olsa da Kazan aslında kendini ispatlamak için bu yola çıkmıştır. Ona büyük yardımı dokunacak çobanı bile yanında istemeyişinin sebebi kendi gücünü göstermektir. Bu duruda düşünmesi geren şeyin sadece ailesi ve varlığı olması gerekirken Kazan Bey kendini düşünmektedir. Bu da tamlık "bey" olduğu için erklik göstergesi göstermesinin zorunlu olmasından kaynaklanmaktadır. Etrafındaki kişilerin onayı ile bu bey unvanını alan Kazan diğer beylerin yani ötekinin önünde bu gücünü göstermek zorunda hissetmiştir. Onun için önceliği ailesi gibi görünmesine karşın bu hareketiyle önceliğinin kendi erkliği kendi otoritesi olduğunu göstermektedir.

"…Taş Oğuz bigleriyile Delü Tundar sağdan depdi. Cılasun yiğitler ile Kara Göne oğlı Deli Budak soldan depdi. İç Oğuz Bigleriyile Kazan düpe depdi, Şökli Melike havala oldı, Şökli Meliki bögürdübeni atdan yire saldı, gafillüçe kara başın alup kesdi, kahşaduban alça kanın yir yüzine dökdi. Sağ tarafda Kara Tüken Melike Kıyan Selçük oğlı Delü Tundar

karşu geldi, sağ yanını kılıçladı yire saldı. Sol tarafda Buğaçuk Melike Kara Göne oğlı Delü Budak karşu geldi, altı perlü gürz ile depesine katı tuta urdı, dünya âlem gözine karangu oldı, at boynın kucakladı yire düşdi. Kazan Bigün kartaşı kafirüñ tuğıyile sancağını kılıçladı yire saldı. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi, leşine kuzgun üşdi. On iki biñ kâfir kılıçdan kiçdi. Biş yüz Oğuz yiğitleri şehid oldu. Kaçanını Kazan Big komadı, aman diyenini öldürmedi. Kalım Oğuz bigleri toyum oldı." (Ergin 2018:114-115).

[Dış Oğuz Beyleri ile Deli Dundar sağdan tepti. Cılasun yiğitler ile Kara Göne'nin oğlu Deli Budak soldan tepti. İç Oğuz Beyleriyle Kazan ortadan tepti. Şökli Melik'e koyuldu, Şökli Melik'i bağırtarak attan yere düşürdü, gafil avlayıp kara başını alıp kesti, şorlatarak kırmızı kanını toprağa döktü. Sağ tarafta Kara Tüken Melik ile Kıyan Selçuk oğlu Deli Tundar karşı karşıya geldiler, altı perli gürz ile tepesine sıkıca vurdu, dünya âlem gözüne karanlık göründü, atın boynunu tutarak yere düştü. Kazan Bey'in kardeşi kâfirin sancağını ve bayrağını kılıçladı yere düşürdü. Derelerde tepelerde kâfire katliam oldu, ölüsüne kuzgun üşüştü. On iki bin kâfir kılıçtan geçti, beş yüz Oğuz yiğitleri şehit oldu. Kazan Bey kaçanları sağ bırakmadı, af dileyenleri öldürmedi. Soylu Oğuz beyleri için doyum oldu.]

Hikâyeden alınan bu bölümde kahramanın erginlenme aşaması görülmektedir. Kahraman ayrılma aşamasında gölge arketipini alt ederek yani içindeki karanlık tarafa ya da bir düşmanın engeline yenik düşmeden bu evreye gelebilmiştir. Düşmana saldırırken diğer Oğuz beylerini iki yanına almıştır. Çünkü Kazan Bey bu kahramanlığı tek yapmak istemektedir. Yardım almasına karşın ortada kendisi vardır ve Şökli Melik'in başını kendisi kesmiştir. Bu parçada sadece Şökli Melik değil ordusu linç edilmiş ve bayrağı kılıçlanıp yere düşürülmüştür yani devleti de yenilmiştir. Olay kişisellikten çıkıp siyasi alana da kaymıştır. Salur Kazan siyasi alanda da kendini tamlığa ulaştırmayı başarmıştır.

"Kazan Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi. Karaçuk Çobanı imrahor eyledi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk baş kul kırk kırnak oğlı Uruz başına azad eyledi. Cılasun koç yiğitlere kalaba ölke virdi, şalvar cübbe çuka virdi." (Ergin 2018:115).

[Kazan Bey ordusunu, oğlanını, annesini, hatununu, hazinesini alıp geri döndü. Altın tahtında yine evini kurdu. Karaçuk Çobanı seyis başı yaptı. Yedi gün yedi gece yeme, içme oldu. Kırk tane esir ve cariyeyi oğlunun kurtulması üzerine serbest bıraktı. Kahraman koç yiğitlere büyük ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.]

Kahramanın yani Salur Kazan'ın dönüş evresi bu bölümde açıkça ifade edilmektedir. Kazan Bey için önemli olan her şey -oğlu, annesi, ordusu, hatunu, hazinesi- kendisiyle beraber kendi ülkesine gitmiştir. Kendini tamamlayacak bütün ögeleri kurtarmıştır. Kahramanın bireyselleşme süreci tamamlanmıştır. Evinden uzaklara avlanmaya giden Kazan Bey'in bir rüya ile yola çıkması ve ardından eşinin, annesinin ve çocuğunun kaçırılmasıyla birlikte bireyselleşme yolculuğuna çıkan Kazan Bey bu yolculuktan başarıyla dönmüştür. Dönüş aşamasını tamamlayan kahraman maddi ve otorite gücünü sergileyip yedirip, içirip, hükmettiği esirleri azat etmiş, yiğitlere ülke vermiştir.

Bu hikâyedeki kahraman arketipini sergileyen ikinci karakter ise Karaçuk Çoban'dır. Karaçuk Çoban'ın bireyselleşme süreci de Kazan Bey'inki ile eş zamanlı gerçekleşmektedir.

"Gice yaturiken Karaçuk Çoban kara kaygulu vakı'a gördi. Vakı'asından semürdi örü turdı. Kıyan Güçi, Demür Güçi bu iki kardaşı yanına aldı, ağıluñ kapusını berkitdi, üç yirde depe gibi taş yığdı, ala kollu sapanın eline aldı. Nagahandan Karaçuk Çobanuñ üzerine altı yüz kâfir koyıldı… Bitekellüf kâfirler at depdiler, oh septiler. Erenler evreni Karaçuk çoban sapanınuñ aysına taş kodı atdı. Birin atanda ikisin üçin yıkdı, ikisini atanda üçin dördin yıkdı. Kâfirlerüñ gözine korhu düşdi. Karaçuk Çoban kafirüñ üç yüzini yire bırakdı. İki kardaşı oha düşdi, şehid oldı. çobanuñ taşı dükendi. Koyun dimez kiçi dimez sapanınuñ ayasına kor atar, kâfiri yıkar. Kâfirüñ gözi korkdı. Dünya âlem kâfirüñ başına karangu oldı… kaçdılar. Çoban şehid olan kardaşların Hakına kodı, kâfirler leşinden bir böyük depe yığdı, çakmak çakup od yakdı, dahr kepeneğinden kurumsı idüp yarasına basdı, yoluñ kıyısın alup oturdı, ağladı, sıkladı." (Ergin 2018:97-99).

[Gece yatarken Karacuk Çoban kötü ve kaygılı bir rüya gördü. Rüyasından aniden uyandı. Kıyan Gücü, Demir Gücü, bu iki kardeşini yanına aldı. Ağılın kapısını sağlamca kapattı. Üç yerde tepe gibi taş yığdı. Ala kollu sapanını eline aldı. Aniden Karaçuk Çoban'ın üstüne altı yüz kâfir gelmeye başladı. Ulu orta kâfirler at teptiler, ok saçtılar. Erenler ereni Karaçuk Çoban sapanının ortasına taş koyup attı. Birinciyi attığında ikisini devirdi, ikinciyi attığında üçünü dördünü devirdi. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karaçuk Çoban kâfirin üç yüzünü devirdi. İki kardeşine ok geldi, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi. Koyun demeden keçi demeden sapanının ortasına koyup attı, kâfiri yıktı. Kâfirin gözü korktu. Dünya âlem kâfirin başına karanlık oldu. … kaçtılar. Çoban şehit olan kardeşlerini Allaha emanet etti. Kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı. Çakmak çakıp ateş yaktı. Kepeneğinden kurum edip yarasına bastı. Yolun kıyısına oturdu. Hıçkırarak ağladı.]

Hikâyeden alınan bu parçada Karaçuk Çoban'ın da Salur Kazan gibi rüya ile uyarıldığı görülmektedir. Rüyaların analitik psikolojideki ve arketiplerdeki etkisi de burada da görülmektedir. Karaçuk Çoban da Kazan Bey gibi rüyasında kötü şeylerin olacağını önceden görmektedir. Bu onların diğer insanlardan farklı olduğunu göstermektedir. Karaçuk Çoban bu rüyasında içsel bir uyarılma ile ayrılma aşamasına geçmektedir. Yani ayrılma aşamasına hazırlık bu rüya ve arkasından yaşanacak kötü şeylerle sağlanmakta, bireyselleşme yoluna girmeye ortam hazırlamaktadır. Gölge arketipini temsil eden altı yüz kâfir Karaçuk Çoban'a saldırmaktadır. Bu gölge Karaçuk Çoban'ın içinde barındırdığı bir arketip değildir yani dışsal bir engeldir. Kahramanlık yolunda bu engelleri aşması şarttır. Kendi tamlığını ve benliğini bulmak için gölge arketipini yenmesi gerekmektedir. Karaçuk Çoban sapanı ile taş atarak kâfiri yenmiştir. İlk erginlenmesi burada gerçekleşmiştir. Daha sonra bu çatışmada iki kardeşi şehit olmuştur. Tek varlığı Kazan Bey'in koyun sürüsü ve iki kardeşi olan Karaçuk Çoban emanetini koruyabilmek için kendi canını tehlikeye atmış ve iki kardeşini şehit vermiştir. Burada Karaçuk Çoban'ın geleneklerine ve ahlakına bağlılığı da göze çarpmaktadır. Artık Karaçuk Çoban benliğine ulaşmak için onların intikamını almayı düşünmektedir. İlk erginleşmesini gerçekleştiren Karaçuk çoban kardeşlerinin intikamını aldığında bu süreci tamamlayacaktır. Bu olay ahramanı ikinci kez kahramanlık yoluna sokmuştur.

"Çoban aydur: Ağam Kazan sen ivüñ almağa gideriseñ men dahı karındaşum kanın almağa giderem didi." (Ergin 2018:104*).*

[Ağam Kazan sen nasıl evini almaya gidiyorsan ben de kardeşlerimin kanının intikamını almaya gidiyorum dedi.]

Burada ise intikamını alacağını açık açık dile getirmektedir. Koyunları kurtaran Karaçuk Çoban orada erginlenme evresini sapanıyla taş atarak düşmanı yendiğiyle göstermektedir fakat artık onun bir erginleşme daha geçirmesi gerekmektedir o da kardeşlerini öldürten Şökli Melik ve diğer kâfirlerin canını almaktır.

"Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca sara sara möhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi.

… Karaçuk Çoban zarb eyledi, kaba ağacı yeriyile yurdıyile kopardı, arkasına aldı Kazanuñ ardına düşdi." (Ergin 2018:105).

[Kazan'a gayret geldi, çobanı bir ağaca sara sara sıkıca bağladı, eylendi yürüyüverdi. Karaçuk Çoban dayandı, kaba ağacı köküyle toprağıyla kopardı, arkasına aldı Kazan'ın ardına düştü.]

Karaçuk Çoban'ın karşılaştığı bu engelde Salur Kazan gölge arketipini temsil etmektedir. Bu engelde Karaçuk Çoban Salur Kazan tarafından ağaca bağlanmıştır. Kazan Bey bu yolun sonundaki kahramanlığı paylaşmak istemediği için çobanı ağaca bağlamış ve kendisiyle birlikte gelmesini engellemeye çalışmıştır. Fakat çoban bu engeli aşmış ve kuvvetiyle ağacı sökmüştür. Yani bireyselleşme yolunda önün çıkan engeli aşarak gölge arketipini yenmiştir.

"Çobanun üç yaşar tana derisinden sapanınuñ ayasıyidi, üç kiçi tüyinden sapanınuñ kollarıyidi, bir kiçi tüyinden çatlagucıyidi. Her atanda on iki batman taş ataridi. Atduğı taş yire düşmezidi, yire dahı düşse toz gibi savrıluridi, ocak gibi obrıluridi, üç yıla dak taşı düşdügi yirüñ otı bitmezidi. Semüz koyun aruk toklı bayırda kalsa kurt gelüp yimezidi sapanınuñ korkusından. Eyle olsa sultanum, Karaça Çoban sapan çatlatdı, dünya âlem kafirüñ gözine karangu oldı."(Ergin 2018:110).

[Çobanın sapanının ayası üç yaşındaki dananın derisindendi. Kolları üç keçi tüyünden oluşmuştu. Sapanın ses veren yeri bir keçi tüyündendi. Her attığında on iki batman taş atardı. Attığı taş yere düşmezdi. Yere düşse bile toz gibi savrulurdu. Ocak gibi çukurlaşırdı. Taşın düştü yerde üç yıla kadar ot bitmezdi. Semiz koyun zayıf yaşlı koyun bayırda kalsa kurt gelip yiyemezdi sapanının korkusundan. İşte sultanım Karaçuk Çoban sapan çatlattı, dünya âlem kâfirin gözüne karanlık oldu.]

Metinden alınan bu parçada çobanın sapanı tasvir edilmektedir. Burada sapanın materyalinin dana derisi ve keçi tüyünden yapılmış olması onun mesleğiyle silahının özdeşleştiğinin göstergesidir. Bu silah on iki batman taş atabilecek güçtedir yani çobanın gücü bu sapana dolayısıyla himayeliğini yaptığı koyunlara bağlıdır. Ki o bu koyunlar için kendi canını hiçe sayıp iki kardeşini şehit vermiştir. Çobanın sapanını şaklatmasıyla kâfir korkmuştur. Ve yine bu sapanıyla dünyayı kâfirin başına yıkmıştır. Çoban burada ikinci erginlenmesini gerçekleştirmiştir. İntikamını almış ve tamlık hissine kavuşmuştur. Artık içi rahat olacaktır çünkü hem koyunları hem ona bu iş imkânını sunan Kazan Bey'i ve onun ailesini kurtarmış hem de kardeşlerinin intikamını almıştır. Bu olaydan sonra da Kazan Bey ve ailesi ile birlikte tüm beyler ve çoban da memleketlerine dönmüştür. Kahramanın dönüş evresi açık açık yazmasa da metnin bağlamından çıkarılmaktadır.

"Karaçuk Çobanı imrahor eyledi." (Ergin 2018:115).

[Karaçuk Çoban'ı seyis başı yaptı.]

Metnin bağlamından memleketine yani koyunlarının başına geri döndüğü yani dönüş evresini gerçekleştirdiği bu cümleden anlaşılmaktadır. Çünkü geri döndüklerinde yani Kazan Bey ailesini kurtardığında çobana mükâfat olarak imrahorluk verecekti. Çobanın seyis başı olması bunu destekler niteliktedir. Dönüş evresini de tamamlayan çoban artık bir kahraman arketipindedir. Seyis başılık da onun bu evreden sonraki benliğini bulduğunu, tamamlandığını yani kendini gerçekleştirdiğini göstermektedir.

2.1.2.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyede kahraman arketipi içerisinde yer alan karakter Bamsı Beyrek'tir ve şu şekilde yer almaktadır.

"Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komalar idi. Pay Püre Bigün oğlı atlandı, ava çıkdı. Av avlariken babasınuñ tavlası üzerine geldi. … Kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekteyidi. Bu mahalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz olğlan yetdi. Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gaza eyledi, bezieganlarun malını kurtardı." (Ergin 2018:118-119).

[O zamanda bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad konulmazdı. Pay Püre Bey'in oğlu atlanıp ava çıktı. Avlanırken babasının hayvan barınağına geldi… Kâfir de bir yerde oturup para üleşmekteydi. Bu arada erenler meydanının aslanı, pehlivanların kaplanı Bozoğlan çıkageldi. Bir iki demeden kâfirleri kılıçtan geçirdi. Başkaldıran kâfirleri öldürdü, savaştı. Bezirgânların malını kurtardı.]

Kahramanın bireyselleşme sürecindeki ilk aşama ayrılma aşamasıdır. Kozasından çıkan kahraman artık bu yolculuğa çıkmaya hazırdır. Burada ise Bamsı Beyrek'in Bamsı Beyrek olması için yani bu adı alması için gereken kahramanlık görülmektedir. Bamsı Beyrek içsel bir çağrıyla ava çıkmıştır. Alp tipi olması ve savaşmaya meyilli olmasından dolayı bezirgânların yardım isteğine hemen koşmuştur. Kâfirler bezirgânların mallarını yağmalamaktadır. Tam paraları üleşirken Beyrek gelmiştir ve kâfirleri kılıçtan geçirmiştir. Artık Beyrek ötekinin gözünde kendini gerçekleştirmiş ve ad almaya hak kazanmıştır. Ruhsal

doğumunu gerçekleştiren Bamsı, Beğrek adını alarak yolculuğa hazır hale gelmiştir. Bu yolculukta çeşitli zorluklar onu beklemektedir.

Erginlenme aşaması olan bu aşamada kahraman türlü olumsuzluk ya da güç durumları yiğitlik ve cesaretiyle yenerek bu aşamayı geçmektedir. İlk sınavı beşik kertmesi olan Banı Çiçek ile gerçekleşecektir. Banu çiçek yüzünü yaşmağıyla kapatır ve Bamsı Beğrek'e kendini Banı Çiçek'in dadısı olarak tanıtır.

"Gel imdi senüñ ile ava çıkalum, eger senüñ atuñ menüm atumı kiçer ise onuñ atını dahı kiçersin, hem senüñ ile oh atalum, meni kiçer iseñ anı dahı kiçersin ve hem senüñ ile güreşelüm, meni basar iseñ anı dahı basarsın didi."(Ergin 2018:123).

[Gel şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onunkini de geçer. Sonra ok atalım senin okun benimkini geçerse onunkini de geçer. En son da güreşelim eğer benim sırtımı yere getirirsen onunkini de getirirsin, dedi.]

Bamsı Beyrek hem atıyla hem okuyla hem de gücüyle Banı Çiçek'i yenmiştir. Bunun üzerine birbirlerindeki eksiklikleri tamamlayan bu çift evlilik kararı almıştır. At, ok ve güç olarak sınava tabi tutulan Bamsı Beyrek Alp tipi olduğunu burada da öne çıkarmıştır. İlk engeli yani ilk gölgeyi yenmeyi başarmıştır. Ama erginlenme aşamasında birden çok zorluk yaşaması gerekmektedir. Bamsı Beyrek'in ikinci sınavı Banı Çiçek'in ağabeyi Deli Karçar'ın Dede Korkut'tan istekleriydi.

"Delü Karçar aydur: Biñ buğra getürüñ kim maya görmemiş ola, biñ dahı aygır getürüñ kim hiç kısrağa aşmamış ola, biñ dahı koyun görmemiş koç getürüñ, biñ de kuyruksuz kulaksuz köpek getürüñ, biñ dahı püre getürüñ mana didi. Eğer bu didiğüm nesneleri getürür iseñüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur iseñ bu katla öldürmedüm ol vaktın öldürürin didi." (Ergin 2018:126-1279.

[Bin deve getirin ama erkek deva görmemiş olsun. Bin aygır getirin ama hiç kısrak görmemiş olsun. Bin koyun getirin hiç koç görmemiş olsun. Bin kuyruksuz kulaksız köperk köpek getirin. Bin de pire getirin bana. Eğer bu dediğim nesneleri getiriseniz güzellikle veririm eğer getirmeyecek olursan bu kez öldürmedim ama o vakit öldürürüm seni, dedi.]

Bamsı Beyrek'in Banı Çiçek ile evlenebilmesi için ağabeyinin istekleri çok uç isteklerdi. Ama Dede Korkut bilgeliği ve kıvrak zekâlılığıyla bu işi halletmişti. Bamsı Beyrek burada gölge arketipini Dede Korkut ile yenmiştir. Banı Çiçek için bu imkânı olmayan

istekler gerçekleştirilmiş en son da pireler ile onu oyuna getiren Dede Korkut sayesinde ağabeyinin gönlü olmuştur. Artık Banı Çiçek ile evlenmesi için önündeki ek engel olan Deli Karçar'ı da alt ettiğine göre Banı Çiçek ile evlenmesinde bir sakınca yoktur. Göz açıp gördüğü beşik kertmesi ve kendinde eksik olan arzu nesnesi Banı Çiçek ile evlenmek onu tamlığa eriştirecektir. Ad aldıktan sonra evlenip, yuva kurup, çocuk yapmak da ötekinin Bamsı Beyrek'e yüklediği görevlerdir. Bunları yerine getirmezse tam anmamıyla bey olmuş sayılmaz. Bu yüzden Bamsı Beyrek'in Banı Çiçek ile evlenmesi onu beylik unvanına yakıştıracak adımlardan biri olduğu için de önemlidir.

"Kırk yiğit ilen yiyüp içüp otururlar idi. Yarımasun yarçımasun, kafirüñ casusı bunları casusladı, varup Bayburt Hisarı bigine haber virdi… Otuz dokuz yiğit ilen Beyrek tutsak gitdi." (Ergin 2018:129-130).

[Kırk yiğitle yiyip içip otururlardı. Muradına amacına eremesin kâfirin casusu bunları casuslayarak gidip Bayburt Hisarı beyine haber verdi. Otuz dokuz yiğidi ile Beyrek esir düştü.]

Bamsı Beyrek'in düğün zamanı kaçırılması onu hem Banı Çiçek'ten hem de yurdundan etmiştir. On altı yıl sürecek olan bu esaret boyunca Bamsı Beyrek yurdundan ayrı düşmenin verdiği acıyla kendini terbiye edecek ve nefsini körelterek yeniden doğumunu gerçekleştirecektir. Buradan Bayburt Hisarı beyinin kızının yardımıyla kurtulacak olan Bamsı Beyrek yurduna döndüğünde aşması gereken birden fazla engel olacaktır. Bu esaretten kurtulan Bamsı Beyrek her şeyin intikamını almak için bu hisara yeniden dönecek ve söz verdiği gibi Melik'in kızını da himayesi altına alacaktır.

"Hey menüm kırk yoldaşum, bilür misiz neler oldı? Yalançı oğlı Yaltaçuk menüm ölüm haberin iletmiş, dünlügi altun ban ivine babamuñ şiven girmiş, kaza beñzer kızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş, göz açuban gördüğüm, könül virüp sevdüğüm Banı Çiçek Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur olmuş." (Ergin 2018:134-135).

[Hey benim kırk yoldaşım, bilir misiniz neler oldu? Yalancı oğlu Yaltaçuk benim ölüm haberimi iletmiş; babamın altın çatılı evine yas girmiş; kaza benzeyen gelini kızı ak çıkarıp kara giymiş; gözümü açınca gördüğüm, gönül verip sevdiğim Banı Çiçek, Yalancı oğlu Yaltaçuk'a varacakmış!,dedi.]

Yalançu oğlu Yaltaçuk'un bu hainliğini sindiremeyen Bamsı Beyrek dostundan yediği bu darbe sayesinde iyice güçlenecektir. Çektiği bu acılar onu daha da güçlü kılacak ve

olgunlaşmasına yardımcı olacaktır. Ötekinin gözünde ölen Bamsı Beyrek'in tekrar ortaya çıkması ise yeni bir heyecan yaratacaktır. Babasının ağlamaktan gözlerinin kör olmasından başka annesinin çektiği acılar ve Banı Çiçek'in Yaltaçuk ile evlenmesi Bamsı Beyrek'in bireyselleşme sürecinde duygusal olgunluk kazanmasına etken olan durumlardır. Hisar Meliki'nin kızının yardımıyla esaretten kurtulan Bamsı Beyrek kendine ait olan şeyleri teker teker kurtarma yoluna girecektir. Önce Yaltaçuk'u ok atmada yenerek Banı Çiçek'e ulaşmıştır. Banı Çiçek'e ulaşınca da ona kendini tanıtarak Banı Çiçek'i istemediği bir evlilikten kurtarıp kendi helalini tekrar kazanmıştır. Sonrasında babasının kör olan gözlerini kendi kanıyla açmış ve baba otoritesini tekrar geri getirmiştir. Annesini ise bu acıdan kurtarıp refaha eriştirmiştir. Aslında hikâyedeki tüm mutluluk ögeleri de tüm üzüntü ögeleri de Bamsı Beyrek'e bağlıdır. O varsa herkes mutlu o yok ise herkes yastadır.

"Beyrek aydur: Yoldaşlarumı çıkarmayınca hisarı almayınca murada irmezem didi. Kalın Oguz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yatdiler. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allah'a şükür eyledi. Kafirüñ kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapdılar. Keşişlerin öldürdiler." (Ergin 2018:152).

[Beyrek: 'Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca muradıma eremem' dedi. Bütün Oğuz Beyleri atlandılar, Bayburt Hisarına hızlıca ulaştılar. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçirildi. Beyrek otuz dokuz yiğidini sağ ve iyi olduğunu görüp allaha şükretti. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler.]

Bamsı Beyrek yurduna geri dönüp Banı Çiçek'i kurtardıktan sonra düğüne kaldığı yerden devam edilmeden önce vefalı ve erdemli bir davranış sergileyerek geride bıraktığı otuz dokuz yiğidi kurtarmaya gitmek ister. Bu kahramanlık yolculuğunda tek başına olmayan ve esaret sürecinde onunla birlikte esir olan bu beyleri geride bırakması demek kahramanın tam olarak bireyselleşmediğini gösterecekti fakat ruhsal olgunluğa eren Bamsı Beğrek arkasında bıraktığı yiğitlerini kurtarmak için diğer yiğitlere de buyruk vermiştir. Bu hisarı ele geçirmesi demek onu kendi altında esir eden şeyi kendine esir etmek demektir. Yani Bamsı Beyrek bu kaleyi alınca kendi özgürlüğünü de tam anlamıyla amış olacaktır. Bireyselleşmenin en önemli unsurlarından biri olan savaş da bu evrede gerçekleşecektir. Bamsı Beyrek savaş meydanında da kendini ispatladıktan sonra tamlığa ulaşıp benliğine kavuşacaktır. Otuz dokuz beyini kurtaran ve Melik'in kızını da söz verdiği gibi alan Bamsı Beyrek, öteki olan kâfirlik unsurlarını yani kiliseleri yıkmış keşişleri öldürmüştür. Kilise yerine mescit inşa etmesi ise ötekiyi alt ettiğini ve kâfirin memleketini artık kendi altına aldığının göstergesidir. Manevi

olarak da olgunluğa eren Bamsı Beyrek'in bu hareketi ise onun hem maddi hem de manevi olarak güçlü olduğunu göstermektedir.

"Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek, meliküñ kızın aldı, ağ ban ivine ağ otağına girü döndi, düğüne başladı. Bu kırk yiğidüñ bir kaçına Han Kazan, bir kaçına Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dahı yidi kız kardaşını yidi yiğide virdi. Kırk yirede otak dikdi… Kırk gün kırk gice toy düğün eylediler. Beyrek yiğitleriyile murad virdi murad aldı. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına ne geldügin söyledi, bu oğuzname Beyregüñ olsun didi." (Ergin 2018:153).

[Pay Püre Bey'in oğlu Beyrek, melikin kızını aldı. Ak çatılı ak evine geri döndüp düğüne başladı. Bu kırk yiğidin bir kaçına Kazab Bey, bir kaçına Bayındır Han kızlar verdiler. Beyrek de yedi kız kardeşni yedi yiğide vedi. Kırk yerde otağ dikti… Kırk gün kırk gece şenlikli düğün yeptıler. Beyrek yiğitleriyle murat verip aldı. Dedem Korkut geldi, eğlenceli şeyler çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına gelenleri söylediler ve ortaya çıkan bu oğuzname Beyrek'in olsun dediler.]

En son aşama olan dönüş aşamasında ise memleketinden ayrı düşen Bamsı Beyrek'in otuz dokuz yiğini ve söz verdiği melikin kızını da alarak memleketine dönmesi ve yarıda bıraktığı Banı Çiçek ile düğününü gerçekleştirmesi bu evrede gerçekleşmiştir. Artık Bamsı Beyrek hem ruhsal doğumunu hem de ikinci doğumunu gerçekleştirmiştir. Yani Bamsı Beyrek ölmeden önce ölmüştür. Bu olgunlukla hayatını devam ettirecek olan Bamsı Beyrek artık tam bir bireydir. Bireyselleşme sürecini türlü zorluklarla atlaşmış bir kahramandır. Dönüşünde ise düğün olmuş, eğlence olmuş ve Dede Korkut boy boylamış soy soylamıştır. Artık Bamsı Beyrek kendisin farkında olan alp tipi bir bireydir.

2.1.2.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Bireyselleşme sürecinin ilk evresine geçişin başlangıcı olan maceraya çağrı Kazan Bey'in oğlu Uruz'un henüz ad almamış olmasıdır. Bu durumdan şikâyetçi olan ve bu duruma üzülen Kazan Bey'in oğluna artık ad alması gerektiğini söylemesiyle bu süreç başlamaktadır.

"Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmışidi. Kara yirüñ üzerine otahlarun tikdürmişidi. Bin yirde ipek halıcası döşenmişidi. Ala sayvan gök yüzine asanmışidi. Toksan

tümen genç Oğuz sohbetine dirilmişidi. Ağzı böyük humralar ortalığa salınmışidi. Tokuz yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler dizilmişidi. Tokuz kara gözlü, örma saçlu, elleri bileğinde kınalu parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ ile kalın oguz biglerine gezdürürleridi… Kazan sağına bakdı kas kas güldi, soluna bakdı çok sevindi, karşusına bakdı oğlançuğını Uruzı gördi elin eline çaldı ağladı. Oğlı Uruza bu iş hoş gelmedi. İlerü geldi, diz çökdi, babasına çağırup soylar görelüm hanum ne soylar: Aydur:

Ünüm anla menüm sözüm diñle ağam Kazan

Sağuña bakduñ kas kas güldüñ

Soluña bakduñ çok sevindüñ

Karşuña bakduñ beni gördüñ ağladuñ

Sebeb nidür digil maña

Kara başum kurban olsun saña didi

…

Kazan aydur:

Berü gelgil kulunum oğul

Sağum ala bakduğunda kartaşum Kara Göneyi gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Soluma ala bakduğumda tayım Aruzı gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Karşum ala bakduğumda seni gördüm

On altı yaş yaşlanduñ

Bir gün ola düşem ölem sen kalasın

Yay çekmedüñ oh atmaduñ baş kesmedün kan dökmedüñ

Kanlu Oğuz içinde çuldı almaduñ

Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum saña virmeyeler diyü soñumı añdum ağladum oğul didi." (Ergin 2018:155-156).

[Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yerinden doğrulmuştu. Yeryüzünün üzerine otağlarını titirmişti. Bin yerde ipek halılarını döşetmişti. Ala gölgeli gökyüzüne yükselmişti. Doksan bin genç Oğuz sohbetine toplanmıştı. Ağzı büyük çanaklar ortalığa konulmuştu. Dokuz yerde su kapları kurulmuştu. Altın ayaklı sürehiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü örme saçlı elleri bileğinden kınalı parmakları kırmızılı boğazları birer karış uzunluğunda kâfir kızları kırmızı şarabı altın kadehlerle bütün Oğuz beylerine gezdirirlerdi... Kazan sağına baktı kıs kıs güldü, soluna baktı sevindi, karşısına baktı oğulcuğu Uruz'u gördü ve elini eline vurup ağlamaya başladı. Oğlu Uruz'a bu iş hoş gelmedi. İleri geldi, diz çöktü, babasına çağırıp söyler, görelim hanım ne söyler: Aydur:

Sesimi duy benim sözümü dinle ağam Kazan

Sağına baktın kıs kıs güldün

Soluna baktın çok sevindin

Karşına baktın beni gördün ağladın

Sebep nedir de bana

Kara başım kurban olsun sana dedi.

...

Kazan söyler:

Beri gel kulunum oğul

Sağıma dönüp baktığımda kardeşim Kara Göne'yi gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Soluma dönüp baktığımda adyım Aruz'u gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Karşıma dönüp baktığımda seni gördüm

On altı yaşına girdin

Bir gün olur ben düşüp ölürsem sen kalırsın

Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin

Savaşçı Oğuz içinde mükâfatlandırılmadın

Yarın bir gün ben öleceğim sen kalacaksın. Tacımı tahtımı sanan vermeyecekler diye sonumu düşünüp ağladım oğul dedi.]

Kahramanın bireyselleşme yolculuğuna çıkmasındaki en büyük etken baba otoritesidir. Baba bu hikâyede büyük öteki konumundadır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayamayan Uruz'un benliği sarsılmıştır. Uruz birey olamadığını ad alamamasına bağlı olarak babasının acı sözleriyle idrak etmektedir. Babasının öldüğünde tacını ve tahtını bırakacak kimsesinin olmadığını söylemesi Uruz'u derinden etkilemektedir. Buna karşılık olarak Uruz babasının otoritesi altında ezilmiş ve bu ezilmeyi bastırmak için babasına beni sınır boyuna çıkarmadın, önümde kılıç sallayıp baş kesmedin diyerek babasına bir nebze de olsa güçlü görünmek ve ad almaya hazır olduğunu anlatmak istemektedir. Bunun üzerine Kazan Bey en büyük erklik göstergelerinden biri olan avlanmaya çıkma kararı alır ve Uruz'un ad kazanmasına ortam sağlamak ister.

"Kazan Big elin eline çaldı kas kas güldi, aydur: A bigler Uruz hub söyledi, şeker yidi, bigler siz yiñüz içiñüz sohbetüñüz dağıtmayañuz, men bu oğlanı alayın, ava gideyin, yidi günlik azuğ ile çıkayın, oh atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim, kafir serhaddına Cızığlara, Ağlağana, Gökçe Tağa aluban çıkayın, soñra oğlana gerek olur a bigler didi" (Ergin 2018: 156).

[Kazan Bey elini eline vurarak kıs kıs güldü, söyler: A beyler! Uruz şeker yedi, tatlı söyledi. Beyler siz yiuip içiniz, sohbetinizi bozmayınız. Ben bu oğlanı alayım yedi günlük azık ile ava çıkayım, ok attığım ve kılıç çekip baş kestiğim yerleri göstereyim. Kâfir sınırına Cızığlara, Ağlağana, Göçe Dağ'a alıp çıkayım. Sonra olana lazım olur, dedi.]

Babasının beyliğinin ve hanlığının devam edebilmesi için Uruz'un ad alması gerekmektedir. Hikâyenin girişi direkt olarak Uruz'un bireyselleşme yolculuğunun ortamını hazırlayarak başlamaktadır. Bireyselleşme sürecinin ilk aşaması olan ayrılma aşaması kendi baba evinden ayrılması ve bilinmeyen uzak bir mekâna varmasıdır. Bu mekânda Uruz'un amacı eksik deneyimlerini tamamlamak ve ad alarak ötekinin gözünde kendini gerçekleştirmektir. Hikâyenin kilit noktalarının gerçekleşeceği bu av merasiminde kahraman

deneyim kazanacaktır. Babasının sesi Uruz'un kahramanlık yoluna çıkmasında bir çağrı görevi görmektedir. Uruz babasının yani büyük ötekinin gözünde kendini kanıtlamak için çeşitli sınavlardan geçecektir. Bu sınavlar bireyselleşme sürecinin erginlenme kısmını oluşturmaktadır.

Babasının bu çağrısını reddetmeyen Uruz yaşayacağı maceraya karşı çıkmayarak erginlenme sürecini başlatmaktadır. Bu av merasimi Uruz'un erginlenme aşamasında gerçekleşecek olan birçok sınavın merkezi konumundadır. Dede Korkut'ta geçen her av merasiminde olduğu gibi bu av merasiminde de hikâyenin dramatik etkisi artmaktadır.

"Kazan oğlını alup kara tağlar üzerine ava çıkdı. Av avladı, kuş kuşladı, sığın geyik yıkdı. Gök alañ görklü çemene çadır tikdi. Bir kaç gün bigler ile yidi içdi. Meğer başı açuk Tatyan Kal'asından Ak Saka Kal'asından kafirüñ casusı var idi. Bunları görüp teküre geldü, aydur Hay ne otursın, itüñi avlatmayan, çetügüñi mavlatmayan alplar başı Kazan oğlançuğı ile serhoş olmuş yaturlar didi*"* (Ergin 2018:157).

[Kazan oğlunu alıp kara dağlar üzerine ava çıktı. Av avaladı, kuş kuşladı, irice bir geyik devirdi. Gökyüzünü gören güzel çimenliğe çadır dikti. Bir kaç gün beylerle yiyip içti. Meğer başı açık Tatyan Kalesi'nden Ak Saka Kalesi'nden kâfirin casusu vardı. Bunları görüp teküre geldi. Söyler: Hay ne otursun? İtini ulutmayan, kedisini mavlatmayan, alplar başı Kazan oğlu ile sarhoş olmuş yatarlar, dedi.]

Türkler yaratılışı ve coğrafyası gereği hep eylem halinde olan bir toplumdur. Atlı göçebe kültüre sahip olan bu toplumda yiyip içip sarhoş olan Kazan Bey ve Uruz kâfirin casusu tarafından düşmana bildirilir ve on altı bin kâfir tarafından basılırlar. Uruz'un erginlenme süreci bu aksiyondan sonra başlamaktadır. Bu süreçte bir dizi sınavla karşı karşıya kalacak olan Uruz deneyim kazanmaya başlayacaktır. Her halinden deneyimsiz olan Uruz düşmanın ne olduğunu babasına sormaktadır.

"Oğlan aydur: Yagı diyü neye dirler?" (Ergin 2018: 158).

[Oğlan söyler: "Düşman diye neye derler?]

Daha düşmanın ne olduğunu bile bilmeyen Uruz için bu süreçteki sınavların ağır sonuçlanacağı anlaşılmaktadır.

"Kazan aydur: Oğul biñ kâfir öldürseñ kimse senden kan da'vilemez." (Ergin 2018: 158)

[Kazan söyler: Oğul bin kâfir öldürsen bile kimse senden kan hesabı sormaz.]

Savaş esnasında bey yiğitleri öldürseler hesap sorulacağı fakat kafir öldürülürse hesap sorulmayacağını öğrenen Uruz deneyim kazandığını düşünerek kafire at sürmek onunla savaşmak ister. Fakat Kazan Bey düşmanın tüm özelliklerini sayarak Uruz'a deneyimini aktarmış ve oğlunu ben savaşırken beni izle diyerek pusu kurma göreviyle Uruz'u ikna etmiştir.

"Kazan aydur:

Oğul oğul ay oğul

Menüm ünüm añla sözüm diñle

Ol kafirüñ üçin atup birin yarmaz okçısı olur

Hay dimedin başlar kesen celladı olur

Adam etin yahnı kılan aşbazı olur

Sen varası kâfir degül

Kalkubanı yirmden men turayım

Koñur atuñ biline men bineyim

Gelen kâfir menümdür men varayım

Kara polat öz kılıcum çalayın

Azgun dinlü kafirdür başların keseyin

Döne döne savaşayın döne döne çekişeyin

Kılıç çalup baş kesdügüm görgil öğrengil

Kara başuña düşende gerek olur.

[Kazan aydur:

Oğul oğul ay oğul

Yağıya girüp baş kesmedüñ

Adam öldürüp kan dökmedüñ

Ala gözlü kırk yigidi boyuna algıl

Göksi gözel kaba tağlar başına çıkgıl

Menüm savaşduğum menim dögişdügim

Menüm çekişdügüm menüm kılıçleşduğum

Görgil öğrengil ve hem bize pusu olgıl oğul didi" (Ergin 2018: 159-160).

[Oğul oğul ay oğul

Benim sesimi duy sözümü dinle

O kâfirin üçünü atıp birini yarmaz okçusu olur

Vay demeden başlar kesen celladı olur

İnsan etini yahni yapan açcısı olur

Senin varacabileceğin kâfir değil

Kalkıp yerimden ben gideyim

Konur atın beline ben bineyim

Kara çelik öz kılıcımı çalayım

Azgın dinli kâfirdir başlarını keseyim

Döne döne savaşayım döne döne çekişeyim

Kılıç sallayıp baş kestiğimi gör, öğren

Kötülükler başına geldiğinde lazım olur.

Kazan söyler:

Oğul oğul ay oğul

Düşman içine girip baş kesmedin

Adam öldürüp kan dökmedin

Ela gözlü kırk yiğidi yanına al

Göğsü güzel kaba dağlar başına çık

Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü

Benim çekiştiğimi benim kılıçlaştığımı

Gör, öğren hem de bize pusu ol oğul.]

Büyük ötekinin yani babasının gözünde hala deneyimsiz olan Uruz babasının düşman hakkındaki deneyimlerini dinleyince onun sözünü kırmak istememiştir. Uruz'un babasının konumuna geçmek istediği ve bu deneyimlere imrendiği hikâyenin gidişatından anlaşılmaktadır.

Kırk ela gözlü yiğidiyle göğsü güzel dağa çıkan Uruz babasının üç yüz yiğitle beraber on altı bin kafirden oluşan düşman ordusuyla savaşmasını izlemektedir. Alp tipini simgeleyen Kazan Bey'in bu kılıç vuruşu ve düşman ile savaşını izleyen Uruz'a babası gibi savaşacağını düşünüp savaş aşkı gelmiştir.

"Ol gün baka baka Kazan oğlı Uruzuñ 'işkı geldi, aydur:

Berü gelüñ kırk yoldaşum

Size kurban olsun menüm başum

Görürmisiz ağam Kazan baş kesdi kan dökdi, oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi. Babam bu kâfirleri esirgemiş kibi, meni seven yigitlerüm ne tururbut, kafirüñ bir uçına depelüm didi"(Ergin 2018:161).

[O gün baka baka Kazan oğlu Uruz aşka geldi, söyler:

Beri gelin kırk yoldaşım

Size kurban olsun benim başım

Görür müsünüz babam Kazan baş kesti, kan döktü, oğlan uşak aş yemekçe gelmez bana dedi. Babam bu kâfirleri sersemletmiş gibi, beni seven yiğitlerim ne durursunuz? Kâfirin bir ucuna da biz tepelim, dedi.]

Bu çoşkunluk haliyle Uruz babasının kırk ela gözlü yiğidini de alarak düşmanla savaşmaya başlar. Büyük ötekinin yani savaş konusunda deneyimli olan babasının sözünü dinlemeyen Uruz babasının kırk yiğidinin şehit olamasına kendisinin de esir düşmesine neden olmuştur.

"Sağın solun Uruzuñ çevürdiler. Kırk yigidin şehid itdiler. Oğlanuñ üzerine düşdiler, turdılar. Karusından ağ ellerin bağladılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzi üzerine saluban sürüdiler. Ağ etinden kan çıkınça dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. Eli bağlu boynı bağlu yüzü üzerine salup aldılar, yorıyu virdiler. Uruz tutsak oldı." (Ergin 2018: 162).

[Uruz'un sağını solunu çevirdiler. Kırk yiğidini şehit ettiler. Oğlanın üzerine vardılar. Ek ellerini karnından bağladılar. Kıl urganı ak boynuna taktılar. Yüzü üzerine koyup sürüdüler. Ak etinden kan çıkıncaya kadar dövdüler. Baba diye ağlatım ana diye sızlattılar. Eli bağlı boynu bağlı yüzü üzerine yatırıp aldılar, yürüyüverdiler. Uruz esir düştü.]

Kâfirin Uruz'a saldırısı aynı babasının tarif ettiği gibi olmuştur. Bu da Kazan Bey'in kâfirlerin savaş taktiklerini bildiğininin ve bu konuda deneyimli olduğunun bir başka göstergesidir. Gölgesine yenilen Uruz bu yenilgiyi ağır sınavlarla ödemektedir. Bu esaret onun babaya itaatini ve tecrübenin önemini kavramasını sağlayacak bir sınav olacaktır.

Erginlenme aşamasında gölgesine yenilip esir düşen Uruz'un dönüş aşaması saymakla tükenmeyen Oğuz Beyleri, babası Kazan Bey ve annesi Burla Hatun'un yardımıyla gerçekleşmektedir.

"Saydukumça Oguz bigleri dükense omaz, Kazanuñ bigleri hep yetdi, üzerine yığnak oldı. Aru sudan abdest aldılar, iki rek'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammede salavat getürdiler. Bi-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç urdular. Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi. Ol gün namaerdler sapa yir gözetdi. Bir kıyamat savaş oldı, meydan tolı baş oldı. Kıyamatuñ bir güni oldı. Big nökerden nöker bigden ayrıldı... Boyı uzun Burla Hatun Kara tuğın kafirüñ kılıçladı, yire saldı. Tekür alındı. Kâfir kaçdı. Derelerde kâfire kırgun girdi. On biş biñ kafir kimi kırıldı., kimi tutıldı. Kazan oğlı üzerine geldi. İndi elin çözdi. Kuça kuça atayile oğul görüşdi. Üç yüz yiğit oğuzdan şehid oldı. Kazan oğlançuğın kurtardı., girü döndi. Gaza mübarek oldı. Oğuz bigleri toyum oldı. Agça Kala Sürmelüye gelüp Kazan kırk otak dikdürdi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk ivlü kul ile kırk cariye oğlı başına çevürdi, azad

eyledi. Cılasun erenlere kala ölke virdi, cübbe çuka virdi. Dedem Korkut gelüben sazılık çaldı." (Ergin 2018:175-176).

[Saymakla Oğuz beyleri tükenmez. Kazan'ın beyleri hep yetişip üzerine yığınak oldular. Temiz sudan abdest aldılar, iki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdiler. Durmaksızın kâfire at saldılar, kılıç vurdular. O gün ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün namertler kaçacak yer aradılar. Bir kıyamet savaş oldu, meydan başla doldu. Kıyametin bir günü oldu. Bey kuldan ayrıldı kul beyden ayrıldı... Boyu uzun Burla Hatun Kara sancağıyla kâfiri kılıçladı, yere attı. Tekür alındı. Kâfir kaçtı. Derelerden kâfire ölüm geldi. On beş bin kâfirin kimisi öldü kimisi esir olarak alındı. Kazan oğlunun üzerine geldi. Attan inip elini çözdü. Kucak kucağa baba ile oğul görüştü. Üç yüz yiğit Oğuz'dan şehit oldu. Kazan oğlancığını kurtardı, geri döndü. Gaza mübarek oldu. Oğuz beyleri doydu. Akça Kale Sürmeli'ye gelip Kazan kırk otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk evli kul ile kırk cariye oğlunun başına azad edildi. Kahraman erenlere kale ve ülke virdi, cübbe kıyafet verdi. Dedem Korkut gelerek kopuz çaldı.]

Dönüş aşamasından sonra Uruz baba sözünün çiğnenmeyeceğini ve kafirlerin savaşırken nasıl taktikler kullandığını hata yaparak öğrenmiştir. Bu hikâyede diğer hikâyelerden farklı olarak kahraman ruhsal anlamda kendini gerçekleştirmek için yola çıkmaktadır. Savaş alanında değil de soyut alanda bireyselleşme anlatılmaktadır. Büyük otorite olan baba ve büyük tehlike olan kâfirin Türk toplumundaki yeri tecrübe ile bağlantılı olarak anlatılmaktadır. Uruz'un bireyselleşme süreci ad almak için başlatılmış fakat hikâyenin sonunda baba sözünün tutulması gerektiği ve babanın büyük öteki olduğunun farkındalığı sağlanmaktadır. Uruz ruhsal olarak huzura ulaşmış ve deneyim kazanarak bireyselleşme sürecini tamamlamıştır.

2.1.2.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Hikâyede kahraman arketipi, içindeki gölge yanı temsil eden Azrail ile mücadele eden Deli Dumrul'dur. Deli dumrul bireyselleşme sürecindeyken bazı sınavlara tabii tutulur. Deli Dumrul'ın alp tipi bir kahraman olduğu hikâyede açık bir şekilde verilmektedir. Güçlü ve cesur davranışlar sergilemektedir.

“Meger hanum Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirleridi bir er varidi. Bir kuru çayuñ üzerine bir köpri yapdurmışidi. Kiçeninden otuz üç akça aluridi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça aluridi. Bunı niçün böyle ideridi? Anuñ içün ki menden delü, menden güçlü bir er var mıdur ki çıka menüm ile savaşa diridi. Menüm erligüm bahadırlığum cılasunluğum yigitligüm Ruma Şama gide çavlana diridi.” (Ergin 2018:177).

[Meğer hanım, Oğuz’da Duha Koca oğlu Deli Dumrul denen bir yiğit vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz üç akçe alırdı; geçmeyenden döve döve kırk akçe alırdı. Bunun neden böyle yapardı? Onun için ki benden deli, benden güçlü bir er var mıdır? Çıkıp benimle savaşsın, derdi. Benim yiğitliğim, kahramanlığım, babayiğitliğim Şam’a Rum’a kadar gidip ün salmıştır, dedi.]

Hikâyede Deli Dumrul’un çocukluğuna ve ad alışına yani kahramanlık yapışına hikâyede değinilmemiştir. Hikâyenin kahraman arketipi içindeki aksiyonu Azrail ile edilen mücadeledir.

“Nagahandan Delü Dumrul çarpar yetdi. Aydur: Mere kavatlar ne ağlarsız, menüm köprim yanında bu gavga nedür, niye şiven edersiz? didi. Ayıtdılar: Hanum bir yahşı yiğidümüz öldi, aña ağlaruz didiler. Delü Dumrul aydur: Mere yiğidüñüzü kim öldürdi. Ayıtdılar: Vallah big yigit Allah Ta’aladan buyrık oldı, al kaatlu Azrail ol yiğidüñ canın aldı. Delü Dumrul aydur: Mere Azrail didigüñüz ne kişidür kim adamuñ canını alır, ya kadir Allah birligüñ varlıguñ hakkıyiçün Azraili menüm gözüme göstergil, savaşayım, çekişeyim, dürişeyim, yahşı yigidüñ canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidün canın almaya didi”(Ergin 2018:177).

[Ansızın Deli Dumrul koşarak geldi. Söyler: Bre namussuzlar ne ağlarsınız, benim köprümün yanında bu kavga nedir, niye yas tutarsınız? dedi. Söylediler: Hanım bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlarız dediler. Deli Dumrul söyler: Bre yiğidinizi kim öldürdü. Söylediler: Vallahi Bey yiğit; Allah Teâla’dan emir geldi, al kanatlı azrail o yiğidin canını aldı. Deli Dumrul söyler: Bre Azrail dediğiniz kimdir ki adamın canını alır. Ya kadir Allah varlığın vebirliğin hakkı için Azraili benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi.]

Kahraman arketipindeki kişi hayatını içinde yaşadığı toplumu düzenlemeye ve insanlara faydalı olmaya adamaktadır. Kahramanın yegâne amacı kendini ötekinin gözünde diri tutmaktır. Çünkü kahraman ötekinin gözünde ideal boyuta erişmiş bir otoritedir. Deli

Dumrul da ölen yiğidin arkasından ağlayan obaya üzülmüş, ölen yiğidin canını geri getirerek kahramanlığını ötekine kanıtlamak için azrail ile mücadeleye girip kahramanın yolculuğunu başlatmıştır. Bireyşelleşme sürecinde ayrılma aşaması bu olayla gerçekleşmektedir.

Deli Dumrul'un mücadelesi Azrail ile gibi görünse de onun asıl amacı içindeki ölüm korkusunu yenmektir. Deli Dumrul'un asıl amacı içindeki gölge olan ölümsüzlük ihtiyacıdır. Azrail ile savaşarak ölüm olgusunu ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Kendinde eksik olan nesne yani ölümsüzlük arzusu Deli Dumrul'u tamlığa eriştirecek yoldur. Bu nedenle Deli Dumrul Azrail'i yenerek ölümsüzlüğü elde edecek ve kendini hem kendi içinde hem de ötekinin gözünde kanıtlayacaktır.

"Azraile buyruk eyledi kim ya Azrail var, dahı ol delü kavatuñ gözine görüngil, beñzini sarartgıl didi, canını hırlatgıl algıl didi." (Ergin 2018:178).

[Azrail'e emretti: 'Ya Azrail git, o deli densizin gözüne görün, benzini sarart, canını al' dedi.]

Azarail ile Deli Dumrul'un mücadelesi burada başlamaktadır. Allah tarafından emir alarak Deli Dumrul'un canını almaya gelen Azrail Deli Dumrul ile karşılaştığında Deli Dumrul'un gören gözü görmez, tutan eli tutmaz olmuştur. Azrail ölümün temsilci olarak bu hikâyede Deli Dumrul'un içindeki gölge taraftır. Deli Dumrul da bu gölgesiyle mücadele etmeye başlamaktadır.

"Mere Azrail men seni giñ yirde isteridüm, tar yirede eyü elüme girdüñ ola mı didi. Men seni öldüreyim, yahşı yiğidüñ canın kurtarayım didi. Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azraile çalmağa hamle kıldı. Azrail bir gögercin oldı pencereden uçdı gitdi." (Ergin 2018:179).

[Bre Azrail ben seni geniş yerde isterdim dar yerde iyi elime geçtin. Ben seni öldüreyim güzel yiğidin canını kurtarayım dedi. Kara kılıcını sıyırıp eline aldı. Azraile çalacekken Azrail bir güvercin olup pencereden uçup gitti.]

Köprüsünden ayrılıp Azrail ile mücedele eden Deli Dumrul ayrılma aşamasına geçmektedir. Azrail ile Deli Dumrul'un ilk karşılaşmalarında Deli Dumrul cesurca davranmış ve Azrail'in üzerine gitmiştir. Fakat azrail biçim değiştirerek güvercin olup kaçmıştır. Bireyselleşme sürecine giren Deli Dumul'un Azrail ile ilk karşılaşmasında erginlenmediği görülmektedir. Azrail'in bu olağanüstü hareketiyle Deli Dumrul onun kaçtığını düşünmüştür.

Azrail'in peşine düşmüştür. İkinci karşılaşmalarında ise Azrail daha baskın bir tavır sergilemektedir. Deli Dumrul Azrail'i korkuttuğunu yani gölgesini yendiğini düşünürken Azrail aniden Deli Dumrul'un karşısına çıkmaktadır.

"Döndi, ivine geli yorır iken Azrail atınıñ gözine görindi. At ürkdi, Delü Dumrılı götürdi yire urdı. Kara başı buñaldı, buñlu kaldı. Ağ göksinüñ üzerine Azrail basup kondı. Baya mırlar idi, şimdi hırlamağa başladı." (Ergin 2018:179).

[*Döndü, evine giderken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü. Deli Dumrulı götürdü yere düşürdü. Kara başı sıkıldı, sıkıntılı kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Öncesinde mırlardı şimdi hırlamaya başladı.]*

Sonrasında Deli Dumrul Azrail'den af diledi ve canını almaması için yalvardı. Burada gölgesine yenilen Deli Dumrul büyük ötekinin yani Allah'ın gücüne teslim olmaktadır. Onun varlığını ve birliğini kabul ederek ölümden kaçmak için af dilemektedir. Azrail Deli Dumrul'un ölüm olgusu ile karşılaşması ve bunu yenmesi ile sorumlu bir arketiptir. Gölge arketipinin içinde aslında bilgeliği ile yüce birey arketipinin de içindedir. Bunun üzerine Azrail:

"Mere kavat maña ne yalvarursın, Allah Tealaya yalvar, menüm de elümde ne varmen dahı bir yumuş oğlanıyam, didi" (Ergin 2018:179).

[Bre densiz bana ne yalvarıyorsun! Allah Teâla'ya yalvar! Benim de elimde değil ben de emir kuluyum dedi.]

Deli Dumrul bundan sonrasını Allah ile kendi arasında halledeceğini dile getirirek Azrail'i devre dışı bırakmıştır. Azrail buraya kadar Deli dumrul'un engeli iken bundan sonra Deli Dumrul ölmemek için başka yollara başvuracaktır. Allah'ın kendi canın yerine başka can bul canını bağışlayayım demesi üzerine Deli Dumrul artık annesi, babası ve sevdiği ile iletişime girecektir. Bu anne, baba ve sevgili üçgeni Deli Dumrul'un erginlenme aşamasında karşılaştığı sınavdır. Deli Dumrul'un bireyselleşmesi için ölmemesi gerekmektedir ve Allah ona canının yerine can bul dediği için bu sınavda can arama mücadelesi verecektir. Ölmekten bu denli korkan Deli Dumrul önce babasına gitmektedir. Babası:

"Dünya şirin can aziz

Canumı kıya bilmem bellü bilgil

Menden aziz sevgülü anañdur

Oğul anaña var" (Ergin 2018:181)

[Dünya şirin can yücedir

Canıma kıyamam bunu böyle bil

Benden yüce sevgili annendir

Oğul annene git.]

diyerek canını oğlu için vermeyeceğini dile getirmektedir. Hikâyenin genelinde hâkim olan ölüm korkusu ve can tatlılığı babayı da etkisi altına almaktadır. Daha sonra annesine giden Deli Dumrul'a annesi şöyle der:

"Yaman yire varmışsın vara bilmen

Dünya şirin can aziz

Canumı kıya bilmem bellü bilgil." (Ergin 2018:182).

[*Kötü yere gitmişsin gidemem*

Dünya şirin can yücedir

Canıma kıyamam bunu böyle bil]

diyerek oğlu için fedakârlık yapamayacağını canının daha önemli olduğunu dile getirmektedir. Hem annesi hem de babası tarafından reddedilen Deli Dumrul erginlenme evresinde karşılaştığı sınavlardan ilk ikisinde yenik düşmüştür. Öncelikle Allah'a ve onun emrindeki Azrail'e yenilen Deli Dumrul annesi ve babası tarafından reddedilince son çare olarak hasretim dediği sevdiğine gidecektir. Azrail ile olan bu sınavında Deli Dumrul hem annesi hem de babası tarafından hayal kırıklığına uğratılır. En son Deli Dumrul hatununun yanına gelir olanları anlatır. Hatun bu durumda olan Deli Dumrul'a şunları söyler:

"Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun

Yir tanığ olsun gök tanığ olsun

Kadir Tañrı tanığ olsun

Menüm canum senüñ canuña kurban olsun" (Ergin 2018:183).

[Arş tanık olsun kürsü tanık olsun

Yer tanık olsun gök tanık olsun

Kadir Tanrı tanık olsun

Benim canım senin canına kurban olsun.]

diyerek canını Deli Dumrul için feda etmeye hazır olduğunu dile getirmiştir. Kendisini tamlığa ulaştıracak olan bu hatun Deli Dumrul'da eksik olan nesneyi yani ölmemeyi ona kazandıracak kişi olmuştur. Bunun üzerine Azrail hatunun canını almaya gelmiştir. Deli Dumrul hatununa kıyamayıp Allah'a yalvarmaya başlamıştır.

"Aydur:

Yücelerden Yücesin

Kimse bilmez niçesin

Görklü Tañrı

Çok cahiller seni gökde arar yirde ister

Sen hod mü'minlerüñ köñlindesin

Dayım turan cebbar Tañrı

Ulu yollar üzerine

İmaratlar yapam senüñ içün

Aç görsem toyurayım senün içün

Yalınçak görsen tonadayım senüñ içün

Alur iseñ ikimüzün canın bile algıl

Kor iseñ ikimizüñ canın bile kogıl

Keremi çok kadir Tañrı" (Ergin 2018:184).

[Yücelerden yücesin

Kimse bilmez nasılsın

Görkemli Tanrı

Çok cahiller seni gökte arar yerde ister

Sen bütün müminlerin gönlündesin

Devamlı duran kudretli Tanrı

Yüce yollar üzerine

İmaretler yapayım senin için

Aç görsem doyurayım senin için

Çıplak görsem giydireyim senin için

Alacaksan ikimizin canını birlikte al

Koyacaksan ikimizin canını birlikte koy

İkramı çok kadir Tanrı.]

Deli Dumrul burada Allah'ın varlığına ve birliğine inandığını ve onun için ne istiyorsa yapacağını dile getirmektedir. Canı alanın da verenin de Allah olduğunu kabullenmiştir. Ya sevdiği ile birlikte ölmek ya da sevdiği ile birlikte yaşamak istemektedir. Ölümü kabullenerek kendini Allah'ın vereceği karara bırakmıştır. Ölmeden önce Azrail'i görüp ölümü teknik olarak yaşayan Deli Dumrul artık ölmeden önce ölmüş konumuna gelecektir. Ruhsal doygunluğa ulaşacaktır. Kaderini Allah'a bırakan Deli Dumrul'un bu sözleri Allah'ın hoşuna gider ve Azrail'e emreder:

"Delü Dumruluñ atasınuñ anasınuñ canın al, ol iki halala yüz kırk yıl ömr virdüm didi. Azrail dahı babasınuñ anasınuñ def'i caın aldı. Delü Dumrul yüz kırk yıl dahı yoldaşıyile yaş yaşadı. Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı."(Ergin 2018:184).

[Deli Dumrul'un atasının anasının canını al, o iki sevgiliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrail de banasının anasının canını hemen aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl yoldaşıyla yaşadılar. Dedem Korkut geldi. Boy boyladı soy soyladı.]

Deli Dumrul dönüş aşamasını Allah'tan yüz kırk yıl ömür kazanarak tamamlamaktadır. Ona zor gününde yardım etmeyen anne ve babasının canı alınmış ve ona canını hiç düşünmeden feda eden sevdiği de yüz kırk yıl Deli Dumrul ile yaşlanmıştır. Hikâyenin temelleri ölüm ve ölümsüzlük üzerine kurulmuştur. Deli Dumrum Azrail ile savaşarak hem ölen yiğidin canını kurtaracak hem de kendi ölümünü de engelleyecektir. Azrail ile mücadele ederken köprüden yani otorite sahibi olduğu yerden ayrılmıştır. Sonrasında ise bir dizi sınavla karşılaşmıştır. En sonunda da bu sınavı içteki animası ile bütünleşerek vermiştir. Tam öleceğini kabullenmişken yani dünyevi arzulardan uzaklaşmışken Allah ona canını geri bağışlamıştır. Artık Deli Dumrul ruhsal doygunluğa ulaşmış tam bir bireydir. Çünkü ölümü yenmiş ve içindeki gölgesi yani ölüm korkusuyla yüzleşmiştir. Birey kendini kanıtlayarak huzura ermiştir. Bireyselleşme sürecini tamamlayan birey artık içindeki gölgeyi yenmiştir.

2.1.2.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Hikâye tamamen animası ile bütünleşmek için mücadele eden bir kahraman olan Kan Turalı üzerine kurulmaktadır. Evilik çağı gelen Kan Turalı'yı babası Kanlı Koca evlendirmek istemektedir. Kan Turalı da istediği kız özelliklerini yani animasını babasına söylemektedir.

"Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış maña baş getürmiş ola didi." (Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atıma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı'nın hayalinde canlandırdığı bu kızı elde etmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı'yı bu yolda bir dizi sınav beklemektedir.

Kanlı Koca oğlu için Tırabuzan Tükürü'nün güzel ve sevimli kızını buldu. Bu kız çok iyi ok attığı için ve alp tipi olduğu için oğluna uygun olacağını düşündü. Fakat bu kızın üç canavar kalınlığında kaftanı vardı ve babası bu üç canavarı yenene kızını verecekti. Bu canavarlardan biri boğa biri aslan biri de deve idi. Bunun üzerine;

*"*Kanlı Koca aydur: Hay canum oğul hüner didigüm ol degül, ol kız içün canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı basa ol kızı aña virürler, basup öldürmese anuñ başını keserler burca asarlar. Kan Turalı aydur: Baba bu sözi sen maña dimemek gerek idüñ, çünki didüñ elbetde varsam gerek, başuma kahınç yüzüme tohınç olmasun, kadun ana big baba esen kaluñ, didi." (Ergin 2018:186).

[Kanlı Koca söyler: Hay canım oğul hüner dediğim o değildir. O kız için üç canavar saklamışlar. Her kim o üç canavarı yenerse kızı ona verecekler; yenip öldüremezse onun başını kesip hisara asacaklar. Kan Turalı söyler: Baba bu sözü bana söylememen lazımdı. Sen bu sözü söylediğin için ben tabiki oraya gideceğim. Başıma ve yüzüme kakmasınlar, kadın ana bey baba esen kalın, dedi.]

Kırk yiğidiyle birlikte Trabuzan tekürüne giden Kan Turalı burada bireyselleşme sürecini başlatmaktadır. Asıl amacı içindeki kadına ulaşmak olan Kan Tıralı'nın yenmesi gereken üç tane canavar vardır. Kahramanın animasına kavuşmak için çıktığı bu yolculukta ilk yenmesi gereken gölge boğadır.

"Buğanuñ zincirin aldılar, salıvirdiler. Buynuzı almas cıda kibi, Kan Turalınuñ üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanuñ alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğın tayadı, sürdi meydanuñ başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yeñer ne Kan Turalı yeñer. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmışlardur, bunuñ öninden sıçrarayım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanuñ öninden savuldı. Buğa buynızı üzerine dikildi. Kuyruğından üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldı. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi." (Ergin 2018:190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayaım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dirse Han oğlu Boğaç Han da boğayı böyle yenerek ad kazanmaktadır. Türk toplumlarında alp tipi karakterlerin bilge özelliği de bu hikâyede vurgulanmaktadır. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir.

"Kan Turalı mere kâfir aslanuñı koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, saña sığındum cömerdler cömerdi gani Tañrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanuñ pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanuñ elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk çeñesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldı." (Ergin 2018:190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını salıver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcım yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepeneği tırnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kırdı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de imanı ve gücüyle aşmıştır. Son olarak da deveyi yenmesi gerekmektedir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır.

"Canavarlar serhengi devedür, anuñ ile dahı oyun oynasun didi, añdan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürüñ öñine bırakdı." (Ergin 2018:192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondan sonra kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp tekürün önüne bıraktı.]

Kan Turalı çıktığı bu yolculukta aşması gereken üçüncü engeli de aşıp içindeki gölge tarafları yenmiştir. Artık Selcen Hatun'a kavuşmak için hiçbir engel kalmamıştır. Selcen Hatun'u alıp beraber kendi ülkesine dönmek için yola çıkan Kan Turalı'nın bu sefer de

düşmanla mücadelesi başlamaktadır. Selcen Hatun'un babası kızını verdiği için pişman olup altı yüz kâfiri peşlerinden göndermiştir. Bu sırada Selcen Hatun ve Kan Turalı da bir yere çadır kurup uyumaktaydı. Uyku Oğuzlar için kötülüğün gelmesine fırsat vermektir. Düşman Kan Turalı'yı uykudayken basacakken Selcen Hatun onu uyandırmıştır. Selce Hatun'u savaşmaya hazır gören Kan Turalı ona nereye gittiğini sorunca Selce Hatun Kan Turalı'ya:

"Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalum dögişelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün, didi" (Ergin 2018:194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi.]

Bu savaştan sonra odaya dönen Selcen Hatun Kan Turalı'yı bulamamıştır. Daha sonra atıyla yüksek bir yere çıkınca toz duman olan yeri görür ve oraya iner. Bakar ki Kan Turalı'nın atını ve göz kapağını oklamışlar. Kan Turalı'yı kâfirlerden kurtarıp atının arkasına atıp yola koyulur. Hikâyenin bu bölümünde Kan Turalı personasına yenik düşmektedir. Persona onun içinde bir gölge yan oluşturup onu Selcen Hatun'a karşı düşman etmiştir.

"Her kişi sözin söyledükde

Sen orada turasın, ögünesin

Kan Turalı zebun oldı

At ardına aldum çıkdum diyesin

Gözüm döndi, könlüm gitdi

Öldürerem seni didi." (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde

Sen orada kalkarsın, övünürsün

Kan Turalı kötü oldu

At ardına aldım, çıktım, dersin

Gözüm döndü, gönlüm gitti,

Öldürürüm seni! dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sinirlendirmiştir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile savaşacaktır.

"Aydur: Yiğit at ohuñı. Kan Turalı aydur: Kızlaruñ yolı evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmışlar." (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kan Turalı burada Selcen Hatun'un alplığını kabul etmiş ve savaşa son vermiştir. Çünkü ya kendisi ölecektir ya da Selcen Hatun. Böyle olduğu takdirde Kan Turalı animası ile bütünleşemeyeceği için tamlığa ulaşamaz ve bireyselleşme sürecini tamamlayamaz. Onun için canı pahasına aştığı bütün engeller boşa gider ve bir değeri kalmaz. Bunu fark eden Kan Turalı Selcen Hatun'a sarılmış ve onu sınadığını söylemiştir. Erginlenme evresini bu şekilde tamamlayan Kan Turalı için artık dönüş vakti gelmiştir.

"Irağından yakınından gelişdiler, gizlü yaka tutuban yilişdiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına irişdiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kañlı Koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdı. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı. Altunluça günlügin diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına irişdi. Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı." (Ergin 2018:198).

[Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, Allah'a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz'a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç üretti. Düğün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altınlıca çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı

ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun'a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı'yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içindeki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

2.1.2.7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Hikâyesi

Kahraman arketipinin ayrılma aşaması bu hikâyede babasının tutsak olduğunu öğrenen Yigenek'in onu kurtarmak istemesi ile başlamaktadır. Bayındır Han'ın huzuruna gidip ondan ordu istemiştir.

"Mana leşker vir, meni babam tutsak olduğı kalaya gönder didi."(Ergin 2018:201).

[Bana ordu ver, beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder, dedi.]

"Cümle begler ile yoldaş olup gitdiler. Ta ki Düzmürd Kalasına yetdiler." (Ergin 2018:203).

[Bütün beylerle yoldaş olup gittiler. Düzmürd Kalesi'ne vardılar.]

Ayrılma aşaması tam olarak bu şekilde gerçekleşmektedir. Yigenek'in temel amacı babasını kurtarmaktır. Baba otoritesinden yoksun olması Yigenek'i harekete geçirmiştir.

Yigenek'in babasını kurtarmasında öncelikli gölge arketipi diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de kâfirdir. Kâfiri alt ettiği zaman erginlenme aşamasını tamamlamış olacak ve dönüş aşamasına geçecektir.

"Heman-dem at saldı. Yil kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kafirüñ çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, altı parmak deriñligi zahm irişdürdi. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı tolu kan oldı. Kara başı buñaldı buñlu oldı. Heman döndi kal'aya kaçdı. Yigenek ardından yetdi. Hisar kapusına girmiş iken kara polat öz kılıcıyile eñsesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdi. Andan yigenek atın döndirdi leşkere geldi. Tutsak olan Kazılık Kocayı salı virmişler çıkup geldi. Yigenek babasıyile görüşdi. Andan kalan bigler görüşdi. Pes bir uğurdan bigler hisara yorıyış itdiler, yağmaladılar. Babasıyile Yigenek gizli yaka tutuban yiliştiler, iki hasret bir birine buluşdılar. İssüz yirün kurdı kibi ulışdılar, Tanrıya şükürler

kıldılar. ‘Aziz Tañrı adına kudbe okıtdılar. Kuşuñ ala kanını, kumaşun arusını, kızun gökçegini, tokuzlama çıgrap çuha Bayındır Hana pençik çıkardılar. Bakisin gazilere bahş itdiler.” (Ergin 2018:205-2026).

[Hemen at sürdü. Yel gibi ulaştı, tutkal gibi yapıştı. O kâfirin omzuna bir kılıç vurdu. Elbisesini zırhını doğradı. Altı parmak derinliğinde yara açtı. Kara kanı fışkırdı, kara çizmesi kan doldu. Kara başı bunalıp sıkıntı doldu. Hemen döndü kaleye kaçtı. Yigenek ardından yetişti. Hisar kapısına girerken kara çelik öz kılıcıyla ensesine öyle bir vurdu ki başı top gibi yere düştü. Sonra Yegenek atını döndürdü ve orduya geldi. Tutsak olan Kazılık Koca’yı salıvermişler, çıkıp geldi. Yegenek babası ile görüştü. Sonra kalan beyler görüştü. Hepsi bir taraftan beyler hisara yürüdüler, yağmaladılar. Babası ile Yigenek gizli köşe bulup koklaştılar, iki hasret birbirine kavuştular. Issız yerin kurdu gibi uludular. Tanrı’ya şükür kıldılar. Aziz Tanrı adına hutbe okuttular. Kuşun ala kanını, kumaşın ipeğini, kızın güzelini hediye için alıp Bayındır Han için ayırdılar. Hepsini gaziler verdiler.]

Kâfiri yenilgeye uğratan Yigenek babasını kurtararak erginlenme aşamasını tamamlamıştır. Kendinde eksik olan arzu nesnesine yani babasına kavuşarak kendini tamamlamış ve artık bir birey olmuştur. Bireyselleşme sürecini başarıyla tamamlayan Yigenek artık dönüş aşamasına geçmiştir.

“Döndiler ivlerine geldiler. Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı” (Ergin 2018:206).

[Döndüler evlerine geldiler. Dedem Korkut gelip boy boyladı soy soyladı.]

Kendini tam anlamıyla gerçekleştiren Yigenek artık iç huzura kavuşmuş ve olgunlaşmış bir birey olarak baba ocağına dönmüştür. Artık o kendinin farkında olan ve kendinde eksik olan arzu nesnesine kavuşmuş bir bireydir. Gölgeyi alt ederek bu mücadeleyi başarıyla tamamlamıştır. Bireyselleşme sürecini bitirmiştir. Kahramanın yolculuğu sona ermiştir. Dönüş aşamasının sonunda her hikâyede olduğu gibi Dede Korkut yani yaşlı bilge adam arketipi gelip boy boylayıp soy soylamaktadır.

2.1.2.8. Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye

Oğuz Devleti'nin üzerine düşman gelmesi ile başlayan bu hikâyede Aruz Koca göç esnasında oğlunu düşürmüş ve bu oğlan vahşi doğada büyümüştür. Bir aslan (tabiat ana) onu sahiplenmiş ve yetiştirmiştir. Aruz Koca oğlunu bulup evine getirse de oğlu tekrar vahşi doğaya gitmiştir ta ki Dede Korkut oğlana bir ad verene kadar.

"Dedem Korkut geldi aydur: Oğlanum sen insansın, hayvan-ile musahib olmagıl, gel yahşı at bin, yahşı yigitler-ile eş yort didi. Ulu kardaşun adı Kıyan Selçükdür, senüñ aduñ Basat olsun, aduñı men virdüm yaşunı Allah virsün didi." (Ergin 2018:2017).

[Dedem Korkut geldi söyler: Oğlum sen insansın, hayvanlarla düşüp kalkma, gel güzel at bin, güzel yiğitler ile eş ol dedi. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçuk'tur senin adın Basat olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi].

Eski Türk toplumlarında bir kahramanlık yapmadan erkek çocuğa ad verilmediği bilinmektedir. Fakat bu hikâyede Basat hiç bir kahramanlık yapmadan bu ada sahip olmuştur. Bunda doğa ananın onu büyütmesinde etkisi büyüktür. Daha küçük yaştayken yolda düşürülüp kendi başına hayatta kalmayı beceren ve bir aslan tarafından büyütülen bir çocuk diğer insanlardan farklı alplık niteliklerine sahiptir. Çünkü vahşi doğanın acıması yoktur. Bu acımasız ve sert ortam içinde kendini yetiştirmiş olan bu çocuğun yeni bir kahramanlık yapmasına gerek yoktur. Basat'ın aileden ilk kopuşu onun ayrılma aşamasını göstermektedir.

Kahraman arketipinin içerisinde yer alan Basat bu hikâyede dirlik ve düzeni bozan Tepegöz'ü öldürmek istemesiyle erginlenme aşamasına girecektir. Basat ahir zamanda gökyüzünden inerek Deccal'i öldürecek olan Hz. İsa gibi Allah tarafından kutsanarak yeryüzüne indirilen bir kahramandır. (Şenocak 2015:1319). Erginlenme sürecinde Basat'ı bir dizi sınav beklemektedir. Bu sınavların hepsi gölge arketipi içinde yer alan Tepegöz ile ilişkilidir. Tepegözü öldürmek Basat için zorlayıcı olmuştur. Çünkü tepegöz'ün peri annesinin verdiği koruyucu yüzüğü vardır. Bu yüzük parmağında olduğu sürece ona ok ve kılıç işlememektedir. Ki Tepegöz diğer insanlardan daha güçlü ve vahşidir.

"Depegöz Oğuzdan çıkdı bir yüce tağa vardı. Yol kesdi, adam aldı, böyük harami oldı. Üzerine bir kaç adam gönderdiler, oh atdılar batmadı, kılıç urdılar kesmedi, süñüyile sançdılar ilmedi. Çoban çoluk kalmadı hep yidi. Oğuzdan dahı adam yimege başladı. Oğuz yığılup üzerine vardı. Depegöz görüp kakıdı, bir ağacı yirinden kopardı, atup elli altmış adam helak eyledi. Alplar başı Kazana zarb urdı, dünya başına tar oldı. Kazanuñ kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı. Düzen oğlı Alp Rüstem şehid oldı. Uşun Koca oğlı kibi pehlivan

elinde şehid oldı. Aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helak oldı. Demür tonlu Mamak elinde helak oldı. Bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı. Ağ sakallu Aruz Kocaya kan kusdurdı. Oğlı Kıyan Selçüküñ ödi yarıldı." (Ergin 2018: 209-209).

[Tepegöz Oğuz'dan çıkıp yüce bir dağa vardı. Yol kesti, adam öldürdü, büyük harami oldu. Üzerine bir kaç adam gönderdiler, ok attılar batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrakladılar delmedi. Çoban ve insan kalmadı hepsini yedi. Oğuz'dan da adam yemeye başladı. Oğuz toplanıp üzerine vardı. Tepegöz görüp kızdı. Bir ağacı yerinden kopardı, atıp elli altmış kişiyi öldürdü. Yiğitler başı Kazan'a vurdu, dünya başına dar geldi. Kazan'ın kardeşi Kara Göne Tepegöz'ün elinde öldü. Düzen oğlu Alp Rüstem şehit oldu. Uşun Koca'nın oğlu gibi pehlivan elinde şehit oldu. Temiz candan iki kardeşi Tepegöz'ün elinde öldü. Demir kıyafetli Mamak elinde öldü. Bıyığı kanlı Bügdüz Emen elinde öldü. Ak sakallı Aruz Koca'ya kan kusturdu. Oğlu Kıyan Selçuk'un ödü patladı."]

Bunun üzerine Yaşlı Bilge Adam arketipi içerisinde yer alan Dede Korkut Tepegöz ile anlaşma yapmak için onun yanına gider. Anlaşma sonucunda günde iki adam ve beş yüz koyunda karar kılınır. Tepegöz'e iki oğlundan birini veren bir annenin sıra başa döndüğünde geride kalan son oğlunu da vermek istemediği için ağlamasına ve feryadına tanık olan Basat bu işe artık bir dur demek istemiştir. Epik destan kahramanı olan Basat için toplumun huzurunu ve devamlılığını sağlamak onun en önemli görevdir. Bu nedenle Basat Tepegözle mücedeleye girişecektir. Annesiyle ve babasıyla vedalaşan Basat Salahane Kayası'na gelip Tepegözü görmüştür. Tepegözü görünce ona ok atmıştır fakat Tepegöz'e ok işlememektedir. Bunun üzerine yanındakilerin sadece gözünde eti olduğunu söylemeleri üzerine Basat kızdırdığı süngüyü Tepegöz'ün gözüne basmıştır. Tepegöz feryad ederek acısını göstermişir. Basat da bu çığlık yzünden sıçrayıp kendini mağaraya atmıştır. Bu mağara onun için ana rahmidir. Kahraman için ikinci doğumu simgelemektedir. Bu mağaradan gölgesiyle yüzleşip onu yenerek çıkan Basat artık yeniden doğmuş bir birey olacak yani bireyselleşme sürecini tamamlayacaktır. Bu mağarada onu bir dizi sınav beklemektedir. Bu sınavların hepsi Tepegöz'ün yani gölgenin oyunlarıdır. Basat aklıyla ve sezgileriyle bu engeleri aşacak ve içsel huzura kavuşup kahraman olacaktır. Basat ilk olarak bir koçun derisi altına girerek mağaradan çıkmaya çalışır.

"Basat koçı basup boğazladı, derisini yüzdi, kuyruğuyile başını deriden ayırmadı, içine girdi." (Ergin 2018:212).

[Basat koçu basıp boğazladı. Derisini yüzdü. Kuyruğuyla başını deriden ayırmadı. İçine girdi.]

Tepegöz Basat'ın derinin içinde olduğunu anladıktan sonra boynuzundan tutup yere vurmuştur fakat Basat bu hamleden kurtulmuştur. Daha sonrasında Tepegöz peri annesinin ona verdiği yüzüğü Basat'a vermiştir.

"Mere oğlan al şol parmağumdaki yüzügi parmağuña tak, saña oh ve kılıç kar eylemesin." (Ergin 2018:212).

[Bre oğlan al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak, sana ok ve kılıç işlemesin.]

Bunun üzerine Tepegöz hançeri ile Basat'a saldırmıştır. Fakan Basat Tepegöz'ün bu hamlesinden de kurtulmuştur. Tepegöz'ü bundan sonraki oyunu ise hazinesi olduğunu söyleyerek Basat'ı kıstırmaktır.

"Menüm hazinem var, ol kocalar almasunlar, var möhürle didi. Basat künbed içine girdi. Gördü kim altun akça yığılmış. Bakarak kendüzin unıtdı. Depegöz künbedüñ kapusın aldı, aydur: Künbede girdüñ mi? Basat aydur: Girdüm. Depegöz aydur: Şöyle çalayım ki künbed ile tartağan olasın didi. Basatuñ diline bu gedi kim La ilahe illallah Muhammedün resulullah didi. Haman dem künbed yarıldı, yidi yirden kapu açıldı. Birinden taşra geldi. Depegöz künbede elin sokdı, eyle kaçtı kim künbed zir ü zeber oldı." (Ergin 2018:212-213).

[Benim hazinem var o kocalar almasınlar, git mühürle dedi. Basat kümbedin içine girdi. Gördü ki altın, akçe yığılmış, bakarken kendisini unuttu. Tepegöz kümbetin kapısını tutup kümbete girdin mi diye sordu. Basat girdiğini söyledi. Tepegöz şöyle bir çalayım ki kümbetle beraber darmadağın olsın, dedi. Basat'ın diline bu geldi 'La ilahe illallah Muhammedün resullullah' dedi. Anında kümbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı. Birinden dışarı çıktı. Tepegöz kümbede elini soktu, öyle bir kaçtı ki kümbet yerle bir oldu.]

Bu engeli de inanç gücüyle aşan Basat için son engel kalmıştır. Bu son engelde Tepegöz Basat'ın üstünlüğünü kabul etmiş gibi yaparak onu oyuna getirmek istemektedir.

"Aydur: Anda iki kılıç var, biri kınlu biri kınsuz, ol kınsuz keser menüm başumı, var getür menüm başumı kes didi. Basat mağara kapusına vardı. Gördi bir kınsuz kılıç turmaz iner çıkar. Basat aydur: Men muña bi'tekellüf yapışmayam diyüp kendü kılıcın çıhardı. tutdı, iki para böldi. Vardı bir ağaç getürdi kılıca tutdı, anı dahı iki para eyledi. Pes yayını eline aldı, oh

ile ol kılıç asılan zenciri urdı. Kılıç yire düşdi gömildi. Kendü kılıcın kınına sokdı. Balçağından ol kılıcı berk tutdı. Geldi." (Ergin 2018:213).

[Söyler: Orada iki kılıç var, biri kınlı biri kınsız. O kınsız benim başımı keser, git getir, benim başımı kes dedi. Basat mağara kapısına vardı. Gördü ki bir kınsız kılıç durmadan inip çıkmakta. Basat aydur: Ben buna birden yapışmayayım diyerek kendi kılıcını çıkardı. Tuttu kılıç onun kılıcını iki parçaya böldü. Vardı bir ağaç getirip kılıca tuttu. Onu da iki parçaya ayırdı. Bunun üzerine yayını eline aldı, okla kılıcın asılı olduğu zinciri vurdu. Kılıç yere düşüp gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Sapından sıkıca tutup geldi.]

Bu Basat'ın son sınavı olmuştur. Aklıyla ve temkinliliğiyle bütün sınavları başarıyla geçmiştir. Halkı için verdiği mücadelede galip gelmeyi hak etmiştir. Artık Basat için bir kahraman gibi baş kesip kan dökme zamanı gerçekleşecektir.

"Basat kakıyup yirinden turı geldi. Buğra gibi Depegözi dizi üzerine çökerdi, Depegözüñ kendü kılıcıyile boynunı urdı. Deldi yay kirişin takdı. Süriyi süriyi mağara kapusına geldi." (Ergin 2018:215).

[Basat kızıp yerinden doğrularak ayağa kalktı. Tepegöz'ü deve gibi dizinin üzerine çökertti. Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu kesti. Delip yay kirişine taktı. Sürüye sürüye mağara kapısına geldi.]

Toplum adına mücadele veren Basat aslında Tepegöz ile değil psikolojik açıdan bilinçdışına inildiğinde Tepegözleşerek doğanın uyumunu, işleyişini bozan toplumun yani ötekinin ruhsal boyutu ile savaşmaktadır. Tepegöz'ün başının kesilmesi sembolik açıdan bakıldığında Tepegöz'ün düşüncelerinin yani gölge arketipinin neden olduğu zihinde biriken kötülüklerin ölmesidir. Basat Tepegöz'ün başını keserek kendi gölge tarafını da aşmıştır. Tepegöz'ün başını kesmeden önce nefsinin beslendiği tek yer olan gözünü dağlamış ve onun dış dünya ile irtibatını kesmiştir. Bu bir nevi ötekinin gözünü öldürmek olarak da yorumlanabilir. Toplum tarafından yani öteki tarafından görülmek istemediğini ve bu yaptırımların bitmesini istediği için böyle bir hamle yaptığı da düşünülebir. Mağara Basat için yeniden doğuşun gerçekleştiği mekândır. Mağaradan çıkış ana rahminden çıkış ile özdeşleştirilmektedir. Basat bu ikinci doğumunu gerçekleştirdiğinde bireyselleşme sürecini tamamlamış bir birey olarak ortaya çıkmaktadır. Epik destan kahramanı sürekli toplumun huzuru için yani ötekinin refahı için uğraşmaktadır. Bu hikâyenin sonunda da Tepegöz'ü

öldürmesiyle toplum için yeni bir hayat başlamıştır. Erginlenme süreci bu şeklilde tamamlanmıştır. Bu süreçten sonra kahraman artık dönüş evresine geçmektedir.

Bir kahraman için en önemli gösterge baş kesip kan dökmesidir. Bu hikâyede de Basat Tepegöz'ün başını kesene kadar türlü sınavlardan geçmiştir fakat sonunda bunu başarmıştır.

"Basat kakıyup yirinden turı geldi. Buğra gibi Depegözi dizi üzerine çökerdi, Depegözün kendü kılıcıyile boynunı urdı. Deldi yay kirişin takdı. Süriyi süriyi mağara kapusına geldi. Yunlu Koca ile Yapağulu Kocayı Oğuza muştucı gönderdi. Ağ boz atlar binüben yortışdılar. Kalın Oğuz illerine haber geldi. At ağızlu Aruz Koca ivine çapar geldi, anasına Basatuñ sevinç virdi, muştuluk oğluñ Depegözi depeledi didi. Kalın Oğuz bigleri yetdiler. Salahana Kayasına geldiler. Depegözüñ başını ortaya getürdiler. Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı. Hem Basat'a alkış virdi:

Kara tağa ayıtduğunda işit virsün

Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün

Didi. Erlik ile kardaşuñ kanın aldun, kalın Oguz biglerini yükden kurtarduñ, kadir Allah yüzüñ ağ itsün Basat didi. Ölüm vakti geldüğünde aru imandan ayırmasun, günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:215).

[Basat kızıp yerinden doğrularak ayağa kalktı. Tepegöz'ü deve gibi dizinin üzerine çökertti. Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu kesti. Delip yay kirişine taktı. Sürüye sürüye mağara kapısına geldi. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı müjdeci gönderdi. Ak boz atlara binip gittiler. Soylu Oğuz memleketine haber geldi. At Ağızlı Aruz Koca'nın evine at sürerek geldi. Annesine Basat'ın sevinçli haberini verdi. Müjde! Oğlun Tepegöz'ü tepeledi dedi. Bütün Oğuz beyleri geldiler. Salahana Kayası'na vardılar. Tepegöz'ün başını ortaya getirdiler. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı. Ayrıca Basat'a dua etti:

Kara Dağ'a ulaştığında aşacak güç versin

Kanlı kanlı sulardan geçecek güç versin

Dedi. Erlikle kardeşinin kanını aldın. Soylu Oğuz beylerini sıkıntıdan kurtardın. Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat dedi. Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın, günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa için bağışlasın hanım hey!]

Oğuz halkının başına bela olan Tepegöz'ün yani gölge arketipinin ölümü Basat'ın aklı ve güçlü sezgileriyle gerçekleşmektedir. Basat inanç gücüyle bütün engelleri aşmış ve gölgeyi alt etmiştir. Basat bireyselleşme sürecini başarıyla tamlayarak kahramanlığını elde etmiş ve içsel huzura ulaşmış bir birey olmuştur. Dönüş evresini de bu şekilde geride bırakmıştır.

2.1.2.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Bu hikâyede kahraman arketipinde bulunan karakter Emren'dir. Emren, babasının av esnasında uyluk kemiğini kırması üzerine Tekür ile savaşacaktır. Çünkü Tekür, Begil'in yurduna saldıracaktır. Oğlunun Bayındır Han ve Salur Kazan'dan yardım istemesini isteyen Begil'e karşı çıkan Emren, Tekür ile kendi mücadele etmek istemektedir. Bu olay da kahramanın bireyselleşme sürecinin başlayacağı noktadır. Ve hikâyede şu şekilde geçmektedir:

"Kalkubanı oğul yirüñden turı gelgil

Yilisi kara kazılık atuñ butun bingil

Arkurı yatan Ala Tağı dünin aşgıl

Ağ alınlu Bayındır Hanuñ divanına dünin vargıl

Ağız dilden Bayındıra selam virgil

Bigler bigi olan Kazanuñ elin öpgil

Ağ sakallu babam buñlu digil

Elbetde ve elbetde Kazan Big maña yetişsün didi digil

Gelmez olsan memleket bozılup harab olur

Kızum gelinüm esir gitdi bellü bilgil didi." (Ergin 2018:220).

[Oğul kalkıp yerinden doğrul!

Yelesi kara Kazılık atına atla!

Çapraz duran Ala Dağ'ı geceleyin aş!

Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına geceleyin var!

Ağız dilden Bayınır'a selam ver!

Beyler beyi Kazan'ın elini öp!

Ak sakallı babam sıkıntıda de!

Ne yapıp ne edip Kazan Bey bana yetişsin dedi de!

Gelmeyecek olursan memleket ozulup harap olur!

Kızım gelinim tutsak gitti, böyle bil! dedi.]

Emren için babasının zor durumda kalarak onu Bayındır Han ve Kazan Bey'den yardım istemeye göndermek istemesi ayrılma aşamasının başlangıcını göstermektedir. Emren hikâyeye bu aşamada dâhil olmakta ve onun sınavları da burada başlamaktadır. Babasının bu sözleri üzerine Emren şunları söylemiştir:

"Baba ne söylersin ne aydursın

Bağrum ile yüregim ne tağlarsın

Kalkubanı yirümden turmağum yok

Yilisi kara kazılık atuma binmegüm yok

Arku Bili Ala Tağı avlayuban aşmagum yok

Ağ alınlu Bayındıruñ divanına varmağum yok

Kazan kimdür men anuñ elin öpmegüm yok

Altuñdağı al aygırı maña virgil

Kan derlendi çapdurayım senüñ içün

Egni bek demür tonuñ maña virgil

Yiñ yakalar dikdüreyim senüñ içün

Kara polad öz kılıcuñ maña virgil

Göksinden er sançayım senün içün

Kargu talı sününi mana virgil

Göksinden er sançayım senüñ içün

Ağ yeleklü ötkün ohuñ maña virgil

Erden ere kiçüreyim senüñ içün

Ala gözlü üç yüz yiğidüñ maña virgil yoldaşlığa

Di-i Muhammed yolına dürişeyim senüñ içün didi." (Ergin 2018:221).

[Baba ne söylersin, ne dersin?

Bağrımla yüreğimi ne dağlarsın?

Yerimden kalkıp doğrulacağım yok.

Yelesi kara Kazılık atıma bineceğim yok.

Çapraz duran Ala Dağ'ı avlayarak aşacağım yok.

Ak alınlı Bayındır'ın divanına varacağım yok.

Kazan kimdir? Benim onun elini öpeceğim yok.

Altındaki al aygırı bana versene.

Kan terletip koşturayım senin için.

Sırtı sert demir giysini bana versene.

Kolunu yakasını diktireyim senin için.

Kara çelik öz kılıcını bana versene.

Habersizce başlar keseyim senin için.

Kalın kamış mızrağını bana versene.

Askerin göğsüne saplayayım senin için.

Ak yelekli delici okunu bana versene.

Askerden askere geçireyim senin için.

Ala gözlü, üç yüz yiğidini bana versene.

Yoldaşlık için, Muhammed'in dini yoluna uğraşayım senin için! dedi.]

Henüz erginlenme dönemini tamamlamamış olan Emren, genç ve tam olmayışının verdiği cesaret ve hırsla babası için başkasının yardımını reddetmiştir. Onun için baba kutal bir varlıktır ve kendisini babası yolunda feda etmeye hazırdır. Kendini gerçekleştirmek ve ötekinin gözünde kendini kanıtlamak açısından bu durum onun için bir fırsattır. Emren kendini önce kendine daha sonrada topluma kanıtlamak istemektedir. Tamlığını kazanamamış ve toplumda kendini ispatlayamamış olan Emren'in bu mekândan ayrılması ve önüne çıkan bu fırsatı değerlendirerek kendini "öteki"ye ispatlaması gerekmektedir. Bu da onun erginlenme aşamasındaki engelleri aşarak tamlığa ulaşmasını sağlayacaktır.

Erginlenme aşaması bireyselleşme yoluna çıkan bireyin toplum ile sonsuz bir uyum arayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü bir kahraman ancak toplum tarafıdan kabul edilirse kahramandır. Emren toplumun ona yüklediği özellikleri kazanıp "öteki"ye kendini kabul ettirmek istemektedir. Toplum tarafından kendini daha ispatlayamamış ve bir statü sahibi olamamış olan Emren, bu yolculuk sonunda bu statüyü kazanıp kendini ispatlayacaktır. Bu yüzden babasının yani büyük otoritenin yerine geçerek tekür ile savaşacak ve erginlenme sürecini tamamlayacaktır. Emren bu yolculukta kendinde eksik olan arzu nesnesinin peşindedir ve onu bulup tamlığa erecektir.

Emren, babasının kıyafetlerini giyer ve atını alıp düşmanın üzerine gitmektedir. Burada baba otoritesini kendisiyle bütünleştirmiştir. Bu görünüm onun cesaretini büyütmüştür. Begil'in atını gören düşman şöyle demiş:

"Kâfir aydur: Bu at Begilüñdür, biz kaçaruz. Tekür aydur: Mere oñat görüñ, bu gelen Begil ise sizden öñdin men kaçaram didi. Gözçi gözledi, gördi kim at Begilüñ, Begil üzerinde degül, amma bir kuş deñlü oğlandur. Gelüp teküre haber virdi, aydur: At, yarak ve ışuk Begilüñ, Begil içinde degül didi. Tekür aydur: Yüz adam seçilüñ, taraka çatladuñ oğlanu korkuduñ, oğlan kuş yüreklü olur, meydanı kor kaçar didi." (Ergin 2018:221-222).

[Kâfir söyler: Bu at Begil'indin biz kaçarız. Tekür söyler: Bre iyi bakın, bu gelen Begil ise sizden önce ben kaçarım dedi. Gözcü gözledi, gördü ki at Begil'in, Begil üzerinde değil ama kuş gibi bir oğlan vardır. Gelip teküre haber verdi, söyler: At, silah ve giysi Begil'in, Begil içinde değil dedi. Tekür söyler: Yüz adam seçin, gürültü çıkarın, oğlanı korkutun, oğlan kuş yürekli olur, meydanı bırakır kaçar dedi.]

Hikâyede Emren, düşmanın gözünde yani gölgesinin gözünde kuş yüreklidir. Emren'in gölgesi kendi yetersizliğidir. Ve Emren kâfirle savaşırken aynı zamanda bu yetersizliğiyle de savaşıp onu yenecektir ve tamlığa erişecektir. Emren, düşman tarafından henüz kendini savaş meydanında ispatlayamamış olarak görülmektedir. Daha önce bu alanda hiçbir tecrübesi olmayan Emren tüm kaygılarına rağmen cesaretini baskın çıkartıp düşmana kafa tutmuştur. Bu delikten düşmanı yeneceğine inanarak çıkacaktır. Önüne bir hedef koymuştur ve bu hedef onun güç kaynağıdır. Emren'in üzerine gelen kâfirler onun geri çekilmesini sağlamak için şunları söylemektedir:

"Oğlan oğlan ay oğlan

Haramzada oğlan

Altında al aygırı aruk oğlan

Kara polad öz kılıcı gedik oğlan

Elindeki süñüsi sınuk oğlan

Ağ tozlu yayı gide oğlan

Bilüginde toksan okı seyrek oğlan

Yanındağı yoldaşları çıplak oğlan

Karanguluça gözleri çönge oğlan

Şökli Melik saña katı pusdı

Meydandaki şol oğlanı tutuñ

Karusından ağ ellerin bağlañ

Gafillüçe görklü başın kesüñ

Alça kanın yir yüzine töküñ didi

Ağ sakallu babañ var ise ağlatmagıl

Ağ pürçeklü anañ var ise buzlatmagıl

Yaluñuz yigit alp olmaz

Yavşan dibi berk olmaz

Kadası yetmiş kavat ogı kavat

Kayıda dön burdan didi.”(Ergin 2018:222).

[Oğlan oğlan ay oğlan!

Haramzade oğlan!

Altındaki al aygırı sıska oğlan!

Kara çelik öz kılıcı kesik oğlan!

Elindeki mızrağı kırık oğlan!

Ak tozlu yayı kısa oğlan!

Belinde doksan oku seyrek oğlan!

Yanındaki yoldaşları çıplak oğlan!

Kararmış gözleri bulanık gören oğlan!

Şökli Melik sana çok kızdı,

Meydandaki şu oğlanı tutun,

Arkasından ak ellerini bağlayın,

Habersizce güzel başını kesin,

Kırmızı kanını yere dökün, dedi.

Ak sakallı babanı ağlatma!

Ak saçlı ananı sızlatma!

Yalnız yiğit alp olmaz,

Yavşan bitkisinin kökü sert olmaz,

Belası gelmiş namussuz oğlu namussuz,

Bırak da dön buradan! dedi.]

Kâfirin bu sözleri Emren'i iyice sinirlendirmiştir. Ona yalnız alp yiğit olmaz diyerek onu küçümsemiştir. Emren zaten kendi yetersizliğini yenmek ve güçlü olduğunu kanıtlamak için bu savaşa girmiştir. Bu söylem onun iyice damarına basmıştır. Baba otoritesine kuşanarak kâfirle savaşmaya hazır olan Emren'in atına, kılıcına ve yiğitlerine kötü söz söylenmesi de onu hırslandırmıştır. Çünkü bunların hepsi babasınındır ve baba Emren için kutsal bir varlıktır. Bu öfkeden yararlanarak cesaret gösterip kâfirle savaşmaya başlamıştır. Savaşırken kâfirin gücü karşısında güçsüz düşen Emren Allah'a dua etmiştir:

"Yücelerden yücesin yüce Tañrı

Kimse bilmez niçesin görklü Tañrı

Sen Adem'e tac urdun

Şeytana la'net kılduñ

Bir suçdan ötüri dergahdan sürdüñ

İbrahimi tutdurduñ

Hanum göne çoğalduñ

Götürüp oda atdurduñ

Odı bostan kılduñ

Birlügüñe sığındum

'Aziz Allah hocam maña meded didi." (Ergin 2018:224).

[Yücelerden yücesin, yüce Tanrı!

Kimse bilmez nicesin güzel Tanrı!

Sen Adem'e taç vurdun,

Şeytan'a lanet kıldın,

Bir suçtan dolayı kapından sürdün.

İbrahim'i tutturdun,

Hanım deriye sardırdın.

Götürüp ateşe attırdın.

Ateşi bahçe ettin!

Aziz Allah, Hocam bana yardım! dedi.]

Bu duası karşılığında Allah Emren'e kırk er gücü verir ve Emren kâfiri sürüp yere vurur. Kâfir aman der ve müslüman olduğunu söyler. Erginlenme aşamasını bu şekilde tamamlayan Emren artık tamlığına ulaşmış bir bireydir. Bireyselleşme sürecindeki engellerini aşarak kendini gerçekleştirir. Bu savaş sonrasında ikinci doğumunu gerçekleştiren Emren yeni bir kimlik kazanmıştır. Artık o tecrübesiz ve kendini kanıtlayamamış bir karakter değildir. Psikolojik ve gerçek olan bu savaşın sonunda Emren "öteki"ye kendini ispatlamış ve kahraman olmuştur. Toplumun ona yüklediği bu kişilik toplum ile onun uyumunu sağlayacaktır. Bu erginlenme aşamasından sonra dönüş aşaması gerçekleşecektir.

Türlü sınavlar ve zorlukları aşan kahraman evine dönerken artık yola çıktığı kişilikte değildir. Yeni kazandığı bu kimlik toplumsal açıdan onun görünümünü değiştirmektedir. O artık öteki'nin gözünde kendini kanıtlamış bir bireydir. Kâfirle savaşıp onu yenen Emren için yeni hayatı başlamaktadır. Kâfire gücünü ispatlayan Emren artık toplumun gözünde bir kahramandır.

"Kâfir parmak götürüp şehadet getürüp müsülman oldı. Kalan kâfirler bilüp bilüp meydanı salup kaçdı. Akıncılar kafirüñ ilin günin urup kızın gelinin esir itdiler. Oğlan babasına muştucu gönderdi, karımum aldum didi. Ağ sakallu babası karşu geldi. Oğlunuñ boynın kuçdı. Dönüp ivlerine geldiler." (Ergin 2018:224).

[Kâfir parmak kaldırıp şehadet getirip müslüman oldu. Kalan kâfirler bilip meydanı bırakıp kaçtılar. Akıncılar kâfirin şehrini halkını vurup kızını gelinini esir aldılar. Oğlan babasına müjdeci gönderdi, düşmanı aldım dedi. Ak sakallı babası oğlunu karşıladı. Oğlunun boynuna sarıldı. Dönüp evlerine geldiler.]

Emren'in bu başarısı karşısında Bayındır Han ve diğer beyler ona mecliste önemli bir yer göstererek mükâfatlandırdılar.

"Karşu yatan kara tağdan oğlana yaylak virdi. Kara koçı yüğrük atdan tavla virdi. Ağça yüzlü oğlına ağça koyun şölen virdi. Ala gözlü oğlına al davahlu gelin aldı. Ağ alınlu Bayındır Hana pençik çıkardı. Oğlın aldı, Bayındır Hanuñ divanına vardı. El öpdi. Padişah, Kazan oğlı Uruzuñ sağ yanına aña yir gösterdi. Cübbe çuğa çırgap geyürdi. Dedem Korkut

gelüben şadılık çaldı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı, Begil oğlı Emrenüñ olsun didi. Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgeliçe kaba ağacuñ kesilmesin, Allah viren ümidiñ üzülmesin, günahuñuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey!" (Ergin 2018:224-225*).*

[Karşı yatan Kara Tağ'dan oğlana yaylak verdi. Kara koçu cins attan sürü verdi. Akça yüzlü oğluna şölen verdi. Ala gözlü oğluna duvaklı gelin aldı. Ak alınlı Bayındır Han'a akından alınan ganimetin beşte birini verdi. Oğlunu alıp Bayındır ahan'ın divanına vardı. El öptü. Padişah, Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, kıyafet giydirdi. Dedem Korkut gelip neşeli ezgiler çaldı. Bu oğuznameyi söyledi: Yerli kara dağların yıkılmasın, gölgelice gür ağacın kesilmesin, Allah'ın verdiği umudun kırılmasın, günahınızı adı güzel Muhammed'e bağışlasın. Hanım hey!]

Erginlenme aşamasını tamamlayan Emren için en büyük ödül toplumda edindiği statüdür. Kahramanın bireyselleşme sürecine çıkmasındaki en büyük etken hatta tek amaç, kendini topluma yani öteki'ye kanıtlamaktır. Emren dönüş aşamasında artık yetişkin bir bireydir. Bireyselleşme sürecine çıktığında 'kuş yürekli' bir oğlan iken şimdi tamlığa erşmiş ve kahraman kimliği kazanmış bir bireydir. Artık babasının otoritesiyle yani personasıyla- elbise, silah, at- değil kendine ait unsurlarla kahramandır. Bundan sonraki yaşamında yeni kimliğinde ve mecliste Uruz'un sağ yanında hayatını devam ettirecektir. Toplumla sonsuz bir uyum içinde olacaktır.

2.1.2.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bu hikâyede kahraman arketipinde olan iki tane karakter vardır. Biri gölgesine yenilip erginlenme ve dönüş aşamasını başarılı bir şekilde sürdürememişken diğeri gölgesine yenilen kahramanı kurtararak bireysellik yolculuğunu tamamlamıştır. İlk olarak bireyselleşme sürecine çıkan karakter Egrek'tir. Egrek personasının yaptırımı olan baş kesip kan dökme eylemini gerçekleştiremediği için Ters Uzamış tarafından eleştirilir.

"Ters Uzamış dirleridi Oğuzada bir yigit varidi, aydur: Mere Uşun Koca Oğlı bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcıyile etmeğiyile alıpdur, mere sen baş mı kesdüñ kan mı tökdüñ aç mı toyurduñ yalınçak mı tonatduñ didi. Egrek aydur: Mere Ters Uzamış baş kesüp kan tökmek hüner midür didi. Aydur: Beli hünerdür ya! Ters Uzamışuñ bu sözi Egrege

kar eyledi. Turdı Kazan Bigden akın diledi. Akın virdi. Çığırtdı, akınçı dirildi. Üç yüz say cıdalı yigit bunun yanına cem oldı."(Ergin 2018:225).

[Oğuz'da Ters Uzamış adında bir yiğit vardı. Söyler: Bre Uşun Koca Oğlu, bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcıyla işiyle almıştır. Bre sen baş mı kestin, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı girdirdin? Dedi. Egrek söyler: Bre Ters Uzamış baş kesip kan dökmek hüner midir? Dedi. Söyler: Hünerdir ya! Ters Uzamış'ın bu sözü Egrek'i etkiledi. Kalkıp Kazan Bey'den akın istedi. Kazan Bey akın verdi. İlan etti, akıncı toplandı. Üç yüz parlak mızraklı yiğit bunun yanına toplandı.]

Kahramanın maceraya çağrısı Ters Uzamış'ın bu sözleriyle gerçekleşmiştir. Daha sonra Egrek bu akıncılarla birlikte sefere çıkmıştır. Burada kahraman ayrılma aşamasındadır. Sefer esnasında Kara Tekür'ün yaptırdığı koruya varmışlar. Kahramanın erginlenme aşamasının gerçekleşeceği yer burasıdır. Fakat kâfirin casusu Tekür'e haber getirmiştir.

"Meger Kara Tekürüñ casusı varidi, bunları gördi. Gelüp aydur: Mere Oğuzdan bir bölük atlu geldi, korunuñ kapusın uvatdılar, atlarınuñ eyerin alup geyimlerin çıkardılar, mere ne tursız dedi. Altı yüz kara tonlu kâfir bunlaruñ üzerine koyıldılar. Yigitleri kırdılar, Egregi tutdılar, Alınca Kal'asına zindana bırakdılar." (Ergin 2018: 225-226).

[Meğer Kara Tekür'ün casusu vardı. Bunları gördü. Gelip söyledi: Bre Oğuz'dan bir grup atlı geldi, korunun kapısını kırdılar, atlarının eyerini alıp giyimlerini çıkardılar, bre ne dursunuz dedi. Altı yüz kara kıyafetli kâfir bunların üzerine koyuldular. Yiğitleri öldürdüler, Egrek'i esir aldılar. Alınca Kalesi'nde zindana attılar.]

Kâfir burada gölge arketipindedir. Egrek gölgesine yenilip esir düşmüştür. Dolayısıyla bireyselleşme sürecini tamamlayamamıştır. Personasını elde edememiştir. Toplum tarafından onaylanan bir bey olamayıp ötekinin gözünde kendini ispatlayamamıştır. Hikâyenin geri kalan bölümünde Egrek'in kardeşi Segrek kahraman arketipini üstlenmektedir. Esir olan abisini kurtarıp kendini gerçekleştirecektir. Egrek'in esir alınması Segrek'in bireyselleşme sürecine çıkmadaki amacı olmuştur. Aslında Egrek, Segrek'in bu yola çıkmasını sağlayan bir kahramandır.

Segrek'in maceraya çağrısı birbirleriyle tartışan iki çocuğu ayırırken onlara tokat atmasından sonra gerçekleşmektedir.

“Mere mizüm öksüzligümüz yetmez mi, bizi niye ursın, hünerün var ise kartaşuñ Alınca Kal’asında esirdür, var anı kurtar didi.” (Ergin 2018:226).

[Bre bizim öksüzlüğümüz yetmez mi? Bize niye vuruyorsun? Hünerin varsa kardeşin Alınca Kalesi’nde tutsaktır, git onu kurtar dedi.]

Ayrılma aşamasına zemin sağlayan bu olaydan sonra Segrek annesinin yanına gidip annesinin ağzını aramıştır. Annesine kardeşini kurtarmaya gitmek istediğini söyleyip onun fikrini almıştır. Annesi burada şunları söylemiştir:

“Kalın Oguz bigleri izine varsa sen vargıl

Ol yigide yetdügüñde

Ağ boz atun üzerinden yire ingil

El kavşurup ol yigide selam virgil

Elin öpüp boynın kuçgıl

Kara tağum yüksegi kartaş digil

Ne tursın oğul yortgıl didi.” (Ergin 2018: 227).

[Bütün Oğuz beyleri izine varırsa sen de var!

O yiğide eriştiğinde ak boz atının üzerinden yere in!

Elini kovuşturup o yiğide selam ver!

Elini öpüp boynuna sarıl!

Kara dağımın yükseği kardeş de!

Ne duruyorsun oğul, sürüp git! dedi.]

Ayrılma aşaması için annesinden onay alan Segrek babasına gidince babası karşı çıkmıştır. Sonra annesi de karşı gelmiştir. Haberin yanlış olduğunu ve gitmemesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Segrek şunu söylemiştir:

“Meni yolumdan ayırmañ, ağam tutılan kal’aya varmayınça, ağamuñ ölüsin dirisin bilmeyinçe, öldüyise kanın almayınça kalın Oğuz iline gelmegüm yoh didi.” (Ergin 2018: 228).

[Beni yolumdan ayırmayın! Ağabeyimin tutulduğu kaleye varmadıkça, ağabeyimin ölü mü diri mi olduğunu bilmedikçe, öldüyse intikamını almadıkça soylu Oğuz memleketine geleceğim yoktur! dedi.]

Segrek için ağabeyi kendinde eksik olan arzu nesnesi konumuna geçmiştir. Ona erişmedikçe tamlığa da erişmeyecektir. Segrek bu yolculukta ağabeyini kurtarırsa kendini gerçekleştirmiş ve tamlığa erişmiş olgun birey olacaktır. Öksüz çocukların gözünde bile tamlığa erişmemiş olan Segrek bu yolculuğu başarıyla tamamladığı zaman “öteki”ye de kendini kanıtlamış olacaktır.

Bu arada düğünü yapılan Segrek ağabeyine kavuşmadan muradına ermeyeceğini dile getirmiştir. Çünkü kendini yetersiz hisseden kahraman eşine de yetemeyeceğini düşünmüştür. Önce kendini tamamlaması gerekmektedir. Aklında kendinde eksik olan arzu nesnesi varken muradına eremeyeceğini açıkça söylemiştir. Tamlığa ermemiş bir birey olarak animası ile bütünleşmeyi reddetmiştir. Annesi, babası yine gitme deseler de Segrek kafasına gitmeyi koymuştur. Anne ve babası da sonunda kabullenerek şansın açık olsun diyip git demişlerdir. Anne ve babasının elini öpüp yola çıkmıştır. Ayrılma aşamasını bu şekilde gerçekleştirmişir. Kardeşinin esir alındığı koruya gelmiştir. Kâfirin casusu Segrek’in koruda olduğunu Tekür’e haber vermiştir.

“Meger kafirüñ casusı var idi, gelüp teküre aydur: Oğuzdan bir delü yigit geldi, ılkıçıları öldürdi, yundları ürkitdi, getürüp koruya koydı. Tekür aydur: Yaraklu altmış adam seçüñ, varsunlar tutup getürsünler didi. Altmış yaraklu adam seçdiler. Vardılar nagahandan altmış demür tonlu kâfir oğlanuñ üzerine geldiler. Geyim kılcısından, at çokramasından. Meger yigit aygır bineridi. Hanum at kulağı sak olur, çekübeni oğlanı oyardı, Oğlan gördi kim bir alay atlu gelür, sıçradı. Adı görklü Muhammede salavat getürdi. Atına bindi, kara tonlu kâfire kılıç urdı, basdı kal’aya koydı.” (Ergin 2018: 230).

[Meğer kâfirin casusu vardı, gelip Tekür’e söyledi: Oğuzdan bir deli yiğit geldi, at çobanlarını öldürdü, at sürüsünü ürküttü, getirip koruya koydu. Tekür söyler: Silahlı altmış adam seçin, varsınlar tutup getirsinler dedi. Altmış silahlı adam seçtiler. Vardılar aniden altmış demir kıyafetli kâfir oğlanın üzerine geldiler. Meğer yiğit aygır binerdi. Hanım at

kulağı hassas olur, giyim ve at sesini duyan aygır çekerek oğlanı uyandırdı. Oğlan gördü ki bir alay atlı gelir, sıçradı. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Ata bindi, kara kıyafetli kâfire kılıç vurdu, püskürttü, kaleye koydu.]

Erginlenme aşaması bir dizi sınavdan ve türlü engellerden oluşmaktadır. Erginlenme sürecinde karşısına çıkan ilk engeli atının onu uyandırmasıyla ve iman gücüyle aşmıştır. Bu olayın üzerine uykusunu tutamayıp yine uyuyan Segrek atının dizginini yine bileğine geçirmiştir. Olası bir tehlike anında atın yine onu uyandıracağını düşünmüştür.

Kâfirlerin sağ kalanları tekrar Tekür'e gelmişler ve Tekür hepsini azarlamıştır. "Bu kerre yüz kâfir oğlanun üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı oyardı. Gördi kâfirler alay bağlamış gelürler. Oğlan turdı, atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, kâfire kılıc koydı, basdı Kal'aya tıkdı. Atını döndürdi, gine menziline geldi." (Ergin 2018:230).

[Bu kez yüz kâfir oğlanın üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı uyandırdı. Gördü kâfirler alay bağlamış gelirler. Oğlan kalktı, atına bindi. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdi, kâfire kılıc vurdu, basdı Kale'ye tıktı. Atını döndürdü, yine yerine geldi.]

Atının onu uyandırması sayesinde ikinci engeli de aşan Segrek atının dizginini bileğine geçirerek yine uykuya daldı.

Kâfirler yine Tekür'e geldiler. Tekür bu kez üç yüz kişiyle gidin dedi. Kâfirler gidemeyiz bizim kökümüzü kurutur dediler. Bunun üzerine tutsak ettikleri Egrek'i Segrek'i öldürmesi üzerine serbest bırakacaklarını söyleyerek Egrek'i giydirip kuşatıp Segrek'in üzerine göndermişlerdir. Segrek'in bileğinden aygır da kurtulup kaçmıştır. Egrek savunmasız bir şekilde uyuyan Segrek'in belinden kopuzu alıp çalmaya başlamıştır. Bu şekilde Segrek'i uyandırmıştır.

"Oğlan semürdi örü turdı. Kılıcınuñ balçağına yapışdı kim bunı çırpa. Gördü kim elinde kopuz var, aydur: Mere kâfir Dedem Korkut kopuzı hörmetine çalmadum didi, eger elüñde kopuz olmasayidi ağam başıyiçün seni iki para kıluridim didi. Çekdi kopuzı elinden aldı." (Ergin 2018:231).

[Oğlan ani bir şekilde ayağa kalktı. Kılıcının ucuna yapıştı ki bunu kessin. Gördü ki elinde kopuz var, söyler: Bre kâfir Dedem Korkut'un kopuzu hürmetine seni kesmedim dedi. Eğer elinde kopuz olmasaydı ağabeyimin başı için seni iki parçaya ayırırdım dedi. Çekip kopuzu elinden aldı.]

Üçüncü engel olarak karşısına ağabeyi çıkmıştır. Bu engeli de onun kâfir değil de ağabeyi olduğunu anladığında aşacaktır. Kendi aralarında konuşurken Egrek Segrek'e: "Bişikte koyup gitdügüm kardaşçuğum mısın?" (Ergin 2018: 232).

[Beşikte koyup gittiğim kardeşciğim misin?]

diye sormuştur. Bunun üzerine Segrek de:

"Bişikde koyup gitdügün kardaşunam?"(Ergin 2018:232).

[Beşikte koyup gittiğin kardeşinim.]

demiştir. Bunun üzerine;

"İki kardaş kuça kuça görişdiler. Egrek kiçi kardaşuñ boynın öpdi. Segrek dahı ağasınuñ elin öpdi. Karşu yakadan kâfirler bakışurlar. Aydurlar: Güreşdiler ola mı bolayki bizümki yeñe didiler. Gördiler kim kuçışdılar, görişdiler, kazılık atlar binişdiler. Kara tonlu kâfire at saldılar, kılıç yorıtdılar. Kâfiri basdılar kırdılar, kal'aya dökdiler. Gelüp yine ol koruya girdiler, yundları taşra çıkardılar. Tavlunbaz urup yundları öñlerine bırakdılar. Dereşam Suyunı depüp kiçdiler. Dün katdılar, Oğuzuñ serhaddına yetdiler. Kanlu kâfir elinden kartaşçuğın tartup aldı. Ağ sakallu babasına muştucı gönderdi, babam maña karşu gelsün didi." (Ergin 2018:233).

[İki kardeş kuçaklaşa kucaklaşa görüştüler. Egrek küçük kardeşini boynundan öptü. Segrek ağabeyinin elini öptü. Karşı yakadan kâfirler bakışıp söylerler: Güreşiyorlar galiba umarım bizimki yener dediler. Gördüler ki kucaklaştılar, görüştüler, cins atlarına biniştiler. Kara kıyafetli kâfire at sürdüler, kılıç vurdular. Kâfiri basıp öldürdüler, kaleye döktüler. Gelip yine o koruya girdiler, at sürülerini dışarı çıkardılar. Davul vurup at çobanlarını önlerine bıraktılar. Dereşam Suyu'nu at sürerek geçtiler. Geceyi gündüze katıp Oğuz sınırına vardılar. Kanlı kâfir elinden kardeşciğini çekip aldı. Ak sakallı babasına müjdeci gönderdi. Babam bana karşı gelsin dedi.]

Ağabeyini kâfirden kurtaran Segrek bir özne olarak kendinde eksik olan arzu nesnesine kavuşmuştur. Erginlenme sürecini başarıyla geçmiştir. Tamlık hissine ulaşmıştır. Ağabeyini kurtarmak için bu yolculuğa çıkan Segrek muradına ermiş, hedefine ulaşmıştır. Bir sonraki aşama olan dönüş evresine geçmiştir.

“Uçun Koca’ya çarpar geldi. Muştuluk, gözüñ aydın, oğullaruñ ikisi bile sağ esen geldi didiler. Koca işidüp şad oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı, altun tuç borılar ağarıldı. Ol gün ala bargâh otaklar dikildi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırıldı. Koca Big oğullarına karşu geldi. Atdan indi, oğlanlarıyile kuça kuça görişdi. Hoş musız esen misiz oğullar didi. Günlügi altunluça odasına geldiler. Şadılık yimek içmek oldı. Ulu oğlına dahı görklü gelin getürdi. İki kardaş bir birine sağdıç oldılar. Gerdeklerine çapup düşdiler, murada maksuda irişdiler. Dedem korkut gelüben boy boyladı, soy soyladı.”(Ergin 2018:233).

[Uşun Koca’ya hızla geldi. Müjde, gözün aydın, oğulların ikisi de sağ ve esen geldi dediler. Koca işitip mutlu oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı, altın tunç borular vuruldu. O gün ala büyük otağlar dikildi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kesildi. Koca Bey oğullarına karşı geldi. Attan indi, oğlanlarıyla kucaklaşa kucaklaşa görüştüler. Hoş musunuz esen misiniz oğullar? Dedi. Çatısı altın odasına geldiler. Şenlik, yeme içme oldu. Büyük oğluna da güzel gelin getirdi. İki kardeş birbirine sağdıç oldular. Gerdeklerine at sürüp vardılar. Murada, amaca ulaştılar. Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı.]

Erginlenme aşamasından sonra dönüş aşamasına geçen Segrek artık memleketi olan Soylu Oğuz’a gelmiştir. Babasına mutlu haberi yollamıştır. Kendini tamamlamış olan yiğit artık muradına erebilecek iç huzura ermiştir. Yetersiz hissetmesi nedeniyle animası ile bütünleşemeyen Segrek artık animası ile bütünleşek tamlığa erişmiştir. Dede Korkut’un duasıyla dönüş aşaması noktalanmıştır. Segrek artık toplum tarafından onay gören, iç huzura erişmiş bir bireydir. Öteki’ye kendini kanıtlamış ve ötekinin gözünde kendini var etmiştir. Bireyselleşme sürecini tamamlayan bu karakter artık bir kahramandır.

2.1.2.11. Salur Kazan’ın Tutsak Olup Oğlu Uruz’un Çıkarttığı Hikâye

Bu hikâyede kahraman arketipinde bulunan karakter Uruz’dur. Uruz, Tomanın Kalesi’nin Tekürü’ne esir düşen babası Salur Kan’ı kurtarmak için bireyselleşme sürecine girecektir. Yıllardır Bayındır Han’ı babası olarak bilen Uruz aslında babasının Salur Kazan olduğunu öğrendiğinde Salur Kazan Uruz’un kendisinde eksik olan arzu nesnesi konumuna geçmiştir. Dolayısıyla Uruz bu nesneyi elde edemezse tamlığa ulaşamayacaktır. Yolculuğu tamlaşma ve içsel huzura ermek olan Uruz bu yolculukta gölge arketipinde olan kafir ile mücadele edecektir.

“Meger hanum, Kazanuñ bir oğlaçığı varidi. Böyüdi yigitçük oldı. Bir gün ata binüp divana gelür iken bir kişi aydur: Meger sen Han Kazanuñ oğlı degülsin didi. Uruz kakıdı, aydur: Mere kavat menüm babam Bayındır Han degül midür? Ayıtdı: Yok ol ananun babasıdur, senün dedeñdür. Uruz mere ya menüm babam ölü midür diri midür didi. Ayıtdı: diridür, Tomanına Kal’asında tutsakdur didi. Böyle digeç oğlan ağladı, melul oldı. Atını kayıtdı, girü döndi. Anasına geldi. Burada anasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere ana men Han oğlı degül imişem

Han Kazan oğlı imişem.” (Ergin 2018:239).

[Meğer Hanım, Kazan’ın bir oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitçik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi söyler: Meğer sen Kazan’ın oğlu değil misin? dedi. Uruz kızdı, söyler: Bre namussuz benim babam Bayındır Han değil midir? Dedi. Söyledi: Yok, o annenin babasıdır, senin dedendir. Uruz: Bre ya benim babam ölü müdür diri midir dedi. Söyledi: Diridir, Tomanın Kalesi’nde tutsaktır dedi. Böyle diyinde Uruz aladı, üzüldü. Atını döndürdü ve geri döndü. Annesine geldi. Burada anasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Söyler:

Bre ana ben Han’ın oğlu değilmişim

Han Kazan’ın oğluymuşum.]

Uruz’un maceraya çağrılması bu olay ile gerçekleşmiştir. Böyle travmatik bir olay sonucunda Uruz’un benliğindeki eksikliği fark etmiştir. Uruz’un bu olaydan sonraki tek amacı babasını kurtarıp benliğindeki eksikliği gidermektir.

“Anası ağladı, aydur: Oğul babañ sağdur amma söylemege korharidüm, kâfire varsın kendüzüñi urasın helak olasın, anuñ içün sana dimez idüm canum oğul didi. Amma emmiñe adam sal gelsün görelüm ne dir didi. Adam saldı, emmisini ohıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam tutsak olduğı kal’aya giderem. İttifak ile tanışuk kıldılar. Cemi’ biglere haber oldı, Uruz babasına gider, yarağ ile gelün didiler. Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdurdı, cebehanasın yükletdi. Kara Göne çeri başı oldı. Borı ağardup köçdiler, yola girdiler.” (Ergin 2018:239).

[Anası ağladı, söyler: Oğul baban sağdır ama söylemeye korkardım, kâfire varıp kendini vurup helak olursun diye. Onun için sana demezdim canım oğul dedi. Ama amcana adam gönder, gelsin görelim ne der dedi. Adam gönderdi, amcasını çağırdı. Geldi. Uruz söyler: Ben babamın tutsak olduğu kaleye gidiyorum. Birlik ile danıştılar. Bütün beylere haber gitti, Uruz babasına gidiyor, silah ile gelin dediler. Ordu toplandı, geldi. Alp Uruz çadırlarını açtırdı, cephanesini yükletti. Kara Göne çeri başı oldu. Boru çaldırıp göçtüler, yola çıktılar.]

Burada çağrıyı geri çevirmeyen Uruz için bireyselleşme yolunda ayrılma aşaması gerçekleşmektedir. Babasını kurtarmak için ordu, asker ve silah düzenleyen Uruz bu yolda çok kararlıdır. Ayrılma aşamasınından sonra bir dizi sınavın gerçekleşeceği erginlenme aşamasına geçiş sağlanacaktır. Bu aşamada Uruz ile babası karşı karşıya gelecektir.

Uruz ve yiğitleri yol üzerinde kâfirin kilisesini kâfirleri öldürerek almışlardır. Bunun üzerine kâfirin sığır çobanı gidip kâfire haber vermiştir. Bunun üzerine kâfirler Kazan'ı Uruz ve yiğitlerinin önüne çıkarma kararı almışlardır. Kazan'a ant içirip kendileriyle birlikte Oğuzlara düşmanlık etmesini sağlamışlardır.

"Tekür çerisin divşürüp meydana geldi, çadır dikdürdi. Kâfir leşkeri Kazanuñ üzerine yığıldı. Kazana geyim getürdiler. Kılıç ve süngü ve çomak ve sayir cenk aletin geydürüp tonatdılar." (Ergin 2018:240*).*

[Tekür askerini toplayıp meydana geldi, çadır diktirdi. Kâfir ordusu Kazan'ın üzerine yığıldı. Kazan'a savaş kıyafeti getirdiler. Kılıç, mızrak, çomak ve diğer savaş aletleri ile donattılar.]

Hikâyenin dramatik akiyonu bundan sonra başlamaktadır. Çünkü erginlenme aşaması oldukça hareketli geçecektir.

Kazan önce Beyrek ile savaşmıştır. Bu esnada Beyrek'ten oğlu Uruz'u öğrenmiş ve oğlunun yiğit olduğunu görüp Allah'a şükretmiştir. Ama kendisinin Kazan olduğunu Beyrek'e söylememiştir. Beyrek'i bastırmış ve geri göndermiştir. Sonra Eylik Koca oğlu Dönebilmez Dölek Evren ile savaşmıştır. Onu da bastırmış ve beyine söyle o gelsin demiştir. Sonrasında Alp Rüstem ile savaşmıştır. Kazan Bey ona da çomak indirdikten sonra beyine söyle o gelsin demiştir. Bunun üzerine Alp Rüstem de geri dönmüştür. En sonunda Uruz karşısına çıkmıştır.

“Uruzuñ cılasın emmisi Kara Göne tutmuşidi. Çekdi añsızun elinden aldı, kılıcı tartdı babasınuñ üzerine at saldı. Tarvandumandı, çignine kılıç indürdi. Geyimini kesdi, omuzına dört parmak deñlü zahm urdı. Alça kanı şorladı koynına indi. Uruz gine döndi ki bir dahı çala. Kazan burada çağırup oğlına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Kara tağuk yüksegi oğul

Karangulu gözlerüm aydını oğul

Alpum Uruz aslanum Uruz

Ağ sakallu babaña kıyma oğul

didi. Uruzuñ şefkat tamarları kaynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Atdan yire indi, atasınuñ elin öpdi. Bigler Kazan ile oğlınuñ üzerine at saldılar. Çevre aldılar. Cemi’si atdan inüp Kazanuñ elin öpdiler. Yorıyuban kâfire at saldılar, kılıç urdılar. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi. Kal’ayı aldılar. Kilisesin yıkup mescid yapdılar. Kanlu kâfir elinden babasını tartup aldı.” (Ergin 2018:242-243).

[Uruz’un dizginini amcası Kara Göne tutmuştu. Çekip aniden elinden aldı. Kılıcını çekti, babasının üzerine at sürdü, hamle yapmasına fırsat vermedi. Omzuna kılıç indirdi, kıyafetini kesti. Omzunda dört parmak derinliğinde yara açtı. Kırmızı kanı akıp koynuna indi. Uruz yine döndü ki bir daha vursun. Kazan burada çağırıp oğluna söyler, görelim hanım ne söyler:

Kara dağımın yükseği oğul!

Kararmış gözlerimin aydını oğul!

Alpım Uruz, aslanım Uruz!

Ak sakallı babana kıyma, oğul!

Dedi. Uruz’un şefkat damarları kabardı, kara çekik gözleri kanlı yaş doldu. Attan yere indi, atasının elini öptü. Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler. Çevrelediler. Hepsi attan inip Kazan’ın elini öptüler. Gidip kâfire at sürdüler, kılıç vurdular. Derelerde depelerde kâfire ölüm girdi. Kale’yi aldılar. Kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Kanlı kâfir elinden babasını çekip aldı.]

Erginlenme aşaması Uruz'un babasını düşman elinden kurtarmasıyla tamamlanmıştır. Uruz benliğindeki eksik olan ögeyi yani babasını kurtararak benliğine katmıştır. Uruz bir öznedir ve kendinde eksik olan arzu nesnesini elde ederek tamlığa ulaşmıştır. Bireyselleşme sürecinin erginlenme aşaması bu şekilde sonlanmış ve dönüş aşamasına geçilmiştir.

"Kalın Oğuz iline gelüp çıkdı. Ağça yüzlü anasına muştuçı saldı. Kaza beñzer kızı gelini Kazana karşu gelüp elin öpdiler, ayağına düşdiler. Kazan görklü çemene çadır otak dikdürdi. Yidi gün yidi gice toy dügün idüp yime içme oldı. Dedem Korkut geldi kopuz çaldı, gazi erenler başına ne geldügin söyledi." (Ergin 2018:243).

[Soylu Oğuz memleketine çıkıp geldiler. Akça yüzlü anasına müjdeci gönderdi. Kara benzer kızı, gelini Kazan'a karşı gelip elini öptüler, ayağına sarıldılar. Kazan güzel çimene çadır otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece şölen, düğün edip yeme içme oldu. Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi.]

Oğuz iline babası ile dönen Uruz dönüş evresini de başarıyla tamamlamıştır. O artık yetersiz ve eksik bir birey değildir. Tamlığa ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir. Eksik tarafını tamamlayıp kendini olgunluğa eriştirmiştir. Ötekinin gözünde de kendini ispatlamış ve ömür boyu onu var edecek kahramanlığı ötekinin önüne sunmuştur.

2.1.2.12.İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

Hikayede kahraman arketipinde olan karakter Kazan'dır. Kazan Aruz Koca tarafından öldürülen Beyrek'in intikamını almak için yolculuğa çıkacaktır.

"Cemi' bigler bindi. Kazanuñ koñur atın çekdiler bindi. Borı çalındı kös urıldı. Gice gündüz dimediler yortma oldı. Aruza ve cemi' Taş Oğuz biglerine haber oldı, uşda Kazan geldi didiler. Anlar dahı çeri derüp borı ağardup Kazana karşu geldiler. Üç Ok Boz Ok karşulaşdılar." (Ergin 2018:250).

[Bütün beyler bindi. Kazan'ın konur atını çektiler, bindi. Boru çalındı davul vuruldu. Gece gündüz demeden yürüdüler. Aruz'a ve bütün Dış Oğuz beylerine haber oldu. İşte Kazan geldi, dediler. Onlar da asker toplayıp, boru çaldırıp Kazan'a karşı geldiler. Üç Ok ve Boz Ok karşılaştılar.]

Kazan'ın bireyselleşme sürecinin ilk aşaması olan ayrılma evresi bu şekilde gerçekleşmektedir. Kazan'ın askerlerini toplayıp Aruz Koca ile savaşmaya gitmesi onun ayrılma evresidir.

İkinci aşama olan erginlenme aşamasında Kazan ve Aruz Koca savaşacaktır.

"Aruz Koca meydana at depdi, Kazana çağırup mere kavat sen menüm karımumsın, sen gel berü didi. Kazan kalkan yapındı, süñüsin eline aldı başı üzerine çevürdi, aydur: Mere kavat muhannetlik ile er öldürmek niçe olur men saña göstereyim didi. Aruz Kazanuñ üzerine at saldı. Kazanı kılıçladı, zerre kadar kesdürmedi öte kiçdi. Nevbet Kazana degdi. Altmış tutam ala gönderin koltuk kısdı, Aruza bir gönder urdı. Göksinden yalabıdak öte kiçti. At üzerinden yire saldı. Karındaşı Kara Göneye işarat itdi, başın kes didi. Kara Göne atdan indi, Aruzuñ başın kesdi. Taş Oguz bigleri bunı görüp hep atdan indiler, Kazanuñ ayağına düşdiler, elin öpdiler. Kazan suçların bağışladı. Beyregüñ kanın tayısından aldı. Aruzuñ ivini çapdurdı, ilini günini yağmalatdı. Yigit bigler toyum oldı." (Ergin 2018:250-251).

[Aruz Koca meydana et tepti. Kazan'a çağırıp: 'Bre namussuz sen benim düşmanımsın, sen gel böyle' dedi. Kazan Kalkana sarıldı, mızrağını eline aldı beşı üzerine çevirdi. Bre namussuz korkaklıkla insan öldürmek nasıl olur, ben sana göstereyim dedi. Aruz Kazan'ın üzerine at sürdü. Kazan'ı kılıçladı fakat kılıç zerre kadar kesmedi. Öteye geçti. Sıra Kazan'a geldi. Altmış tutam ala gönderini kolunun altına kıstırıp Aruz'a bir gönder vurdu. Göğsünü delerek arkasına geçti. At üzerinden yere düşürdü. Kardeşi Kara Göne'ye işaret etti, başını kes dedi. Kara Göne attan indi, Aruz'un başını kesti. Dış Oğuz beyleri bunu görüp hepsi attan indi. Kazan'ın ayağına düştüler, elini öptüler. Kazan suçlarını bağışladı. Beyrek'in kanını dayısından aldı. Aruz'un evini, her şeyini yağmalattı. Yiğit beyler doydu.]

Erginlenme aşamasını Aruz Koca'yı öldürerek tamamlayan Kazan Beyrek'in kanını yerde koymamış ve intikamını almıştır. Bu intikam almadan sonra Kazan dönüş aşamasına geçmiştir.

Dönüş aşamasında ise Kazan intikamını almış ve içindeki eksikliği tamamlamış olarak eve dönecektir.

"Kazan gök alañ görklü çemene çadır dikdürdi, otağın kurdı. Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi." (Ergin 2018:251).

[Kazan gök alana, güzel çimene çadır diktirip otağ kurdu. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini anlatıverdi.]

Beyrek'in o yani ötekinin ona yüklediği görevi başarıyla tamamlayan Kazan evine dönmüştür. O artık ötekinin gözünde vardır. Dini inançları gereği Türkler'in öldükten sonra da ölen kişilerin mezarda rahat olması için vasiyetlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Yani öteki maddi anlamda ölse bile manevi anlamda hiç ölmemektedir. Ötekinin fiziksel ölümü onun kahramana yaptırımlarının olmayacağı anlamına gelmez. Öteki olarak Beyrek ölürken Kazan'a bir istekte bulunmuş, ona bir görev yüklemiştir. Bu görevin yerine getirilmemesi durumunda Kazan, ötekinin gözünde düşecektir. Beyrek'in rahatı ve refahı için bu intikamı almak zorundadır. Kahramanın yegâne amacı toplumun refahını ve huzurunu sağlamaktır. Beyrek bir birey olarak toplumu ifade ettiği için Kazan Aruz Koca'yı öldürerek görevini yerine getirmiş ve tamlığa ulaşıp evine dönüştür.

2.1.3. Anne Arketipi

Türk edebiyatının kadına verdiği büyük önemin analitik psikolojideki karşılığı anne arketipine verilen önemde görülmektedir. Analitik psikolojinin anne arketipine verdiği önem onun her şeyin ve hatta varoluşun en başında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Annenin çocuğu dünyaya getirmek onun bakımını üstlenmek gibi yüksek bir erdemin temsili nitelikleri anne arketipinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle anne verimliğin, bolluğun ve bereketin temsilcisidir (Koçak ve Gürçay 2017:272-273). Bunun yanı sıra annenin bu olumlu nitelikleri ile birlikte anne arketipi cadı, baştan çıkartıcı, korkutucu nitelikleri de bünyesinde barındırır. Anne arketipinin pozitif boyutunu annenin desteği, yardımseverliği, manevi bilgeliği, yaratıcılığın kaynağı ve yeniden doğuşun simgesi oluştururken negatif boyutunu zehirleyici, korkutucu, baştan çıkartıcı karanlık ve gizli her unsurun simgesi oluşturur. Bununla birlikte anne arketipi edebi eserlerde bir insan olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra anavatan, doğa, kilise gibi bilginin, şefkatin ve yaratılışın sembolü motiflerle de karşımıza çıkmaktadır (Sambur 2005:107). Anne arketipinin temsilcileri arasında kişisel anne, büyükanne, üvey anne, süt anne ve daha üst anlamda tanrıça (özellikle bir tanrının annesi olarak) bulunabilmektedir. Ama kişisel annenin çocuğu yalnızca fiziksel olarak değil ruhsal olarak dünyaya getirmesi nedeniyle çocuk ile kişisel anne bilinçdışı bir birliktelik içindedir.

Bu nedenle anne arketipi ilk olarak kişisel anne olarak vardır (Koçak ve Gökyay 2017:272-273).

2.1.3.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Bu hikâyede anne arketipinin olumlu yönlerini yansıtan karakter Dirse Han'ın hatunu Boğaç Han'ın annesidir ve hikâyede şu şekilde yer almaktadır:

"Dirse Hanuñ hatunı kayıtdı, girü döndü. Katlanımadı, kırk ince kızı boyına aldı, bidevi ata binüp oğlançuğın isteyü gitdi. Kışta yazda karı buzı erinmeyen Kazılık Tağına geldi, çıkdı. Alçakdan yüce yirlere çapup çıkdı. Baksa görse bir derenüñ içine karga, kuzgun iner çıkar, konar kalkar. Bidevi atın ökçeledi, ol tarafa yorıdı."(Ergin 2018:88).

[Dirse Han'ın hatunu geri döndü. Dayanamadı, kırk ince belli kızı yanına alarak cins ata binip çocuğunu aramaya gitti. Kışın yazın karı buzu erimeyen Kazılık Dağı'na geldi ve dağa çıktı. Aşağıdan yukarıya koşarak çıktı. Baktığında bir derenin içine karda ve kuzgunun inip çıktığını, konup uçtuğunu gördü. Cins atını bağladı, o tarafa yürüdü.]

"Oğlanuñ anası oğlanuñ üstine çapup çıkageldi. Baksa görse oğlançuğı alça kana bulaşmış yatur."(Ergin 2018: 88).

[Oğlanın anası oğlunun başına koşarak geldi. Baktığında oğlunun kana bulanmış bir şekilde yattığını gördü.]

"Oğlan yine aydur: Ana ağlamagıl, maña bu yaradan ölüm yokdur korhmagıl… Oğlanuñ anası emçegin bir sıkdı südi gelmedi, iki sıkdı südi gelmedi, üçincide kendüye darb eyledi, katı toldı, sıkdı südile kan karışık geldi. Tağ çiçeğiyile südi oğlanuñ yarasına urdılar. Oğlanı ata bindürdiler, alubanı ordusına gitdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayıp Dirse Han'dan sakladılar." (Ergin 2018:90).

[Oğlan yine aydur: "Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma… Oğlanın anası göğsünü bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı sütü gelmedi, üçüncüsünde kendisine vurdu, iyice doldu, sıktı, süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeğiyle sütü oğlanın yarasına koydular. Oğlanı ata bindirdiler alıp ordusuna getirdiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.]

Hikâyeden alınan bu parçada ise anne arketipinin olumlu yönleri görülmektedir. Burada anne oğlunu dağ çiçeği ve sütüyle iyi ederek onu ölümden kurtararak "yüce ana" arketipini oluşturmaktadır. Dişiliğinin en önemli göstergelerinden biri olan süt dolu göğsüne hiç acımadan vurması, kan ile sütü ayna anda gelmesi, kendi canından çok oğlunun canını düşündüğünün göstergesidir. Kahramanın ikinci doğuşu burada gerçekleşmektedir, anne sütü ile iyileşmesi de bunu desteklemektedir.

"…Dirse Hanuñ yüzine bakdı. Sağ ilen solına göz gezdürdi, oğlançuğını görmedi. Kara bağrı sarsıldı, düm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Çağırup Hana soylar, görelüm hanum ne soylar:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı

Han babamun güyegüsi

Kadın anamun sevgüsi

Atam anam virdügi

Göz açuban gördüğüm

Köñül virüp sevdügüm

A Dirse Han

Kalkubanı yirüñden örü turduñ

Yilisi kara kazılık ayun butun bindüñ

Göksi gözel kaba tağa ava çıkdun

İki varduñ bir gelürsin yavrım kanı

Karañu dünde bulduğum oğul kanı

Çıksun benüm görür gözüm Dirse Han yamam segrir

Kesilsün oğlan emen sud tamarum yaman sızlar

Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer

Yaluñuzça oğul görinmez bağrum yanar

Kuru kuru çaylara su saldum

Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm

Aç görsem toyurdum, yalıncak görsem tonatdum

Depe gibi et yığdum, göl gibi kımız sağurdum

Dilek ile bir oğul güç ile buldum

Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mñaa

Karşu yatan ala Tağdan uçurdun ise digil mana

Kamın akan yüğrük sudan bir oğul akıtdun ise digil mañа

Aslan ile kaplana bir oğul yidürdün ise digil mañа

Kara tonlu azgun dinli kâfirlere bir oğul aldurdun ise digil mañа

Han babamuñ katına ben varayım

Ağır hazina bol leşker alayın

Azgun dinlü kâfire ben varayın

Paralanup kazılık atumdan inmeyince

Yiñüm ile alça kanum silmeyince

Kol bud olup yir üstine düşmeyince

Yaluñuz oğul yollarından dönmeyeyim

Yaluñuz oğul haberin a Dirse Han digil mañа

Kara başum kurban olsun bu gün saña didi, zarılık eyledi ağladı.” (Ergin 2018:86-87).

[Bu tarafa gelsene başımın ve evimin talihi!

Han babamın damadı,

Kadın anamın sevgisi,

Babam ve anamın verdiği,

Göz açıp da gördüğüm,

Gönül verip sevdiğim,

A Dirse Han!

Oğul ile kalkıp gittin,

Kara yeleli cins atına atlayıp bindin,

Göğsü güzel dağa çıktın,

İki gittin, tek geldin

Yavrum hani?

Karanlık gecede bulduğum oğul hani?

Çıksın benim görür gözüm, a Dirse Han, yaman seğriyor,

Kesilsin oğlumun emdiği süt damarım, yaman sızlıyor,

Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişiyor,

Sadece oğlum görünmüyor, bağrım yanıyor;

Kuru kuru dağlara sucu saldım,

Kara tonlu dervişlere adaklar adadım,

Aç görsem doyurdum, çıplak görsem giydirdim,

Tepe gibi et yıdım,

Göl gibi kımız sağdırdım,

Dilekle tanrıdan bir oğul güçlükle buldum,

Yalınız oğul haberini a Dirse Han,

Desene bana!

Karşıda yatan Ala Dağ'dan bir oğul uçurdunsa söyle bana;

Devamlı akan çoşkulu sudan,

Bir oğul akıttınsa söyle bana;

Aslan ile kaplana,

Bir oğul yedirdinse söyle bana;

Han babamın huzuruna ben varayım,

Ağır hazine, bol asker alayım,

Azgın dinli kâfire ben varayım,

Yaralanıp cins atımdan inmeyince,

Yenimle al kanımı silmeyince,

Kol but olup yer üstüne düşmeyince,

Yalınız oğul yollarından dönmeyim;

Yalnız oğul haberin, a Dirse Han, söyle bana,

Kara başım kurban olsun, bugün sana! diyip kahroldu, ağladı.] (Gökyay 2006:40-41).

Hikâyeden alınan bu bölümde anne arketipinin kişisel anne boyutu ve olumlu yönü görülmektedir. Çocuğu için endişelenen bir annenin aile içinde en büyük otorite olan "baba"ya hesap soruşu ve çocuğu olsun diye yaptıklarını anlatmaktadır. Duygusal bir davranış tutumu içinde olan anne burada fiziksel annelik boyutunda değil ruhsal anne boyutundadır. Çocuğuyla özdeşleşen annenin çoğunun başına bir şey geldiğini düşünerek yaşadığı fiziksel ve ruhsal acıları somutlaştırarak betimlediği görülmektedir.

"…Oğul kalkubanı yirüñden örü turgıl, kırk yigidüñ boyuña algıl, babañı ol kırk namerdden kurtargıl, yorı oğul babañ sana kıydıyise sen babaña kıymagıl didi."(Ergin 2018:91*).*

[Oğul yerinden doğrulup kalk. Kırk yiğidini yanına al. Babanı o kırk namertten kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydıysa sen bana kıyma, dedi.]

Oğluna kin tutmamasını öğütleyerek Dirse Han'ı yani kocasını oğlunun kurtarmasını sağlayıp aileyi bir arada tutarak da "ideal eş" arketipini yansıtmaktadır. Çocuksuzluk problemine sağduyulu ve bilgece yaklaşarak Dirse Han'a yapması gerekenleri söyleyerek bu

sorunun giderilmesinde de yardımcı olmuştur. Yani Dirse Han'ın da Boğaç Han'ın da bireyselleşme yolundaki, tamlık arayışındaki ve kendilerini bulmalarındaki en önemli etkenlerden biri" yüce ana" ve "ideal eş" in onlara verdiği öğütlerdir.

2.1.3.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Bu hikâyede anne arketipi içerisinde yer alan karakter Burla Hatun'dur ve hikâyede şu ekilde yer almaktadır.

"Bu yanda Şökli Melik kafirlerile şin şadıman yiyüp içüp oturur idi. Aydur: Bigler bilür misiz Kazana niçe hayf eylemek gerek, boyı uzun Burla Hatunını getürüp sağrak sürdürmek gerek didi. Boyı uzun Burla Hatun bunı işitdi, yüregiyile canına odlar düşdü, Kırk ince billü kızuñ içine girdi, öğüt virdi, aydur: Kankıñuza yapışurlar ise Kazan hatunı kankıñuzdur diyü, kırk yirden avaz viresiz didi." (Ergin 2018:105-106).

[Bu arada Şökli Melik kâfirleri ile şen şakrak yiyip içip otururdu. Söyler: Beyler bilir misiniz Kazan'a nasıl keder vermek gerek, boyu uzun Burla Hatununu getirip kadeh sundurmak gerek, dedi. Boyu uzun Burla Hatun bunu işitince yüreğiyle canına ateşler düştü, kırk ince belli kızın içine girdi, öğüt verdi. Söyler: Hanginize Kazan'ın hatunu hanginizdir diye yapışırlar ise kırk yerden ses verin, dedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde toplum tarafından etkin bir birey olan Kazan Bey'in eşi Burla Hatun'un ideal eş tipini simgelediği görülmektedir. Ötekinin gözünde tamlığını ispatlamış olan Kazan Bey'in en önemli değerlerinden biri olan namusunu Burla hatun simgelemektedir. Kâfire içki servis etmek Burla Hatun'un onurunu kıracak onda dini ve ahlaki bir sarsıntı meydana getirecektir. Öte yandan ise Kazan Bey'in namusu kirlenecek ve otoritesi sarsılacaktır. En büyük arzu nesnesi olan eşinin bu konuma düşmesi Kazan beyi de hüsrana uğratacaktır. Bu nedenle Burla Hatun akıllıca ve sağduyulu bir şekilde bir çözüm bulmuştur. Kırk kızın hepsi de Burla Hatun olduğunu söyleyince kâfiri kısa süreliğine de olsa yavaşlatmıştır.

"Aydur:

Oğul oğul ay oğul

Bilür misin neler oldı

Söyleşdiler fısıl fısıl

Kafirüñ fi'lin tuydum

Dünlügi altun ban ivümün kabzası oğul

Kaza benzer kızumuñ gelinümüñ çiçeği oğul

Oğul oğul ay oğul

Tokuz ay tar karnumda götürdüğüm oğul

On ay diyende dünyaya getürdügüm ogul

Tolmasu altun bişikde beledügüm oğul

Kâfirler ters tanışmışlar: Kazan oğlı Uruzı habisden çıkaruñ, boğazından urgan ile asun, iki talusından çengele sançuñ, kıyma kıyma ağ etinden çeküñ, kara kavurma idüp kırk big kızına iletüñ, her kim yidi o degül, her kim yimedi ol Kazan hatunıdur, çeküñ döşegümize getürelüm sağrak sürdürelüm dimişler. Senüñ etüñden ogul yiyeyin mi, yohsa sası dinlü kafirüñ döşegüne gireyin mi ağañ Kazanuñ namusını sındurayın mı, niçideyin oğul hey didi. (Ergin 2018:106-107).

[Aydur:

Oğul oğul ey oğul

Bilir misin neler oldu

Söyleştiler fısıl sısıl

Kâfirin ne yapacağını duydum.

Bacası altın çatılı evimin direği oğul

Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul

Oğul oğul ey oğul

Dokuz ay karnımda taşıdığım oğul

On ay olunca dünyaya getirdiğim oğul

Dolaması altın beşikte kundakladığım oğul

Kâfirler kötü düşünmüşler: Kazan'ın oğlu Uruz'u hapisten çıkarın, boğazından iple asın, iki küreğinden çengele saplayın, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma edip kırk bey kızına götürün, kim yerse o Burla Hatun değildir; kim yemezse o Burla Hatundur. Çekin yatağımıza getirelim, kadeh sunduralım demişler. Senin etinden yiyeyim mi yoksa yavan dinli kâfirin döşeğine gireyim mi oğul? Baban Kazan Bey'in namusunu lekeleyeyim mi, ne yapayım oğul hey! dedi.]

Anne arketipini simgeleyen Burla Hatun bu parçada ise çaresiz bir annedir. Ya kocasının namusunu lekeleyip kâfirin yatağına girip onlara içki sunup oğlunu kurtaracaktır ya da yüce ana arketipini canlandırıp kocasının namusunu lekelememek için oğlunun etinden yiyecektir. Bu arada kalmışlığını gidermek için oğluyla konuşmaya ondan fikir almaya gelmiştir. Oğlunun söylemi üzerine ise kâfirin yatağına girmeyip oğlunun etinden yiyecektir. Anne arketipinin ideal eş boyutunu simgeleyen Burla Hatun kendini öldürerek- ne kâfirin yatağına girerdi ne de Uruz ölmek zorunda kalırdı- yüce ana arketipini de simgeleyebilirdi fakat o zaman Kazan Bey bireysellik yolunda kayba uğrardı ve bireyselleşemezdi. Bu yüzden Burla Hatun oğlunu feda etmeyi göze almıştı. Eğer Uruz ölseydi Kazan Bey yine bir yanı eksik kalacaktı en büyük tamlık göstergesi olan "çocuk"unu kaybedecekti. Fakan Uruz'un "Sen sağ ol, kadın ana! Babam sağ olsun! Benim gibi bir oğul bulunmaz olur mu?" söyleminden de anlaşılacağı gibi Kazan Bey tekrar çocuk yapabilir yani tamlığını tekrar elde edebilirdi. Bu yüzden Uruz'un telkiniyle Burla Hatun oğlunu gözden çıkarmıştır. Yani hikâyede yüce ana değil ideal eş tipinde devam etmektedir.

2.1.3.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyede anne arketipi içerisinde yer alan karakter Bamsı Beyrek'in annesidir ve hikâyede şu şekilde yer almaktadır:

"Ak pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözinüñ yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yañağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı ivine geldi." (Ergin 2018:130).

[Ak saçlı anası hüngür hüngür ağladı, gözünün yaşını döktü. Tırnaklarını yüzüne aldı sertçe batırdı. Yanağının derisini sıyırdı, karga gibi kara saçını yoldu, ağlayarak evine geldi.]

Burada anne arketipinin olumlu yönü görülmektedir. Oğlu için kendini harap eden bir anne kendi canını yakarak acısını atmaya çalışmaktadır. Bu can yakma olayı ölüme eş değer tutulabilir. Gücü en fazla canını yakmaya yetiyorsa ve bunu da yapıyorsa bir anne için son radde bu olduğu için intihar da dinen uygun olmadığı için anne bunu gerçekleştirerek acısını hafifletmeye çalışmaktadır. Dualarla dünyaya gelen Bamsı Beyrek'in tek erkek evlat olması da bu tepkide etkilidir. Bu acı babasını kör ettiği gibi annesini de perişan etmiştir. Yıllarca hasretini sürdüğü ve soyunun devamı olacak olan oğlunun aniden ortadan kaybolması annenin kendisini kaybetmesine neden olmuştur. Bu hikâyede anne arketipi sadece burada görülmektedir. Anne ideal bir eş ve yüce anne olarak tasavvur edilmese de bu hareketinden bunu çıkarmak mümkündür.

2.1.3.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Bu hikâyede boyu uzun Burla Hatun anne arketipinin pozitif yönü sergilemekletir. Buna bağlı olarak hem ideal hem de alp tipi kadın olarak karşımıza çıkmaktadır yani alp bir annedir. Av sonrası Kazan Bey'in eve yalnız döndüğünü gören boyu uzun Burla Hatun'un içine kötü şeyler doğar ve Kazan Bey'e oğlunun nerede olduğunu sorar;

"Orada Burla Hatun Kazan'a soylamış, görelim hanım, ne soylamış?

...

İki varduñ, bir gelürsin, yavrum kanı?

Karangu dünde bulduğum oğlum kanı?

Bir bigüm görinmez, bağrum yanar." (Ergin 2018:163).

[Orada Burla Hatun soylamış, görelim hanım ne soylamış?

...

İki gittin, bir gelirsin, yavrum hani?

Karanlık gecede bulduğum oğlum hani?

Bir beyim görünmez, bağrım yanar.]

Anne arketipinin ideal eş ve anne boyutunun yani yüce ana boyutunun göstergesi olan Burla Hatun oğluna karşı koşulsuz sevgi besleyen ve evladını koşulsuz kabullenen bir annedir. Burla Hatun'un anne arketipinin pozitif boyutunu simgelediği hikâyeden alınan bu bölümde evinin direği olan Kazan Bey'e hesap sorması ile gösterilmektedir.

Hem Kazan Bey'e başımın tacı gelmedi diyerek hitap ederek onun peşine düşüp onu ölümden kurtarmasıyla hem de Uruz'u kurtarılmasında payı olmasıyla Burla Hatun; ideal eş ve anne tipindeki alp bir kadındır. Kırk ince belli kızı yanına alarak kara kılıcını kuşanıp kara atına sıçrayıp biner. Başımın tacı Kazan gelmedi diyerek Kazan'ın izini sürmeye gider. Gözünün kapağına kılıç gelince kendini yere bırakan Kazan'a şöyle der:

"At üstinde eglenmeyüp yortan Kazan

Senüñ bilüñ ölmiş

Üzengüye dirmeyen dizüñ ölmiş

Han kızı halaluñı tanımayan gözüñ ölmiş

Bunalmışsın saña nolmış

Çal kılıcuñ yetdüm Kazan." (Ergin 2018:173-174).

[At üstünde beklemeyip koşturan Kazan

Senin belin ölmüş

Üzengiyi toplamayan dizin ölmüş

Han kızı helalini tanımayan gözün ölmüş

Bunalmışsın sana nolmuş

Çal kılıcını yetiştim Kazan.]

Sonrasında Kazan'ın yiğitleri gelip birlikte Uruz'u kurtarırlar. Uruz'un kurtarılmasında payı olması ise Uruz'un yeniden doğuşunu gerçekleştirecek olmasındandır. Bireyselleşme sürecinde bir dizi sınavdan geçen Uruz'un en son sınavı olan esaretlikten

annesi vesilesiyle kurtulması alp bir anne olan Burla Hatun'un oğlunu yeniden yaşama döndürüp olgunlaşmasını sağlamaktadır.

2.1.3.5.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Bireyin tininde oluşan ilk arketip olan anne arketipi bu hikayede diğer hikayelerde olduğu gibi ideal eş, yüce anne ya da alp tipi bir kadın olarak işlenmemiştir. Anne arketipipinin negatif yönü sergilenmektedir. Kendi canına kıyılmaması için annesinden canını istemeye giden Deli Dumrul'a annesi:

" Yaman yire varmışsın vara bilmen

Dünya şirin can aziz

Canumı kıya bilmem bellü bilgil." (Ergin 2018:182).

[Kötü yere gitmişsin gidemem

Dünya şirin can yücedir

Canıma kıyamam bunu böyle bil.]

demiştir. Kendisini karnında taşıyan, doğuran, besleyip büyüten annesinin oğlu için canını vermemesi ve dünyayı şirin canını da kıymetli görmesi bu arketipin içinde gizlediği karanlık yönü sergilemektedir. Yaşama hırsı ile ömrünün yarısından fazlasını yaşamış olan anne oğlunun daha fazla yaşama imkânı varken onun için canından vazgeçmeyerek hikâyenin akışını değiştirmiştir. Hikâye tamamen ölüm ve ölümsüzlük üzerine kurulu olduğu için bu tavrın sergilenmesi gerekmektdir. Çünkü anima ve animus arketiplerini yüceltmek için anne arketipinin karşıt güç yani gölge arketipi içinde yer alması gerekmektedir.

2.1.3.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Dede Korkut Hikâyeleri'nde anne arketipinin sıkça bulunduğu görülmektedir. Oğuzlar anne sembolün; yüce ana, doğa ana ya da ideal eş sınıflarında bulunmaktadır. Bu hikâyede Kan Turalı'nın annesi evladı için endişe duyan sadık bir anne olarak görülmektedir.

"Anası aydur:

Anam kişi kızum kişi

Ala tañ ile yirüñden turı geldüñ

Oğulı tutdurduñ mı

Gafil ile görklü başın kesdürdüñ mi

Kadın ana big baba diyü buzlatduñ mı

Sen gelürsin bir bigüm görinmez bağrum yanar

Ağız dilden bir kaç kelime haber mańa

Kara başum kurban olsun gelin sańa didi." (Ergin 2018:195).

[Anası:

Anam kişi, kızım kişi!

Tan atarken yerinden doğrularak kalktın

Yalnızca oğulu yakalattın mı?

Habersizce güzel başını kestirdin mi?

Kadın ana, bey baba diyerek ağlattın mı?

Sen gelirsin ama bir bebeğim görünmez, bağrım yanar.

Ağız dilden bir kaç kelime haber bana,

Kara başım kurban olsun, gelin sana! dedi.]

Kan Turalı'nın annesi Selcen Hatun'a bu sözleri söylemektedir. Burada Kan Turalı'nın annesi çocuğu için endişelenen yüce ana arketipindedir. Kan Turalı'dan bebeğim diye bahsetmesi ise onun Kan Turalı'yı hala erginlenmemiş bir birey olarak görmesinden

kaynaklanmaktadır. Çünkü anne için çocuğunun ad alıp almaması ya da kahramanlık yapıp yapmaması çok da önemli değildir. Kan Turalı annasinin gözünde hala bir çocuktur. Şefkatli ve sadık bir anne olan Kan Turalı'nın annesi Kan Turalı'yı Selcen Hatun'un yanında göremeyince başına bir şey geldi sanıp bağrı yanmaktadır. Bu da annesinin Kan Turalı'ya düşkünlüğünü ve onu her daim seven bir anne olduğunu göstermektedir.

2.1.3.7. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Bu hikâyede anne arketipi tabiat(doğa)ana, yüce ana ve korkunç ana olarak işlenmektedir. İlk olarak Basat göç sırasında yolda düştüğünde onu sahiplenip, besyeyip büyüten aslan, doğa ana örneğini teşkil etmektedir.

"Meğer hanum bir gün Oğuz oturur iken üstine yağı geldi. Dün içinde ürkdi köçdi. Kaçup gider iken Aruz Kocanuñ oğlançuğı düşmiş. Bir aslan bulup götürmiş beslemiş." (Ergin 2018:206).

[Meğer Hanım bir gün Oğuzlar yaşarken üzerlerine düşman gelmiş. Gece içinde ürküp göçmüşler. Kaçıp giderken Aruz Koca'nın oğlu düşmüş. Onu bir aslan bulup götürüp beslemiş.]

Bu aslan sayesinde vahşi doğada yetişen Basat çok güçlü ve diğer insanlardan farklı bir şekilde yetişmiştir. Vahşi doğanın acımasızlığı karşısında ayakta durabilmiş ve hayatını devam ettirebilmiştir. Bu da onu diğer insanlardan bedensel ve zihinsel olarak daha dayanıklı ve çevik kılmaktadır. Hikâyede Tepegöz'ün kendini tanıtmasını istediğinde kendi anne ve babasının doğa olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

"Atam adın sorar olsañ kaba ağaç

Anam asın dir iseñ kağan aslan

Menüm adım sorar iseñ Aruz oğlı Basatdur." (Ergin 2018:214).

[Babamın adını sorarsan Kaba Ağaç'tır.

Annemin adını sorarsan Kağan Aslan'dır.

Benim adımı sorarsan Aruz oğlu Basat'tır.]

Kendini bu şekilde ifade eden Basat aslında yaşadığı kimlik karmaşasından bahsetmektedir. Ait olduğu yer ile onun üzerine oturtulan yer farklıdır. O doğanın çocuğudur. Ve bunu yüzleştiği gölgesine açıkça söylemiştir.

Doğa anayı bir de mağara sembolü içinde değerlendirmek gerekmektedir. Erginlenmesinin gerçekleştiği mekân olan mağarada Basat yeniden doğumunu gerçekleştirmektedir. Mağara ana rahmi olarak düşünülmektedir.

Doğa ananın korkunç anne formu su perisi anadır. Tepegöz'ün annesi olan su persi ana Oğuzlardan intikam almak ister. Çünkü bu şekilde uğradığı kötü durumdan arınacaktır. Tepegöz'e bir yüzük vererek ona ok ve kılıç işlemesini engellemiştir. Bu da ölümsüz olan Tepegöz'ü korkusuz ve acımasız yapmaktadır.

"Depegözün perri anası gelüp oğlınuñ parmağına bir yüzük kiçürdi, oğul saña oh batmasuñ, tenüñi kılıç kesmesün didi." (Ergin 2018:208).

[Tepegöz'ün peri annesi gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi. Oğul sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin, dedi.]

Tepegöz Oğuz devletinin korkusu ve kâbusu olmuştur. Tepegöz'ün bu şekilde olmasında etkili olan su perisi ana, doğa ananın karanlık yani kötü tarafıdır.

Hikâyede bulunan anne arketipinin yüce ana şeklini Basat'ın annesi sergilemektedir. Basat Tepegöz ile savaşmaya gideceğini söylediğinde annesi karşı çıkmış ve ağlamıştır.

"Anasınuñ ivine geldi. Anası karşu geldi, oğlançuğını kuçdı. Basat anasınuñ elin öpdi, görişdiler, buzlaşdular." (Ergin 2018: 211).

[Annesinin evine geldi. Annesi karşı çıkıp oğlunu kucakladı. Basat annesinin elini öptü. Bakışıp ağlaştılar.]

Evladını kaybetmek istemeyen bir annenin vermesi geren tepkiyi veren bu anne yüce ana arketipi içinde yer almaktadır.

2.1.3.8.Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Anne arketipi bu hikâyede ‘ideal eş’ boyutunda görülmektedir. Begil’in karısı Begil’e destek olmakta ve ona akıl vermektedir. Dede Korkut’un mukaddime bölümünde ‘evin dayağı’ türünde olan Begil’in karısı beyinin güç bir durumda olduğunu anlar, derdini öğrenir ve ona akıl verir. Begil’e “altun tahtum iyesi bigüm” (Ergin 2018:217). *[Altın tahtımın direği beyim]* diye hitap etmesi onun eşine verdiği değeri göstermektedir. Begil’in karısı, aralarındaki düzeyli ve ılımlı iletişim sonucunda tüm anlayışını gösterek eşine şunları söylemektedir:

“Yigidüm big yigidüm, padişahlar Tañrınuñ kölgesidür, padişahına asi olanuñ işi rast gelmez, aru köñülde pas olsa şarab açar, sen gideli hanum arkurı yatan ala tağlaruñ avlanmamışdır, ava bingil köñlüñ açılsun didi.” (Ergin 2018:218).

[Yiğidim bey yiğidim! Padişahlar Tanrı’nın gölgesidir. Padişahına asi olanın işi rast gitmez. Temiz gönülde dert olursa şarap giderir. Sen gideli Hanım çapraz yatan ala dağların avlanmamıştır. Ava git gönlün açılsın, dedi.]

Bu şeklilde Begil’e ava çıkması konusunda tavsiyede bulunuştur. Erkeğinin hangi yolla rahatlayacağını iyi bilen bir eş olan Begil’in karısının bu tavsiyesi, Emren’in de yolculuğunun başlamasına yol açacaktır. Dolayısıyla hikâyenin dramatik aksiyonunu değiştiren hamle Begil’in eşi tarafından ortaya konmuştur.

2.1.3.9. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bu hikâyede anne arketipi Segrek’in ayrılma aşaması için annesinden onay alırken görülmektedir. Annesine kardeşini kurtarmaya gitmek istediğini söyleyip onun fikrini almıştır. Annesi burada şunları söylemiştir:

“Kalın Oguz bigleri izine varsa sen vargıl

Ol yigide yetdügüñde

Ağ boz atuñ üzerinden yire ingil

El kavşurup ol yigide selam virgil

Elin öpüp boynın kuçgıl

Kara tağum yüksegi kartaş digil

Ne tursın oğul yortgıl didi.*”*(Ergin 2018: 227).

[Bütün Oğuz beyleri izine varırsa sen de var!

O yiğide eriştiğinde ak boz atının üzerinden yere in!

Elini kovuşturup o yiğide selam ver!

Elini öpüp boynuna sarıl!

Kara dağımın yükseği kardeş de!

Ne duruyorsun oğul, sürüp git! dedi.]

Sonradan fikri değişse bile anne önce bu fikri onaylayıp bu söyleri söylemiştir. Segrek kardeşini kurtarmak amacı ile bireyselleşme sürecine çıkmasını annesi desteklemiştir. Bu da Segrek'i kahramanın bu süreci tamamlamak için ilk evre olan ayrılma evresine hazırlamıştır. Bu da anne arketipinin yüce ana boyutunu göstermektedir.

Anne arketipi ikinci olarak da doğa ana boyutuyla ortaya çıkmaktadır.

"Geyim kılcısından, at çokramasından. Meger yigit aygır bineridi. Hanum at kulağı sak olur, çekübeni oğlanı oyardı."(Ergin 2018: 230).

[Meğer yiğit aygır binerdi. Hanım at kulağı hassas olur, giyim ve at sesini duyan aygır çekerek oğlanı uyandırdı.]

"Bu kerre yüz kâfir oğlanuñ üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı oyardı." (Ergin 2018:230).

[Bu kez yüz kâfir oğlanın üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı uyandırdı.]

At doğa anaya ait bir unsurdur. Aygırın Segrek'i uyandırıp düşmanın elinden kurtarmasında büyük rol oynamıştır. Eğer at Segrek'i uyandırmasaydı Segrek bireyselleşme sürecini tamamlayamayak ve tamlığa erişemeyecekti.

2.1.3.10.Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Uruz'un babasının tutsak olduğunu öğrendiğinde geldiği ilk kişi annesidir. Anne burada bireyselleşme yolculuğuna çıkmak için çağrıya kulak veren Uruz'un bu konudaki kararını netleştirecek kişidir. Anne arketipinin yüce ana boyutunu sergileyen Uruz'un annesi oğlu için endişelenmekte ve onu korumaktadır.

"Anası ağladı, aydur: Oğul babañ sağdur amma söylemege korharidüm, kâfire varsın kendüzüñi urasın helak olasın, anuñ içün sana dimez idüm canum oğul didi. Amma emmiñe adam sal gelsün görelüm ne dir didi. Adam saldı, emmisini ohıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam tutsak olduğı kal'aya giderem. İttifak ile tanışuk kıldılar. Cemi' biglere haber oldı, Uruz babasına gider, yarağ ile gelüñ didiler. Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdurdı, cebehanasın yükletdi. Kara Göne çeri başı oldı. Borı ağardup köçdiler, yola girdiler." (Ergin 2018:239).

[Anası ağladı, söyler: Oğul baban sağdır ama söylemeye korkardım, kâfire varıp kendini vurup helak olursun diye. Onun için sana demezdim canım oğul dedi. Ama amcana adam gönder, gelsin görelim ne der dedi. Adam gönderdi, amcasını çağırdı. Geldi. Uruz söyler: Ben babamın tutsak olduğu kaleye gidiyorum. Birlik ile danıştılar. Bütün beylere haber gitti, Uruz babasına gidiyor, silah ile gelin dediler. Ordu toplandı, geldi. Alp Uruz çadırlarını açtırdı, cephanesini yükletti. Kara Göne çeri başı oldu. Boru çaldırıp göçtüler, yola çıktılar.]

Babasının tutsak olduğunu annesi ile teyit eden Uruz bireyselleşme sürecine ayrılma aşamasıyla başlamıştır.

2.1.4. Animus Arketipi

16. yüzyılda yaşamış simyacıların kadının maskülen erkeklerin ise feminen bir ruha sahip olduğu görüşünden etkilenen Jung her iki cinsiyetin bünyesinde hem maskülen hem de feminen karekterler bulunduğu görüşünü ortaya atmıştır. Kadının ruhsal yapısında bulunan bu eril karaktere animus adını verirken erkeğin ruhsal yapısında bulunan dişil karaktere de anima adını vermiştir (Sambur 2005: 101). Freud da bu görüşe paralel olarak hem erkek hem de kadının ruhsal yapısında karşıt cinsin üreme organlarının izlerinin bulunduğunu savunmaktadır (Freud 2014:29). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jung'un 16. Yüzyıl simyacılarının görüşleri ile birlikte uzun bir dostluk süreci geçirdiği Freud'un bu görüşünden

de etkilenerek bu eril ve dişil ruhsal yapıları anima ve animus olarak kavramsallaştırdığı düşünülebilir. Anima ve animus arketipleri kadınların tümüyle erkeklere erkeklerin de tümüyle kadınlara yabancı olmasını engelleyerek her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlamaktadır (Sambur 2005:100). Ancak her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlayan bu iki arketipin içerikleri aynı değildir. Örneğin Fordham (2015)'e göre anima arketipi bir yönden saf ve soylu tanrıça benzeri nitelikler bir yönden de baştan çıkarıcı şehvetli bir fahişe benzeri nitelikler olmak üzere bir yönü karanlık diğer yönü aydınlık nitelikler taşımaktadır (Irmak, Ava 2017:24). Animus arketipi ise bir yönden kahraman benzeri nitelikler bir yandan da haydut ve katil benzeri nitelikler taşımaktadır. Erkeğin anima arketipi sıklıkla annesiyle ilişkisi tarafından şekillenirken kadının animus arketipi ise babası ile ilişkisi tarafından şekillenmektedir ve benzer şekilde bu arketiplerin negatif yahut pozitif niteliklerini belirleyen güç ise sıklıkla karşı cinsiyetten ebeveynle kurulan bu ilişkidir (Jung 2017:174-187). Ruhsal bütünlüğün sağlanması ve bu iki yarımın bir tama kavuşması için hem kadın hem de erkek kendi ruhsal yapıları bünyesinde ister negatif ister pozitif nitelikte bulunan bu eril ve dişil karakterler ile bütünleşmesi gerekmektedir (Bars 2018:63).

2.1.4.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Kadının ruhsal yapısında bulunan eril karaktere animus denmektedir. Kadınların animus karakteri kahraman niteliği taşımaktadır. Bu hikayede Dirse Han'ın hatunu bu arketip içinde yer almaktadır.

"Dirse Hanuñ hatunı kayıtdı, girü döndü. Katlanımadı, kırk ince kızı boyına aldı, bidevi ata binüp oğlançuğın isteyü gitdi. Kışta yazda karı buzı erinmeyen Kazılık Tağına geldi, çıkdı. Alçakdan yüce yirlere çapup çıkdı. Baksa görse bir derenüñ içine karga, kuzgun iner çıkar, konar kalkar. Bidevi atın ökçeledi, ol tarafa yorıdı."(Ergin 2018:88).

[Dirse Han'ın hatunu geri döndü. Dayanamadı, kırk ince belli kızı yanına alarak cins ata binip çocuğunu aramaya gitti. Kışın yazın karı buzu erimeyen Kazılık Dağı'na geldi ve dağa çıktı. Aşağıdan yukarıya koşarak çıktı. Baktığında bir derenin içine karda ve kuzgunun inip çıktığını, konup uçtuğunu gördü. Cins atını bağladı, o tarafa yürüdü.]

Dirse Han'ın hatunu, Boğaç Han'ın anası olan kadının; "alp tipi" kadını da simgelediği görülmektedir. Atına atlayıp kırk kızı yanına alıp oğlunu kurtarmaya gitmesi

onun erkeksi yönünün göstergesidir. Kırk kız onun ordusu niteliğindedir kendisi de bu ordunun başındadır. Hiç korkmadan dağları aşmış büyük bir cesaretle oğluna kavuşmuştur. Anneliğin verdiği anaçlık ve animusun verdiği erkeksilikle çıktığı yolculuktan başarıyla geri dönmüştür.

2.1.4.2. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyede Banı Çiçek'in Bamsı Beyrek'e olan tavrı onun içinde yani bilinçdışında barındırdığı eril özelliklerdir.

"Gel imdi senüñ ile ava çıkalum, eger senüñ atuñ menüm atumı kiçer ise onuñ atını dahı kiçersin, hem senüñ ile oh atalum, meni kiçer iseñ anı dahı kiçersin ve hem senüñ ile güreşelüm, meni basar iseñ anı dahı basarsın didi." (Ergin 2018:123).

[Gel şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onunkini de geçer. Sonra ok atalım senin okun benimkini geçerse onunkini de geçer. En son da güreşelim eğer benim sırtımı yere getirirsen onunkini de getirirsin, dedi.]

Burada Banu Çiçek alp tipi bir kadın olarak öne çıkmaktadır. At sürme, ok atma ve güreşme eylemleri erillikle özdeşleşmiş eylemlerken Banu Çiçek'in bu eylemlerde kendini başarılı görüp Bamsı Beyrek'e meydan okuması onun animusunu göstermektedir. Bunları yaparken de kendi kişiliğini saklayarak yapması bir dadıya yenilen bey ile hatta bir kadına yenilen bey ile birlikte olamayacağını kendine ispatlamaktır. Gerçek kimliğiyle bunları yapsa Bamsı Beyrek'in öncelik göstereceğini düşünüp kimliğini gizlemiştir. En sonunda Bamsı Beyrek at sürmede ve ok atmada onu yenmişken güreştiklerinde Banu Çiçek yenildiğini anlayıp kimliğini açıklamıştır. Burada kendi içlerinde barındırdıkları anima ve animusla bütünleşme sağlanmıştır. Kendilerinde eksik olan arzu nesnelerini bulmuş ve tamlık hissine kavuşmuşlardır.

2.1.4.3. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Dede Korkut hikâyelerinde kadın yalnızca ideal eş ve anne yani yüce ana değil aynı zamanda alp tipi kadındır. Çünkü av sonrası Kazan Bey'in eve yalnız döndüğünü gören boyu uzun Burla Hatun'un içine kötü şeyler doğar ve Kazan Bey'e cesurca oğlunun nerede olduğunu sormak için şöyle der:

"Azgun dinlü kâfirlere

Bir oğul tutturduñ ise digil maña

Han babamuñ yanına men varayın

Ağır leşker bol hazine alayın

Paralanup kazılık atumdan inmeyince

Yiñüm ile alça kanum silmeyince

Kol but olup yir yüzine düşmeyince

Yaluñuz oğul haberin almayınça

Kâfir yollarından dönmeyeyin." (Ergin 2018:165).

[Azgın dinli kâfire bir oğul tutturdunsa söyle bana

Han babamın yanına ben varayım

Ağır asker bol hazine alayım

Paralanıp cins atımdan inmeyince

Yenim ile alaca kanımı silmeyince

Kol but olup yeryüzüne düşmeyince

Yalnız oğul haberini almayınca

Kâfir yollarından dönmeyeyim.]

Burada boyu uzun Burla Hatun'un alp karakterinde animusun izleri görülmektedir. Dişilin içindeki eril taraf olarak tanımlanan animus annelik göstergesi olan Uruz'u göremeyince baskın gelmektedir. Kazan Bey oğlunun deneyimsiz olduğunu düşündüğü için düşmanlarla savaşırken kaçtığını düşünmektedir fakat Burla Hatun oğlunu göremeyince direk

içine ateş düşmüş ve annelik duygusuyla bunu hissetmiştir. Söylediği cesurca ve erilce sözler karşısında Kazan Bey oğlunu aramaya çıkmıştır. Av yerinde oğlunu aramayan eve kaçtığını düşünen Kazan Bey eşinin bu denli alp davranışı ve yiğitçe sözleri karşısında ezilmiş ve suçluluk hissetmiştir. Kırk ince belli kızı yanına alarak kara kılıcını kuşanıp kara atına sıçrayıp biner. Başımın tacı Kazan gelmedi diyerek Kazan'ın izini sürmeye gider. Gözünün kapağına kılıç gelince kendini yere bırakan Kazan'a şöyle der:

"At üstinde eglenmeyüp yortan Kazan

Senüñ bilüñ ölmiş

Üzengüye dirmeyen dizüñ ölmiş

Han kızı halalunı tanımayan göziñ ölmiş

Buñalmışsın saña nolmış

Çal kılıcuñ yetdüm Kazan." (Ergin 2018:174).

[At üstünde beklemeyip koşturan Kazan

Senin belin ölmüş

Üzengiyi toplamayan dizin ölmüş

Han kızı helalini tanımayan gözün ölmüş

Bunalmışsın sana nolmuş

Çal kılıcını yetiştim Kazan.]

Burla Hatun'un kırk ince belli kızı Kazan Bey'in yiğitlerine denktir. Kazan Bey'in olduğu gibi Burla Hatun'un da kılıcı ve atı vardır. Bu sözleriyle de Kazan'a gayret getiren Burla Hatun alp yönüyle içindeki eril yönü yani animusunu ortaya çıkarmaktadır. Yüce ana yönüyle yolculuğu başlayan Burla Hatun bu yolculukta animusa geçmiş ve oğlunu kurtarırken animusu devreye girmiştir. İnsanlığın Tanrıya en yakın uzvu olan annelik Burla Hatun'un kaybetmek istemediği bir özelliktir. Uruz'un başına bir şey geldiğini düşündüğünde önce yüce ana yönüyle üzülmüş daha sonra bu özelliğini kaybetmemek için mücadele ederken de animus yönünü kullanmıştır. Bu da Dede Korkut hikâyelerinde anne arketipinin geleneksel boyutta her daim güzellik, bilgelik, ideallik ve alplık barındırdığının göstergesidir.

2.1.4.4. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Bu hikâyede kurgu tamamen animus üzerine kurulmuştur. Olayların akışını değiştiren arketip olan animus Deli Dumrul'un karısı tarafından sergilenmektedir. Annesi ve babası tarafından hayal kırıklığına uğrayan Deli Dumrul artık ölmeyi kabullenmiştir. Karısı ile vedalaşmaya gidip olan biteni karısına anlatır. Bunun üzerine karısını cevabı şöyle olur:

"Ne dirsin ne soylarsın

Göz açuban gördüğüm

Köñül virüp sevdügüm

Koç yigidüm şah yigidüm

Tatlu damağ virüp sorışduğum

Bir yasdukda baş koyup emişdügüm

Karşu yatan kara tağları

Senden sonra men neylerem

Yaylar olsam menüm gorum olsun

Sovuk sovuk sularuñ

İçer olsam menüm kanum olsun

Altun akçañ harcayur olsam menüm kefenüm olsun

Tavla tavla şahbaz atuñ

Biner olsam menüm tabutum olsun

Senden soñra bir yigidi

Sevüp varsam bile yatsam

Ala yılan olup meni soksun

Senüñ ol muhannet anañ babañ

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar

Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun

Yir tanığ olsun gök tanığ olsun

Kadir Tañrı tanığ olsun

Menüm canum senüñ canuña kurban olsun.” (Ergin 2018:183).

[Ne dersin, ne söylersin?

Göz açıp gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

Koç yiğidim şah yiğidim

Tatlı dudak verip öpüştüğüm

Bir yastıkta baş koyup öpüştüğüm!

Karşı yatan kara dağları

Senden sonra ben neylerim?

Yaylar olsam benim mezarım olsun!

Soğuk soğuk sularını

İçer olsam benim kanım olsun!

Altınını akçeni harcarsam

Benim kefenim olsun!

Tavla tavla şahbaz atlarını

Biner olsam benim tabutum olsun!

Senden sonra bir yiğidi

Sevip varsam birlikte yatsam

Ala yılan olup beni soksun!

Senin o korkak anan, baban

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar?

Arş tanık olsun kürsü tanık olsun

Yer tanık olsun gök tanık olsun

Kadir Tanrı tanık olsun

Benim canım senin canına kurban olsun.]

Bu cevabı verdikten sonra hikâyenin akışı Deli Dumrul tarafından olumlu yöne doğru gitmektedir. Annesi ve babasının reddini alan Deli Dumrul için karısı bir an bile düşünmeden canını vermek istemiştir. Bunun üzerine Deli Dumrul Allah'a:

"Alur iseñ ikimüzüñ canın bile algıl

Kor iseñ ikimizüñ canın bile kogıl

Keremi çok kadir Tañrı." (Ergin 2018:184).

[Alacaksan ikimizin canını birlikte al

Koyacaksan ikimizin canını birlikte koy

İkramı çok kadir Tanrı.]

demiş ve Allah ikisini de bağışlamıştır. Yani Deli Dumrul'un bireyselleşme sürecini tamamlamasında etkin olan animus arketipini canlandıran karısıdır. Hikâyenin sonunda ömürüne ömür katan Deli Dumrul ruhsal olgunluğa ulaşmış ve iç huzuru yakalamıştır. Bu da karısı sayesinde olmuştur. Kadının içindeki eril özellik olarak açıklanan animusu ise Deli Dumrul'un karısının cesaretinde ve içindeki erillik ile yani animusu ile birleşme eğilimi göstermektedir.

2.1.4.5. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Kan Turalı Hikâyesi genel olarak anima ve animus arketipi üzerine kurulmaktadır. Animus kadının içinde barındırdığı erilliktir. Selcen Hatun ilk olarak içindeki erilliği yani animusunu bu şekilde göstermektedir. Kâfirlerle savaşarak alplığını ortaya çıkarmaktadır.

"Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalum dögişelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi. Burada Selcen Hatun at saldı. Karımın basdı, kaçanın kovmadı, aman diyeni öldürmedi." (Ergin 2018:194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi. Bu arada Selcen Hatun at sürdü, devamlı hızlandı, kaçanını yakalamadı, aman diyenini öldürmedi.]

İkinci olarak kâfirlerin yaraladığı Kan Turalı'yı kurtararak göstermektedir. Çünkü onun animusu Kan Turalı'dır ve ona kavuşmak istemektedir.

"Selcen Hatun Kan Turalıyı at ardına aldı, çıkdı." (Ergin 2018:196).

[Selcen Hatun Kan Turalı'yı atının arkasına alıp yola çıktı.]

Animus arketipinin görüldüğü üçüncü yer ise Kan Turalı'nın personasına yenik düşüp Selcen Hatun'u öldürmek istediği andı. Burada Kan Turalı ile Selcen Hatun savaşacaktır.

"Aydur: Yiğit at ohuñı. Kan Turalı aydur: Kızlaruñ yolı evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmışlar." (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Burada ötekinin gözünde diriliğini yitirme korkusuyla Selcen Hatun'u öldürme fikrine kapılan Kan Turalı, Selcen Hatun'un attığı oktan sonra aklı başına gelir ve animası ile bütünleşir. Selcen Hatun da ok atmadaki hünerini içinde barındırdığı erillik yani animusu ile göstermektedir.

Animus arketipinin görüldüğü son yer ise anima ve animusun bütünleştiği yerdir. Yani Kan Turalı'nın Selcen Hatun'u öldürme kararından vazgeçişidir. Hikâyede Selcen Hatun şu sözlerle animusunu yansıtmaktadır:

“Kalkubanı yirümden turur idüm

Yilisi kara kazılık atuma biner idüm

Babamuñ ağ ban ivinden çıkar idüm

Arku Bili Ala Tağı avlar idüm

Ala geyik sığın geyik kovar idüm

Tartanda bir oh ile nemler idüm

Demrensüz oh ile yiğit seni sınar idüm

Öldürmege yigidüm men seni kıyar midüm.”(Ergin 2018:198).

[Kalkıp yerimden doğrulurdum,

Yelesi kara cins atıma binerdim,

Babamın ak çatılı evinden çıkardım,

Arku Beli Ala Dağı avlardım,

Ala geyik, sığın geyik yakalardım,

Yayı çektiğimde bir okla hedefi vururdum,

Temrensiz okla yiğit, ben seni sınardım,

Öldürmezdim yiğidim, ben sana kıyar mıydım?]

Selcen Hatun’un bu sözleri ile içindeki erilliği ile barıştığını yani arzu nesnesine ulaşıp tamlığına ulaştığı anlışılmaktadır. Yine avlanma, at binme gibi faaliyetlerde bulunması da onun animusunun göstergesidir.

2.1.5. Anima Arketipi

16. yüzyılda yaşamış simyacıların kadının maskülen erkeklerin ise feminen bir ruha sahip olduğu görüşünden etkilenen Jung her iki cinsiyetin bünyesinde hem maskülen hem de

feminen karekterler bulunduğu görüşünü ortaya atmıştır. Kadının ruhsal yapısında bulunan bu eril karaktere animus adını verirken erkeğin ruhsal yapısında bulunan dişil karaktere de anima adını vermiştir (Sambur 2005: 101). Freud da bu görüşe paralel olarak hem erkek hem de kadının ruhsal yapısında karşıt cinsin üreme organlarının izlerinin bulunduğunu savunmaktadır (Freud 2014:29). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jung'un 16. Yüzyıl simyacılarının görüşleri ile birlikte uzun bir dostluk süreci geçirdiği Freud'un bu görüşünden de etkilenerek bu eril ve dişil ruhsal yapıları anima ve animus olarak kavramsallaştırdığı düşünülebilir. Anima ve animus arketipleri kadınların tümüyle erkeklere erkeklerin de tümüyle kadınlara yabancı olmasını engelleyerek her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlamaktadır (Sambur 2005:100). Ancak her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlayan bu iki arketipin içerikleri aynı değildir. Örneğin Fordham (2015)'e göre anima arketipi bir yönden saf ve soylu tanrıça benzeri nitelikler bir yönden de baştan çıkarıcı şehvetli bir fahişe benzeri nitelikler olmak üzere bir yönü karanlık diğer yönü aydınlık nitelikler taşımaktadır (Irmak, Ava 2017:24). Animus arketipi ise bir yönden kahraman benzeri nitelikler bir yandan da haydut ve katil benzeri nitelikler taşımaktadır. Erkeğin anima arketipi sıklıkla annesiyle ilişkisi tarafından şekillenirken kadının animus arketipi ise babası ile ilişkisi tarafından şekillenmektedir ve benzer şekilde bu arketiplerin negatif yahut pozitif niteliklerini belirleyen güç ise sıklıkla karşı cinsiyetten ebeveynle kurulan bu ilişkidir (Jung 2017:174-187). Ruhsal bütünlüğün sağlanması ve bu iki yarımın bir tama kavuşması için hem kadın hem de erkek kendi ruhsal yapıları bünyesinde ister negatif ister pozitif nitelikte bulunan bu eril ve dişil karakterler ile bütünleşmesi gerekmektedir (Bars 2018:63).

2.1.5.1. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyenin başkişisi olan Bamsı Beyrek animası ile bütünleşmektedir ve hikâyede şu şekilde yer almaktadır:

"Gel imdi senüñ ile ava çıkalum, eger senüñ atuñ menüm atumı kiçer ise onuñ atını dahı kiçersin, hem senüñ ile oh atalum, meni kiçer iseñ anı dahı kiçersin ve hem senüñ ile güreşelüm, meni basar iseñ anı dahı basarsın didi." (Ergin 2018:123).

[Gel şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onunkini de geçer. Sonra ok atalım senin okun benimkini geçerse onunkini de geçer. En son da güreşelim eğer benim sırtımı yere getirirsen onunkini de getirirsin, dedi.]

Bu hikâyede ise Bamsı Beyrek kendinde eksik olan ve gölge arketipi içinde bulunan arzu nesnesini yenerek onunla bütünleşmiştir. Ruhsal bütünlüğünde yani bilinçdışında bulunan dişil özellikleriyle bütünleşen Bamsı Beyrek artık kahramanlık yolculuğuna çıkmaya hazır hale gelmiştir.

"Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızuñ parmağuna kiçürdi."(Ergin 2018:123).

[Beyrek üç öptüp bir ısırdı ve düğün kutlu olsun han kızı diyerek parmağından çıkardığı altın yüzüğü kızın parmağına geçirdi.]

Bamsı Beyrek'in içinde bilinçdışında bulunan animanın aydınlık yüzü Banu Çiçek'tir. Dolayısıyla Bamsı Beyrek animanın aydınlık yüzüyle bütünleşince yani ona kavuşunca bireyselleşme sürecine hazır hale gelmiştir. Çünkü arzu nesnesine kavuşan Bamsı Beyrek artık ötekinin gözünde bunu kanıtlamaya yani düğün yapmaya karar verecektir ve arzu nesnesine kavuşmadan önce bir dizi engelle karşılacaktır.

2.1.5.2. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Erkeğin kendi içindeki dişil özelliklere anima denilmektedir. Bilinçdışında gizlenen bu duygu Deli Dumrul'un karısı ile olan diyaloğunda ortaya çıkar. Kahraman animası ile bütünleşmeden kahramanlığa erişemez. Bireyselleşme sürecinde kahraman animası ile bütünleştikten sonra bu süreci tamamlayabilir ve tamlık hissine ulaşabilir. Bu hikâyede Deli Dumrul'un karısı onun animası konumundadır.

"Ne dirsin ne soylarsın

Göz açuban gördüğüm

Köñül virüp sevdügüm

Koç yigidüm şah yigidüm

Tatlu damağ virüp sorışduğum

Bir yasdukda baş koyup emişdügüm

Karşu yatan kara tağları

Senden sonra men neylerem

Yaylar olsam menüm gorum olsun

Sovuk sovuk sularuñ

İçer olsam menüm kanum olsun

Altun akçañ harcayur olsam menüm kefenüm olsun

Tavla tavla şahbaz atuñ

Biner olsam menüm tabutum olsun

Senden soñra bir yigidi

Sevüp varsam bile yatsam

Ala yılan olup meni soksun

Senüñ ol muhannet anañ babañ

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar

Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun

Yir tanığ olsun gök tanığ olsun

Kadir Tañrı tanığ olsun

Menüm canum senün canuña kurban olsun.” (Ergin 2018:183).

[Ne dersin, ne söylersin?

Göz açıp gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

Koç yiğidim şah yiğidim

Tatlı dudak verip öpüştüğüm

Bir yastıkta baş koyup öpüştüğüm!

Karşı yatan kara dağları

Senden sonra ben neylerim?

Yaylar olsam benim mezarım olsun!

Soğuk soğuk sularını

İçer olsam benim kanım olsun!

Altınını akçeni harcarsam

Benim kefenim olsun!

Tavla tavla şahbaz atlarını

Biner olsam benim tabutum olsun!

Senden sonra bir yiğidi

Sevip varsam birlikte yatsam

Ala yılan olup beni soksun!

Senin o korkak anan, baban

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar?

Arş tanık olsun kürsü tanık olsun

Yer tanık olsun gök tanık olsun

Kadir Tanrı tanık olsun

Benim canım senin canına kurban olsun.]

diyen karısı canını Deli Dumrul için feda etmeye hazırdır. Bu hikâyede Deli Dumrul'un animası aydınlık ve iyimser yönde ortaya çıkmaktadır. Deli Dumrul'un animası esirgeyici, koruyucu, cesur ve fedakâr olan 'doğa ana' özellikleriyle görülmektedir. Karısı Deli Dumrul'a canını vererek ölümü kabul etmişken onu tekrar yaşama döndürür yani ikinci

doğumunu gerçekleştirir. Bu bakımdan Deli Dumrul'un karısı ruhsal annedir. Yani Deli Dumrul'un ikinci doğumunu yani ruhsal doğumunu gerçekleştiren anne konumundadır. Hikâyede eşinden elkızı hasretim diye bahsetmesi ve hatunun adının hiç geçmemesi aslında onun somut olarak varlığının olmadığının yani hikâye içinde soyut ve ruhsal anne konumunda olup Deli Dumrul'un bireyselleşme sürecini tamamlamasını ve ruhsal erginliğe ulaşmasını sağlayan bir aracı konumundadır. Animası ile bütünleşen Deli Dumrul ruhsal olgunluğa ulaşmaktadır.

2.1.5.3. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Kan Turalı Hikâyesi genel anlamda anima ve animus üzerine kurgulanmaktadır. Hikâye animası ile bütüleşmek için mücadele eden Kan Turalı'nın hikâyesidir. Hikâye baştan sona anima ile bütünleşmek için Kan Turalı'nın içsel ve dışsal savaşlarını konu almaktadır. Hikâyenin girişinda anima arketipi şu şekilde yer almaktadır:

"Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış maña baş getürmiş ola didi."(Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atıma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı'nın hayalinde canlandırdığı bu kızı elde etmesi yani animası ile bütünleşmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Dışsal olan boğa, aslan ve deveyi yenme sınavlarından geçen Kan Turalı'yı bir de içsel bir sınav beklemektedir. Bu sınav öteki için yapılan bir savaştır. Ötekinin ona yüklediği rolden çıkmak istemeyen Kan Turalı, otoriresi sarsılmasın diye Selcen Hatun'u öldürmek ister fakat sonrasında Selcen Hatun'un attığı ok ile aklı başına gelir ve gölge yanıyla birleşerek personayı devre dışı bırakıp animası ile bütünleşmektedir. Kan Turalı'nın animası ile bütünleştiği yer hikâyede şu şekildedir:

"Aydur: Yiğit at ohuñı. Kan Turalı aydur: Kızlaruñ yolı evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmışlar. Kan Turalı soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aslan uruğı sultan kızı

Öldürmege men seni kıyar midüm

Öz canuma kıyam men sana kıymayam

Men seni sınar idüm.” (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler. Kan Turalı soylamış görelüm hanum ne soylamış?

'Aslan soylı sultan kızı!

Öldürmeye ben seni kıyar mıydım?

Kendi canıma kıyayım,

Ben sanan kıymayayım,

Ben seni sınardım.' dedi.]

Burada Kan Turalı personasına yenik düşmeyip içindeki karanlık tarafıyla yani gölgesiyle yüzleşip animası ile bütünleşmiştir. Hikâyenin burdan sonrası ise birbirlerine kavuşup vatanlarına dönme yani dönüş aşaması ve Yaşlı Bilge Adam'ın gelerek boy boylayıp soy soylaması ile bitmektedir.

2.1.6. Persona

Persona isminin kökeni Eski Yunan'da aktörlerin kullandığı maskelerden almaktadır. Bu aktörler Persona adını verdikleri bu maskeler aracılığıyla izleyicilerin beğeneceklerini düşündükleri şekillerde performanslarını göstermekteydiler (Sungurlar 2013:54). İsmini Eski Yunan'da ki bu maskelerden alan kolektif bilinçdışındaki persona arketipi kişinin toplumun kendisinden beklentilerini sergilediği, topluma gösterdiği yüzü, maskesidir (Bars 2018:65). Kişinin içerisinde bulunduğu toplumun normları kişiyi bu normlara uygun rol ve statüleri benimsemeye ve böylece kişiyi toplum normlarına uygun maskeler kullanmaya iter. Ancak bu

maskeler çoğunlukla kişinin sahip olduğu değil toplumun onda görmek istediklerini barındırdığı için bireysel değil kolektiftir. Toplum bünyesinde kendisine yer edinmek isteyen kişi ona öğretilmiş ve ondan beklenen bu kolektif davranış kalıplarıyla kendini topluma sunar (Talianova 2015: 54). Bu bağlamda düşünüldüğünde Persona arketipini kişiliğimizin vitrini olarak düşünebiliriz. Ancak kişi kişilik vitrininde toplumsal beklentilere en uygun davranışları sergilediği ölçüde kendi gerçek benliğini bastırmış ve böylece kendine yabancılaşmış olur. Persona bireyin gerçek benliğinin önüne geçtiğinde bu durum bireyde bir rol karmaşasına yol açar. Örneğin mahkeme salonunda toplumun hâkimden beklediği rol yönünde hareket eden bir hâkim bireysel hayatını da bu rol ile sürdürmeye çalıştığında kendinde bir rol karmaşasına neden olur (Bars 2018:65). Bu nedenle toplumun kişiden beklediği roller çevre ile birlikte değiştiğinde kişi maskesini değiştirebilmeli ve hatta kendisine yabancılaşmamak adına kimi zaman tüm maskelerini çıkarıp gerçek benliği ile yüzleşebilmeyi bilmelidir.

2.1.6.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Bu hikâyede persona arketipi ilk olarak büyük öteki yani Bayındır Han tarafından yansıtılmaktadır ve şu şekilde yer almaktadır:

"…Dirse Han aydur: Bayındır Han benüm ne eksikligüm gördi, kılıcumdan mı gördi, suframdan mı gördi, benden alçak kişileri ak otağa kızıl otağa kondurdı, benüm suçum ne oldı kim kara otağa kondırdı didi. Ayıttılar: Hanum bugün Bayındır Handan buyruk şöyledür kim oğlı kızı olmayanı Tañrı Ta'ala kargayupdur biz dahı kargaruz dimişdür didiler. Dirse Han yirinden örü turdı, aydur: Kalkubanı yirüñüzden örü turuñ, bu karayıb baña ya bendendir ya hatundandır didi" (Ergin 2018:78-79).

[Dirse Han: "Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü? Kılıcımdan mı yoksa soframdan mı bir eksiklik gördü? Benden daha alçak konumda olanları ak otağa kızıl otağa koydu. Benim ne suçum var ki beni kara otağa koydu?" dedi. Yiğitler: "Hanım bugün Bayındır Hanın emri oğlu kızı olmayanlar Allah gazap etmiştir, biz de gazap ederiz demiştir." dediler. Dirse Han yerinden ayağa kalktı, 'Kalkın yiğitlerim, bu kara ayıp bana ya bendendir ya da hatundandır' dedi.]

"…

Han kızı yirümden turayım mı

Yakañ ile boğazuñdan tutayın mı

Kaba ökçem altına salayın mı

Kara polat öz kılıcum elüme alayın mı

Öz gevdeñden başuñı keseyin mi

Can tatlusın saña bildüreyin mi

Alça kanuñ yir yüzine dökeyin mi

Han kızı sebebi nedür digil maña

Katı kazab iderem şimdi saña." (Ergin 2018:80).

[Han kızı yerimden kalkayım mı

Yakan ile boğazından tutayım mı

Kalın ökçemin altına alayım mı

Kara çelik öz kılıcımı elime alayım mı

Başını gövdenden ayırayım mı

Canın tatlı olduğunu sana öğreteyim mi

Kırmızı kanını yere dökeyim mi

Han kızı sebebi nedir de bana

Güçlü beddua ederim şimdi sana.]

Hikâyeden alınan bu bölümde persona arketipi, Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için kara otağa alındığında Bayındır Han'ın beylerine verdiği tepki ile eve döndüğünde karısına verdiği tepki karşılaştırıldığında görülmektedir. Dirse Han Bayındır Han'ın yiğitlerine verdiği tepki onun personasıdır yani halk içinde taktığı maskesidir. Eve geldiğinde Bayındır Han'ın beylerine verdiği normal tepkiyi karısına vermemiştir. Bu da Dirse Han'ın eşinin yanında personasız yani maskesiz olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Dirse Han toplumun ondan beklediği şeyleri yaparak yani toplumun istediği şekilde varlığını sürdürürken de hep

personası altındadır. Kolektif davranış kalıpları kişinin personasını oluşturmaktadır. Dirse Han da çocuğu olmadığı için toplumun ve büyük otorite olan Dirse Han'ın beklentisini karşılayamadığında çocuksuzluk ona dert değilken birden dert olmuş ve bunu sorgulamaya başlamıştır.

2.1.6.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy

Bu hikâyede persona arketipi ilk olarak beylik göstergeleri içinde yer almaktadır.

"... Salur Kazan yirinden turmışidi. Toksan başlu ban ivlerin kara yirüñ üzerine dikdürmişidi. Toksan yirde ala kalı ipek döşemişidi. Seksen yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler düzilmişidi. Tokuz kara gözlü, hub yüzlü, saçı ardına örilü, göksi kızıl dügmelü, elleri bileğinden kınalu, parmakları nigarlu, mahbub kâfir kızları kalın Oguz biglerine sağrak sürüp içerleridi." (Ergin 2018:95).

[Salur Kazan yerinden doğruldu. Doksan başlı tavanlı evlerini yeryüzüne diktirmişti. Doksan yerde ala halı ipek seccade döşemişti. Seksen yerde bakraçlar kurulmuştu. Altın ayaklı sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları arkasında örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigarlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine kadeh sunarlardı ve Oğuz beyleri de içerlerdi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Salur Kazan'ın "bey" oluşundan dolayı yapması gereken şeyler sıralanmıştır. Toplumda yani ötekinin gözünde kendini ispatlamak isteyen yahut ispatlanmış kişiliğine ötekinin yüklediği istemleri yerine getiren birey persona arketipindedir. Persona halk içinde takılan maske olmasından ötürü kahraman toplumsal beklentileri karşılayan biri olarak gözde canlandırılabilir. Kazan'ın maddi güç göstergesi sunması erkliğin gerektirdiği bir göstergedir. Bir erkek hele ki bey olmuş bir erkek maddi gücüyle ve kılıç gücüyle otoritesini göstermektedir. Öteki de zaten kahramana bu gözle bakmaktadır.

"Eger çoban ile varacak olurisem kalın Oguz bigleri benüm başuma kakınç kaharlar, çoban bile olmasa Kazan kâfiri alımazidi dirler didi." (Ergin 2018:105).

[Eğer çobanla gidersem bütün Oğuz Beyleri çobanla olmasa Kazan kâfiri yenemezdi diye benim başıma kakarlar dedi.]

Kazan Bey'in buradaki tutumu iste ötekinin gözündeki otoritesinin sarsılmasını istemediğinden dolayı sergilediği bir tutumdur. Onun için en büyük erklik ve tamlık göstergesi olan annesi, karısı, çocuğu, malı ve mülkünü birinin yardımıyla değil kendi gücüyle tek başına aldığını göstermek istemektedir. Bunu istemesinin sebebi ise ötekinin gözüdür. Ötekinin gözünde tamlığını zedelemek istemeyen Kazan Bey'in çobanı ağaca bağlamasının sebebi de budur. Toplumun yani onun beyliğine inanan ve itaat eden halkın Kazan Bey'e yüklediği konum budur ve Kazan Bey de buna uygun davranarak yani personasını takarak davranmaktadır.

"Kazan Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi. Karaçuk Çobanı imrahor eyledi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk baş kul kırk kırnak oğlı Uruz başına azad eyledi. Cılasun koç yiğitlere kalaba ölke virdi, şalvar cübbe çuka virdi." (Ergin 2018:115).

[Kazan Bey ordusunu, oğlanını, annesini, hatununu, hazinesini alıp geri döndü. Altın tahtında yine evini kurdu. Karaçuk Çobanı seyis başı yaptı. Yedi gün yedi gece yeme, içme oldu. Kırk tane esir ve cariyeyi oğlunun kurtulması üzerine serbest bıraktı. Kahraman koç yiğitlere büyük ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.]

Bu bölümde ise Kazan Bey'in bireyselleşme sürecini tamamladığında yani kahraman olduğunda öteki tarafından belirlenen yaptırımlar yer almaktadır. Hazinesini, eşini, çocuğunu, annesini, malını ve mülkünü alıp döndükten sonra yedi gün yeme içme yapılması beylere ülke şalvar ve cübbe verilmesi hep toplumun Kazan Bey'den beklentileri sonucu yapılan eylemlerdir. Gelenekler de bir öteki konumundadır. Geleneklere uymayan kişi ötekinin gözündeki kaidelere de uymamış olur. Bununla birlikte tanrı da bir ötekidir tanrının gözünde kendini kanıtlamak ya da tanrının önünde halka tanrının istediği gibi davranmak da ötekinin Kazan Bey'e yüklediği görevlerden kaynaklanmaktadır. Tanrının kurallarına uyan kişi, geleneklerine uyan kişi her zaman persona altındadır.

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya.” (Ergin 2018:115).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz nameyi düzüp söyledi.

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.]

Hikâyenin bu kısmında ise persona arketipi yerilmektedir. Dede Korkut personasız olduğu için burada verdiği öğütte ise herkes ölecektir bu dünyanın sonu ölümdür derken maskelerinizi çıkarın demektedir. İnsanların istediği gibi yani ötekinin istediği gibi davranarak ömür geçmekte bu fani dünya kimseye kalmayacaktır o yüzden beylik, otorite, güç vs. her şey gelip geçici ötekinin size yüklediği görevlerden sıyrılın ve benliğinize kavuşun demektedir. Dünyada yapılması gereken yani “öteki’nin ben’e” yüklediği o kadar kalıp vardır ki bu kalıplara uyayım derken hayat geçip gitmektedir. Dede Korkut da dünyanın geçiciliğine bu yüzden değinmiştir.

2.1.6.3. Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyede Kam Püre Bey’in oğlunun olmaması onu ötekinin gözünde düşürmekle bereber kendi benliğini de sarsmaktadır ve hikâyede şu şekilde yer almaktadır:

“Oğuz arkası, Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan kaba dizinüñ üzerine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigüñ yüzine bakdı, aydur: Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacım yok kartaşda kaderüm yok, Allah Ta’ala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum içün ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maksuduñ bumıdur. Pay

Püre aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındıruñ karşısun alsa tursa kullık eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensem didi." (Ergin 2018:116).

[Oğuz'un arkası Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üstüne çöktü. Gözlerini dikerek Pay Püre Bey'in yüzüne baktı. Pay Püre ne aylayıp sızlarsın, dedi. Pay püre: 'Han Kazan nasıl ağlamayım nasıl sızlamayım, benim yerime geçecek bir oğlum yok, kaderim böyle olduğu için kardeşim de yok, Allah beni lanetlemiştir, tecım tahtım için ağlarım, bir gün ben ölürsem yerimde yurdumda kimse kalmayacak' dedi." Kazan: Sebebin bu mudur? dedi. Pay Püre: Evet budur. Benim de oğlum olsa Bayındır Han'ın karşısında dursa ona kulluk eylese, ben de baksam, sevinsem, kıvanç duysam, güvensem' dedi.]

Toplumun beylere yüklediği görevlerden biri olan erkek evlat Kam Püre Bey'de yoktur. Bu da ötekinin gözünde kendini kanıtlayamaması ve soyunu devam ettiremeyerek bu dünyedan silinip gitmesi demektir. Tacını ve tahtını bırakacak kimsesi olmayan Kam Püre Bey bu duruma çok üzülmektedir. Çünkü erkek evlat bir erklik göstergesi bir tamlık simgesidir. Eski Türklerde ata erkil bir toplum yapısı olduğu için bir beylik babadan oğula geçerdi. Bu nedenle beyliğinin yani en büyük otorite göstergesinin yok olacağını düşünen Pay Püre bu durum karşısında ağlamaktadır. Toplumun isteklerine göre davranması onun personasına işaret eder toplum erkek evladı olanlara öncelik tanıyorken Kam Püre'nin bu ayrıcalığın dışında kalması onu ötekinin gözünde öldürmektedir.

Bir başka açıdan da persona bir beyin güçlü olması gerektiğini söyler. Alp tipi karaktere sahip olan Türk beyleri güçlü olmak zorundadır. Hatta bey olabilmesi için baş kesip kan dökmesi gerekmektedir.

"Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komalar idi. Pay Püre Bigüñ oğlı atlandı, ava çıkdı. Av avlariken babasınuñ tavlası üzerine geldi. … Kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekteyidi. Bu mahalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gaza eyledi, bezirganlaruñ malını kurtardı." (Ergin 2018:118-119).

[O zamanda bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad konulmazdı. Pay Püre Bey'in oğlu atlanıp ava çıktı. Avlanırken babasının hayvan barınağına geldi… Kâfir de bir yerde oturup para üleşmekteydi. Bu arada erenler meydanının aslanı, pehlivanların kaplanı Bozoğlan çıkageldi. Bir iki demeden kâfirleri kılıçtan geçirdi. Başkaldıran kâfirleri öldürdü, savaştı. Bezirgânların malını kurtardı.]

Bamsı Beyrek'in bu eylemi tamamen personasından gerçekleşmektedir. Toplumun ad almak için ona yüklediği bu görevi yerine getirmek zorundadır. Çünkü ad alamazsa Banu Çiçek'i de alamaz. Eski Türk toplumlarında ad alamayan beylere kız verilmemektedir. Banu Çiçek'e kavuşamaz ise animasıyla bütünleşemeyecek ve bireyselleşme sürecine çıkmasına imkân olmayacaktır. Bu nedenle personanın getirisi tüm görevleri yapmak zorundadır.

"Beyrek buñaldı, aydur: bu kıza basılacak olurisem Kalın Oğuz içinde başuma kahınç yüzüme tohınç iderler, didi" (Ergin 2018:123).

[Bu kıza yenilecek olursam bütün Oğuz içinde benim başıma kahır ederler yüzüme tükürürler, dedi.]

Metinden alınan bu bölümde ise Bamsı Beyrek bir kıza yenilmenin Oğuzlar tarafından utançla karşılanacak bir şey olduğunu ileri sürmektedir. Banu Çiçek'i yenmesi de personanın getirdiği bir yaptırımdır. Çünkü ad almış bir bey olarak ötekinin gözünde güçlü olmak zorundadır.

Hikâyede Bamsı Beyrek'in babası Kam Püre Bey'in personasının sarsıldığı bir an görülmektedir.

"Mere kavat oğlı kavatlar ata tururiken oğul elin mi öperler." (Ergin 2018:1209.

[Bre namussuzlar ata dururken oğulun eli mi öpülür, der.]

Kam Püre burada otoritesinin sarsıldığı özellikle oğluna karşı yürüttüğü babalık otoritesinin sarsıldığını fark ettiğinde tepkisi bu denli ağır olmuştur. Çünkü ona öteki tarafından yüklenen babalık otoritesi ve geleneksel bağlamdaki örf adet gibi büyük ötekilerin yaptırımları bağlamında edinilmiş beylik otoritesi sarsılmış ve bu da onun personasını zedelemiştir.

"Beyrek aydur: Yoldaşlarumı çıkarmayınca hisarı almayınca murada irmezem didi. Kalın Oguz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yatdiler. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allah'a şükür eyledi. Kafirüñ kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapdılar. Keşişlerin öldürdiler." (Ergin 2018:152).

[Beyrek: 'Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca muradıma erememem' dedi. Bütün Oğuz Beyleri atlandılar, Bayburt Hisarı'na hızlıca ulaştılar. Yedi kâfir beyi kılıçtan

geçirildi. Beyrek otuz dokuz yiğidini sağ ve iyi olduğunu görüp allaha şükretti. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler.]

Bamsı Beyrek bu tavrıyla ahlaki öğretilerin ona getirisi olan vefa duygusunu personasıyla yansıtmaktadır. Hem onu on altı yıl boyunca esir eden Bayburt Hisarı Melik'inin hisarını alması hem de kızını himayesi altına alması gerekmektedir. Çünkü kendisiyle bütünleşen Banu Çiçek ile evlenmesine mani olan bu Melik onun personasını sarsmıştır. Yiğitlere vefa borcunu ise ahlaki değerler sayesinde gerçekleştiren Bamsı Beyrek ötekinin gözünde kendini hem nitel hem de nicel olarak yükselterek personasını takınmaya devam etmektedir.

2.1.6.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Sosyal statü kazanmak personanın bir getirisidir. Satatü toplumun bireyi soktuğu şekildir bir nevi maskedir. Bu maskeyi takan bireyler toplumun beklentilerini karşılamak zorundadır. Türk toplumunda özellikle er kişilere ve beylere fazlasıyla görev yüklenmiştir. Bu maddi ve manevi sorumlulukların yapılması şarttır. Birey bunları yapmazsa kendini eksik hisseder ve tamlık hissine eremez. Çünkü ötekinin gözünde eksik olan kişi ötekinin gözünde kendini gerçekleştirememiş yani kanıtlayamamış kişidir. Bu hikâyede ise ötekinin bireye yüklediği beylik göstergeleri fazlasıyla vardır.

"Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmışidi. Kara yirüñ üzerine otahlarun tikdürmişidi. Biñ yirde ipek halıcası döşenmişidi. Ala sayvan gök yüzine asanmışidi. Toksan tümen genç Oğuz sohbetine dirilmişidi. Ağzı böyük humralar ortalığa salınmışidi. Tokuz yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler dizilmişidi. Tokuz kara gözlü, örma saçlu, elleri bileğinde kınalu parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ ile kalın oguz biglerine gezdürürleridi…" (Ergin 2018:155).

[Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yerinden doğrulmuştu. Yeryüzünün üzerine otağlarını titirmişti. Bin yerde ipek halılarını döşetmişti. Ala gölgeli gökyüzüne yükselmişti. Doksan bin genç Oğuz sohbetine toplanmıştı. Ağzı büyük çanaklar ortalığa konulmuştu. Dokuz yerde su kapları kurulmuştu. Altın ayaklı sürehiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü örme saçlı elleri bileğinden kınalı parmakları kırmızılı boğazları birer karış uzunluğunda kâfir kızları kırmızı şarabı altın kadehlerle bütün Oğuz beylerine gezdirirlerdi...]

Hikâyeden alınan bu bölümde Salur Kazan'ın "bey" oluşundan dolayı yapması gereken şeyler sıralanmıştır. Toplumda yani ötekinin gözünde kendini ispatlamak isteyen yahut ispatlanmış kişiliğine ötekinin yüklediği istemleri yerine getiren birey persona arketipindedir. Persona halk içinde takılan maske olmasından ötürü kahramanı toplumsal beklentileri karşılayan biri olarak gözümüzde canlandırabiliriz. Kazan'ın maddi güç göstergesi sunması erkliğin gerektirdiği bir göstergedir. Bir erkek hele ki bey olmuş bir erkek maddi gücüyle ve kılıç gücüyle otoritesini göstermektedir. Öteki de zaten kahramana bu gözle bakmaktadır. Bir diğer persona örneği ise yine sosyal statü bağlamındadır. Uruz'un ad alamamış olmasının Kazan Bey'i üzmesi ötekinin gözünde kendini gerçekleştiremeyen Uruz'un ise ad kazanmaya çalışmasıdır.

"Kazan sağına bakdı kas kas güldi, soluna bakdı çok sevindi, karşusına bakdı oğlançuğını Uruzı gördi elin eline çaldı ağladı. Oğlı Uruza bu iş hoş gelmedi. İlerü geldi, diz çökdi, babasına çağırup soylar görelüm hanum ne soylar: Aydur:

Ünüm añla menüm sözüm diñle ağam Kazan

Sağuña bakduñ kas kas güldüñ

Soluña bakduñ çok sevindüñ

Karşuña bakduñ beni gördüñ ağladuñ

Sebeb nedür digil maña

Kara başum kurban olsun saña didi

…

Kazan aydur:

Berü gelgil kulunum oğul

Sağum ala bakduğunda kartaşum Kara Göneyi gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Soluma ala bakduğumda tayım Aruzı gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Karşum ala bakduğumda seni gördüm

On altı yaş yaşlanduñ

Bir gün ola düşem ölem sen kalasın

Yay çekmedüñ oh atmaduñ baş kesmedüñ kan dökmedüñ

Kanlu Oğuz içinde çuldı almaduñ

Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum saña virmeyeler diyü soñumı añdum ağladum oğul didi." (Ergin 2018:155-156).

[Kazan sağına baktı kıs kıs güldü, soluna baktı sevindi, karşısına baktı oğulcuğu Uruz'u gördü ve elini eline vurup ağlamaya başladı. Oğlu Uruz'a bu iş hoş gelmedi. İleri geldi, diz çöktü, babasına çağırıp söyler, görelim hanım ne söyler: Aydur:

Sesimi duy benim sözümü dinle ağam Kazan

Sağına baktın kıs kıs güldün

Soluna baktın çok sevindin

Karşına baktın beni gördün ağladın

Sebep nedir de bana

Kara başım kurban olsun sana dedi.

...

Kazan söyler:

Beri gel kulunum oğul

Sağıma dönüp baktığımda kardeşim Kara Göne'yi gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Soluma dönüp baktığımda adyım Aruz'u gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Karşıma dönüp baktığımda seni gördüm

On altı yaşına girdin

Bir gün olur ben düşüp ölürsem sen kalırsın

Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin

Savaşçı Oğuz içinde mükâfatlandırılmadın

Yarın bir gün ben öleceğim sen kalacaksın. Tacımı tahtımı sanan vermeyecekler diye sonumu düşünüp ağladım oğul dedi.]

Oğuz toplumunun genel yapısında alplık hâkimdir. Kazan Bey, oğlu Uruz'un alp tipinin gereklerini yerine getiremediği için üzülmektedir. On altı yaşına girmiş bir erkek çocuğun kahramanlık yapıp ad kazanması şarttır. Çünkü bu toplumun bu kişiden beklediği şeydir. Birey toplum tarafından kabul görülmek istiyorsa alp tipinin özellikleriyle dolmalıdır. Alp olmayan ad kazanmayan bir kişi bey oğlu dahi olsa mirasçı olamamaktadır. Kazan Bey'in üzüntüsü de tacını ve tahtını Uruz'a bırakamayacak olmasıdır. Çünkü Uruz alp tipi bir birey değildir ve kahramanlık yaparak ötekinin gözünde kendini kanıtlayamamıştır. Oğuz toplumunda statü sahibi olmak doğuştan gelen bir özellik değildir. Yani babası alp tipiolan bir çocuğun, babası bey olan bir çocuğun bile kahramanlık yapıp ad alması gerekmektedir. Bu toplumun bireye giydirdiği bir kılıftır. Ad almak ise öteki için yapıldığı için persona arketipini yansıtmaktadır.

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

İmdi kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya" (Ergin 2018:176).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz nameyi düzüp söyledi.

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.]

Hikâyenin bu kısmında ise persona arketipi yerilmektedir. Dede Korkut personasız olduğu için burada verdiği öğütte ise herkes ölecektir bu dünyanın sonu ölümdür derken maskelerinizi çıkarın demektedir. İnsanların istediği gibi yani ötekinin istediği gibi davranarak ömür geçmekte bu fani dünya kimseye kalmayacaktır o yüzden beylik, otorite, güç vs. her şey gelip geçici ötekinin size yüklediği görevlerden sıyrılın ve benliğinize kavuşun demektedir. Dünyada yapılması gereken yani "öteki'nin ben'e" yüklediği o kadar kalıp vardır ki bu kalıplara uyayım derken hayat geçip gitmektedir. Dede Korkut da dünyanın geçiciliğine bu yüzden değinmiştir.

2.1.6.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

İçinde yaşadığı toplum tarafından şekillenen birey toplumun getirisi olan değerleri benimsemek ve bunlara uygun davranmak zorundadır. Geleneksel değerlere uygun olarak yaşayan birey toplum tarafından değer görmektedir. Dolayısıyla birey toplum tarafından benimsenmek ve değer görmek için olduğundan farklı davranmak durumunda kalmaktadır. Yani ötekinin gözünde kendini var etmeye çalışan birey "öteki"nin değerlerine uygun olarak yaşamak zorundadır yoksa ötekinin gözünde değerini kaybedecektir. Persona da bireyin "öteki"ye gösterdiği yüzü ve ötekinin beklentilerini karşılamak için taktığı maskedir. İçindeki benini yansıtamayan birey öteki için ikinci bir ben oluşturur ve bu benini ortaya koyar. Bu hikâyede persona arketipi iki yerde ortaya çıkmaktadır. İlki Azrail'dedir.

"Mere Azrail men seni giñ yirde isteridüm, tar yirede eyü elüme girdüñ ola mı didi. Men seni öldüreyim, yahşı yiğidüñ canın kurtarayım didi. Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azraile çalmağa hamle kıldı. Azrail bir gögercin oldı pencereden uçdı gitdi." (Ergin 2018:179).

[Bre Azrail ben seni geniş yerde isterdim dar yerde iyi elime geçtin. Ben seni öldüreyim güzel yiğidin canını kurtarayım dedi. Kara kılıcını sıyırıp eline aldı. Azraile çalacekken Azrail bir güvercin olup pencereden uçup gitti.]

Azrail'in güvercin kılığına girmesi onun personasıdır. Öncelikli olarak kendi kişiliğini saklar. Gerçek yüzünü Deli Dumrul'a göstermez. Sonrasında Deli Dumrul Azrail'in kaçtığını düşünerek onun peşine düşer ve Azrail aniden Deli Dumrul'un karşısına çıkıp gerçek kimliğini göstererek onun canını almaya yeltenir. Bu süreçte persona Azrail'in asıl kişiliğinin önüne geçmez hikâyede Azrail Deli Dumrul'a yol göstericiliği yaparak yaşlı bilge adam arketipini de sergileyecektir. Dolayısıyla Azrail'in taktığı maske kötülüğü değil iyiliği temsil etmektedir.

İkinci olarak da hikâyenin giriş kısmında Deli Dumrul'un personası göze çarpmaktadır.

"Meger hanum Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirleridi bir er varidi. Bir kuru çayuñ üzerine bir köpri yapdurmışidi. Kiçeninden otuz üç akça aluridi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça aluridi. Bunı niçün böyle ideridi? Anuñ içün ki menden delü, menden güçlü bir er var mıdur ki çıka menüm ile savaşa diridi. Menüm erligüm bahadırlığum cılasunluğum yigitligüm Ruma Şama gide çavlana diridi." (Ergin 2018:177*).*

[Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul denen bir yiğit vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz üç akçe alırdı; geçmeyenden döve döve kırk akçe alırdı. Bunun neden böyle yapardı? Onun için ki benden deli, benden güçlü bir er var mıdır? Çıkıp benimle savaşsın, derdi. Benim yiğitliğim, kahramanlığım, babayiğitliğim Şam'a Rum'a kadar gidip ün salmıştır, dedi.]

Topluma yani "öteki"ye kendini kanıtlamak isteyen Deli Dumrul böyle bir tavırla kendi yiğitliğini göstermektedir yani maskesini takmıştır. Taktığı bu maske onun toplum tarafından kahraman, yiğit yani klasik alp tipi bir birey olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Ötekinin gözünde varlığını korumak ve alp tipi olarak benimsenmek isteği Deli Dumrul'un böyle bir köprü yapmasının nedenidir. Bu köprü onu toplum tarafından değerli kılacak bir maskedir yani personasıdır. Deli Dumrul toplum tarafından erliğinin kabul edilmesini isterken gölge arketipini kullanmaktadır.

2.1.6.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Bu hikâyede kahramanın bireyselleşme sürecinde personasından sıyrılması durumu gerçekleşmektedir.

"Bu yigidüñ sözi yügrük, eger elinde hüneri var ise didi. Tekür aydur: Bu yiğidi anadan togma soyuñ. Soydılar. Kan Turalı altunlu keten bizini biline sardı. Kan Turalıyı alup meydana getürdiler." (Ergin 2018:188).

[Bu yiğidin sözü çevik, eğer elinde hüneri varsa, dedi. Bu yiğidi anadan doğma soyun, dedi. Soydular. Kan Turalı altınlı ince keten bezini beline sardı. Kan Turalı'yı alıp meydana getirdiler.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Kan Turalı'nın anadan doğma soyulması yani üstündeki maddi varlıklarının alınması onun personasından sıyrıldığının göstergesidir. Başka bir memlekette animası için mücadele eden Kan Turalı onun beyliğinin göstergesi olan kıyafetleri ve silahları almaları annesinden doğduğu haliyle savaşmasını istediklerindendir. Üzerinde hiç bir şeyi yokken savunmasız olacağını düşünen Trabuzan tekürü Kan Turalı'nın üç canavarı yendiğini görünce kızını ona vermeye razı olmuştur.

"Mere men bu devenüñ burnına yapışacak ol kız söziyile yapışdı dirler, yarın Oğuz iline haber vara, deve elinde kalmışidi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum çaluñ ögüñ meni, yaradan kadir Tañrıya sığındum, bir buğradan döneyim mi, inşallah bunuñ daha başın keseyim didi." (Ergin 2018:192).

[Bre ben bu devenin burnuna yapışınca o kızın sözüyle yapıştı, derler. Yarın Oğuz ülkesine haber varır, deve elinde kalmıştı, kız kurtardı derler. Bre kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan Kadir Tanrı'ya sığındım, bir deveden döneyim mi? İnşallah bunun da başını keseyim, dedi.]

Burada Kan Turalı ötekinin gözünde beyliğini ve yiğitliğini yitirmemek için animasını karşı güç alarak personasını öne çıkarmaktadır. Toplumun ona yüklediği görevlerden biri de karşısına çıkan engeli kendi gücüyle aşmaktır. Kahraman başkasının sözüyle hareket eden bir birey değildir. Bu sebeple burada Selcen Hantun'un sözüyle değil de kendi kararlılığıyla deveyi yendiğini göstermek onun temel amacıdır. Aksi takdirde Oğuz ülkesinde böyle bir söz konuşulmasını istemediği için beylerine övün beni diyerek deve ile mücadele etmeye koyulmaktadır. Hikâyenin anima ve animusun asıl birleştirildiği yerde ise

Kan Turalı'nın ötekinin gözünde kahramanlığının yiteceği düşüncesine kapılıp Selcen Hatun'a söyleidiği sözlerde personasını yansıtmaktadır.

"Her kişi sözin söyledükde

Sen orada turasın, ögünesin

Kan Turalı zebun oldı

At ardına aldum çıkdum diyesin

Gözüm döndi, köñlüm gitdi

Öldürerem seni didi." (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde

Sen orada kalkarsın, övünürsün

Kan Turalı kötü oldu

At ardına aldım, çıktım, dersin

Gözüm döndü, gönlüm gitti,

Öldürürüm seni! dedi.]

Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır. Personası içsel bir gölge olarak ona geri dönmüştür. Kan Turalı bu gölgeyi yenmek için Selcen Hatun'un samimiyetine ve gücüne inanmalıdır. Selcen Hatun ok attığında bu özellikleri kabullanerek gölgesiyle barışmış ve animası ile bütünleşmiştir. Kan Turalı'nın personası yani ötekinin gözü onun animasını ile bütünleşmesine engel olacakken bunu fark edip gölge tarafını yenmeye çalışmamış onunla yüzleşip barışmışmıştır.

2.1.6.7. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Persona arketipi Basat'ın Tepegöz'ü öldürme kararı almasından itibaren hikâye boyunca görülmektedir. Epik destan karakteri toplumun huzurunu sağlamakla yükümlü olduğu için Basat da Tepegöz'ü öldürmeyi kafasına koymuştur. Çünkü öteki, kahramana bu görevi yüklemektedir. Eğer kahraman toplumun huzurunu ve refahını bozan unsuru ortadan kaldıramazsa toplum tarafından dışlanır ve kahraman, ötekinin gözünde ölmüş olur. Basat da bu yüzden personasını takınarak Tepegöz'ü öldürmek için yolculuğa çıkar. Bu yolculukta ilk engeli personasıyla aşmaya çalışır. Basat bir koç keserek onun postuna bürünür. Bu Tepegöz'den kaçmak için taktığı maskedir. Ve onu yetiştirip koruyan doğa ananın parçası olan bir maskedir.

"Basat koçı basup boğazladı, derisini yüzdi, kuyruğuyile başını deriden ayırmadı, içine girdi." (Ergin 2018:212).

[Basat koçu basıp boğazladı. Derisini yüzdü. Kuyruğuyla başını deriden ayırmadı. İçine girdi.]

Basat burada gölge arketipini persona ile yenmeye çalışmaktadır.

2.1.6.8. Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Bu hikâyede persona arketipinin görüldüğü ilk yer Begil'in Salur Kazan tarafından hünerli görülmemesidir.

"Kazan Big aydur: Bu hüner atuñ mıdur, erüñ midür? Hanum erindür didiler. Han aydur: Yok, at işlemese er öginmez, hüner atuñdur didi. Bu söz Begil'e hoş gelmedi." (Ergin 2018:217).

[Kazan Bey söyler: Bu hüner atın mıdır yoksa erin midir? Hanım erindir dediler. Han söyler: Yok, at işlemese er övünmez, hüner atındır dedi. Bu söz Begil'in hoşuna gitmedi."]

Hikâyeden alınan bu bölümde Begil'in personası sarsılmıştır. Toplum tarafından ona yüklenmiş görevleri layıkıyla yerine getiren Begil alp tipi bir karakterdir. Oğuzlarda alp tipinin belli başlı kuralları vardır. Bunlardan biri de hüner sahibi olmaktır. Kazan Bey'in bu sözü Begil'in öteki'nin gözünde otoritesini sarmıştır. Bu da onun hoşuna gitmemiştir çünkü toplum tarafından onay görmek birey için çok önemlidir. Mecliste önemli bir statüye sahip

olan Kazan Bey'in hünerin atta olduğunu söylemesi Begil'in tamlığını sarsmış ve kendini yetersiz görmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla öteki için takındığı personası sarsılmıştır.

Persona arketipinin görüldüğü bir başka yer ise Emren'in babasının kıyafetlerini giyinmesi, kılıcını, okunu ve atını almasıdır.

"Altundağı al aygırı maña virgil

Kan derlendi çapdurayım senüñ içün

Egni bek demür tonuñ mana virgil

Yiñ yakalar dikdüreyim senüñ içün

Kara polad öz kılıcuñ maña virgil

Göksinden er sançayım senüñ içün

Kargu talı süñüñi mana virgil

Göksinden er sançayım senüñ içün

Ağ yeleklü ötkün ahun maña virgil

Erden ere kiçüreyim senüñ içün

Ala gözlü üç yüz yiğidün maña virgil yoldaşlığa

Din-i Muhammed yolına dürişeyim senüñ içün didi."(Ergin 2018:221).

[Altındaki al aygırı bana versene.

Kan terletip koşturayım senin için.

Sırtı sert demir giysini bana versene.

Kolunu yakasını diktireyim senin için.

Kara çelik öz kılıcını bana versene.

Habersizce başlar keseyim senin için.

Kalın kamış mızrağını bana versene.

Askerin göğsüne saplayayım senin için.

Ak yelekli delici okunu bana versene.

Askerden askere geçireyim senin için.

Ala gözlü, üç yüz yiğidini bana versene.

Yoldaşlık için, Muhammed'in dini yoluna uğraşayım senin için! dedi.]

Emren burada babasının sahip olduğu beylik göstergelerinin hepsini babasından istemektedir. Henüz kendini kanıtlayamamış bir karakter olan Emren'in gözünde en büyük otorite babadır. Babasının kıyafetlerini giyerek bu otoriteyi kendisiyle bütünleştirmiş ve bundan güç almıştır. Toplumunda alp tipi karakterin sahip olması gereken eşyalar: güzel kıyafet, ok, yay, kılıç, mızrak, at vb. beylik göstergesidir. Emren bunları babasından alarak personasını takınmaktadır.

Hikâyenin son kısmı olan dönüş aşamasında ise Emren toplumsal bir statü elde ederek kendi personasının sahibi olmuştur. Babasının beylik göstergelerini artık ihtiyacı yoktur.

"Karşu yatan kara tağdan oğlana yaylak virdi. Kara koçı yüğrük atdan tavla virdi. Ağça yüzlü oğlına ağça koyun şölen virdi. Ala gözlü oğlına al davahlu gelin aldı. Ağ alınlu Bayındır Hana pençik çıkardı. Oğlın aldı, Bayındır Hanuñ divanına vardı. El öpdi. Padişah, Kazan oğlı Uruzun sağ yanına aña yir gösterdi. Cübbe çuğa çırgap geyürdi." (Ergin 2018:224-225).

[Karşı yatan Kara Tağ'dan oğlana yaylak verdi. Kara koçu cins attan sürü verdi. Akça yüzlü oğluna şölen verdi. Ala gözlü oğluna duvaklı gelin aldı. Ak alınlı Bayındır Han'a akından alınan ganimetin beşte birini verdi. Oğlunu alıp Bayındır Han'ın divanına vardı. El öptü. Padişah, Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, kıyafet giydirdi.]

Emren artık kendi personasının sahibidir. O artık toplumun huzuru ve refahı için uğraşacak alp tipi bir kahramandır.

2.1.6.9. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Hikâyede persona arketipi ilk olarak Ters Uzamış adında bir yiğidin Egrek'e söylediği sözlerde görülmektedir.

“Ters Uzamış dirleridi Oğuzada bir yigit varidi, aydur: Mere Uşun Koca Oğlı bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcıyile etmeğiyile alıpdur, mere sen baş mı kesdüñ kan mı tökdüñ aç mı toyurduñ yalınçak mı tonatduñ didi. Egrek aydur: Mere Ters Uzamış baş kesüp kan tökmek hüner midür didi. Aydur: Beli hünerdür ya! Ters Uzamışuñ bu sözi Egrege kar eyledi. Turdı Kazan Bigden akın diledi. Akın virdi. Çığırtdı, akınçı dirildi. Üç yüz say cıdalı yigit bunuñ yanına cem oldı.” (Ergin 2018:225).

[Oğuz’da Ters Uzamış adında bir yiğit vardı. Söyler: Bre Uşun Koca Oğlu, bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcıyla işiyle almıştır. Bre sen baş mı kestin, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı girdirdin? Dedi. Egrek söyler: Bre Ters Uzamış baş kesip kan dökmek hüner midir? Dedi. Söyler: Hünerdir ya! Ters Uzamış’ın bu sözü Egrek’i etkiledi. Kalkıp Kazan Bey’den akın istedi. Kazan Bey akın verdi. İlan etti, akıncı toplandı. Üç yüz parlak mızraklı yiğit bunun yanına toplandı.]

Kahramanın maceraya çağrısı Ters Uzamış’ın bu sözleriyle gerçekleşmiştir. Çünkü ötekinin gözünde yetersiz olan Egrek’in kendisini ispatlamak için bu yolculuğa çıkması gerekmektedir. Toplumun ona biçtiği baş kesip kan dökme eylemini gerçekleştiremediği için toplumun yani ötekinin gözünde tamlığa erişmemiş bir birey olduğunun farkına varmaktadır.

“Mere mizüm öksüzligümüz yetmez mi, bizi niye ururs ın, hünerüñ var ise kartaşuñ Alınca Kal’asında esirdür, var anı kurtar didi.” (Ergin 2018:226).

[Bre bizim öksüzlüğümüz yetmez mi? Bize niye vuruyorsun? Hünerin varsa kardeşin Alınca Kalesi’nde tutsaktır, git onu kurtar dedi.]

Ayrılma aşamasına zemin sağlayan bu olayda Segrek’in personası sarsılmıştır. Segrek için abisi kendinde eksik olan arzu nesnesi konumuna geçmiştir. Ona erişmedikçe tamlığa da erişmeyecektir. Segrek bu yolculukta ağabeyini kurtarırsa kendini gerçekleştirmiş ve tamlığa erişmiş olgun birey olacaktır. Öksüz çocukların gözünde bile tamlığa erişmemiş olan Segrek bu yolculuğu başarıyla tamamladığı zaman “öteki”ye de kendini kanıtlamış olacaktır.

2.1.6.10. Salur Kazan’ın Tutsak Olup Oğlu Uruz’un Çıkardığı Hikâye

Toplumun bir üyesi yani öteki tarafından babasının tutsak olduğunu öğrenen Uruz personasının ona getirdiği istem ile babasını kurtarma yoluna girecektir.

“Meger hanum, Kazanuñ bir oğlaçığı varidi. Böyüdii yigitçük oldı. Bir gün ata binüp divana gelür iken bir kişi aydur: Meger sen Han Kazanuñ oğlı degülsin didi. Uruz kakıdı, aydur: Mere kavat menüm babam Bayındır Han degül midür? Ayıtdı: Yok ol anañun babasıdur, senüñ dedeñdür. Uruz mere ya menüm babam ölü midür diri midür didi. Ayıtdı: diridür, Tomanına Kal’asında tutsakdur didi. Böyle digeç oğlan ağladı, melul oldı. Atını kayıtdı, girü döndi. Anasına geldi.” (Ergin 2018:239).

[Meğer Hanım, Kazan’ın bir oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitçik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi söyler: Meğer sen Kazan’ın oğlu değil misin? dedi. Uruz kızdı, söyler: Bre namussuz benim babam Bayındır Han değil midir? Dedi. Söyledi: Yok, o annenin babasıdır, senin dedendir. Uruz: Bre ya benim babam ölü müdür diri midir dedi. Söyledi: Diridir, Tomanın Kalesi’nde tutsaktır dedi. Böyle diyince Uruz ağladı, üzüldü. Atını döndürdü ve geri döndü. Annesine geldi.]

Bu kararda en etken güç ötekinin Uruz’un babasının tutsak olduğunu bilmesidir. Bu bilgiyi Uruz ile paylaşması da onun bireyselleşme yoluna girmesine etken olan çağrıdır. Çünkü Uruz babasını kurtararak ötekinin gözünde kendini var edecek ve “öteki”ye kendini ispatlayacaktır.

2.1.6.11. İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrekin Öldüğü Hikâye

“Sen sağ ol hanum Beyrek Hakka vasıl oldı, menüm kanum Aruza komasun didi, didiler.” (Ergin 2018:249).

[Sen sağ ol hanım, Beyrek Allah’a kavuştu. Benim kanımı Aruz’a koymasın dedi, dediler.]

Beyrek’in o yani ötekinin ona yüklediği görevi başarıyla tamamlayan Kazan evine dönmüştür. O artık ötekinin gözünde vardır. Dini inançları gereği Türkler’in öldükten sonra da ölen kişilerin mezarda rahat olması için vasiyetlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Yani öteki maddi anlamda ölse bile manevi anlamda hiç ölmemektedir. Ötekinin fiziksel ölümü onun kahramana yaptırımlarının olmayacağı anlamına gelmez. Öteki olarak Beyrek ölürken Kazan’a bir istekte bulunmuş, ona bir görev yüklemiştir. Bu görevin yerine getirilmemesi durumunda Kazan, ötekinin gözünde düşecektir. Beyrek’in rahatı ve refahı için

bu intikamı almak zorundadır. Kahramanın yegâne amacı toplumun refahını ve huzurunu sağlamaktır. Burada Kahramanın personası devreye girmektedir. Beyrek bir birey olarak toplumu ifade ettiği için Kazan Aruz Koca'yı öldürerek görevini yerine getirmiş ve tamlığa ulaşıp evine dönüştür.

2.1.7.Gölge Arketipi

Her insan toplum tarafından etkilenir. Bu etki persona arketipinde toplumun kabul edeceği özellikleri ön plana çıkarmaya çalışmak şeklinde olabildiği gibi toplumun kabul etmeyeceği özellikleri bastırmaya, kişiliğimizin karanlık odalarında saklamaya çalışmak şeklinde de olabilir. Bu nedenle her insan kişilik bünyesinde toplumun kabul etmeyeceği özellikleri içeren persona arketipine karşıt karanlık bir yön yani gölge arketipi barındırır. Gölge arketipi kişinin toplum tarafından idealize edilmiş insan profiline uymayan ve bu uyuşmazlık nedeniyle utanmasına sebep olan, bilinçdışına bastırdığı istek ve duygularıdır(Onat 2007: 4). Etik, ahlaki vb. nedenlerle toplum tarafından kabul görmeyen tüm kişilik özellikleri gölge arketipinin içeriğini oluşturur. Ancak tüm bu karanlık niteliklere rağmen bireyin ruhsal sağlığı bu karanlık özelliklerini ne derece iyi bastırıp bilinçdışında tutabildiği ile ilgili değildir. Kişinin iyi bir ruh sağlına sahip olması gölge arketipinin niteliklerinin bilinçdışına bastırılmasına değil aksine bu niteliklerin bilinç düzeyinde farkına varılmasına bağlıdır (Bars 2018:61). Jung (2010)'a göre gölge arketipinin içerikleri tümüyle kötü olmuş olsaydı insan için bir problem çıkmayacaktı. Fakat gölge arketipinin içerikleri ilkel ve toplumsal açıdan uyumsuz olduğu için rahatsız edicidir ama tamamıyla kötü değildir. Bilakis gölge arketipi insanoğlunun varoluşunu süsleyecek nitelikler taşır (Serrican 2015:1208). Kısacası insanın toplumun sınırlarını çizdiği ideallerin dışında kalan kişilik özelliklerini topluma ait olmak adına bastırmaya çalışması bu özelliklerin kötü ve kendisi için zararlı olduğu anlamına gelmemektedir. İnsanın belirli bir olgunluğa erişmesi ve kendini keşfetmesi için kişiliğinin bu karanlık niteliklerini keşfetmesi ve hatta bilinçli benliği ile savaşması zorunludur (Aşkaroğlu 2013:126).

2.1.7.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Hikâyedeki ilk gölge arketipi kırk yiğittir ve şöyle yer almaktadır:

"Oğlan tahta çıkdı, babasınuñ kırk yiğidin añmaz oldı. Ol kırk yiğit hased eylediler, birbirine söylediler: Gelüñ oğlanı babasına kovlayalum, ola kim öldüre, gine bizüm izzetümüz hörmetümüz añun babası yanında hoş ola artuk ola didiler."(Ergin 2018:83).

[Oğlan tahta çıkınca babasının kırk yiğidini dikkate almadı. O kırk yiğit haset ettiler birbirlerine: Gelin oğlanı babasına kötüleyelim, ola ki öldürürse yine bizim ışığımız saygınlığımız onun babasının yanında hoş ve fazla olacak, dediler.]

"… Bayındır Han seni çağıra, sana katı kazab eyleye, böyle oğul senüñ nene gerek, böyle oğul olmakdan olmamak yigdür, öldürseñe didiler. Dirse Han varuñ getürüñ öldüreyüm didi." (Ergin 2018: 84).

[… Bayındır Han seni çağıracak, sana kötü beddua edecek, böyle oğul senin neyine gerek, böyle oğlun olacağına olmaması daha iyidir, öldürsene dediler. Dirse Han, Gidin getirin öldüreyim, dedi]

Burada gölge arketipini canlandıran unsur kırk yiğittir. Boğaç Han'ı babası Dirse Han'a kötülemiş ve kışkırtmışlardır. Dirse Han da bir zamanlar kendinde eksik olan nesneyi -oğlunu- öldürmüştür. Kırk yiğit burada hem Dirse Han'ı evlat katili yapmış hem de ötekinin gözünde tamlığını gösteren arzu nesnesi olan oğlunu yani tamlığını kaybetmiştir. Dirse Han gölgesine yenik düşmüştür. Bir bakımdan da oğlunu kendinden daha üstün görmesinin onun "babalık" otoritesini sarsmış olması da Dirse Han'ı buna yapmaya zorlamıştır. Bilinçdışında bastırdığı bu duygu onu içten içe beslemiş sanki kırk yiğidin gelip ona oğlunu öldürmesi gerektiğini söylemesi bahane olmuştur. Dirse Han'ın direkt getirin öldüreyim demesi de bunu desteklemektedir.

2.1.7.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Hikâyenin genelinde gölge arketipi Şökli Melik ve diğer kâfirler tarafından simgelenmektedir. Kazan Bey'in bireyselleşme yoluna çıkmasını sağlayan da bireyselleşme yolundaki karşılaştığı engeller de bu arketipi simgeleyen Şökli Melik ve kâfirlerdir.

“Kafir aydur: Bigler Kazanun tavla tavla şahbaz atlarını binmişüz, altun akçasını yağmalamışuz, kırk yiğid ilen oğluñ Uruzı tutsak itmişüz, katar katar develerini yetmişüz, kırk ince billü kız ilen Kazanuñ halalını tutmışuz, bu hayfları biz Kazana itmişüz didi.” (Ergin 2018:97).

[Kâfir söyler: Beyler, Kazan’ın sürü sürü cins atlarına binmişiz, altın parasını yağmalamışız, kırk yiğit ile oğlu Uruz’u tutsak etmişiz, sürü sürü develerini sürmüşüz, kırk ince belli kız le helalini tutmuşuz, bu acıları biz Kazan’a yaşatmışız dedi.]

Kazan Bey’in bireyselleşme sürecinin başlamasındaki en önemli etken gölge arketipinde olan Şökli Melik ve diğer kâfirlerdir. Şökli Melik Kazan Bey’in var oluşunu ve geçmişini simgeleyen annesini tutsak etmesi, eksikliğini tamamlayan arzu nesnesi olan boyu uzun Burla Hatun’u, tamlık göstergesi ve geleceği simgeleyen oğlu Uruz’u, maddi gücü simgeleyen at, deve ve hazinesini çalarak Kazan Bey’in tüm benliğini sarsmıştır. Kazan Bey bu bireyselleşme sürecinde onu Bey yapan şeylerin peşine düşecektir. Kahramanın yolculuğunda maddi manevi her yönden sarsılmış olan Kazan Bey hikâye boyunca Şökli Melik ve diğer kâfirlerle yani gölge arketipiyle savaşmaktadır.

“Kâfir aydur: Kazanuñ Kapulu dervendde on biñ koyınu vardır, şol koyunları dahı götürsek Kazana ulu hayf ider idük didi.” (Ergin 2018:97).

[Kâfir söyler: Kazan’ın Kapulu köprüsünde on bin koyunu vardır. Şu koyunları da alsak Kazan’a büyük acı yaşatmış olurduk dedi.]

Gölge arketipinde olan kâfirin bu düşüncesinde ise ikinci kahraman olan yani bireyselleşme sürecini yaşayan Karaçuk Çoban’ın bu yola girmesini sağlamaktadır. Kazan Bey’in her şeyini almalarından sonra koyunların ortaya çıkmasının tek amacı Karaçuk Çoban’ı ikinci kahraman olarak hikâyeye dâhil etmektir.

“… Bitekellüf kâfirler at depdiler, oh septiler. Erenler evreni Karaçuk çoban sapanınuñ aysına taş kodı atdı. Birin atanda ikisin üçin yıkdı, ikisini atansa üçin dördin yıkdı. Kâfirlerüñ gözine korhu düşdi. Karaçuk Çoban kafirüñ üç yüzini yire bırakdı. İki kardaşı oha düşdi, şehid oldı. çobanuñ taşı dükendi.” (Ergin 2018:98-99).

[Ulu orta kâfirler at teptiler, ok saçtılar. Erenler ereni Karaçuk Çoban sapanının ortasına taş koyup attı. Birinciyi attığında ikisini devirdi, ikinciyi attığında üçünü dördünü

devirdi. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karaçuk Çoban kâfirin üç yüzünü devirdi. İki kardeşine ok geldi, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Karaçuk Çoban'ın erginleşme evresini görmekteyiz. Burada kâfirler koyunları almak için gelmiştir. Ama Karaçuk Çoban'ın tek varlığı kardeşleri ve himayesinde olan bu koyunlardır. Karaçuk Çoban burada bir güç gösterisi yapmaktadır. Eğer koyunları kaybederse yani gölge arketipine yenilirse ne kahraman olabilir ne de kendini gerçekleştirebilir. Önüne çıkan bu engel Karaçuk Çoban'ın kahramanlığa yani dönüş evresine geçmesi için gerçekleşen bir olaydır. İlk erginleşmesini burada yaşayan Karaçuk Çoban'ın kardeşlerinin bu kâfirler tarafından şehit edilmesi ise onu bireyselleşme sürecini tamamlamaya götürecek olan intikam duygusunun oluşmasını sağlamıştır.

"Kazana gayret geldi. Çobanı bir ağaca sara sara möhkem bağladı, eylendi yorıyu virdi." (Ergin 2018:105).

[Kazan'a güç geldi. Çobanı sara sara sıkıca ağaca bağladı, sonra yürüyüverdi.]

Karaçuk Çoban'ın bireyselleşme yolunda karşılaştığı bu engel de gölge arketipidir. Burada gölge arketipini Kazan Bey'in personası gerçekleştirmektedir. Kazan Bey ötekinin gözünde alçalmamak için burada Karaçuk Çoban'ı ağaca bağlamıştır. Karaçuk Çoban için bu olay kahramanın bireyselleşme yolunda önüne çıkan bir engeldir. Kendini gerçekleştirmesinin önüne geçen bu engelin sebebi ise Kazan Bey'e toplum tarafından yüklenmiş bir algıdır. Ötekinin ona yüklediği "Bey"lik algısından dolayı böyle bir tutum sergilemektedir. Otoritesinin sarsılması demek Kazan Bey'i ötekinin gözünde aşağıya çeker ki bu da bir kahraman için uygun bir şey değildir.

"Bu yana Şökli Melik kâfirler ile şin şadman yiyüp içüp oturur idi. Aydur: Bigler bilür misiz Kazana nice hayf eylemek gerek, boyı uzun Burla Hatunını getürüp sağrak sürdürmek gerek didi." (Ergin 2018:105).

[Bu arada Şökli Melik kâfirleri ile şen şakrak yiyip içip otururdu. Söyler: Beyler bilir misiniz Kazan'a nasıl keder vermek gerek, boyu uzun Burla Hatununu getirip kadeh sundurmak gerek, dedi.]

Gölge arketipinde olan Şökli Melik'in bu davranışıyla Kazan Bey'in erkeklik otoritesini ve arzu nesnesini yok etmeyi amaçlamaktadır. Halk tarafından seçilmiş olan ve Bey unvanına sahip olan Kazan Bey'i incitecek olan davranışlardan biri de helaline yani

hatununa göz koymaktır. Şökli Melik burada Kazan Bey'in eşi Burla Hatun'a kadeh sundurarak Kazan Bey'in namusunu zedeleyecektir. Kazan Bey toplum tarafından erdem, ahlak, güç gibi özellikleriyle örnek alınacak bir kişidir. Bu yüzden eşinin kâfirlere kadeh sunması toplum tarafından yani ötekinin gözünde hoş karşılanmaz. Bu da Kazan Bey'i ötekinin gözünde düşürür. Kazan Bey'in ötekinin gözünde düşmesi ise otoritesini ve benliğini sarsar.

"Kazan oğlı Uruzu habisden çıkaruñ, boğazından urgan ile asun, iki talusından çengele sançuñ, kıyma kıyma ağ etinden çeküñ, kara kavurma idüp kırk big kızına iletüñ."(Ergin 2018:107).

[Kazan'ın oğlu Uruz'u hapisten çıkarın, boğazından iple asın, iki küreğinden çengele saplayın, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma edip kırk bey kızına götürün.]

Şökli Melik'in buradaki tutumu ise Kazan Bey'in tamlık göstergesi olan oğlu Uruz'a zarar vererek Kazan Bey'in benliğini sarsmaktır. Soyunun devamı olan ve "baba" otoritesini Kazan Bey'e yaşatan Uruz'un ölmesi Kazan Bey'i hem içsel olarak hem de ötekinin gözünde sarsacaktır. Bir erkeğin en büyük tamlık göstergelerinden biri de çocuktur. Gölge arketipinin buradaki amacı ise Kazan Bey'i tamlık yönünden sarsmaktır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde Dirse Han çocuğu olamadığı için Bayındır Han ve diğer yiğitler tarafından kötü karşılanmıştır. Dede Korkut Hikâyelerinde çocuk çok önemli bir unsurdur. Bu yüzden gölge arketipi burada Kazan Bey'i bireyselleşme yolunda çocuğuyla sınamaktadır.

"… Karıçuk anañı getürmişüz

Bizümdür

Saña virmezüz, Yayhan Keşiş oğlına virürüz, Yayhan Keşiş oğlından oğlı toğar, biz añı sana garım koruz didiler." (Ergin 2018:111).

[… Yaşlı ananı getirmişiz

Bizimdir

Sana vermeyiz, Yayhan Keşiş'in oğluna veririz, Yayhan Keşiş'in oğlundan oğlu doğar, biz onu sana düşman ederiz dediler.]

Kazan Bey'in eşini, oğlunu, maddi varlığını her şeyini kâfire verip sadece annesini istemesi üzere Şökli Melik bu tutumu sergilemiştir. Çünkü onu dünyaya getiren kişi olan

annesini her şeye bedel gördüğü için Şökli Melik, Kazan Bey'in annesinin namusuna göz dikmiştir. Onu Yayhan Keşiş'e vererek onan bir çocuğu oldurup Kazan Bey'e düşman yapmayı planlamıştır. Yani kardeşi kardeşe düşman edecektir. Aynı anneden doğan bu iki çocuğun birbirine düşman olması Şökli Melik'e haz verecektir. Gölge arketipinin burada Kazan Bey'in en değerli varlığı olan onun geçmişini simgeleyen annesinin üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

2.1.7.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bireyselleşme yoluna çıkan kahramanın ayrılma ve erginleşme aşamalarında karşılaştığı engeller gölge arketipindedir. Karharamanın aşması gereken ilk engel ad almasını da sağlayan bezirgânların mallarını yağmalayan kâfirlerdir.

"Ol zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmese ad komalar idi. Pay Püre Bigüñ oğlı atlandı, ava çıkdı. Av avlariken babasınuñ tavlası üzerine geldi. … Kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekteyidi. Bu mahalda erenlerüñ meydanı arslanı pehlivanlaruñ kaplanı boz olğlan yetdi. Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gaza eyledi, bezirganlarun malını kurtardı." (Ergin 2018:118-119).

[O zamanda bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad konulmazdı. Pay Püre Bey'in oğlu atlanıp ava çıktı. Avlanırken babasının hayvan barınağına geldi… Kâfir de bir yerde oturup para üleşmekteydi. Bu arada erenler meydanının aslanı, pehlivanların kaplanı Bozoğlan çıkageldi. Bir iki demeden kâfirleri kılıçtan geçirdi. Başkaldıran kâfirleri öldürdü, savaştı. Bezirgânların malını kurtardı.]

Bu bölümde Bamsı Beyrek ad almak için kahramanlık yapması gerektiğinin farkında olarak kendisi için hediyeler getiren bezirgânların mallarının yağmalanması üzerine çıkagelmiştir. Kâfirleri kılıçtan geçirip malları kurtarmıştır. Aştığı bu engelle Bamsı Beyrek ad kazanmıştır. İkinci engeli önüne süren kişi beşik kertmesi Banu Çiçek'tir.

"Gel imdi senüñ ile ava çıkalum, eger senüñ atuñ menüm atumı kiçer ise onuñ atını dahı kiçersin, hem senüñ ile oh atalum, meni kiçer iseñ anı dahı kiçersin ve hem senüñ ile güreşelüm, meni basar iseñ anı dahı basarsın didi." (Ergin 2018:123).

[Gel şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onunkini de geçer. Sonra ok atalım senin okun benimkini geçerse onunkini de geçer. En son da güreşelim eğer benim sırtımı yere getirirsen onunkini de getirirsin, dedi.]

Kendini Banu Çiçek'in dadısı olarak tanıtan Banu Çiçek, Bamsı Beyrek'e bu teklifleri sunmuştur. Bamsı Beyrek de bunları kabul ederek Banu Çiçek'i at sürme, ok atma ve güreşme konusunda yenmiştir. Burada gerçek kimliğini açıklayan Banu Çiçek'i üç öpüp bir ısırarak evleneceklerini söylemiştir. Bu sınavdan başarıyla geçen Bamsı Beyrek animasıyla bütünleşerek bireyselleşme sürecine hazır hale gelmiştir. Fakat bu evliliğe izin verecek kişi Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'dır.

"Delü Karçar aydur: Biñ buğra getürüñ kim maya görmemiş ola, biñ dahı aygır getürüñ kim hiç kısrağa aşmamış ola, biñ dahı koyun görmemiş koç getürüñ, bin de kuyruksuz kulaksuz köpek getürüñ, biñ dahı püre getürüñ maña didi. Eğer bu didiğüm nesneleri getürür iseñüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur iseñ bu katla öldürmedüm ol vaktın öldürürin didi." (Ergin 2018:126-1279.

[Bin deve getirin ama erkek deva görmemiş olsun. Bin aygır getirin ama hiç kısrak görmemiş olsun. Bin koyun getirin hiç koç görmemiş olsun. Bin kuyruksuz kulaksız köperk köpek getirin. Bin de pire getirin bana. Eğer bu dediğim nesneleri getiriseniz güzellikle veririm eğer getirmeyecek olursan bu kez öldürmedim ama o vakit öldürürüm seni, dedi.]

Olağan dışı istekleriyle Bamsı Beyrek'in arzu nesnesine kavuşmasının önünde bir engel olan Deli Karçar'ın bu istekleri Dede Korkut'un bilge ve kutsal kişiliğiyle sağlanmıştır. Bu engelden Dede Korkut sayesinde kurtulan Bamsı Beyrek'in aşması gereken en büyük engel otuz dokuz yiğidiyle beraber tutsak edilmesidir.

"Kırk yiğit ilen yiyüp içüp otururlar idi. Yarımasun yarçımasun, kafirüñ casusı bunları casusladı, varup Bayburt Hisarı bigine haber virdi… Otuz dokuz yiğit ilen Beyrek tutsak gitdi." (Ergin 2018:129-130).

[Kırk yiğitle yiyip içip otururlardı. Muradına amacına eremesin kâfirin casusu bunları casuslayarak gidip Bayburt Hisarı beyine haber verdi. Otuz dokuz yiğidi ile Beyrek esir düştü.]

Bu engelden Bayburt Hisarı Meliki'nin kızı sayesinde kurtulan Bamsı Beyrek, yurduna geri dönüp tinsel olarak bütünleştiği arzu nesnesi Banu Çiçek'i Yalancı oğlu

Yaltacuk ile evlenmekten kurtaracaktır. Burada on altı yıl boyunca esir kalması Bamsı Beyrek'i ruhsal olgunluğa eriştirmiştir.

"Hey menüm kırk yoldaşum, bilür misiz neler oldı? Yalançı oğlı Yaltaçuk menüm ölüm haberin iletmiş, dünlügi altun ban ivine babamuñ şiven girmiş, kaza beñzer kızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş, göz açuban gördüğüm, köñül virüp sevdüğüm Banı Çiçek Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur olmuş." (Ergin 2018:134-135).

[Hey benim kırk yoldaşım, bilir misiniz neler oldu? Yalancı oğlu Yaltaçuk benim ölüm haberimi iletmiş; babamın altın çatılı evine yas girmiş; kaza benzeyen gelini kızı ak çıkarıp kara giymiş; gözümü açınca gördüğüm, gönül verip sevdiğim Banı Çiçek, Yalancı oğlu Yaltaçuk'a varacakmış!, dedi.]

Maddi ve manevi her yönden sarsılan Bamsı Beyrek'in bu esaret engelinden kurtulması onun en büyük gölgeyi yendiğinin göstergesidir. Kendine ait olan her şeyi düzeltmeye gidecektir artık. Babasının gözlerini iyileştirecek, Banu Çiçek'i kurtaracaktır. Gölge arketipi burada ise Yalancı oğlu Yaltacuk olarak görülmektedir. İntikam almak için yola çıkacak olan Bamsı Beyrek'in yeneceği son gölge arketipi ise savaş meydanında olacaktır. Hisar'ı ve Melik'in kızını alıp otuz dokuz yiğidini kurtaracaktır.

"Beyrek aydur: Yoldaşlarumı çıkarmayınca hisarı almayınca murada irmezem didi. Kalın Oguz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yatdiler. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allah'a şükür eyledi. Kafirüñ kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapdılar. Keşişlerin öldürdiler." (Ergin 2018:152).

[Beyrek: 'Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca muradıma erememem' dedi. Bütün Oğuz Beyleri atlandılar, Bayburt Hisarı'na hızlıca ulaştılar. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçirildi. Beyrek otuz dokuz yiğidini sağ ve iyi olduğunu görüp allaha şükretti. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler.]

Ötekinin gözü önünde gölgesini yenen Bamsı Beyrek artık kendini gerçekleştirmiş ve ruhsal doyuma ermiştir. En son gölgeyi de yenerek Banu Çiçek ile düğününü yapmak için dönemektedir. Tinsel olarak kendiyle bütünleşen kahraman bu sınavların hepsini vererek büyük ötekiye yani diğer beylere kendini kanıtlamıştır. Artık kozasından çıkan Bamsı Beyrek kahramanlık sürecini yaşamış erginleşmiş ve dönüş aşamasına geçip benliğine kavuşmuş tam bir bireydir.

2.1.7.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Gölge arketipi kahramanın bireyselleşme yolunda önüne çıkan engellerdir. Kahramanın tabi tutulduğu sınavlar gölge arketipi bağlamında değerlendirilmektedir. Bu hikâyede ad kazanmak için babası Kazan Bey ile ava giden Uruz'un esir düşmesi hikâyenin kırılma noktasıdır. Bu hikâyede gölge arketipleri ise Uruz'u esir alan kâfirler ve Uruz'un içindeki coşkuya kapılıp babasının sözünden çıkmasıdır.

"Kazan oğlını alup kara tağlar üzerine ava çıkdı. Av avladı, kuş kuşladı, sığın geyik yıkdı. Gök alañ görklü çemene çadır tikdi. Bir kaç gün bigler ile yidi içdi. Meğer başı açuk Tatyan Kal'asından Ak Saka Kal'asından kafirüñ casusı var idi. Bunları görüp teküre geldü, aydur: 'Hay ne otururbut, itüñi avlatmayan, çetügüñi mavlatmayan alplar başı Kazan oğlançuğı ile serhoş olmuş yaturlar, didi." (Ergin 2018:157).

[Kazan oğlunu alıp kara dağlar üzerine ava çıktı. Av avaladı, kuş kuşladı, irice bir geyik devirdi. Gökyüzünü gören güzel çimenliğe çadır dikti. Bir kaç gün beylerle yiyip içti. Meğer başı açık Tatyan Kalesi'nden Ak Saka Kalesi'nden kâfirin casusu vardı. Bunları görüp teküre geldi. Söyler: Hay ne otururbut? İtini ulutmayan, kedisini mavlatmayan, alplar başı Kazan oğlu ile sarhoş olmuş yatarlar, dedi."]

Hikâyenin bu kesitinde kâfirin casusu gölge arketipi konumundadır. Kazan Bey ve oğlu Uruz'u Tekür'e casuslamaktadır. Kazan Bey ve Uruz'u zorlu bir mücadele beklemektedir. Bu mücadele Uruz'un esir olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Kırk ela gözlü yiğidiyle göğsü güzel dağa çıkan Uruz babasının üç yüz yiğitle beraber on altı bin kafirden oluşan düşman ordusuyla savaşmasını izlemektedir. Alp tipini simgeleyen Kazan Bey'in bu kılıç vuruşu ve düşman ile savaşını izleyen Uruz'a babası gibi savaşacağını düşünüp savaş aşkı gelmiştir.

"Ol gün baka baka Kazan oğlı Uruzuñ 'ışkı geldi, aydur:

Berü gelün kırk yoldaşum

Size kurban olsun menüm başum

Görürmisiz ağam Kazan baş kesdi kan dökdi, oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi. Babam bu kâfirleri esirgemiş kibi, meni seven yigitlerüm ne tururşız, kafirüñ bir uçına depelüm didi."(Ergin 2018:161).

[O gün baka baka Kazan oğlu Uruz aşka geldi, söyler:

Beri gelin kırk yoldaşım

Size kurban olsun benim başım

Görür müsünüz babam Kazan baş kesti, kan döktü, oğlan uşak aş yemekçe gelmez bana dedi. Babam bu kâfirleri sersemletmiş gibi, beni seven yiğitlerim ne dururşunuz? Kâfirin bir ucuna da biz tepelim, dedi.]

İçindeki savaş aşkına ve babası gibi olma coşkusuna dur diyemeyen Uruz, kırk ela gözlü yiğidini de alarak düşmanla savaşmaya karar vermiş ve yiğitleri de buna sevk etmiştir. İçsel bir çağrı ile erginleşme yaşayacağını düşünen Uruz baba sözünün tanrı sözüne denk olduğunu unutup babasının sözüne uymamıştır. Bu baba sözüne uymayış ağır sonuçlanmıştır. Bu çoşkunluk haliyle Uruz babasının kırk ela gözlü yiğidini de alarak düşmanla savaşmaya başlar. Büyük ötekinin yani savaş konusunda deneyimli olan babasının sözünü dinlemeyen Uruz babasının kırk yiğidinin şehit olamasına kendisinin de esir düşmesine neden olmuştur.

"Sağın solun Uruzuñ çevürdiler. Kırk yigidin şehid itdiler. Oğlanuñ üzerine düşdiler, turdılar. Karusından ağ ellerin bağladılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzi üzerine saluban sürüdiler. Ağ etinden kan çıkınça dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. Eli bağlu boynı bağlu yüzü üzerine salup aldılar, yorıyu virdiler. Uruz tutsak oldı."(Ergin 2018: 162).

[Uruz'un sağını solunu çevirdiler. Kırk yiğidini şehit ettiler. Oğlanın üzerine vardılar. Ek ellerini karnından bağladılar. Kıl urganı ak boynuna taktılar. Yüzü üzerine koyup sürüdüler. Ak etinden kan çıkıncaya kadar dövdüler. Baba diye ağlatım ana diye sızlattılar. Eli bağlı boynu bağlı yüzü üzerine yatırıp aldılar, yürüyüverdiler. Uruz esir düştü.]

İçsel bir çağrı ile erginleşme yoluna giren Uruz içindeki coşku haline yenik düşmüştür. Bu coşku hali Uruz'un içindeki gölge tarafıdır. Kâfirin Uruz'a saldırısı aynı babasının tarif ettiği gibi olmuştur. Bu da Kazan Bey'in kâfirlerin savaş taktiklerini bildiğininin ve bu konuda deneyimli olduğunun bir başka göstergesidir. Gölgesine yenilen Uruz bu yenilgiyi

ağır sınavlarla ödemektedir. Bu esaret onun babaya itaatini ve tecrübenin önemini kavramasını sağlayacak bir sınav olacaktır.

2.1.7.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Toplumun geleneksel ve ahlaki değerlerine uymayan özelliklerin kişide bulunması onun gölge yanını oluşturmaktadır. Bu gölge arketipini gizlemek için personasını kullanan birey içindeki gölge arketipi ile yüzleşip onu aşmalıdır. Gölge arketipi bireyin sınavıdır ve birey onunla mücadele etmek zorundadır. Kişi gölgesinin farkına varıp onu yönetmeyi bilirse yani gölgesinin onu ele geçirmesini izin vermezse bireyselleşme sürecini tamamlamış olur. Kahraman bu süreci tamamlayabilmesi için gölgesine sahip çıkıp onunla uzlaşmalıdır. Gölge arketipi bu hikâyede daha hikâyenin başında kendini göstermektedir.

"Nagahandan Delü Dumrul çarpar yetdi. Aydur: Mere kavatlar ne ağlarsız, menüm köprim yanında bu gavga nedür, niye şiven edersiz? didi. Ayıtdılar: Hanum bir yahşı yiğidümüz öldi, aña ağlaruz didiler. Delü Dumrul aydur: Mere yiğidüñüzi kim öldürdi. Ayıtdılar: Vallah big yigit Allah Ta'aladan buyrık oldı, al kanatlu Azrail ol yiğidüñ canın aldı. Delü Dumrul aydur: Mere Azrail didigüñüz ne kişidür kim adamuñ canın alır, ya kadir Allah birligüñ varlıguñ hakkıyiçün Azraili menüm gözüme göstergil, savaşayım, çekişeyim, dürişeyim, yahşı yigidüñ canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidün canın almaya didi." (Ergin 2018:177).

[Ansızın Deli Dumrul koşarak geldi. Söyler: Bre namussuzlar ne ağlarsınız, benim köprümün yanında bu kavga nedir, niye yas tutarsınız? dedi. Söylediler: Hanım bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlarız dediler. Deli Dumrul söyler: Bre yiğidinizi kim öldürdü. Söylediler: Vallahi Bey yiğit; Allah Teâla'dan emir geldi, al kanatlı Azrail o yiğidin canını aldı. Deli Dumrul söyler: Bre Azrail dediğiniz kimdir ki adamın canını alır. Ya kadir Allah varlığın vebirliğin hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi.]

Hikeyden alınan bu bölümde Deli Dumrul öncelikle olarak kendini düşündüğü için obanın yanına gitmektedir. Gürültüden rahatsız olduğu için ve bu gürültünün nedenini öğerenip gürültüyü susturmak için olayın geçtiği yere gitmektedir. Bu olaydaki bencil tavrı Deli Dumrul'un aniden içinden gelen kendini düşünme isteğinden doğmaktadır. Toplum

tarafından hoş karşılanmayan bu tavrı Deli Dumrul personasıyla kapatacaktır. Azrail'in can aldığını öğrenip dikkatini Azrail ile mücadele etmeye vermiştir. Hikâyenin burasında ise gölge arketipi içinde Azrail ortaya çıkmaktadır. Deli Dumrul'un ölen genci geri getirmesindeki asıl amaç aslında kendi içindeki ölüm korkusunu yenmektir. Ölümsüzlük arzusunu gidermektir.

"Nagahandan Azrail çıka geldi. Azrail'i ne çavuş gördi ne kapuçı. Delü Dumruluñ görür gözi görmez oldı, tutar elleri tutmaz oldı. Dünya âlem Delü Dumruluñ gözine karangu oldı." (Ergin 2018:178).

[Aniden Azrail çıkageldi. Azrail'i ne çavuş gördü ne de kapıcı. Deli Dumrul'un gören gözü görmez oldu, tutan elleri tumaz oldu. Dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu.]

"Döndi, ivine geli yorır iken Azrail atınuñ gözine görindi. At ürkdi, Delü Dumrılı götürdi yire urdı. Kara başı buñaldı, buñlu kaldı. Ağ göksinüñ üzerine Azrail basup kondı. Baya mırlar idi, şimdi hırlamağa başladı." (Ergin 2018:179).

[Döndü, evine giderken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü. Deli Dumrulı götürdü yere düşürdü. Kara başı sıkıldı, sıkıntılı kaldı. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Öncesinde mırlardı şimdi hırlamaya başladı.]

Azrail ile karşılaşmadan önce Deli Dumrul kendine güvenir ve Azrail'i öldürerek ölümü sileceğini ölümsüzlüğü elde edeceğini düşünmektedir. Yiğidin canını kurtarmak ile yola çıkan Deli Dumrul ilerleyen zamanda olayı kendine yöneltmiş ve kendi canı için mücadele etmeye başlamıştır. Azrail ile karşılaştıktan sonra yani Azrail personasını çıkarıp kendi kimliğini gösterdiği anda ölüm olgusu Deli Dumrul için somutlaşmış ve nicel bir hal almıştır. Ölümsüzlüğe giden bütün gidişler kapanmıştır. Bu nedenle Azrail burada Deli Dumrul'un bilincinin karanlık yarısıdır. Onun içinde bulunduğu durumun gerçek yanıdır. Deli Dumrul bu gölge yanını yani Azrail'i doğru kullanmayı başarabildiği takdirde güç kazanıp sorunlarla mücadele ederek bireyselleşme sürecini tamamlayıp içsel huzura ve olgunluğa erişip kahraman olacaktır. Azrail bu noktada yüce birey yani yaşlı bilge adam arketipini de yansıtmaktadır.

2.1.7.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Bireyselleşme sürecine başlayan her kahraman bir dizi sınavdan geçmektedir. Bu sınavların başarıyla üstesinden gelen kahraman içindeki gölge tarafları yenmektedir. Bu hikâyede animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı üç tane dışsal bir tane de içsel gölge ile mücadele edecektir. İlk mücadelesi Selcen Hatun'a kavuşmak için yenmesi gereken üç hayvandır.

"Buğanuñ zincirin aldılar, salı virdiler. Buynuzı almas cıda kibi, Kan Turalınuñ üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanuñ alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğın tayadı, sürdi meydanuñ başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmışlardur, bunuñ öninden sıçrarayım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanuñ öñinden savuldı. Buğa buynızı üzerine dikildi. Kuyruğından üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldı. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi." (Ergin 2018:190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayaım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dışsal olan ilk gölge alt edilmektedir. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir.

"Kan Turalı mere kâfir aslanuñı koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, saña sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanuñ pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanuñ elin gözedüp bir yumruk eyle urdı

kim yumruk çeñesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldı.” (Ergin 2018:190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını salıver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcım yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepeneği tırnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kırdı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de imanı ve gücüyle aşmıştır. İkinci gölge arketipini de alt eden Kan Turalı için son gölge deveyi yenmektir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır.

“Canavarlar serhengi devedür, anuñ ile dahı oyun oynasun didi, añdan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürüñ önine bırakdı.” (Ergin 2018:192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondan sonra kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp Tekür'ün önüne bıraktı.]

Üçüncü gölgeyi de başarıyla yenen Kan Turalı bu üç engeli aşınca içindeki gölge tarafları yenmiştir. Sırada içsel olan gölgesini yenmek için Selcen Hatun ile savaşacaktır.

“Her kişi sözin söyledükde

Sen orada turasın, ögünesin

Kan Turalı zebun oldı

At ardına aldum çıkdum diyesin

Gözüm döndi, könlüm gitdi

Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde

Sen orada kalkarsın, övünürsün

Kan Turalı kötü oldu

At ardına aldım, çıktım, dersin

Gözüm döndü, gönlüm gitti,

Öldürürüm seni! dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sinirlendirmiştir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır.

"Aydur: Yiğit at ohuñı. Kan Turalı aydur: Kızlaruñ yolı evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmışlar." (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kendini ötekinin gözünde kendini diri tutmak isteyen Kan Turalı Selcen Hatun ile mücadele etmeye başlamıştır. Fakat sonra onun üstünlüğünü kabul etmiş ve bu isteğinden vazgeçmiştir. Çünkü Selcen Hatun için canını tehlikeye atıp üç canavarı alt etmiştir. Bu içsel gölgeye yenilirse diğer yendiği dışsal gölgelerin bir anlamı kalmayacaktır. Bunu anlayan Kan Turalı arzu nesnesi olan Selcen Hatun ile barışmış ve dönüş aşamasına geçmiştir.

2.1.7.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi

Gölge arketipi kahramanın bireyselleşme sürecinde önüne çıkan engellerdir. Bu hikâyede ilk engel Yigenek'in dayısı Emen'dir.

“Yil esdi yağmur yağdı yüki kopdı

Yidi katla vardum ol Kal’ayı alımadum girü döndüm

Menden dahı er kopmayasın Yigenegüm dön didi.”(Ergin 2018:202).

[Yel esti, yağur yağdı, fırtına koptu.

Yedi defa vardım o kaleyi alamadım geri döndüm.

Benden daha iyi er olmayasın, Yegenek’im geri dön! dedi.]

Burada Yigenek’in dayısı Emen bireyselleşme sürecine başlamadan Yigenek’i bu yoldan almak istemektedir. Yigenek eğer bu gölgeyi aşamasaydı bu sürece hiç giremeyecekti. Dayısını dinlemeyerek bu sürece girmiş ve kahraman olmaya yolunda ilerlemeye başlamıştır.

İkinci olarak da hikâyedeki en belirgin gölge arketipi kâfiridir. Diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de kahramanın mücadele edeceği kişi kâfirdir. Gölge arketipi içinde yer alan kâfir Yigenek’in babasını tutsak etmiştir. Yigenek bu kâfiri yenerek babasını kurtarıp bireyselleşme sürecini tamamlayacaktır. Yigenek ve ordusu Düzmürd Kalesi’ne ulaştıklarında kâfirler bunları görüp Arşun Koca oğlu Direk Tekür’e haber verdiler. O da kaleden dışarı çıkıp onlardan asker istedi. Delü Dündar ve Dönebilmez Dölek Evren kâfirin elinde ölünce Yegenek ortaya çıktı ve kâfirle mücadele etti.

“Heman-dem at saldı. Yil kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kafirüñ çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, altı parmak deriñligi zahm irişdürdi. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı tolu kan oldı. Kara başı buñaldı buñlu oldı. Heman döndi kal’aya kaçdı. Yigenek ardından yetdi. Hisar kapusına girmiş iken kara polat öz kılıcıyile eñsesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdi. Andan yigenek atın döndirdi leşkere geldi. Tutsak olan Kazılık Kocayı salı virmişler çıkup geldi. Yigenek babasıyile görüşdi.” (Ergin 2018:205-206).

[Hemen at sürdü. Yel gibi ulaştı, tutkal gibi yapıştı. O kâfirin omzuna bir kılıç vurdu. Elbisesini zırhını doğradı. Altı parmak derinliğinde yara açtı. Kara kanı fışkırdı, kara çizmesi kan doldu. Kara başı bunalıp sıkıntı doldu. Hemen döndü kaleye kaçtı. Yigenek ardından yetişti. Hisar kapısına girerken kara çelik öz kılıcıyla ensesine öyle bir vurdu ki başı top gibi yere düştü. Sonra Yegenek atını döndürdü ve orduya geldi. Tutsak olan Kazılık Koca’yı salıvermişler, çıkıp geldi. Yegenek babası ile görüştü.]

Kâfiri bu şekilde yenen Yegenek gölge arketipi ile mücadelesinde galip gelerek babasını kurtarıp ona kavuşunca erginlenme aşamasını tamamlamıştır.

2.1.7.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Gölge arketipi kahramanın bireyselleşme sürecinde karşısına çıkan engellerdir. Bir karşıt güçtür. Bu hikayedeki gölge arketipi Tepegöz'dür. Tepegöz, bilinçdışında 'öteki'yi simgelemektedir. Çünkü sadace tek bir gözü olan ve sadece o gözünün bulunduğu yerde et olan bir yaratık nefsin sembolleştirilmiş halidir. Tepegöz insanın eksik yönünü ve bu eksik yönleri de kontrolsüz güç ve isteklerle örtmeye çalışan bireyi temsil etmektedir. Basat Tepegöz'ü öldürdüğünde nefsini de öldürmüş olacaktır. İçindeki karanlık tarafla yani gölgesiyle yüzleşip onu alt ettiğinde bireyselleşme sürecini tamamlayacaktır. Bu süreçte karşısına türlü engeller çıkacaktır. Bu engellerin hepsi Tepegöz'ün yani gölgenin oyunlarıdır. Basat aklıyla ve sezgileriyle bu engeleri aşacak ve içsel huzura kavuşup kahraman olacaktır. Basat ilk olarak bir koçun derisi altına girerek mağaradan çıkmaya çalışır.

"Basat koçı basup boğazladı, derisini yüzdi, kuyruğuyile başını deriden ayırmadı, içine girdi." (Ergin 2018:212).

[Basat koçu basıp boğazladı. Derisini yüzdü. Kuyruğuyla başını deriden ayırmadı. İçine girdi.]

Tepegöz Basat'ın derinin içinde olduğunu anladıktan sonra boynuzundan tutup yere vurmuştur fakan Basat bu hamleden kurtulmuştur. Daha sonrasında Tepegöz peri annesinin ona verdiği yüzüğü Basat'a vermiştir.

"Mere oğlan al şol parmağumdaki yüzügi parmağuna tak, saña oh ve kılıç kar eylemesin." (Ergin 2018:212).

[Bre oğlan al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak, sana ok ve kılıç işlemesin.]

Bunun üzerine Tepegöz hançeri ile Basat'a saldırmıştır. Fakat Basat Tepegöz'ün bu hamlesinden de kurtulmuştur. Tepegöz'ü bundan sonraki oyunu ise hazinesi olduğunu söyleyerek Basat'ı kıstırmaktır.

“Menüm hazinem var, ol kocalar almasunlar, var möhürle didi. Basat künbed içine girdi. Gördü kim altun akça yığılmış. Bakarak kendüzin unıtdı. Depegöz künbedün kapusın aldı, aydur: Künbede girdüñ mi? Basat aydur: Girdüm. Depegöz aydur: Şöyle çalayım ki künbed ile tartağan olasın didi. Basatuñ diline bu gedi kim La ilahe illallah Muhammedün resulullah didi. Haman dem künbed yarıldı, yidi yirden kapu açıldı. Birinden taşra geldi. Depegöz künbede elin sokdı, eyle kaçtı kim künbed zir ü zeber oldı.” (Ergin 2018:212-213).

[Benim hazinem var o kocalar almasınlar, git mühürle dedi. Basat kümbetin içine girdi. Gördü ki altın, akça yığılmış, bakarken kendisini unuttu. Tepegöz kümbetin kapısını tutup kümbede girdin mi diye sordu. Basat girdiğini söyledi. Tepegöz şöyle bir çalayım ki kümbetle beraber darmadağın olsun, dedi. Basat’ın diline bu geldi ‘La ilahe illallah Muhammedün resullullah’ dedi. Anında kümbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı. Birinden dışarı çıktı. Tepegöz kümbete elini soktu, öyle bir kaçtı ki kümbet yerle bir oldu.] Bu engeli de inanç gücüyle aşan Basat için son engel kalmıştır. Bu son engelde Tepegöz Basat’ın üstünlüğünü kabul etmiş gibi yaparak onu oyuna getirmek istemektedir.

“Aydur: Anda iki kılıç var, biri kınlu biri kınsuz, ol kınsuz keser menüm başumı, var getür menüm başumı kes didi. Basat mağara kapusına vardı. Gördi bir kınsuz kılıç turmaz iner çıkar. Basat aydur: Men muña bi’tekellüf yapışmayam diyüp kendü kılıcın çıhardı. tutdı, iki para böldi. Vardı bir ağaç getürdi kılıca tutdı, anı dahı iki para eyledi. Pes yayını eline aldı, oh ile ol kılıç asılan zenciri urdı. Kılıç yire düşdi gömildi. Kendü kılıcın kınına sokdı. Balçağından ol kılıcı berk tutdı. Geldi.” (Ergin 2018:213).

[Söyler: Orada iki kılıç var, biri kınlı biri kınsız. O kınsız benim başımı keser, git getir, benim başımı kes dedi. Basat mağara kapısına vardı. Gördü ki bir kınsız kılıç durmadan inip çıkmakta. Basat aydur: Ben buna birden yapışmayayım diyerek kendi kılıcını çıkardı. Tuttu kılıç onun kılıcını iki parçaya böldü. Vardı bir ağaç getirip kılıca tuttu. Onu da iki parçaya ayırdı. Bunun üzerine yayını eline aldı, okla kılıcın asılı olduğu zinciri vurdu. Kılıç yere düşüp gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Sapından sıkıca tutup geldi.]

Bu Basat’ın son sınavı olmuştur. Aklıyla ve temkinliliğiyle bütün sınavları başarıyla geçmiştir. Gölgesini yani bilindışının karanlık tarafını yenmiş ve nefsini öldürmüştür.

2.1.7.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Bu hikâyede gölge arketipi Tekür'dür. Tekür kâfir olması nedeniyle karşı bir güçtür. Emren Tekür ile savaşacaktır. Erginlenme aşamasını tamamlayıp dönüş aşamasına geçebilmesi için Emren'in Tekür'ü yenmesi gerekmektedir.

"Oğlan oğlan ay oğlan

Haramzada oğlan

Altında al aygırı aruk oğlan

Kara polad öz kılıcı gedik oğlan

Elindeki süñüsi sınuk oğlan

Ağ tozlu yayı gide oğlan

Bilüginde toksan okı seyrek oğlan

Yanındağı yoldaşları çıplak oğlan

Karanguluça gözleri çönge oğlan

Şökli Melik saña katı pusdı

Meydandaki şol oğlanı tutuñ

Karusından ağ ellerin bağlan

Gafillüçe görklü başın kesüñ

Alça kanın yir yüzine töküñ didi

Ağ sakallu babañ var ise ağlatmagıl

Ağ pürçeklü anañ var ise buzlatmagıl

Yaluñuz yigit alp olmaz

Yavşan dibi berk olmaz

Kadası yetmiş kavat ogı kavat

Kayıda dön burdan didi.”(Ergin 2018:222).

[Oğlan oğlan ay oğlan!

Haramzade oğlan!

Altındaki al aygırı sıska oğlan!

Kara çelik öz kılıcı kesik oğlan!

Elindeki mızrağı kırık oğlan!

Ak tozlu yayı kısa oğlan!

Belinde doksan oku seyrek oğlan!

Yanındaki yoldaşları çıplak oğlan!

Kararmış gözleri bulanık gören oğlan!

Şökli Melik sana çok kızdı,

Meydandaki şu oğlanı tutun,

Arkasından ak ellerini bağlayın,

Habersizce güzel başını kesin,

Kırmızı kanını yere dökün, dedi.

Ak sakallı babanı ağlatma!

Ak saçlı ananı sızlatma!

Yalnız yiğit alp olmaz,

Yavşan bitkisinin kökü sert olmaz,

Belası gelmiş namussuz oğlu namussuz,

Bırak da dön buradan! dedi]

Hikâyede Emren, düşmanın gözünde yani gölgesinin gözünde kuş yüreklidir. Emren’in gölgesi kendi yetersizliğidir. Ayrıca Emren kâfirle savaşırken aynı zamanda bu yetersizliğiyle de savaşıp onu yenecektir ve tamlığa erişecektir. Emren, düşman tarafından

henüz kendini savaş meydanında ispatlayamamış olarak görülmektedir. Daha önce bu alanda hiçbir tecrübesi olmayan Emren tüm kaygılarına rağmen cesaretini baskın çıkartıp düşmana kafa tutmuştur. Bu delikten düşmanı yeneceğine inanarak çıkacaktır. Önüne bir hedef koymuştur ve bu hedef onun güç kaynağıdır. Cesareti ve Tanrı inancıyla Tekür'ü yenmiştir. Erginlenme aşamasını tamamlayan Emren için en büyük ödül toplumda edindiği statüdür. Kahramanın bireyselleşme sürecine çıkmasındaki en büyük etken hatta tek amaç, kendini topluma yani öteki'ye kanıtlamaktır. Bunu da içindeki gölgesi olan yetersizlik hissini yok ederek gerçekleştirmiştir.

2.1.7.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bu hikâyedeki gölge arketipi Tekür ve onun kara kıyafetli kâfirleridir. Kâfir deyimi Dede Korkut hikâyelerinde her zaman gölge arketipi içinde yer almaktadır. Çünkü en büyük öteki olan Allah'ın karşısında duran bir engel olarak bilinmektedir.

"Meger Kara Tekürüñ casusı varidi, bunları gördi. Gelüp aydur: Mere Oğuzdan bir bölük atlu geldi, korunuñ kapusın uvatdılar, atlarınuñ eyerin alup geyimlerin çıkardılar, mere ne tururısız dedi. Altı yüz kara tonlu kâfir bunlaruñ üzerine koyıldılar. Yigitleri kırdılar, Egregi tutdılar, Alınca Kal'asına zindana bırakdılar." (Ergin 2018: 225-226).

[Meğer Kara Tekür'ün casusu vardı. Bunları gördü. Gelip söyledi: Bre Oğuz'dan bir grup atlı geldi, korunun kapısını kırdılar, atlarının eyerini alıp giyimlerini çıkardılar, bre ne durursunuz dedi. Altı yüz kara kıyafetli kâfir bunların üzerine koyuldular. Yiğitleri öldürdüler, Egrek'i esir aldılar. Alınca Kalesi'nde zindana attılar.]

Kâfir burada gölge arketipindedir. Egrek gölgesine yenilip esir düşmüştür. Dolayısıyla bireyselleşme sürecini tamamlayamamıştır. Personasını elde edememiştir.

"Meger kafirüñ casusı var idi, gelüp teküre aydur: Oğuzdan bir delü yigit geldi, ılkıçıları öldürdi, yundları ürkitdi, getürüp koruya koydı. Tekür aydur: Yaraklu altmış adam seçüñ, varsunlar tutup getürsünler didi. Altmış yaraklu adam seçdiler. Vardılar nagahandan altmış demür tonlu kâfir oğlanuñ üzerine geldiler. Geyim kılcısından, at çokramasından. Meger yigit aygır bineridi. Hanum at kulağı sak olur, çekübeni oğlanı oyardı, Oğlan gördi kim

bir alay atlu gelür, sıçradı. Adı görklü Muhammede salavat getürdi. Atına bindi, kara tonlu kâfire kılıç urdı, basdı kal'aya koydı." (Ergin 2018: 230).

[Meğer kâfirin casusu vardı, gelip Tekür'e söyledi: Oğuzdan bir deli yiğit geldi, at çobanlarını öldürdü, at sürüsünü ürküttü, getirip koruya koydu. Tekür söyler: Silahlı altmış adam seçin, varsınlar tutup getirsinler dedi. Altmış silahlı adam seçtiler. Vardılar aniden altmış demir kıyafetli kâfir oğlanın üzerine geldiler. Meğer yiğit aygır binerdi. Hanım at kulağı hassas olur, giyim ve at sesini duyan aygır çekerek oğlanı uyandırdı. Oğlan gördü ki bir alay atlı gelir, sıçradı. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Ata bindi, kara kıyafetli kâfire kılıç vurdu, püskürttü, kaleye koydu.]

Erginlenme aşaması bir dizi sınavdan ve türlü engellerden oluşmaktadır. Segrek, erginlenme sürecinde karşısına çıkan ilk engeli atının onu uyandırmasıyla ve iman gücüyle aşmıştır.

"Bu kerre yüz kâfir oğlanuñ üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı oyardı. Gördi kâfirler alay bağlamış gelürler. Oğlan turdı, atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, kâfire kılıc koydı, basdı Kal'aya tıkdı. Atını döndürdi, gine menziline geldi." (Ergin 2018:230).

[Bu kez yüz kâfir oğlanın üzerine geldiler. Aygır yine oğlanı uyandırdı. Gördü kâfirler alay bağlamış gelirler. Oğlan kalktı, atına bindi. Adı görklü Muhammed'e salavat getirdi, kâfire kılıc vurdu, basdı Kale'ye tıktı. Atını döndürdü, yine yerine geldi.]

Segrek ikinci engeli yani ikinci gölgeyi de atı ve iman gücüyle aşmıştır.

Üçüncü engel olarak karşısına ağabeyi çıkmıştır. Bu engeli de onun kâfir değil de ağabeyi olduğunu anladığında aşacaktır. Kendi aralarında konuşurken Egrek Segrek'e:

"Bişikte koyup gitdügüm kardaşçuğum mısın?" (Ergin 2018: 232).

"Beşikte koyup gittiğim kardeşciğim misin?] diye sormuştur.

Bunun üzerine Segrek de:

"Bişikde koyup gitdügün kardaşunam?" (Ergin 2018:232).

[Beşikte koyup gittiğin kardeşinim.] demiştir.

Bunun üzerine; "İki kardaş kuça kuça görişdiler." (Ergin 2018:233).

[İki kardeş kucaklaşa kucaklaşa görüştüler.]

2.1.7.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Bu hikâyede gölge arketipi diğer hikâyelerde de olduğu gibi kâfirdir. Kâfir Uruz'un babasını esir etmiştir. Uruz'un erginlenme aşamasında karşısına çıkan kâfir gibi giydirilen kişi aslında onun babasıdır. Uruz babası ile mücadele etmiş ve onu yenmiştir.

"Uruzun cılasın emmisi Kara Göne tutmuşidi. Çekdi añsızun elinden aldı, kılıcı tartdı babasınuñ üzerine at saldı. Tarvandumandı, çignine kılıç indürdi. Geyimini kesdi, omuzına dört parmak deñlü zahm urdı. Alça kanı şorladı koynına indi. Uruz gine döndi ki bir dahı çala. Kazan burada çağırup oğlına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Kara tağuk yüksegi oğul

Karangulu gözlerüm aydını oğul

Alpum Uruz aslanum Uruz

Ağ sakallu babana kıyma oğul,

didi. Uruzun şefkat tamarları kaynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Atdan yire indi, atasınuñ elin öpdi. Bigler Kazan ile oğlınuñ üzerine at saldılar. Çevre aldılar. Cemi'si atdan inüp Kazanuñ elin öpdiler. Yorıyuban kâfire at saldılar, kılıç urdılar. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi. Kal'ayı aldılar. Kilisesin yıkup mescid yapdılar. Kanlu kâfir elinden babasını tartup aldı." (Ergin 2018:242-243).

[Uruz'un dizginini amcası Kara Göne tutmuştu. Çekip aniden elinden aldı. Kılıcını çekti, babasının üzerine at sürdü, hamle yapmasına fırsat vermedi. Omzuna kılıç indirdi, kıyafetini kesti. Omzunda dört parmak derinliğinde yara açtı. Kırmızı kanı akıp koynuna indi. Uruz yine döndü ki bir daha vursun. Kazan burada çağırıp oğluna söyler, görelim hanım ne söyler:

Kara dağımın yükseği oğul!

Kararmış gözlerimin aydını oğul!

Alpım Uruz, aslanım Uruz!

Ak sakallı babana kıyma, oğul!

Dedi. Uruz'un şefkat damarları kabardı, kara çekik gözleri kanlı yaş doldu. Attan yere indi, atasının elini öptü. Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler. Çevrelediler. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. Gidip kâfire at sürdüler, kılıç vurdular. Derelerde depelerde kâfire ölüm girdi. Kale'yi aldılar. Kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Kanlı kâfir elinden babasını çekip aldı.]

Bu mücadele daha derine inilip oidipus kompleksi bağlamında değerlendirildiğinde baba figürünü yenmek erkek çocuk için çok önemlidir. Çünkü baba otoritesi altında ezilen çocuğun babasını yenmesi artık onun babasından daha güçlü olduğunu ve otoritenin kendinde bulunduğunun göstermektedir. Uruz içsel gölgesi olan baba figürünü yenmiş dışsal gölgesi olarak da kâfiri yenmiştir. Babasını kâfirlerin elinden kurtarıp gelmiştir. Gölgesini yenen Uruz artık kendisiyle barışık ve içsel huzura kavuşmuş bir birey olmuştur.

2.1.7.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

Erginlenme aşamasında kahramanın önüne çıkan engeller ya da aşması gereken sınavlar gölge arketipi içindedir. Bu hikâyede Kazan Aruz Koca ile mücadele ettiği için Aruz Koca gölge arketipindedir.

"Aruz Koca meydana at depdi, Kazana çağırup mere kavat sen menüm karımumsın, sen gel berü didi. Kazan kalkan yapındı, süñüsin eline aldı başı üzerine çevürdi, aydur: Mere kavat muhannetlik ile er öldürmek niçe olur men saña göstereyim didi. Aruz Kazanuñ üzerine at saldı. Kazanı kılıçladı, zerre kadar kesdürmedi öte kiçdi. Nevbet Kazana degdi. Altmış tutam ala gönderin koltuk kısdı, Aruza bir gönder urdı. Göksinden yalabıdak öte kiçti. At üzerinden yire saldı. Karındaşı Kara Göneye işarat itdi, başın kes didi. Kara Göne atdan indi, Aruzuñ başın kesdi. Taş Oguz bigleri bunı görüp hep atdan indiler, Kazanuñ ayağına düşdiler, elin öpdiler. Kazan suçların bağışladı. Beyregüñ kanın tayısından aldı. Aruzuñ ivini çapdurdı, ilini günini yağmalatdı. Yigit bigler toyum oldı." (Ergin 2018:250-251).

[Aruz Koca meydana et tepti. Kazan'a çağırıp: 'Bre namussuz sen benim düşmanımsın, sen gel böyle' dedi. Kazan kalkana sarıldı, mızrağını eline aldı başı üzerine çevirdi. Bre namussuz korkaklıkla insan öldürmek nasıl olur, ben sana göstereyim dedi. Aruz Kazan'ın üzerine at sürdü. Kazan'ı kılıçladı fakat kılıç zerre kadar kesmedi. Öteye geçti. Sıra Kazan'a geldi. Altmış tutam ala gönderini kolunun altına kıstırıp Aruz'a bir gönder vurdu. Göğsünü delerek arkasına geçti. At üzerinden yere düşürdü. Kardeşi Kara Göne'ye işaret etti, başını kes dedi. Kara Göne attan indi, Aruz'un başını kesti. Dış Oğuz beyleri bunu görüp hepsi attan indi. Kazan'ın ayağına düştüler, elini öptüler. Kazan suçlarını bağışladı. Beyrek'in kanını dayısından aldı. Aruz'un evini, her şeyini yağmalattı. Yiğit beyler doydu.]

Kazan Aruz Koca'yı yenerek gölgesini yenmiştir. Gölgesi ile mücadelesinde galip gelen Kazan olgunluğa erişmiş yani erginlenmiş bir bireydir.

2.1.8.Yaşlı Bilge Adam Arketipi

Yaşlı bilge adam arketipi içeriğinde toplumun değerleri doğrultusunda topluma yön gösteren, önderlik eden ve toplum tarafından saygı duyulan bir karakter niteliği taşır. Bu arketip sıklıkla kahramana zor zamanlarda yol gösterip onun doğru yolu seçmesini sağlayan ve böylece onun kahraman olmasında büyük katkıları olan bir figür olarak çıkar karşımıza (Karagözlü 2012:1410). Yüce birey arketipi kahramana desteğini kahraman bir hata yapmadan önce ona çeşitli uyarı mesajları göndererek yahut kahramanın hatasından sonra onun yeniden toparlanıp dirilmesine yardım ederek ve onu terk etmeyerek gösterir. Bu yaşlı bilge aklın, bilginin, sağduyunun ve sezginin temsilcisidir ve kahramanı bu özellikleri sayesinde doğru yola kavuşturur (Tek 2015:72).

Jung'a göre bilginin, aklın, sağduyunun ve sezginin temsilcisi olan bu yaşlı bilge adamın en önemli ahlaki özellikleri iyi niyeti ve yardımseverliğidir (Jung 2012:91). Yaşlı bilge adam arketipinin bu niteliklerine bakıldığında bu arketipin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcilerinin Dede Korkut ve Hızır olduğu söylenebilir(Karagözlü 2012:1411). Bu bağlamda bakıldığında zor durumda kalan, başı sıkıştığında beklenmedik bir anda kendilerini bu zor durumdan kurtaracak bir yardım alan kişilerin kendilerine yardım eden kişiye kullandıkları "Hızır gibi yetiştin!" söylemi bu arketipin dil geleneğine yansıması olarak düşünülebilir. Yaşlı bilge arketipi aynı zamanda toplumun değişmeyen değerlerini kişi

boyutunda temsil eden karakter olmakla birlikte hem bireysel hem de toplumsal gelişimini tamamlamış olması nedeniyle de kahramanın erişmek istediği diğer yarısıdır (Kanter 2005:133). Bu nedenle yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir.

2.1.8.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Hikâyede yaşlı bilge adam arketipinde olan baskın karakter Dede Korkut'tur ve hikâyede şu şekilde yer almaktadır:

"Dedem Korkut gelsün bu oğlana ad kosun, bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün, taht alı virsün didiler." (Ergin 2018:82).

[Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad versin, birlikte alıp babasına gitsin, babasından oğlana beylik istesin taht alıversin dediler.]

"Çağırdılar Dedem Korkut gelür oldı. Oğlanı alup babasına vardı. Dede Korkut oğlanun babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış." (Ergin 2018:82).

[Çağırdılar, Dede Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına gitti. Dede Korkut, babasına söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş.]

"Aydur:

Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana

Taht virgil erdemlüdür

Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana

Biner olsun hünerlüdür

Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana

Şişlik olsun erdemlüdür

Kaytabandan kızıl deve virgil bu oğlana

Yüklet olsun hünerlüdür

Altun başlu han iv virgil bu oğlana

Kölge olsun erdemlüdür

Çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana

Geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanuñ ağ beydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmiş senüñ oğluñ, adı Buğaç olsun, adını ben virdim yaşını Allah virsün didi." (Ergin 2018:82-83).

[Söyler:

"Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana

Taht ver erdemlidir.

Boynu uzun cins at ver bu oğlana

Binsin hünerlidir.

Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana

Etlik olsun erdemlidir.

Deve sürüsünden kızıl deve ver bu oğlana

Yük taşıyıcı olsun hünerlidir.

Altın başlı otağ ver bu oğlana

Gölge olsun erdemlidir.

Omzu nakışlı cübbe elbise ver bu oğlana

Giysin hünerlidir."

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan savaşmıştır. Senin oğlun bir boğa öldürmüştür. Adı Buğaç olsun. Adını ben verdim yaşını Allah versin.]

Hikâyenin tamamında bu arketipi yansıtan karakter Dede Korkut'tur. Dede Korkut Boğaç Han'a cesaretinin temsili olan ismini verme yetkisine sahip olması ve toplum tarafından saygı gören biri olması açısından yaşlı bilge adam arketipini temsil eder. Babasından taht, beylik gibi hanlık göstergesi şeylerin de Dede Korkut isteyince verilmesi, onun bilge ve kutsal kişiliğini göstermektedir.

"Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi: "Kara ölüm geldüginde kiçit virsün. Sağlığile sağınçın devletüñ Hak artursun. Ol ögdügüm yüce Tañrı dost olubanı meded irsün. Yöm vireyin hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün, kamın akan görklü suyuñ kurımasun, kanatlaruñ uçları kırılmasun, çarpariken ağ boz atun büdrimesün, çalışanda kara polar öz kılıcun gedilmesün, dürtişüriken ala gönderüñ ufanmasun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ağ sakallu babañ yiri uçmağ olsun, Hak yanduran çırağuñ yana tursun, kadir Tañrı seni namerde muhtac eylemesün hanum hey." (Ergin 2018:94-95).

[Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu oğuz nameyi düzdü böyle dedi: 'Kara ölüm geldiğinde geçit versin. Sağlıkla ve akılla Allah devletini artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı dost olup yardım etsin. Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeli gür ağacın kesilmesin. Taşkın akan görkemli suyun kurumasın, kanatlarının ucu kırılmasın, koştururken ak boz atın sendelemesin, savaşırken kara çelik öz kılıcın aşınmasın. Dürtüşürken ala mızrağın parçalanmasın, ak saçlı ananın yeri cennet bahçesi olsun, aksakallı babanın yeri cennet olsun, Allah'ın yandırdığı kandilin hep yansın. Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin hanım hey.]

Dede korkutun yaşlı bilge adam arketipini temsil ettiğinin bir diğer göstergesi ise hikâyenin Dede Korkut'un duaları ile bitmesi yani son sözü söyleme yetkisinin onda olmasıdır. Dikketlice incelendiğinde Dede Korkut'un ettiği bu duadaki "kara ölüm geldiğinde geçit versin" söylemi gölge arketipini yansıtmaktadır. Kötü olan yani gölge arketipini yansıtan her ögeden kurtulmasını dilemektedir.

"Oğlan anda yıkıldukda boz atlu hızır oğlana hazır oldu, üç katla yarasın eliyile sığadı, saña bu yarada korhma oğlan ölüm yokdur tağ çiçeği anañ südiyile senüñ yaraña melhemdür didi, gayıb oldı." (Ergin 2018:88).

[Oğlanın orada yıkıldığı anda boz atlı hızır oğlana göründü, yarasını üç kere eliyle sıvazladı, Korkma oğul bu yara seni öldürmez, dağ çiçeği ve annenin sütü senin yarana ilaçtır, dedi ve kayboldu.]

Özele indiğimizde ise Boğaç Han'ın yarasını sıvazlayıp onun ölümden kurtulmasını sağlayacak tedaviyi Boğaç Han'a söyleyip ortadan kaybolan Hızırdır. Hızır Türk geleneksel dini düşüncesinde günahsızların ve kabahatsizlerin zora düştüğü anlarda ortaya çıkan ve onlara yardım eden olağanüstü bir tiptir (Sarpkaya 2015:100). Hızır olmasaydı Boğaç Han bireyselleşme sürecini tamamlayamadan ölecekti. Yani Boğaç Han'ın benliğine kavuşmasındaki en önemli etkenlerden biri bu "hızır" arketipidir. Onun iyileşmesinde etken olan anne sütü ve dağ çiçeğiyle hazırlanan ilacı söylemiştir. Aslında bu anne sütü "anne" arketipini dağ çiçeği de –babasının dağı olduğu için- "baba" arketipini simgelemektedir. Boğaç Han'ın tedavisinde yine annesi ve babası etkendir. Zaten anne ve babasını alıp evine döndüğünde bireyselleşme sürecini tamamlamış olmaktadır. Hızır bu tarifi verirken aslında üstü kapalı olarak yapması gerek şeyi ona bilinçdışında bildirmiştir.

2.1.8.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Dede Korkut kitabının her hikâyesinde yaşlı bilge adam arketipi mevcuttur. Yaşlı bilge adam arketipi kahramanın müşkül durumdan kurtaran, ona yol gösteren, idrak ve anlayış sağlayan tavsiyeler vermektedir. Bu hikâyede yaşlı bilge adam arketipini temsil eden karakter Dede Korkut'tur. Hikâye Dede Korkut'un duasıyla sonlanmaktadır.

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya.

Yöm vireyim hanum, Karlu kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün! Kamın akan görklü suyuñ kurımasun, kadir Tañrı seni namerde muhtaç itmesün, çarpar iken ağ boz atuñ büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcuñ gedilmesün, dürtişür iken ala gönderüñ uvanmasun, ağ sakallu babañ yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ahır sonı aru imandan ayırmasun, âmin diyenler dizar görsün, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, Allah viren umuduñ üzilmesün, yığışdursun dürişdürsün günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:115).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı, bu oğuznameyi düzdü böyle söyledi:

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya."

Dua edeyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice gür ağacın kesilmesin! Devamlı akan coşkun suyun kurumasın! Kanatlarını ucu kırılmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Koşarken ak boz atın sendelemesin! Çaldığında kara polat öz kılıcın kırılmasın! Savaşırken ala gönderin parçalanmasın! Ak sakallı babanın yeri cennet olsun! Ak saçlı annenin yeri cennet bahçesi olsun! En sonunda temiz imandan ayırmasın! Âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! Hanım hey!]

Hikâyeden alınan bu bölümde "yaşlı bile adam" arketipinde olan Dede Korkut görülmektedir. Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde 'tam' olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. İnsan ötekinin gözünde ne ise odur söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut'un asıl amacı okuyucu

kitlesine ulaşıp onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Eş, aile, çocuk, mal, mülk hepsi bencilce yapılan eylemlerdir insanın tamlık hissetmesi ve kendinde olan eksikliği gidermek için düşünülen arzu nesnesidir. Ötekinin insana yüklediği bu eylemler birey tarafından elde edilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Dede Korkut burada bunların geçici olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.8.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Yaşlı Bilge Adam arketipi toplumun zayıf ve eksik yönlerini görüp bunlara çözüm üreten yüce bir şahısla sağlanmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde de bunu sağlayan Dede Korkut'tur. Geleneksel birçok ritüellerin gerçekleşmesinde başkahraman olan Dede Korkut'un burada kahramanlık yapmış bireye ad koyma işini yaptığı görülmektedir.

"Pay Püre Big Kalın Oguz biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı, aydur:

Ünüm anla sözüm diñle Pay Püre Big

Allah Ta'ala saña bir oğul virmiş tuta virsün

Ağ sancak götürende müsülmanlar arhası olsun

Karşu yatan kara karlu tağlardan aşar olsa

Allah Ta'ala senüñ oğluña aşut virsün

Kanlu kanlu sulardan kiçer olsa kiçit virsün

Sen oğluñı Bamsam diye ohşarsın

Bunuñ adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun

Adını ben virdüm yaşını Allah virsün didi." (Ergin 2018:121).

[Bay Püre Bey bütün Oğuz beylerini çağırdı, misafir etti. Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu, söyledi:

Sesimi dinle sözümü anla Bay Büre Bey

Allah Ta'ala sanan bir oğul vermiş, bağışlasın

Ağır sancak götürürken Müslümanlar arkası olsun!

Karşıda duran karlı kara dağları aşacakken

Yüce Allah Ta'ala senin oğluna aşıt versin!

Kanlı kanlı sulardan geçecekken geçit versin!

Kalabalık kâfire girdiğinde

Alla-u Taala senin oğluna fırsat versin!

Sen oğlunu Bamsa'm diye okşarsın

Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun!

Adını ben verdim, yaşını Allah versin! dedi.]

Eski Türk toplumunda özellikle de Oğuzlar'da baş kesmeden kan dökmeden ad alamayan kişiler kahraman olarak adlandırılmaz. Bey oğlu da olsa bir kahramanlık yapması gereklidir. Kahramanlığının sonucunda aldığı ve ömür boyu üstünde duracak bu adı veren kişinin Dede Korkut olması Dede Korkut'un bilge ve kutsal kişiliğini öne çıkarmaktadır. Onun ad verirken ettiği dualaların hepsi gölge arketipini yenmeye yöneliktir. Yani kahraman bireyselleşme sürecine geçtiğinde onun karşısına çıkacak olan engelleri aşarak tamlığını elde edip kendini gerçekleştirmesi için edilmiş dualardır.

Bu hikâyede sadece ad koyma işlevini değil kahramanın kendinde eksik olan arzu nesnesi Banu Çiçek'i de abisinden istemeye Dede Korkut gitmiştir. Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'ın zalim ve acımasız biri olmasına karşın Dede Korkut alp ve bilge kişiliğiyle bu ritüeli de gerçekleştirmiştir.

Deli Karçar'ın Dede Korkut'a el kaldırması üzerine Dede Korkut:

"Çalar iseñ elüñ kurısun" didi. Hak Ta'alanuñ emriyile Delü Karçaruñ eli yukaruda asılu kaldı." (Ergin 2018:126).

[Çalarsan elin kurusun, dedi. Allah'ın emriyle Deli Karçar'ın eli yukarıda asılı kaldı.]

Deli Karçar'ın elinin havada asılı kalması Dede Korkut'un kutsal bir kişiliğe sahip olduğunun en önemli göstergelerinden biridir.

"Deli Karçar Dede Korkut'a: Sen menüm elimü sağaldı gör, Tanrınuñ buyruğıyile Peygamberüñ kavliyile kız kardaşumı Beyrege vireyim, didi." (Ergin 2018:126).

[Sen benim elimi çöz Tanrının emriyle peygamberin kavliyle kız kardeşimi Beyrek'e vereyim, dedi.]

Kutsal kişiliğini ön plana koyarak Dede Korkut Bamsı Beyrek'in Banı Çiçek ile evliliğinin gerçekleşmesini sağlayan kişi olmuştur. Yalnız Deli Karçar'ın bu evlilik için istekleri vardır. Bu istekler olağan dışı isteklerdir. Ama Dede Korkut akıllıca bir hamle ile bilgeliğini kullanarak Deli Karçar'ı yine alt etmiştir.

"Delü Karçar aydur: Biñ buğra getürüñ kim maya görmemiş ola, biñ dahı aygır getürüñ kim hiç kısrağa aşmamış ola, biñ dahı koyun görmemiş koç getürüñ, biñ de kuyruksuz kulaksuz köpek getürüñ, biñ dahı püre getürüñ maña didi. Eğer bu didiğüm nesneleri getürür iseñüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur iseñ bu katla öldürmedüm ol vaktın öldürürin didi." (Ergin 2018:126-1279.

[Bin deve getirin ama erkek deva görmemiş olsun. Bin aygır getirin ama hiç kısrak görmemiş olsun. Bin koyun getirin hiç koç görmemiş olsun. Bin kuyruksuz kulaksız köperk köpek getirin. Bin de pire getirin bana. Eğer bu dediğim nesneleri getiriseniz güzellikle veririm eğer getirmeyecek olursan bu kez öldürmedim ama o vakit öldürürüm seni, dedi.]

Dede Korkut pireleri bir ahıra kapatıp semizini ve zayıfını ayıramadım gel sen ayır diyerek Deli Karçar'ı oyuna getirir. Deli Karçar'ı ahıra kapatır. Deli Karçar'ın her yerini pireler kaplar ve Dede Korkut'a kendini çıkarması için yalvarır.

"Dede kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı, Dede gördi kim Delünüñ canına kiçmiş, başu kapusı olmuş, gevdesi püreden görinmez, yüzi gözi belürmez, Dedeniñ ayağına düşdi. Allah ışkına beni kurtar didi" (Ergin 2018:129).

[Dede kapıyı açtı. Deli Karçar çıktı. Dede gördü ki Deli'nin canına ağzına gelmiş. Çırılçıplak kalmış. Gövdesi pireden görünmez olmuş. Yüzü gözü görünmez olmuş. Dede'nin ayağına düşüp Allah aşkına beni kurtar, dedi.]

Bunun üzerine Dede Korkut git kendini suya at der ve bu olayı de bilge kişiliği ile çözer. Deli Karçar da düğüne itiraz edemediği için düğün hazırlıkları başlar. Kahramanın karşısına çıkan bu engel yaşlı bilge adam arkatipini sergileyen Dede Korkut ile aşılamayacak ya da aşılması zaman alacak bir engel olmaktan çıkmaktadır.

Hikâyenin en sonunda ise Dede Korkut boy boylayıp soy soylamıştır. Ardından da dua etmiştir.

"Yöm vireyim Hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün, ağ sakallu babañ yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, oğul ile karındaşdan ayırmasun, ahır vaktında aru imandan ayırmasun, amin amin diyenler didar görsün. Yığışdursın dürişdürsün günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:153).

[Dua edeyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice gür ağacın kesilmesin. Aksakallı babanın yeri cennet olsun! Ak saçlı annenin yeri cennet bahçesi olsun! Evlat ve kardeşten ayıtmasın! Âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! Hanım hey!]

Hikâyenin Dede Korkut'un sözleriyle bitiyor olması da Dede Korkut'ın yüce birey kişiliğini öne çıkarmaktadır son sözü o söylemiş ve bu hikâyeden çıkarılacak şeyleri de o özetlemektedir. Bu hikâyelerin kutsallığını göstermek için de hikâyenin sonunda duaya yer verir. Bu dua da kahramanın gölgesine yenilmemesi ve beyliğini devam ettirmesi için edilmiş duadır. Maddi ve manevi tüm değerlerine dua edilen bey'in esenliği istenmektedir. Aslında bu sadece hikâyede geçen bey değil tüm Oğuz beyleri hatta direkt olarak Oğuz Devletine yapılan bir duadır.

2.1.8.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Dede Korkut Kitabı'nın her hikâyesinde yaşlı bilge adam arketipi mevcuttur. Yaşlı bilge adam arketipi kahramanın müşkül durumdan kurtaran, ona yol gösteren, idrak ve anlayış

sağlayan tavsiyeler vermektedir. Bu hikâyede yaşlı bilge adam arketipini temsil eden karakter Dede Korkut'tur. Hikâye Dede Korkut'un duasıyla sonlanmaktadır.

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya.

Yöm vireyim hanum, Karlu kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün! Kamın akan görklü suyuñ kurımasun, kadir Tañrı seni namerde muhtaç itmesün, çarpar iken ağ boz atuñ büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcuñ gedilmesün, Allah viren ümizün üzilmesün, ahır soñı aru imandan ayırmasun, ağ alnuñda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, yığşdursun dürişdürsün günahuñuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:115).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı, bu oğuznameyi düzdü böyle söyledi:

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.

Dua edeyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice gür ağacın kesilmesin! Devamlı akan coşkun suyun kurumasın! Kanatlarını ucu kırılmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Koşarken ak boz atın sendelemesin! Çaldığında kara polat öz kılıcın kırılmasın!

Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! En sonunda temiz imandan ayırmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed adına bağışlasın Hanım hey!]

Hikâyeden alınan bu bölümde "yaşlı bile adam" arketipinde olan Dede Korkut görülmektedir. Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde 'tam' olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. "İnsan öteki'nin gözünde ne ise odur" söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut'un asıl amacı okuyucu kitlesine ulaşıp onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Eş, aile, çocuk, mal, mülk hepsi bencilce yapılan eylemlerdir insanın tamlık hissetmesi ve kendinde olan eksikliği gidermek için düşünülen arzu nesnesidir. Ötekinin insana yüklediği bu eylemler birey tarafından elde edilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Dede Korkut burada bunların geçici olduğunu vurgulamaktadır. Dede Korkut'un ettiği bu duadaki kelimelerin anlamları vardır. Bu kelimelerin her biri bir değeri sembolize etmektedir. At, yüce dağ, çelik kılıç, taşkın akan su, gölgeli kaba ağaç, ümidin kırılmaması, günahların bağışlanması kelimeleri maddi ve manevi gücü temsil etmektedir. Dede Kokut'un bu duası kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların bağışlanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

2.1.8.5.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Yaşlı bilge adam arketipi hikâyelerde kahramana yol gösteren ve onu gölgelerden kurtaran arketiptir. Çeşitli sınavlara maruz kalan bireyin bu sınavlarda onun yardımcısı görevindedir. Bu hikâyede de Azrail Deli Dumrul'a ölmemesi için ne yapması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Allah tarafından canının bağışlanması için yapması gereken şeyleri Deli Dumrul'a söylemektedir. Hikâyenin başlarında bireye karşı karşıt güç olarak kendini gösteren Azrail ilerleyen olaylarda yüce birey arketipi içerisinde yer almaktadır.

Azrail sayesinde Allah'a yalvaran Deli Dumrul'a hayatının bağışlanması için Allah tarafından şans verilmiştir. Bunun gerçekleşmesi sağlayan Azrail'dir.

"Mere kavat maña ne yalvarursun, Allah Tealaya yalvar, menüm de elümde ne var men dahı bir yumuş oğlanıyam didi." (Ergin 2018:179).

[Bre densiz bana ne yalvarıyorsun! Allah Teâla'ya yalvar! Benim de elimde değil ben de emir kuluyum dedi.]

Bu sözleriyle Deli Dumru ile Allah arasında iletişimi sağlamış ve Deli Dumrul'un bireyselleşme sürecini tamamlamasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Azrail'in hikâyede ak sakallı olarak betimlenmesi de bu arketipte olduğunu desteklemektedir. Her hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de Dede Korkut hikâyenin sonunda yaşlı bilge adam arketipinde ortaya çıkıp oğuzname koşmaktadır:

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı. Bu boy Delü Dumruluñ olsun, menden soñra alp ozanlar söylesün, alnı açuk cömerd erenler diñlesün didi. Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün! Kamın akan görklü suyuñ kurımasun, kadir Tañrı seni namerde muhtaç itmesün, ağ alnuñda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, yığşdursun dürişdürsün günahuñuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:184).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı soy soyladı. Bu boy Deli Dumrul'un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alnı açık cömert erenler dinlesin dedi. Dua edeyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice gür ağacın kesilmesin! Devamlı akan coşkun suyun kurumasın! Kanatlarını ucu kırılmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed adına bağışlasın Hanım hey!]

diyerek Dede Kokut bu duasında kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların bağışlanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

2.1.8.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Kahramanın animası ile bütünleşmek yani tamlığa ulaşmak için çıktığı bu yolculukta en büyük yardıncısı yüce birey arketipinde olan Selcen Hatun'dur. Kahramanın bireyselleşme sürecini tamamlamasında ona yardım etmektedir. Hem Kan Turalı'nın animası oluşuyla hem de düşman geldiğinde onu bu şekilde uyarmasıyle Selcen Hatun bu arketipi sergilemektedir.

"Kız hazır idi. Bakdı gördi ılgar yetdi. Atın oynatdı, Kan Turalınuñ üzerine geldi. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Gafil olma kara başuñ kaldur yigit

Ala kıyma görklü gözüñ açgıl yigit

Karularuñdan ağ ellerüñ bağlanmadan

Ağ alnınuñ kara yire depilmedin

Gafil ile görklü başuñ kesilmedin

Alça kanuñ yir yüzine dökülmedin

Yağı yetdi düşmen irdi

Ne yatursın kalkgıl yigit." (Ergin 2018:194).

[Kız hazırdı, baktığında gördü ki atlılar gelmekte. Atını oynattı. Kan Turalı'nın üzerine geldi. Soylamış, görelüm hanım ne soylamış:

Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!

Ala çekik, güzel gözlerini açsana yiğit!

Arkandan ak ellerin bağlanmadan,

Ak alnın kara yere tepilmeden,

Habersizce görklü başın kesilmeden,

Alca kanın yere dökülmeden,

Düşman geldi, düşman ulaştı,

Ne yatarsın kalksana yiğit!]

Onu düşmana karşı uyandıran Selcen Hatun burada yüce birey arketipini üstlenmektedir. Eğer düşman Kan Turalı'yı bassaydı Kan Turalı bireyselleşme sürecini tamamlayamayacaktı. Dolayısıyla animası ile bütünleşmeden ölecekti ve kahraman olamayacaktı.

Hikâyedeki bir diğer Yüce Birey arketipi ise her hikâyede daimi bulunan Dede Korkut'tur. Dede Korkut bilge kişiliğini soylamalarında ve dualarında yansıtmaktadır.

"Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı,

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya.

Ecel geldüginde aru imandan ayırmasun, kadir Tañrı seni namerde muhtaç itmesün, Allah viren ümizüñ üzilmesün, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, amin diyenler dizar görsün, yığşdursun dürişdürsün günahuñuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:198).

[Dedem Korkut gelip şen ezgi çaldı. Boy boyladı, soy soyladı:

Şimdi hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya."

Dua edeyim hanım, ölüm geldiğinde temiz imandan ayırmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Amin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed adına bağışlasın Hanım hey!]

Hikâyeden alınan bu bölümde "yaşlı bile adam" arketipinde olan Dede Korkut görülmektedir. Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde 'tam' olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. "İnsan ötekinin gözünde ne ise odur" söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut'un asıl amacı okuyucu kitlesine ulaşıp onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Eş, aile, çocuk, mal, mülk hepsi bencilce yapılan eylemlerdir insanın tamlık hissetmesi ve kendinde olan eksikliği gidermek için düşünülen arzu nesnesidir. Ötekinin insana yüklediği bu eylemler birey tarafından elde edilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Dede Korkut burada bunların geçici olduğunu vurgulamaktadır. Dede Korkut'un ettiği bu duadaki kelimelerin anlamları vardır. Bu kelimelerin her biri bir değeri sembolize etmektedir. At, yüce dağ, çelik kılıç, taşkın akan su, gölgeli kaba ağaç, ümidin kırılmaması, günahların bağışlanması kelimeleri maddi ve manevi gücü temsil etmektedir. Dede Kokut'un bu duası kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların bağışlanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

2.1.8.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi

Hikâyede Yaşlı bilge adam arketipi ilk olarak Yigenek'in rüyasında görülmektedir.

"Ağ sakallu Dede Korkutdan ögüt aldum." (Ergin 2018:201).

[Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım.]

Babasını kurtarma kararında Dede Korkut'un da etkili olduğu görülmektedir. Yaşlı bilge adam arketipi içerisinde yer alan Dede Korkut Yigenek'e öğüt vermektedir. Yigenek bu gördüğü rüyanın etkisiyle bireyselleşme sürecine çıkacaktır.

Bu arketip içinde bulunan Dede Korkut ikinci olarak da her hikayede olduğu gibi bu hikayede de bireyselleşme sürecini tamamlayıp dönen kahraman için boy boylayıp soy soylarken ortaya çıkmaktadır.

"Yöm vireyim Hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacuñ kesilmesün, ağ sakallu babañ yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, ahır soñu aru imandan ayırmasun, ağ aluñda biş kelime dua kılduk kabul olsun, günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:206).

[Dua edeyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgelice gür ağacın kesilmesin. Aksakallı babanın yeri cennet olsun! Ak saçlı annenin yeri cennet bahçesi olsun! En sonunda temiz imandan ayırmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık kabul olsun! Günahlarını adı güzel Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! Hanım hey!]

Bu dualar kahramanın kahramanlığının devamı için edilmiştir. Ayrıca onun hem bu dünyada hem de Tanrı karşısında iyi konumda olması niyetiyle söylenmektedir.

2.1.8.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Hikayede bu arketip Dede Korkut karakteri ile bütünleşmiştir. Dede Korkut hikâyede ilk olarak Basat'a ad vermesiyle ortaya çıkmaktadır. Oğuz devletinin üzerine düşman gelmesi ile başlayan bu hikâyede Aruz Koca göç esnasında oğlunu düşürmüş ve bu oğlan vahşi doğada büyümüştür. Bir aslan (tabiat ana) onu sahiplenmiş ve yetiştirmiştir. Aruz Koca oğlunu bulup evine getirse de oğlu tekrar vahşi doğaya gitmiştir ta ki Dede Korkut oğlana bir ad verene kadar.

"Dedem Korkut geldi aydur: Oğlanum sen insansın, hayvan-ile musahib olmagıl, gel yahşı at bin, yahşı yigitler-ile eş yort didi. Ulu kardaşuñ adı Kıyan Selçükdür, senüñ aduñ Basat olsun, aduñı men virdüm yaşunı Allah virsün didi." (Ergin 2018:207).

[Dedem Korkut geldi söyler: Oğlum sen insansın, hayvanlarla düşüp kalkma, gel güzel at bin, güzel yiğitler ile eş ol dedi. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçuk'tur senin adın Basat olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.]

İkinci olarak Oğuz halkının müşkül durumunu çözen Dede Korkut Tepegöz ile pazarlık yapmaya gitmektedir. Halkın refahı ve toplumun huzuru için Tepegöz ile anlaşma yapılması gerekmektedir. Bu anlaşmayı yapmak için en uygun karakter de yaşlı bilge adam olarak adlandırılan Dede Korkut'tur.

"Vardılar Dede Korkutı çağırdılar, anuñ ile tanışdılar, gelüñ kesim keselüm didiler. Dedem Korkudı Depegöze gönderdiler. Geldi selam virdi, aydur: Oğul Depegöz, Oğuz elüñde zebun oldı, buñaldı, ayaguñ toprağına meni saldılar, saña kesim virelüm dirler didi. Depegöz aydur: Günde altmış adam virüñ yimege didi. Dede Korkut aydur: Bu vech ile sen adam komaz dükedürsin didi, amma günde iki adam ile biş yüz koyun virelüm didi. Dede Korkut böyle digeç Depegöz aydur: hoş öyle olsun." (Ergin 2018: 209).

[Gittiler Dede Korkut'u çağırdılar. Onunla konuştular. Gelin anlaşma yapalım dediler. Dedem Korut'u Tepegeöz'e gönderdiler. Geldi selam verdi ve 'Oğul Tepegöz, Oğuz elinde harap oldu, bunaldı. Beni senin ayağına gönderdiler. Anlaşma isterler' dedi. Tepegöz söyler: Günde yemek için altmış adam verin dedi. Dede Korkut söyler: Bu gidişle sen adam koymaz tüketirsin dedi. Ama günde iki adam ile beş yüz koyun verelim dedi. Dede Korkut böyle deyince Tepegöz ayur: Hoş öyle olsun.]

Dede Korkut'un son olarak ortaya çıktığı yer ise kahramanın bireyselleşme sürecini tamamlayıp evine geldiğindedir. Basat Tepegöz'ü öldürüp halkı büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır. Dede Korkut da onun eve dönmesi üzerine şadılık çalıp ona dua etmiştir.

"Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı. Hem Basat'a alkış virdi:

Kara tağa ayıtduğuñda işit virsün

Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün

Didi. Erlik ile kardaşuñ kanın alduñ, kalın Oguz biglerini yükden kurtardun, kadir Allah yüzün ağ itsün Basat didi. Ölüm vakti geldüğünde aru imandan ayırmasun, günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:215).

[Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı. Ayrıca Basat'a dua etti:

Kara Dağ'a ulaştığında aşacak güç versin

Kanlı kanlı sulardan geçecek güç versin

Dedi. Erlikle kardeşinin kanını aldın. Soylu Oğuz beylerini sıkıntıdan kurtardın. Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat dedi. Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın, günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa için bağışlaın hanım hey!] Bu dualar Basat'ın gölgesine yenilmemesi üzerine kurulmuştur.

2.1.8.9. Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Yaşlı Bilge Adam arketipinde yer alan Dede Korkut bu hikâyede hikâyenin başında ve sonunda yer almaktadır. Hikâyenin başlangıcında Gürcistan'dan gelen haracın nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda Bayındır Han'a akıl vermektedir.

"Dede Korkut aydur: Hanum bunuñ üçini dahı bir yiğide virelüm didi, Oğuz iline karavul olsun didi." (Ergin 2018:216).

[Dede Korkut söyler: Hanım bunun üçünü de bir yiğide verelim, Oğuz devletine karakolluk yapsın dedi.]

Bunun üzerine Bayındır Han bu görevi Begil'e vermektedir. Hikâyenin başlangıcını oluşturan ve bütün maceralara yol açan bu olayda etken karakter Dede Korkut'tur. Padişah Bayındır Han Dede Korkut'un görüşüne önem vermiş, onu dikkate almış ve uygulamıştır.

Hikyenin son kısmında ise her hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de Dede Korkut'un tamlığa ulaşan bey için ettiği dua yer alamaktadır.

"Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı, Begil oğlı Emrenüñ olsun didi. Yöm vireyim hanum: Yirlü kara tağlaruñ yıkılmasun, kölgeliçe kaba ağacuñ kesilmesin, Allah viren ümidiñ üzülmesin, günahuñuzı adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey!" (Ergin 2018:224-225).

[Dedem Korkut gelip neşeli ezgiler çaldı. Bu oğuznameyi söyledi: Yerli kara dağların yıkılmasın, gölgelice gür ağacın kesilmesin, Allah'ın verdiği umudun kırılmasın, günahınızı adı güzel Muhammed'e bağışlasın. Hanım hey!]

Bu dua Emren'in personasının sarsılmaması üzerine kurulmuştur.

2.1.8.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Yaşlı bilge adam arketipi bu hikâyede karşımıza iki yerde çıkmaktadır. İlk olarak Dede Korkut'un kopuzunun önemi vurgulanmıştır.

"Mere kâfir Dedem Korkut kopuzı hörmetine çalmadum didi, eger elüñde kopuz olmasayidi ağam başıyiçün seni iki para kıluridim didi. Çekdi kopuzı elinden aldı." (Ergin 2018:231).

[Bre kâfir Dedem Korkut'un kopuzu hürmetine seni kesmedim dedi. Eğer elinde kopuz olmasaydı ağabeyimin başı için seni iki parçaya ayırırdım dedi. Çekip kopuzu elinden aldı.]

Bu söylemden Dede Korkut'un çaldığı kopuzun bile manevi bir değeri olduğu anlaşılmaktadır. Eğer Egrek'in elinde kopuz olmasa Segrek Egrek'i kılıcıyla öldürecektir. Fakat bunu yaptığı takdirde tamlığa erişemeyecek ve gölgesine yenilecektir. Dede Korkut'un kopuzu bunu engellemiştir.

Daha sonra ise bu arketip kahramanın dönüş evresini tamamladığında ardından edilen duada yer almaktadır. Bu dua kahramanın büyük ötekinin yani Allah'ın karşısında kötü halde olmaması için edilmiş bir duadır.

"Evvel ahır uzun yaşuñ uçı ölüm. Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, günahuñuzı Muhammed Mustafa yüzi suyuna bağışlasun, âmin diyenler didar görsün hanum hey!" (Ergin 2018:233).

[Başı sonu uzun yaşın ucu ölüm. Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın, günahınızı Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın, âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün, Hanım Hey!]

2.1.8.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Bu hikâyede yaşlı bilge adam arketipinde Dede Korkut bulunmaktadır ve şu şekilde yer almaktadır:

“Dedem Korkut geldi kopuz çaldı, gazi erenler başına ne geldügin söyledi.

Kanı ögdügümüz big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidümlü dünya

Soñ uçı ölümlü dünya

Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, Kadir seni namerde muhtac itmesün, biş kelime du’a kılduk kabul olsun, amin amin diyenler dizar görsün, günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafa hörmetine bağışlasun hanum hey!” (Ergin 2018:243).

[Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi.

Hani övdüğümüz bey erenler?

Dünya benim diyenler?

Ecel aldı, yer gizledi.

Fani dünya kime kaldı?

Gelimli, gidimli dünya,

Sonu ucu ölümlü dünya!

Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın! Kadir seni namerde muhtaç etmesin! Beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Âmin âmin diyenler Allah’ın yüzünü görsün! Günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa hürmetine bağışlasın! Hanım hey!]

Dede Korkut bu soylamada persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde ‘tam’ olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır.

“İnsan ötekinin gözünde ne ise odur” söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut’un asıl amacı okuyucu kitlesine ulaşıp onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Dede Korkut dünyevi unsurların geçici olduğunu vurgulamaktadır. Dede Kokut bu duasında en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için günahların bağışlanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

2.1.8.12. İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek’in Öldüğü Hikâye

Diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de yaşlı bilge adam arketipinde Dede Korkut vardır.

“Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi.

Kanı didügün big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidümlü dünya

Soñ uçı ölümlü dünya

El ‘akıbet uzun yaşuñ uçı ölüm, ahırı ayrulık. Yöm vireyim hanum: Ölüm vaktı geldüginde aru imandan ayırmasun, ağ sakallu babañ yiri uçmağ olsun, ağ pürçeklü anañ yiri behişt olsun, Kadir seni namerde muhtac itmesün, ağ alnuñda biş kelime dua kılduk kabul olsun, âmin âmin diyenler didar görsün, yığışdursun dürişdürsün günahuñuzı Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey!” (Ergin 2018:251).

[Dedem Korkut gelip şen ezgi çaldı. Gazi erenlerin başına ne geldiğini anlatıverdi:

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.

Sonunda uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık! Dua edeyim hanım, ölüm geldiğinde temiz imandan ayırmasın! Ak sakallı babanın yeri cennet olsun! Ak perçemli annenin yeri cennet bahçesi olsun! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed Mustafa için bağışlasın Hanım hey!]

Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde 'tam' olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. "İnsan ötekinin gözünde ne ise odur" söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Dede Kokut'un bu duası kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların bağışlanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

2.1.9. Ben Arketipi

Jung'un arketipler teorisinde en merkezi konuma sahip olan arketip ben arketipidir. Bunun nedeni ben arketipi ile başlayan bireyselleşme sürecinin bu arketipin gerçekleştirilmesini hedeflemesidir. Bireyselleşme süreci kısaca kişinin bilinçdışı kişilik özelliklerinin farkına varması bunları kabul etmesi, bilinçdışı ve bilincini bütünleştirmesi sürecidir. Bu süreç içerisinde kişiliğin birbirine zıt nitelikleri arasında denge ve uyumu gerçekleştirmesi nedeniyle ben arketipi merkezi bir konuma sahiptir. Bu denge ve uyum

işlevinden dolayı ben arketipine "düzen arketipi" de denilmektedir. Bu işlevler ile birlikte ben arketipinin birincil işlevi bireyselleşme sürecini tamamlamış, erginleşmiş bireylerin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Sambur 2005:102). Kişinin ruhsal olgunluğa ruhsal yapısındaki merkezi bir konuma sahip olan ben arketipi ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu takdirde erişebilir. Kişi ruhsal yapısındaki bu arketipi fark ettiği anda kendi potansiyelinin farkına varacak ve bu merkezi arketipin özüne inmeye, ona ulaşmaya çalışacaktır. Bu hedefini gerçekleştirdiği oranda kişi ruhsal bir olgunluğa kavuşacaktır (Namlı 2007:1212). Bu bağlamda bakıldığında ben arketipinin kahramanın bireyselleşme sürecini başlatan ve onun özünün keşfedilmesi sonunda kahramana bir benlik bütünlüğü, bilgelik kazandıran arketip olduğu düşünülebilir. Jung ben arketipine öyle ayrıcalıklı bir önem vermektedir ki bilinçdışının merkezi arketipi olan bu arketipi Tanrı algısının çıkış olarak görmektedir. Böylece bireyselleşme süreci ile birlikte ben arketipinin gerçekleştirilmesi insanın Tanrısallaşması anlamına gelmektedir (Sambur 2005:103).

2.1.9.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Bu hikâyede ben arketipinde olan karakter, bireyselleşme yolculuğuna çıkan Direse Han oğlu Boğaç Han'dır.

"…Kırk yiğidine dülbend saldı, el eyledi. Kırk yiğit bidevi atın oynattı, oğlanuñ üzerine yığnak oldı. Oğlan kırk yiğidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminüñ boynın urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kaytdı giri döndi. Dirse Han burada oğlançuğı sağ idügin bildi. Hanlar hanı Han Bayındır oğlana biglik virdi, taht virdi. Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı…" (Ergin 2018:94).

[…Kırk yiğidine tülbent salladı, el etti. Kırk yiğidi cins atlarını harekete geçirdiler. Boğaç Han'ın başına toplandılar. Oğlan kırk yiğidini yanına alıp, at sürüp, uğraş verip savaştı. Kiminin boynuna (kılıçla) vurdu, kimini tutsak etti, babasını kurtardı, geri döndü. Dirse Han burada oğlunun sağ olduğunu anladı (öldü biliyordu).Hanlar hanı Bayındır Han oğlana beylik verdi, taht verdi. Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı…]

Bireyselleşme sürecini tamamlayan Boğaç Han aradığı benliği bulmuştur. Kendisinin eksik yönlerini tamlamış, gölge yönlerine yenik düşmemiştir. Ruhunu olgunluğa eriştirmiştir. Kahramanın bireyselleşme süreci tamamlandığında kahraman kendini bulmuş bilinçdışını ve

bilincini bütünleştirmiştir. Aslında kahramanın bütün yolculuğu kendini bulmak istemesindendir. Kendini gerçekleştirme yolculuğuna çıkan birey "ben" arayışında olan bireydir. Öznede eksik olan arzu nesneleri hep öznenin tamlık arayışından yani "ben"ini bulmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

2.1.9.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Bu hikâyede ben arketipini bireysel olgunluğa ulaşan Salur Kazan sergilemektedir.

"Kazan Big ordusını oğlanını uşağını hazinesini aldı girü döndi. Altun tahtında yine ivini dikdi. Karaçuk Çobanı imrahor eyledi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk baş kul kırk kırnak oğlı Uruz başına azad eyledi. Cılasun koç yiğitlere kalaba ölke virdi, şalvar cübbe çuka virdi." (Ergin 2018:115).

[Kazan Bey ordusunu, oğlanını, annesini, hatununu, hazinesini alıp geri döndü. Altın tahtında yine evini kurdu. Karaçuk Çobanı seyis başı yaptı. Yedi gün yedi gece yeme, içme oldu. Kırk tane esir ve cariyeyi oğlunun kurtulması üzerine serbest bıraktı. Kahraman koç yiğitlere büyük ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.]

Hikâyenin bu bölümünde 'ben'ini arayan Salur Kazan'ın benliğini bulduğu anlatılmaktadır. İçsel bir çağrıyla ayrılma aşamasına geçip eşini, annesini, çocuğunu, maddi varlığını kurtararak kendini gerçekleştirmeyi hedefleyen Salur Kazan bu bölümde benliğini elde etmiştir. Onun bir birey olması için çıktığı bu yolda karşısında Şökli Melik ve kâfirlerle yani gölge arketipiyle mücadele etmesi erginleşmesini sağlamıştır. Erginleşen birey de kendine ait olan ve onun benliğinin parçası olan unsurları alarak ait olduğu yere dönmüştür. Bu aşamadan sonra yani dönüş aşamasından sonra ise bireyselleşme süreci tamamlanmıştır. Salur Kazan artık bir 'birey'dir. Ben arketipi de Salur Kazan'ın ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp kendinde eksik olan arzu nesnelerini bulup 'tam'lığa ermesinde görülmektedir.

2.1.9.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bireyselleşme sürecinin bütün evrelerini tamamlayan ve bütün sınavları geçen Bamsı Beyrek artık kendini gerçekleştirmiş ve ruhsal doyuma ulaşmıştır. İçsel ve dışsal bütünlüğe ulaşan bu birey farkındalık sahibi ve olgun bir beydir.

"Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek, melikün kızın aldı, ağ ban ivine ağ otağına girü döndi, düğüne başladı. Bu kırk yiğidün bir kaçına Han Kazan, bir kaçına Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dahı yidi kız kardaşını yidi yiğide virdi. Kırk yirede otak dikdi… Kırk gün kırk gice toy düğün eylediler. Beyrek yiğitleriyile murad virdi murad aldı. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına ne geldügin söyledi, bu oğuzname Beyregüñ olsun didi." (Ergin 2018:153).

[Pay Püre Bey'in oğlu Beyrek, melikin kızını aldı. Ak çatılı ak evine geri döndüp düğüne başladı. Bu kırk yiğidin bir kaçına Kazab Bey, bir kaçına Bayındır Han kızlar verdiler. Beyrek de yedi kız kardeşni yedi yiğide vedi. Kırk yerde otağ dikti… Kırk gün kırk gece şenlikli düğün yeptıler. Beyrek yiğitleriyle murat verip aldı. Dedem Korkut geldi, eğlenceli şeyler çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına gelenleri söylediler ve ortaya çıkan bu oğuzname Beyrek'in olsun dediler.]

Bütün gölgelerini yenen Bamsı Beyrek hem ruhsal doğumunu hem de ikinci doğumunu gerçekleştirmiştir. Yani Bamsı Beyrek ölmeden önce ölmüştür. Bu olgunlukla hayatını devam ettirecek olan Bamsı Beyrek artık tam bir bireydir. Bireyselleşme sürecini türlü zorluklarla atlaşmış bir kahramandır. Dönüşünde ise düğün olmuş, eğlence olmuş ve Dede Korkut boy boylamış soy soylamıştır. Artık Bamsı Beyrek kendisin farkında olan alp tipi bir bireydir.

2.1.9.4.Kazan Oğlu Uzuz Beyin Tutsak Olduğu Hikâye

"Saydukumça Oguz bigleri dükense omaz, Kazanuñ bigleri hep yetdi, üzerine yığnak oldı. Aru sudan abdest aldılar, iki rek'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammede salavat getürdiler. Bi-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç urdular. Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi. Ol gün namaerdler sapa yir gözetdi. Bir kıyamat savaş oldı, meydan tolı baş oldı. Kıyamatuñ bir güni oldı. Big nökerden nöker bigden ayrıldı... Boyı uzun Burla Hatun Kara tuğın kafirüñ kılıçladı, yire saldı. Tekür alındı. Kâfir kaçdı. Derelerde kâfire kırgun girdi. On biş biñ kafir kimi kırıldı., kimi tutıldı. Kazan oğlı üzerine geldi. İndi elin çözdi. Kuça kuça atayile oğul

görüşdi. Üç yüz yiğit oğuzdan şehid oldı. Kazan oğlançuğın kurtardı., girü döndi. Gaza mübarek oldı. Oğuz bigleri toyum oldı. Agça Kala Sürmelüye gelüp Kazan kırk otak dikdürdi. Yidi gün yidi gice yime içme oldı. Kırk ivlü kul ile kırk cariye oğlı başına çevürdi, azad eyledi. Cılasun erenlere kala ölke virdi, cübbe çuka virdi. Dedem Korkut gelüben sazılık çaldı." (Ergin 2018:175-176).

[Saymakla Oğuz beyleri tükenmez. Kazan'ın beyleri hep yetişip üzerine yığınak oldular. Temiz sudan abdest aldılar, iki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdiler. Durmaksızın kâfire at saldılar, kılıç vurdular. O gün ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün namertler kaçacak yer aradılar. Bir kıyamet savaş oldu, meydan başla doldu. Kıyametin bir günü oldu. Bey kuldan ayrıldı kul beyden ayrıldı... Boyu uzun Burla Hatun Kara sancağıyla kâfiri kılıçladı, yere attı. Tekür alındı. Kâfir kaçtı. Derelerden kâfire ölüm geldi. On beş bin kâfirin kimisi öldü kimisi esir olarak alındı. Kazan oğlunun üzerine geldi. Attan inip elini çözdü. Kucak kucağa baba ile oğul görüştü. Üç yüz yiğit Oğuz'dan şehit oldu. Kazan oğlancığını kurtardı, geri döndü. Gaza mübarek oldu. Oğuz beyleri doydu. Akça Kale Sürmeli'ye gelip Kazan kırk otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk evli kul ile kırk cariye oğlunun başına azad edildi. Kahraman erenlere kale ve ülke virdi, cübbe kıyafet verdi. Dedem Korkut gelerek kopuz çaldı.]

Dönüş aşamasından sonra Uruz baba sözünün çiğnenmeyeceğini ve kafirlerin savaşırken nasıl taktikler kullandığını hata yaparak öğrenmiştir. Bu hikâyede diğer hikâyelerden farklı olarak kahraman ruhsal anlamda kendini gerçekleştirmek için yola çıkmaktadır. Savaş alanında değil de soyut alanda bireyselleşme anlatılmaktadır. Büyük otorite olan baba ve büyük tehlike olan kâfirin Türk toplumundaki yeri tecrübe ile bağlantılı olarak anlatılmaktadır. Uruz'un bireyselleşme süreci ad almak için başlatılmış fakat hikâyenin sonunda baba sözünün tutulması gerektiği ve babanın büyük öteki olduğunun farkındalığı sağlanmaktadır. Uruz ruhsal olarak huzura ulaşmış ve deneyim kazanarak bireyselleşme sürecini tamamlayarak ben arketipi içerisinde yer almaktadır.

2.1.9.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Ölümsüzlük arzusu üzerine kurulu olan bu hikâyede Deli Dumrul ayrılma- erginlenme ve dönüş aşamalarını başarıyla tamamlamış ve bireyselleşme sürecini bitirmiştir. İçindeki

ölüm korkusunu ve ölümsüzlük arzusunu yenmiş ve ölümü kabullenmiştir. Yani bilincinin karanlık tarafıyla yüzleşip onunla uzlaşmıştır. Anne ve babasının Deli Dumrul'a canlarını vermeleri üzerine karısı onun için canını vermiştir. Öümü kabullenen Deli Dumrul ise animasıyla bütünleşmiş ve birey olmuştur. Allah'a da ya ikimizin canını da al ya da ikimizi de yaşat demesi de animası ile bütünleştiğinin göstergesidir.

"Delü Dumrul'uñ atasınuñ anasınuñ canın al, ol iki halala yüz kırk yıl ömr virdüm didi. Azrail dahı babasınuñ anasınuñ def'i caın aldı. Delü Dumrul yüz kırk yıl dahı yoldaşıyile yaş yaşadı. Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı."(Ergin 2018:184).

[Deli Dumrul'un atasının anasının canını al, o iki sevgiliye yüz kırk yıl ömür verdim dedi. Azrail de babasının anasının canını hemen aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl yoldaşıyla yaşadılar. Dedem Korkut geldi. Boy boyladı soy soyladı.]

Gölgesiyle uzlaşan ve animasıyla bütünleşen Deli Dumrul artık tamlığa erişmiş bir bireydir. İçsel huzuru yakalayarak ve bu olgunluğa ulaşarak bu süreci başarıyla tamamlamış ve benliğine kavuşmuştur. Deli Dumrul artık arzu nesnesini elde etmiş ve kendini gerçekleştirmiş tam bir bireydir.

2.1.9.6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Animası ile bütünleşip tamlığa ermek isteyen Kan Turalı bu bireyselleşme sürecini başarıyla tamamlayarak dönüş aşamasını gerçekleştirmiştir. Kan Turalı dönüş aşamasını gerçekleştirmesiyle animası ile bütünleşmiş ve artık tamlığa ulaşmış bir birey oluştur.

"Irağından yakınından gelişdiler, gizlü yaka tutuban yilişdiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına irişdiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kañlı Koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdı. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı. Altunluça günlügin diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına irişdi. Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı." (Ergin 2018:198).

[Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, Allah'a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz'a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır

dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç üretti. Düğün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altınlıca çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun'a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı'yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içineki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

2.1.9.7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Hikâyesi

Kâfiri yenilgeye uğratan Yigenek babasını kurtararak erginlenme aşamasını tamamlamıştır. Kendinde eksik olan arzu nesnesine yani babasına kavuşarak kendini tamamlamış ve artık bir birey olmuştur. Bireyselleşme sürecini başarıyla tamamlayan Yigenek artık dönüş aşamasına geçmiştir.

"Döndiler ivlerine geldiler. Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı" (Ergin 2018:206).

[Döndüler evlerine geldiler. Dedem Korkut gelip boy boyladı soy soyladı.]

Kendini tam anlamıyla gerçekleştiren Yigenek artık iç huzura kavuşmuş ve olgunlaşmış bir birey olarak baba ocağına dönmüştür. Artık o kendinin farkında olan ve kendinde eksik olan arzu nesnesine kavuşmuş bir bireydir. Gölgeyi alt ederek bu mücadeleyi başarıyla tamamlamıştır. Bireyselleşme sürecini bitirmiştir. Kahramanın yolculuğu sona ermiştir. Dönüş aşamasının sonunda her hikâyede olduğu gibi Dede Korkut yani yaşlı bilge adam arketipi gelip boy boylayıp soy soylamaktadır.

2.1.9.8. Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâyesi

Bir kahraman için en önemli gösterge baş kesip kan dökmesidir. Bu hikâyede de Basat Tepegöz'ün başını kesene kadar türlü sınavlardan geçmiştir fakat sonunda bunu başarmıştır.

"Basat kakıyup yirinden turı geldi. Buğra gibi Depegözi dizi üzerine çökerdi, Depegözüñ kendü kılıcıyile boynunı urdı. Deldi yay kirişin takdı. Süriyi süriyi mağara kapusına geldi. Yuñlu Koca ile Yapağulu Kocayı Oğuza muştucı gönderdi. Ağ boz atlar binüben yortışdılar. Kalın Oğuz illerine haber geldi. At ağızlu Aruz Koca ivine çapar geldi, anasına Basatuñ sevinç virdi, muştuluk oğluñ Depegözi depeledi didi. Kalın Oğuz bigleri yetdiler. Salahana Kayasına geldiler. Depegözüñ başını ortaya getürdiler. Dedem Korkut gelüben şadılık çaldı. Hem Basat'a alkış virdi:

Kara tağa ayıtduğuñda işit virsün

Kanlu kanlu sulardan kiçit virsün

didi. Erlik ile kardaşuñ kanın alduñ, kalın Oguz biglerini yükden kurtarduñ, kadir Allah yüzüñ ağ itsün Basat didi. Ölüm vakti geldüğünde aru imandan ayırmasun, günahuñuzı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun hanum hey." (Ergin 2018:215).

[Basat kızıp yerinden doğrularak ayağa kalktı. Tepegöz'ü deve gibi dizinin üzerine çökertti. Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu kesti. Delip yay kirişine taktı. Sürüye sürüye mağara kapısına geldi. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı müjdeci gönderdi. Ak boz atlara binip gittiler. Soylu Oğuz memleketine haber geldi. At Ağızlı Aruz Koca'nın evine at sürerek geldi. Annesine Basat'ın sevinçli haberini verdi. Müjde! Oğlun Tepegöz'ü tepeledi dedi. Bütün Oğuz beyleri geldiler. Salahana Kayası'na vardılar. Tepegöz'ün başını ortaya getirdiler. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı. Ayrıca Basat'a dua etti:

Kara Dağ'a ulaştığında aşacak güç versin

Kanlı kanlı sulardan geçecek güç versin

Dedi. Erlikle kardeşinin kanını aldın. Soylu Oğuz beylerini sıkıntıdan kurtardın. Kadir Allah yüzünü ak etsin Basat dedi. Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın, günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa için bağışlaın hanım hey!]

Oğuz halkının başına bela olan Tepegöz'ün yani gölge arketipinin ölümü Basat'ın aklı ve güçlü sezgileriyle gerçekleşmektedir. Basat inanç gücüyle bütün engelleri aşmış ve gölgeyi alt etmiştir. Basat bireyselleşme sürecini başarıyla tamlayarak kahramanlığını elde etmiş ve

içsel huzura ulaşmış bir birey olmuştur. Çünkü o içindeki 'öteki'yi yani nefsi öldürmüştür. Bu nedenle olgunluğa ermiş ve ikinci doğumunu gerçekleştirerek tertemiz bir biçimde yeni hayatına başlayacaktır.

2.1.9.9.Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Erginlenme aşamasını tamamlayan Emren için en büyük ödül toplumda edindiği statüdür.

"Karşu yatan kara tağdan oğlana yaylak virdi. Kara koçı yüğrük atdan tavla virdi. Ağça yüzlü oğlına ağça koyun şölen virdi. Ala gözlü oğlına al davahlu gelin aldı. Ağ alınlu Bayındır Hana pençik çıkardı. Oğlın aldı, Bayındır Hanuñ divanına vardı. El öpdi. Padişah, Kazan oğlı Uruzuñ sağ yanına aña yir gösterdi. Cübbe çuğa çırgap geyürdi." (Ergin 2018:224-225).

[Karşı yatan Kara Tağ'dan oğlana yaylak verdi. Kara koçu cins attan sürü verdi. Akça yüzlü oğluna şölen verdi. Ala gözlü oğluna duvaklı gelin aldı. Ak alınlı Bayındır Han'a akından alınan ganimetin beşte birini verdi. Oğlunu alıp Bayındır ahan'ın divanına vardı. El öptü. Padişah, Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, kıyafet giydirdi.]

Kahramanın bireyselleşme sürecine çıkmasındaki en büyük etken hatta tek amaç, kendini topluma yani öteki'ye kanıtlamaktır. Emren bireyselleşme sürecinin bütün aşamalarını tamamlamış yetişkin bir bireydir. Bireyselleşme sürecine çıktığında 'kuş yürekli' bir oğlan iken şimdi tamlığa erşmiş ve kahraman kimliği kazanmış bir bireydir. Artık babasının otoritesiyle yani personasıyla- elbise, silah, at- değil kendine ait unsurlarla kahramandır. Bundan sonraki yaşamında yeni kimliğinde ve mecliste Uruz'un sağ yanında hayatını devam ettirecektir. Toplumla sonsuz bir uyum içinde olacaktır. O artık toplumun huzuru ve refahı için uğraşacak alp tipi bir kahramandır. Benliğine kavuşmuş ve tamlığa erişmiş bir birey olarak hayatına devam edecektir.

2.1.9.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bireyselleşme sürecini tamamlayan Segrek artık tam bir bireydir. Benliğine kavuşmuş ve ötekinin gözünde kendini kanıtlamıştır.

"Uçun Koca'ya çarpar geldi. Muştuluk, gözüñ aydın, oğullaruñ ikisi bile sağ esen geldi didiler. Koca işidüp şad oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı, altun tuç borılar ağarıldı. Ol gün ala bargâh otaklar dikildi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırıldı. Koca Big oğullarına karşu geldi. Atdan indi, oğlanlarıyile kuça kuça görişdi. Hoş musız esen misiz oğullar didi. Günlügi altunluça odasına geldiler. Şadılık yimek içmek oldı. Ulu oğlına dahı görklü gelin getürdi. İki kardaş bir birine sağdıç oldılar. Gerdeklerine çapup düşdiler, murada maksuda irişdiler. Dedem korkut gelüben boy boyladı, soy soyladı." (Ergin 2018:233).

[Uşun Koca'ya hızla geldi. Müjde, gözün aydın, oğulların ikisi de sağ ve esen geldi dediler. Koca işitip mutlu oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı, altın tunç borular vuruldu. O gün ala büyük otağlar dikildi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kesildi. Koca Bey oğullarına karşı geldi. Attan indi, oğlanlarıyla kucaklaşa kucaklaşa görüştüler. Hoş musunuz esen misiniz oğullar? Dedi. Çatısı altın odasına geldiler. Şenlik, yeme içme oldu. Büyük oğluna da güzel gelin getirdi. İki kardeş birbirine sağdıç oldular. Gerdeklerine at sürüp vardılar. Murada, amaca ulaştılar. Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı.]

Erginlenme aşamasından sonra dönüş aşamasına geçen Segrek artık memleketi olan Soylu Oğuz'a gelmiştir. Babasına mutlu haberi yollamıştır. Kendini tamamlamış olan yiğit artık muradına erebilecek iç huzura ermiştir. Yetersiz hissetmesi nedeniyle animası ile bütünleşemeyen Segrek artık animası ile bütünleşek tamlığa erişmiştir. Dede Korkut'un duasıyla dönüş aşaması noktalanmıştır. Segrek artık toplum tarafından onay gören, iç huzura erişmiş bir bireydir. Öteki'ye kendini kanıtlamış ve ötekinin gözünde kendini var etmiştir. Bireyselleşme sürecini tamamlayan bu karakter artık bir kahramandır.

2.1.9.11. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Erginlenme aşaması Uruz'un babasını düşman elinden kurtarmasıyla tamamlanmıştır.

"Kal'ayı aldılar. Kilisesin yıkup mescid yapdılar. Kanlu kâfir elinden babasını tartup aldı." (Ergin 2018:242-243).

[Kale'yi aldılar. Kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Kanlı kâfir elinden babasını çekip aldı.]

Uruz benliğindeki eksik olan ögeyi yani babasını kurtararak benliğine katmıştır. Uruz bir öznedir ve kendinde eksik olan arzu nesnesini elde ederek tamlığa ulaşmıştır. O artık yetersiz ve eksik bir birey değildir. Tamlığa ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir. Eksik tarafını tamamlayıp kendini olgunluğa eriştirmiştir. Ötekinin gözünde de kendini ispatlamış ve ömür boyu onu var edecek kahramanlığı ötekinin önüne sunmuştur

2.1.9.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

Beyrek'in o yani ötekinin ona yüklediği görevi başarıyla tamamlayan Kazan evine dönmüştür. O artık ötekinin gözünde vardır.

"Kazan gök alañ görklü çemene çadır dikdürdi, otağın kurdı. Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, gazi erenler başına ne geldügin aydı virdi." (Ergin 2018:251).

[Kazan gök alana, güzel çimene çadır diktirip otağ kurdu. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini anlatıverdi.]

Öteki olarak Beyrek ölürken Kazan'a bir istekte bulunmuş, ona bir görev yüklemiştir. Bu görevin yerine getirilmemesi durumunda Kazan, ötekinin gözünde düşecektir. Beyrek'in rahatı ve refahı için bu intikamı almak zorundadır. Kahramanın yegâne amacı toplumun refahını ve huzurunu sağlamaktır. Beyrek bir birey olarak toplumu ifade ettiği için Kazan Aruz Koca'yı öldürerek görevini yerine getirmiş ve tamlığa ulaşıp evine dönüştür. Benliğine kavuşmuş olan Kazan artık içsel huzura ulaşmıştır.

2.2. Psikolojik Tipler

Psikolojik tiplerde bilinmesi geren en önemli şey bir karakterin sadece bir tipte olmadığıdır. Tipler, insanın içinde bulunduğu duruma göre değişiklik gösterebilir. Bir karakter bir davranışında dışadönükken diğerinde içe dönük bir tutum sergileyebilir. Çünkü

insan değişim içinde olan bir varlıktır. Bilinçdışı devreye girdiği için hangi durum karşısında hangi davranışı göstereceği o durumla karşılaştığında görülmektedir.

2.2.1. Dışadönük Düşünsel Tip

Dışadönük düşünsel insanların libidoları nesneye yönelmiş olmakla birlikte düşüncelerinin kaynağı da kendi iç dinamikleri değil nesnel dış dünyadır(Akça 2017:10). Bu nedenle kendi duygularını bir zaaf olarak görme ve duygularını bastırmaya, nesnel düşünce çerçevesinde hareket etmeye eğilimlidirler. Nesnel dünyaya olan bu bağlılıkları bilim ve teknoloji alanına yoğun bir ilgi duymalarına neden olur. Nesnelliğin özneden değil nesneden kaynaklandığını düşünmelerinden dolayı materyalist ve pozitivist bir nitelik taşırlar. Dış dünyada keşfedilmemiş olanı keşfetme arzularından dolayı yaşam enerjilerinin büyük bir bölümünü bu amaç için kullanır, içeriklerinin öznel olması nedeniyle kişisel ilişkiler ve insanlar hakkında ilgisiz bir tutum benimserler (Sambur 2005:140). Duygularını bastırmaları ve kişisel ilişkilere olan kayıtsızlığı nedeniyle diğer insanlar tarafından soğuk ve mesafeli olarak algılanırlar (Burger 2006:191). Kadınlardan ziyade erkekler arasında daha sık görülen bu kişilik tipine sahip kişiler nesnel dünyaya olan bağlılıkları nedeniyle herhangi bir politik yahut dini görüşü benimsemekte zorlanırlar. Bu nedenlerle bu kişilik tipindeki insanların daha çok bilim insanları arasında görüldüğü düşünülmektedir (Sambur 2005:140).

2.2.1.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Dirse Han'ın toplum tarafından dışlandığında verdiği tepki onun bu tipte bir kişilik gösterdiğini doğrulamaktadır.

"…Dirse Han aydur: Bayındır Han benüm ne eksikligüm gördi, kılıcumdan mı gördi, suframdan mı gördi, benden alçak kişileri ak otağa kızıl otağa kondurdı, benüm suçum ne oldı kim kara otağa kondırdı didi. Ayıttılar: Hanum bugün Bayındır Handan buyruk şöyledür kim oğlı kızı olmayanı Tañrı Ta'ala kargayupdur biz dahı kargaruz dimişdür didiler. Dirse Han yirinden örü turdı, aydur: Kalkubanı yirüñüzden örü turun, bu karayıb bana ya bendendir ya hatundandır didi." (Ergin 2018:78-79).

[Dirse Han: "Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü? Kılıcımdan mı yoksa soframdan mı bir eksiklik gördü? Benden daha alçak konumda olanları ak otağa kızıl otağa koydu. Benim ne suçum var ki beni kara otağa koydu?" dedi. Yiğitler: "Hanım bugün Bayındır Hanın emri oğlu kızı olmayanlar Allah gazap etmiştir, biz de gazap ederiz demiştir, dediler. Dirse Han yerinden ayağa kalkıp kalkın yiğitlerim, bu kara ayıp bana ya bendendir ya da hatundandır, dedi.]

Dirse Han burada duygularını bastırmış ve eşine hesap sormak için yola koyulmuştur. Çocuğu olmayanlar kara otağa geçilecek diye talimat veren Bayındır Han'a karşı gelememiş ve kara otağa geçmiştir. Kurallar hoşuna gitmese onu incitse bile buna uymuştur. Düşüncesinin dinamiklerini dış dünya oluşturduğu için çocuksuzluk problemi kolektif bir ortamda ortaya çıkmış ve ötekinin gözü önünde onun benliğini sarstığı için hiddetlenmiştir. Kendi iç dünyasında olsa yani başkalarının düşünceleri onun için önemli olmasa bu tamlık arayışına yönelme söz konusu olmayacaktır. Bayındır Han'ın onu kara otağa koydurmasının üzerine kılıcından mı yoksa soframdan mı bir eksikliğimi gördü diye sorması da toplum kurallarına uyduğunun göstergesidir. Onun kuvvetli olup olmaması kılıcına yani savaşmasına; sofrasına yani maddi gücüne bağlıdır. Bu da nesnel dünyada varlığını kanıtlamaya çalıştığının göstergesidir.

"Meğer sultanum gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demür zencirile buğayı tutmuşlaridi. Gelüp meydan ortasında koyuvirdiler. Meğer sultanum, Dirse Hanuñ oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlaridi. Buğayı koyuvirdiler, oğlançuklara kaç didiler. Ol üç oğlan kaçdı. Dirse Hanuñ oğlançuğı kaçmadı, ağ meydanuñ ortasında bakdı turdı. Buğa dahı oğlana sürdi geldi. Diledi ki oğlanı helak kılayidi. Oğlan yumruğuyile buğanun alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin gitdi. Buğa oğlana sürdü girü geldi. Oğlan yine buğanuñ alnına yumruğyile katı urdı. Oğlan bu katla buğanuñ alnına yumruğını tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Buğayile oğlan bir hamle çekişdiler. İki talusınun üstine buğanuñ köpük turdı. Ne oğlan yeñer ne buğa yeñer. Oğlan fikr eyledi, aydur: Bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur, ben bunun alnına niye tayak olurın tururın didi. Oğlan buğanun alnından yumruğın giderdi, yolından savuldı. Buğa ayağ üstine turamadı, düşdi tepesünin üstine yıkıldı. Oğlan pıçağına el urdı, buğanun başını kesdi. Oğuz bigleri gelüp oğlan üstine yığnak oldılar, tahsin didiler." (Ergin 2018:81-82).

[Meğer sultanım yine yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından boğayı demir zincirle tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında boğayı

koyuverdiler. Meğer sulatanım Dirse Han'ın çocuğu, üç de ordu çocuğu meydanda aşık oynuyorlardı. Boğayı serbest bıraktılar ve çocuklara "kaç!" dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Hanın oğlu kaçmadı. Ak meydanın ortasında bakıp durdu. Boğa da oğlana doğru sürüp geldi. İsteği oğlanı öldürmekti. Oğlan kaya gibi tuttuğu yumruğuyla boğanın alnına vurdu, boğa geri geri gitti. Boğa tekrar oğlana doğru sürüp geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğuyla sert bir şekilde vurdu. Oğlan bu kez yumruğunu boğanın alnına dayadı sürüp meydanın başına çıkardı. Boğayla oğlan bir hamle çekiştiler. Boğanın iki küreğinin arasına köpük durdu. Ne oğlan yenmekteydi ne boğa. Oğlan düşünüp söyledi: "Bir çatıya direk vururlar o ona dayak olur, ben bunun alnına niye dayak olup dururum?" dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu çekti, yolundan çekildi. Boğa ayağının üstünde duramadı, düştü, tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağını eline alıp boğanın başını kesti. Oğuz beyleri oğlanın başına toplandılar, "Aferin!" dediler.]

Burada ise Boğaç Han'ın libidosunun nesneye yöneldiğini görmekteyiz. Boğaç Han içsel bir çağrı ile boğayı yenmek istese de aslında kendini dışa yani kolektif düzleme kanıtlamak istemiştir. Aklını kullanarak boğayı yenmesi de düşünsel bir davranışı bunu ötekinin gözü önünde yapması da onun dışadönük bir tavır takındığını göstermektedir. Diğer üç çocuğun kaçıp Boğaç Han'ın kaçmaması keşfedilmemiş olanı keşfetme arzusundan kaynaklanmaktadır ki bu da dışadönük düşünsel tipin en önemli özelliklerinden biridir.

"…Oğlan tahta çıkdı, babasınuñ kırk yiğidin añmaz oldı." (Ergin 2018:83).

[Oğlan tahta çıkınca babasının kırk yiğidini dikkate almadı.]

Bu kısımda ise Boğaç Han'ın kırk yiğidi önemsemeyerek onları dikkate almayarak davranması insanlar hakkında ilgisiz bir tutum benimsediğinin göstergesidir. Boğaç Han düşünsel bir karakterde olduğu için duygusal davranışlarda bulunmaz ve bu da dışarıdan onun ilgisiz ve kibirli olduğunu göstermektedir.

"… Hay Dirse Han baña kazap itme, incinüp acı sözler söyleme, yirüñden örü turgıl, ala çadıruñ yir yüzüne dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzuñ Taş Oğuzuñ biglerin üstüne yığnak itgil, aç görseñ toyurgıl, yalıncak görseñ tonatgıl, borçluyı borçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl gibi kımız sağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du'alınun alkışıyle Tañrı bize bir batman ayal vire, didi." (Ergin 2018:80-81).

[...Hay Dirse Han bana gazap etme, incinip tatsız sözler söyleme. Yerinden doğrulup kalksana, ala çadırını yeryüzüne kursana. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kesene.

İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerini çağırsana, açları doyursana, çıplakları giydirsene, borçluyu borcundan kurtarsana. Tepe gibi et yığ, göl gibi kımız sağdır, büyük bir şölen düzenle, dua et, belki bir ağzı dualının duasıyla Tanrı bize erdemli bir çocuk verir, dedi.]

Burada Dirse Han'ın eşi Boğaç Han'ın annesi konumunda olan hatun tüm duygusallığını bir kenara bırakmış ve olaya sağduyulu yaklaşım göstermiştir. Çözüm odaklı davranan eş hem ideal eş tipini üstlenirken kendi içinde de dışadönük düşünsel bir tip sergilemektedir. Kendini kapatıp Dirse Han'a kızmak, ona kırılmak yerine olaya çözüm üretmiştir.

Burada hatun, kendisi düşünsel davranarak oğlunu yani Boğaç Han'ı duygusal davranmaya sevk etmiştir.

"…Oğul kalkubanı yiründen örü turgıl, kırk yigidün boyuna algıl, babanı ol kırk namerdden kurtargıl, yorı oğul baban sana kıydıyise sen babana kıymagıl didi." (Ergin 2018:91).

[Oğul yerinden doğrulup kalk. Kırk yiğidini yanına al. Babanı o kırk namertten kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydıysa sen bana kıyma, dedi]

Bu sevk ediş hem eşinin kurtulmasını hem de oğlunun kahramanlık evresini tamamlamasında etkili olmuştur. İçine kapanmamış oğluna mantıklı telkinler vermiştir. Ailesini bir araya getirmiş ve evlerine geri dönmelerini sağlamıştır.

2.2.1.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

"Boyı uzun Burla Hatun bunı işitdi, yüreğiyile canına odlar düşdi. Kırk ince billü kızun içine girdi, öğüt virdi, aydur: Kankıñuza yapışurlarise Kazan hatunı kangıñuzdır diyü, kırk yirden avaz viresiz didi." (Ergin 2018:106).

[Boyu uzun Burla Hatun bunu işitti. Yüreğiyle canına ateşler düştü. Kırk ince belli kızın içine girip öğüt verdi: Hanginize yapışıp Kazan'ın Hatun'u sen misin diye sorarlarsa hep bir ağızdan 'benim' diyesiniz, dedi.]

Boyu uzun Burla Hatun'un bu davranışında düşünsellik ağır basmaktadır ve bunu dış dünyaya yansıttığı için de dışadönüktür. Kâfirler tarafından namusunun kirletileceğini duyan

Burla Hatun kendince bir çözüm üretmiştir. Kâfir onu bilmesin diye bütün kızlara Burla Hatun benim dedirtmiştir. Bu davranış oldukça zekice bir davranış olmanın yanı sıra Burla Hatun'u kısa süreliğine de olsa kâfirlerden kurtaracak ve Kazan Bey'e zaman kazandıracak bir davranıştır.

"Kadın ana karşum alıp ne böğürürsin

Ne buzlarsın ne ağlarsın

Bağrumile yüregüm ne tağlarsın

Keçmiş menüm günümi ne añdurursın

Hey ana arabi atlar olan yirde

Bir kulunı olmaz mı olur

Kızıl develer olan yirde

Bir köşeği olmaz mı olur

Ağça koyunlar olan yirde

Bir kuzıçağı olmaz mı olur

Sen sağ ol kadın ana babam sağ olsun

Bir menüm gibi oğul bulınmaz mı olur

didi." (Ergin 2018:108).

[Kadın ana karşıma geçip ne böğürürsün

Ne feryad edersin ne ağlarsın

Bağrımla yüreğimi ne dağlarsın

Bana geçmiş günlerimi ne hatırlatırsın

Hey ana arap atların olduğu,

Bir eşek yavrusu olmaz olur mu?

Kızıl develerin olduğu yerde

Bir deve yavrusu olmaz olur mu?

Akça koyunların olduğu yerde,

Bir kuzucuğu olmaz olur mu?

Sen sağ ol, kadın ana!

Babam sağ olsun!

Benim gibi bir oğul bulunmaz olur mu?

dedi.]

Hikâyeden alınan bu parçada Uruz'un duygularını bastırdığı görülmektedir. Annesine hayvan çiftleşmelerini örnek vererek erkek ve dişi olduğu sürece yavrular olur demiştir. Bu tezden ilerleyerek sen ve babam sağ olursanız benim gibi bir oğlunuz daha olur demiştir. Yani kendisini ölüme götürmeye mantıklı bir düşünce bulmuştur. Annesinin de içini bu yolla rahatlatmaya çalışmıştır. Hikayenin bu bölümünde duygusallığı geride tutup tamamen realist davranan Uruz ise dışadönük düşünsel bir tip sergilemektedir.

2.2.1.3.Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bamsı Beyrek bezirgânların malını kâfirlerden kurtardıktan sonra bezirgânlardan birinin bu mallardan istediğinizi alın yiğidim demesi üzerine Bamsı Beyrek gürz, at ve yayı seçmiştir. Fakat bu malların zaten kendisine gideceğini öğrenince:

"Bunda minnet ile almakdan ise anda babam yanında minnetsüz almak yigdür." (Ergin 2018:120)

[Burada minet ederek akmaktansa orada babamın yanında minnet etmeden almak daha iyiydir.]

diyerek düşüncelerini duygularının önüne geçirmektedir. Kimseye minnet etmeyerek zaten onun olan bu hediyeleri babasının yanında alarak hem kahramanlığını açıklayacak hem de ötekinin gözünde kendini kanıtlayacaktır. Bamsı Beyrek'in bu tutumu dışadönük düşünsel tipin örneğini oluşturmaktadır.

Dede Korkut pireleri bir ahıra kapatıp semizini ve zayıfını ayıramadım gel sen ayır diyerek Deli Karçar'ı oyuna getirir. Deli Karçar'ı ahıra kapatır. Deli Karçar'ın her yerini pireler kaplar ve Dede Korkut'a kendini çıkarması için yalvarır.

"Dede Kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı, Dede gördi kim Delünüñ canına kiçmiş, başu kapusı olmuş, gevdesi püreden görinmez, yüzi gözi belürmez, Dedenüñ ayağına düşdi. Allah ışkına beni kurtar didi" (Ergin 2018:129).

[Dede kapıyı açtı. Deli Karçar çıktı. Dede gördü ki Deli'nin canına ağzına gelmiş. Çırılçıplak kalmış. Gövdesi pireden görünmez olmuş. Yüzü gözü görünmez olmuş. Dede'nin ayağına düşüp Allah aşkına beni kurtar, dedi.]

Bunun üzerine Dede Korkut git kendini suya at der ve bu olayı de bilge kişiliği ile çözer. Düşünsel olarak dikkat çeken bu davranış Dede Korkut'un bilge kişiliğinden de kaynaklanarak bu şekilde sonuçlanmaktadır. Dede Korkut'un bu engeli aklı ile yenmesi onun dışadönük düşünsel bir davranış sergilediğinin göstergesidir.

2.2.1.4.Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Bu tipteki kişilerin toplumun kurallarına uyan kişiler olduğu görülmektedir. Bu kişiler yaşamında nesnel düşünceleri etken kılar. Duygusal yönlerini bir tarafa ittiği için dışadönük düşünsel kişi diğer insanlarda soğuk ve kendini beğenmiş izlenimi bırakabilir. Bu hikâyede ise Deli Dumrul'un oba halkının yanına indiğinde tavrı bu tipi sergilediğinin göstergesidir.

"Meger hanum Oğuzda Duha Koca oğlı Delü Dumrul dirleridi bir er varidi. Bir kuru çayuñ üzerine bir köpri yapdurmışidi. Kiçeninden otuz üç akça aluridi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça aluridi. Bunı niçün böyle ideridi? Anuñ içün ki menden delü, menden güçlü bir er var mıdur ki çıka menüm ile savaşa diridi. Menüm erligüm bahadırlığum cılasunluğum yigitligüm Ruma Şama gide çavlana diridi." (Ergin 2018:177).

[Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul denen bir yiğit vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz üç akçe alırdı; geçmeyenden döve döve kırk akçe alırdı. Bunun neden böyle yapardı? Onun için ki benden deli, benden güçlü bir er var mıdır? Çıkıp benimle savaşsın, derdi. Benim yiğitliğim, kahramanlığım, babayiğitliğim Şam'a Rum'a kadar gidip ün salmıştır, dedi.]

Burada Deli Dumrul'un kendini güç ve otorite bakımından beğendiği görülmektedir.

"Nagahandan Delü Dumrul çarpar yetdi. Aydur: Mere kavatlar ne ağlarsız, menüm köprim yanında bu gavga nedür, niye şiven edersiz? didi. Ayıtdılar: Hanum bir yahşı yiğidümüz öldi, aña ağlaruz didiler. Delü Dumrul aydur: Mere yiğidüñüzü kim öldürdi. Ayıtdılar: Vallah big yigit Allah Ta'aladan buyrık oldı, al kanatlu Azrail ol yiğidüñ canın aldı. Delü Dumrul aydur: Mere Azrail didigüñüz ne kişidür kim adamuñ canını alır, ya kadir Allah birligün varlıgun hakkıyiçün Azraili menüm gözüme göstergil, savaşayım, çekişeyim, dürişeyim, yahşı yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidüñ canın almaya didi." (Ergin 2018:177).

[Ansızın Deli Dumrul koşarak geldi. Söyler: Bre namussuzlar ne ağlarsınız, benim köprümün yanında bu kavga nedir, niye yas tutarsınız? dedi. Söylediler: Hanım bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlarız dediler. Deli Dumrul söyler: Bre yiğidinizi kim öldürdü. Söylediler: Vallahi Bey yiğit; Allah Teâla'dan emir geldi, al kanatlı azrail o yiğidin canını aldı. Deli Dumrul söyler: Bre Azrail dediğiniz kimdir ki adamın canını alır. Ya kadir Allah varlığın vebirliğin hakkı için Azraili benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi.]

Burada ise Deli Dumrul oba halkına duygusal yaklaşmayarak nesnel bir şekilde kendini öne çıkarmaktadır. Kendi gücünü ve yiğitliğini öne çıkararak ölen yiğidin intikamını almayı ve Azrail ile savaşmayı düşünmektedir.

2.2.1.5.Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Burada Kan Turalı düşüncelerini duygularının önüne geçirmektedir.

"Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmışlardur, bunuñ öñinden sıçrarayım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanuñ öninden savuldı. Buğa buynızı üzerine dikildi. Kuyruğından üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldı. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi." (Ergin 2018:190).

[Kan Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayaım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi,

boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Düşüncelerini duygularının önüne geçiren Kan Turalı aklını kullanarak boğayı yenmiştir.

İkinci olarak ise Selcen Hatun'a karşı sergilediği tavırlar bu psikolojik tipe uygun düşmektedir.

"Mere men bu devenüñ burnına yapışacak ol kız söziyile yapışdı dirler, yarın Oğuz iline haber vara, deve elinde kalmışidi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum çalun ögüñ meni, yaradan kadir Tañrıya sığındum, bir buğradan döneyim mi, inşallah bunuñ daha başın keseyim didi." (Ergin 2018:192).

[Bre ben bu devenin burnuna yapışınca o kızın sözüyle yapıştı, derler. Yarın Oğuz ülkesine haber varır, deve elinde kalmıştı, kız kurtardı derler. Bre kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan Kadir Tanrı'ya sığındım, bir deveden döneyim mi? İnşallah bunun da başını keseyim, dedi.]

Burada Kan Turalı ötekinin gözünde beyliğini ve yiğitliğini yitirmemek için animasını karşı güç alarak personasını öne çıkarmaktadır. Toplumun ona yüklediği görevlerden biri de karşısına çıkan engeli kendi gücüyle aşmaktır. Kahraman başkasının sözüyle hareket eden bir birey değildir. Geleneksel Türk toplumunda kahraman kendi erkliğini göstermek zorundadır. Burada da Kan Turalı başkasının sözüyle değil kendi iradesiyle ve gücüyle deveyi yendiğini göstermeye çalışmaktadır. Bu da Kan Turalı'nın dışadönük düşünsel bir tip sergilediğini göstermektedir.

"Her kişi sözin söyledükde

Sen orada turasın, ögünesin

Kan Turalı zebun oldı

At ardına aldum çıkdum diyesin

Gözüm döndi, könlüm gitdi

Öldürerem seni didi." (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde

Sen orada kalkarsın, övünürsün

Kan Turalı kötü oldu

At ardına aldım, çıktım, dersin

Gözüm döndü, gönlüm gitti,

Öldürürüm seni! dedi.]

Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Duygularını bir kenara bırakıp düşünceleriyle hareket eden Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmek istemiştir. Çünkü toplumun Kan Turalı'ya dayattığı kurallardan biri de erklik ve yiğitliktir. Alp tipi bir birey kadın tarafından kurtulunca otoritesi sarsılacaktır. Bunun olmasını istemeyen Kan Turalı da uğruna canını hiçe saydığı Selcen Hatun'u öldürmeye yeltenecektir. Kahraman bu davranışıyla dışadönük düşünsel bir tavır sergilemektedir.

2.2.1.6. Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Düşüncelerini duygularının önünde tutan Uruz'un annesi yüce ana arketipinde olmasının yanı sıra dışadönük düşünsel bir tip sergilemektedir. Uruz'u korumak için duygularını geri plana atarak ona babasının tutsak olduğunu söylememiştir.

"Anası ağladı, aydur: Oğul babañ sağdur amma söylemege korharidüm, kâfire varsın kendüzüñi urasın helak olasın, anuñ içün sana dimez idüm canum oğul didi. Amma emmiñe adam sal gelsün görelüm ne dir didi. Adam saldı, emmisini ohıdı. Geldi. Uruz aydur: Men babam tutsak olduğı kal'aya giderem. İttifak ile tanışuk kıldılar. Cemi' biglere haber oldı, Uruz babasına gider, yarağ ile gelüñ didiler. Leşker dirildi, geldi. Alp Uruz çadırların açdurdı, cebehanasın yükletdi. Kara Göne çeri başı oldı. Borı ağardup köçdiler, yola girdiler." (Ergin 2018:239).

[Anası ağladı, söyler: Oğul baban sağdır ama söylemeye korkardım, kâfire varıp kendini vurup helak olursun diye. Onun için sana demezdim canım oğul dedi. Ama amcana adam

gönder, gelsin görelim ne der dedi. Adam gönderdi, amcasını çağırdı. Geldi. Uruz söyler: Ben babamın tutsak olduğu kaleye gidiyorum. Birlik ile danıştılar. Bütn beylere haber gitti, Uruz babasına gidiyor, silah ile gelin dediler. Ordu toplandı, geldi. Alp Uruz çadırlarını açtırdı, cephanesini yükletti. Kara Göne çeri başı oldu. Boru çaldırıp göçtüler, yola çıktılar.]

Ayrıca Uruz'un annesi Uruz'un tek gitmemesi için amcasını çağırması gerektiğini söyleyip birlik olup bir karar almasını ve ordu oluşturmasını sağlamıştır.

2.2.2. Dışadönük Duygusal Tip

Libidoları nesneye yönelmiş olmakla birlikte bu kişilik tipindeki kişiler dışadönük düşünsel tipin aksine duygularını ön plana çıkaran, duygularını düşünceleri üzerinde egemen kılan kişilerdir. Duygularını ifade etmeyi bir zaaf olarak algılamayan bu kişilik tipine erkeklerden ziyade kadınlar arasında daha sık rastlanmaktadır (Geçtan 2017:187-188). Değişen durumlarla birlikte duygularında ani bir değişme olan bu kişiler diğer insanlar tarafından tutarsız ve kaprisli olarak algılanırlar (Burger 2006:191). Bununla birlikte bu kişilik tipine sahip kişiler sürekli kendilerinden söz etmeyi ve gösterişi seven kişiler olmalarının yanı sıra kişilerarası ilişkilerinde kolaylıkla bağ kurabilen ancak bu bağı uzun süre devam ettiremeyen, değişken kişilerdir. Bu değişkenlikleri nedeniyle sevgileri de ani bir şekilde nefrete ve öfkeye dönüşebilir niteliktedir. Gösterişe olan merakları nedeniyle de çevrelerinde olup biten her şey ile özellikle moda ile yakından ilgilenirler (Geçtan 2017:188). Çevresel olaylara bu ilgileri kimi zaman herhangi bir politik yahut dini görüşü fanatikliğe varacak derecede benimsemelerine neden olur (Sambur 2005:140).

2.2.2.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi

Libidoları nesneye yönelmiş olmakla birlikte bu kişilik tipindeki kişiler dışadönük düşünsel tipin aksine duygularını ön plana çıkaran, duygularını düşünceleri üzerinde egemen kılan kişilerdir. Bu tipteki kişiler geleneksel ve ahlaki kurallara önem verirler.

"…

Han kızı yirümden turayım mı

Yakañ ile boğazundan tutayın mı

Kaba ökçem altına salayın mı

Kara polat öz kılıcum elüme alayın mı

Öz gevdeñden başuñı keseyin mi

Can tatlusın saña bildüreyin mi

Alça kanuñ yir yüzine dökeyin mi

Han kızı sebebi nedür digil maña

Katı kazab iderem şimdi sana." (Ergin 2018:80).

[Han kızı yerimden kalkayım mı

Yakan ile boğazından tutayım mı

Kalın ökçemin altına alayım mı

Kara çelik öz kılıcımı elime alayım mı

Başını gövdenden ayırayım mı

Canın tatlı olduğunu sana öğreteyim mi

Kırmızı kanını yere dökeyim mi

Han kızı sebebi nedir de bana

Güçlü beddua ederim şimdi sana.]

Dirse Han burada ise duygusal bir tavır takınmaktadır. Geleneklerine bağlı olan ve kurallara uyan bir kişi olması nedeniyle bu alanlarda bir aksaklık meydana geldiğinde Dirse Han'ın duygu durumu anında değişmiştir. Eşine gelip yukarıdaki gibi çıkışmasını da bu değişen durumlar karşısında duygularının da aniden değişmesine bağlayabiliriz. Eşine tehditkâr şeyler söylemesinde de düşüncelerinin önüne duygularının geçtiğini sağduyulu yaklaşamadığı görülmektedir.

"… Bayındır Han seni çağıra, saña katı kazab eyleye, böyle oğul senüñ nene gerek, böyle oğul olmakdan olmamak yigdür, öldürseñe didiler. Dirse Han varuñ getürüñ öldüreyüm didi." (Ergin 2018:-84).

[… Bayındır Han seni çağıracak, sana kötü beddua edecek, böyle oğul senin neyine gerek, böyle oğlun olacağına olmaması daha iyidir, öldürsene dediler. Dirse Han: Gidin getirin öldüreyim, dedi.]

Dirse Han'ın gölge yönüne yenilmesi de onun duygusal davrandığını ve bunu kırk yiğidinin önünde yapması da dışadönük davrandığını göstermektedir. Kırk yiğit onu var olan düzenin değişeceğiyle korkutmuş ve durumların değişeceğinden endişelenen Dirse Han'ın duyguları da değişmiştir. Bir zamanlar çocuğu olmadığı için üzülen Dirse Han şimdi onu öldürme kararı almıştır. Bu tipteki kişilerin sevgisi aniden nefrete dönüşebilmektedir. Bu nedenle Dirse Han burada çok sevdiği oğlundan birden nefret etmiş ve dışadönük duygusal bir tipe bürünmüştür.

"…Oğul kalkubanı yirüñden örü turgıl, kırk yigidüñ boyuña algıl, babañı ol kırk namerdden kurtargıl, yorı oğul babañ saña kıydıyise sen babaña kıymagıl didi." (Ergin 2018:91).

[Oğul yerinden doğrulup kalk. Kırk yiğidini yanına al. Babanı o kırk namertten kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydıysa sen bana kıyma,dedi.]

Annesini kırmayıp onun sözünü tutan Boğaç Han ahlaki ve geleneksel değerler çerçevesi içinde babasını kurtarmaya gitmiştir. Ahlaki öğreti olan ana baba sevgisi Boğaç Han'da mevcuttur. Duygularıyla değil düşünceleriyle hareket etse babasını kurtarmayı kabul etmezdi fakat babasını kurtarması, onu affetmesi duygusallığına bunu kırk yiğidiyle birlikte yapıp kahramanlığının Dede Korkut ve Bayındır Han'a iletilmesi de ötekinin gözünde yani nesnel ve kolektif düzlemde gerçekleştirdiği için dışadönük tutumunu göstermektedir.

"…Dirse Hanun yüzine bakdı. Sağ ilen solına göz gezdürdi, oğlançuğını görmedi. Kara bağrı sarsıldı, düm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Çağırup Hana soylar, görelüm hanum ne soylar:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı

Han babamuñ güyegüsi

Kadın anamuñ sevgüsi

Atam anam virdügi

Göz açuban gördüğüm

Köñül virüp sevdügüm

A Dirse Han

Kalkubanı yirüñden örü turduñ

Yilisi kara kazılık ayun butun bindüñ

Göksi gözel kaba tağa ava çıkduñ

İki varduñ bir gelürsin yavrım kanı

Karangu dünde bulduğum oğul kanı

Çıksun benüm görür gözüm Dirse Han yamam segrir

Kesilsün oğlan emen sud tamarum yaman sızlar

Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer

Yaluñuzça oğul görinmez bağrum yanar

Kuru kuru çaylara su saldum

Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm

Aç görsem toyurdum, yalıncak görsem tonatdum

Depe gibi et yığdum, göl gibi kımız sağurdum

Dilek ile bir oğul güç ile buldum

Yaluñuz oğul haberin a Dirse Han digil maña

Karşu yatan ala Tağdan uçurdun ise digil maña

Kamın akan yüğrük sudan bir oğul akıtdun ise digil maña

Aslan ile kaplana bir oğul yidürdün ise digil maña

Kara tonlu azgun dinli kâfirlere bir oğul aldurdun ise digil mana

Han babamuñ katına ben varayım

Ağır hazina bol leşker alayın

Azgun dinlü kâfire ben varayın

Paralanup kazılık atumdan inmeyince

Yiñüm ile alça kanum silmeyince

Kol bud olup yir üstine düşmeyince

Yaluñuz oğul yollarından dönmeyeyim

Yaluñuz oğul haberin a Dirse Han digil maña

Kara başum kurban olsun bu gün saña

didi, zarılık eyledi ağladı.” (Ergin 2018:86-87).

[Bu tarafa gelsene başımın ve evimin talihi!

Han babamın damadı,

Kadın anamın sevgisi,

Babam ve anamın verdiği,

Göz açıp da gördüğüm,

Gönül verip sevdiğim,

A Dirse Han!

Oğul ile kalkıp gittin,

Kara yeleli cins atına atlayıp bindin,

Göğsü güzel dağa çıktın,

İki gittin, tek geldin

Yavrum hani?

Karanlık gecede bulduğum oğul hani?

Çıksın benim görür gözüm, a Dirse Han, yaman seğriyor,

Kesilsin oğlumun emdiği süt damarım, yaman sızlıyor,

Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişiyor,

Sadece oğlum görünmüyor, bağrım yanıyor;

Kuru kuru dağlara sucu saldım,

Kara tonlu dervişlere adaklar adadım,

Aç görsem doyurdum, çıplak görsem giydirdim,

Tepe gibi et yıdım,

Göl gibi kımız sağdırdım,

Dilekle tanrıdan bir oğul güçlükle buldum,

Yalınız oğul haberini a Dirse Han,

Desene bana!

Karşıda yatan Ala Dağ'dan bir oğul uçurdunsa söyle bana;

Devamlı akan çoşkulu sudan,

Bir oğul akıttınsa söyle bana;

Aslan ile kaplana,

Bir oğul yedirdinse söyle bana;

Han babamın huzuruna ben varayım,

Ağır hazine, bol asker alayım,

Azgın dinli kafire ben varayım,

Yaralanıp cins atımdan inmeyince,

Yenimle al kanımı silmeyince,

Kol but olup yer üstüne düşmeyince,

Yalınız oğul yollarından dönmeeyim;

Yalnız oğul haberin, a Dirse Han, söyle bana,

Kara başım kurban olsun, bugün sana!

Dedi, kahroldu, ağladı.] (Gökyay 2006:40-41).

Hikâyeden alınan bu bölümde, anne arketipin olumlu yönünü yansıtan Boğaç Han'ın annesi dışadönük duygusal tiptedir. Oğlunu Dirse Han'ın yanında göremeyen anne onun öldüğünü düşünerek bu manzum metni dile getirmiştir. Zorluklarla dünyaya getirdiği kıymetli oğlunun başına bir şey geldiğini düşünüp mantığını devre dışı bırakarak tüm anne duygusallığıyla oğlunun nerede ve nasıl olduğunu, oğlunun başına ne geldiğini Dirse Han'a sormaktadır. "*Aç görsem toyurdum, yalıncak görsem tonatdum."* derken de ahlaki değerlere önem verdiğini görmekteyiz.

2.2.2.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Kazan Bey'in durumlar değiştikçe duyguları da değişmektedir.

"Menüm avımı bozma leşkerümi tağıtma, ben bugün konur ata kakıram, üç günlik yolu bir günde aluram, öyle olmadın yurdum üstine varuram, eğer sağdur esendür ahşam olmadın gine ben saña gelürem, ordum sağ esen degül ise başuñuza çara idüñ, men dahı gitdüm didi." (Ergin 2018:100).

[Benim avımı bozma kardeş, askerimi dağıtma kardeş! Ben bugün cins atıma atlarım, üç günlük yolu bir günde alırım, öğlen olmadan yurduma giderim. Eğer sağ ve iyiyse akşam olmadan tekrar gelirim. Evim barkım sağ ve esen değilse başınızın çaresine bakın, ben onları kurtarmaya gittim demektir.]

Burada aniden ortaya çıkan bir durumun Kazan Bey'in duygu durumunu değiştirdiği görülmektedir. Bu tipte kişiler böyle değişikliklerden çok hoşlanmamaktadırlar. En büyük beylik eğlencesi olan avının bozulmasına da izin vermeyişi bu yüzdendir.

"Koñur atun virgil maña

Altmış tutam gönderüñi virgil mañа

Ap alaca kalkanuñı virgil mañа

Kara polat öz kılıcuñ virgil mañа

Sadağuñda seksen okuñ virgil mañа

Ağ tozluca katı yayuñ virgil mañа

Kâfire men varayın

Yeñiden toğanın öldüreyin

Yiñüm ile alnum kanun ben sileyin

Ölür isem senüñ uğruna ben öleyim

Allah Ta'ala kor ise ivüñi ben kurtarayın didi." (Ergin 2018:104).

[Cins atını ağam Kazan versene bana

Altmış tutam gönderini versene bana

Renk renk kalkanını versene bana

Kara çelik öz kılıcını versene bana

Ok çantasındaki seksen okunu versene bana

Ak tozlu sert yayını versene bana

Kâfire ben gideyim

Yeniden doğanı öldüreyim

Kolumla alnımın kanını ben sileyim

Ölürsem senin uğruna ben öleyim

Allahu teala izin verirse, varayım kâfirden evini ben kurtarayım!]

Karaçuk Çoban burada dışadönük duygusal bir kişilik tipi göstermektedir. Geleneklerine ve toplumsal kurallara sıkıca bağlı olan Karaçuk Çoban ağasının yani Kazan Bey'in yerine kendisi gitmek istemektedir. Çoban olması ve hayatını devam ettirecek refahın

Kazan Bey tarafından karşılandığı düşünüldüğünde ona minnet borcu olan Karaçuk Çoban'ın böyle davranması onun erdemini ve duygusal karakterini öne çıkarmaktadır. Duyguları düşüncelerinin önüne geçtiği için Karaçuk Çoban Kazan Bey için canını tehlikeye atmayı göze almaktadır.

"Uruz aydur: Ağzuñ kurısun ana, dilüñ çürisün ana, ana hakkı Tañrı hakkı degülmiseyidi kalkubanı yirümden turayidüm, yakañ ile boğazuñdan tutayidüm, kaba ökçem altına salayidüm, ağ yüzüñi kara yire depeyidüm, ağzuñ ile burnuñdan kan şorladayidüm, can tatlusın saña göstereyidüm, bu ne sözdür, sakın kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm içün ağlamayasın, ko beni kadın ana çendegele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler kırk big kızınun öñine iletsünler, anlar bir yidigünde sen iki yigil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar, ta kim sası dinlü kafirüñ döşeğine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusını sımayasın, sakın didi." (Ergin 2018:107).

[Uruz söyler: 'Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana, ana hakkı tanrı hakkı olmasaydı yerimden kalkıp yakan ile boğazından tutardım, sert ökçem altına alırdım, ak yüzünü yere yapıştırırdım, ağzınla burnundan kat akıtırdım, canın ne tatlı bir şey olduğunu sana gösterirdim. Bu nasıl sözdür, sakın kadın ana benim üzerime düşme, menim için ağlama, bırak beni kadın ana çengele taksınlar, bırak etimi çekip kara kavurma yapsınlar kırk bey kızının önüne iletsinler, onlar bir yediğinde sen iki ye, seni kâfirler bilmesinler, duymasınlar, ta ki yavan dinli kâfirin yatağına varma, kadehini servis etme, babam Kazan'ın namusunu lekeleme, sakın dedi.]

Annesinin oğlu Uruz'a senin etinden mi yiyeyim yoksa kâfirin yatağına mı gireyim dedikten sonra Uruz'un annesine söylediklerine bakıldığında Uruz'un duygusal davrandığı görülmektedir. Geleneklerine bağlı olan Uruz babasının namusunun lekelenmesine karşı çıkıp kendi ölümünü kabullenmiştir. Annesine ise namusunu koru ve babamın namusunu da zedeleme diyerek annesine kızmaktadır. Uruz'un burada ahlaki değerlere bağlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden de dışadönük duygusal bir tip sergilemektedir.

"Kazan kâfire çağırup soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere Şökli Melik

Dünlügi altum ban ivlerümi getürüp durursın

Saña kölge olsun

Ağır hazinem bol akçam getürüp durursın

Sana harçlık olsun

Kırk ince billü kız ile Burla Hatunı getürüp durursın

Saña yesir olsun

Kırk yiğid ilen oğlum Uruzı getürüp durursın

Kuluñ olsun

Tavla tavla şahbaz atlarum getürüp durursın

Saña binit olsun

Katar katar develerüm getürüp durursın

Saña yüklet olsun

Karıçuk anamı getürüp durursın

Mere kâfir anamı virgil maña

Savaşmadın uruşmadın kayıdayım

Girü döneyim gideyim billü bilgil." (Ergin 2018:110).

[Kazan kâfire çağırıp söylemiş, görelim hanım ne söylemiş. Söyler:

'Bre Şökli Melik,

Bacası altın çatılı evlerimi götürmüşsün

Sanan gölge olsun!

Ağır hazinemi bol akçemi götürmüşsün

Sana harçlık olsun!

Kırk ince belli kız ile Burla Hatun'u götürmüşsün

Sana esir olsun!

Kırk yiğit ile oğlum Uruz'u götürmüşsün

Kulun olsun'

Sıra sıra cins atlarımı görürmüşsün

Sana binek olsun!

Sürü sürü develerimi götürmüşsün

Sana yük taşıyıcısı olsun!

Yaşlı anamı götürmüşsün,

Bre kâfir anamı ver bana!

Savaşmadan, vuruşmadan geri döneyim

Geri döneyim gideyim böyle bil!]

Türk geleneğinde, örfünde ve töresinde annenin yeri ayrıdır. Kazan Bey de burada oğlunu, eşini malını, mülkünü her şeyi kâfire verip sadece annesini istemesi de bundandır. Anne geçmiş demektir, gelenek demektir varoluş demektir. Kazan Bey bu davranışında geleneğine ve ahlaki değerine bağlı kalarak düşüncelerini de geri plana atıp duygularını aktif olarak yaşayarak dışadönün duygusal bir tip sergilemektedir.

2.2.2.3. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Kam Püre Bey'in çocucuğunun olmamasına üzülmesi bu tipte olduğunun en önemli göstergesidir.

"Oğuz arkası, Bayındır Hanuñ güyegüsi Salur Kazan kaba dizinüñ üzerine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigüñ yüzine bakdı, aydur: Pay Püre Big ne ağlayup buzlarsın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacım yok kartaşda kaderüm yok, Allah Ta'ala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum içün ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maksuduñ bumıdur. Pay Püre aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındıruñ karşısun alsa tursa kullık eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensem didi." (Ergin 2018:116).

[Oğuz'un arkası Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üstüne çöktü. Gözlerini dikerek Pay Püre Bey'in yüzüne baktı. Pay Püre ne aylayıp sızlarsın, dedi. Pay püre: 'Han Kazan nasıl ağlamayım nasıl sızlamayım, benim yerime geçecek bir oğlum yok, kaderim böyle olduğu için kardeşim de yok, Allah beni lanetlemiştir, tecım tahtım için ağlarım, bir gün ben ölürsem yerimde yurdumda kimse kalmayacak' dedi." Kazan: Sebebin bu mudur? dedi. Pay Püre: Evet budur. Benim de oğlum olsa Bayındır Han'ın karşısında dursa ona kulluk eylese, ben de baksam, sevinsem, kıvanç duysam, güvensem, dedi.]

Metinden alınan bu bölüm Kam Püre Bey'in geleneksel yönünü ortaya çıkarmaktadır. Bu tipteki insanlar geleneksel dini düşüncelere, törelere ve ahlaki değerlere fazlasıyla önem verdikleri için Kam Püre Bey de büyük öteki olan toplumun ona yüklediği çocuk yapma yaptırımı uygulayamadığı için kendini dışlanmış hissetmektedir. Soy devamı eski Türklerde önemli bir durumdur. Taç ve tahtın erkek evlada bırakılması geleneksel bir unsur olması nedeniyle Kam Püre Bey'in bunu önemseyerek erkek evladının olmayışına üzülmesi ve bunu diğer beylerin özellikle de büyük otorite olan Bayındır Han'ın yanında belli etmesi de onun dışadönük duygusal bir tip sergilediğinin göstergesidir.

Bamsı Beyrek'in yavuklusu Banu Çiçek'e yenilmek istememesi de düşüncesinin değil de duygusunun ortaya çıkardığı bir istemdir. Bamsı Beyrek ötekinin gözünde yani geleneksel boyutta aşağılanmak istemediği için ve bu kurallara da uyduğu için Banu Çiçek'i yenmek için uğraşır.

"Beyrek buñaldı, aydur: bu kıza basılacak olurisem Kalın Oğuz içinde başuma kahınç yüzüme tohınç iderler, didi." (Ergin 2018:123).

[Bu kıza yenilecek olursam bütün Oğuz içinde benim başıma kahır ederler yüzüme tükürürler, dedi.]

Bamsı Beyrek'in bu tutumu onun dışadönük duygusal tipte davranış sergilediğinin göstergesidir.

Hikâyede Bamsı Beyrek'in babası Kam Püre Bey'in personasının sarsıldığı bir an görülmektedir.

"Mere kavat oğlı kavatlar ata tururiken oğul elin mi öperler." (Ergin 2018:1209.

[Bre namussuzlar ata dururken oğulun eli mi öpülür, der.]

Kam Püre burada otoritesinin sarsıldığı özellikle oğluna karşı yürüttüğü babalık otoritesinin sarsıldığını fark ettiğinde tepkisi bu denli ağır olmuştur. Çünkü ona öteki tarafından yüklenen babalık otoritesi ve geleneksel bağlamdaki örf adet gibi büyük ötekilerin yaptırımları bağlamında edinilmiş beylik otoritesi sarsılmış ve bu da onun personasını zedelemiştir. Bu sarsılma sonucunda verdiği tepki ise onun düşünsel değil duygusal olduğunu öne çıkarmaktadır. Kam Püre Bey bu tavrıyla geleneğine bağlı ve otoriter bir tutumla içedönük duygusal bir tip sergilemektedir.

Geleneksel ve ahlaki değerlere önem veren bu Bamsı Beyrek arkadaş canlısı bir tavır sergileyerek içedönük duygusal bir tip ortaya koymaktadır.

"Beyrek aydur: Yoldaşlarumı çıkarmayınca hisarı almayınca murada irmezem didi. Kalın Oguz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yatdiler. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allah'a şükür eyledi. Kafirüñ kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapdılar. Keşişlerin öldürdiler." (Ergin 2018:152).

[Beyrek: Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca muradıma erememem, dedi. Bütün Oğuz Beyleri atlandılar, Bayburt Hisarına hızlıca ulaştılar. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçirildi. Beyrek otuz dokuz yiğidini sağ ve iyi olduğunu görüp allaha şükretti. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler.]

Yoldaşlarını almadan muradına ermeyeceğini söyleyen Bamsı Beyrek bu hareketiyle hem ahlaki bir değer olan vicdan ve vefa unsurunu ortaya koymuş hem de arkadaşlarını yarı yolda bırakmayarak arkadaş canlısı olduğunu öne çıkarmıştır. Sergilediği bu tutum onu dışadönük duygusal tipe ait bir davranıştır.

2.2.2.4. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Geleneksel ve ahlaki değerlere önem veren bu kişilik tipinde duygular düşüncelere baskın gelmektedir. Bu hikayede Kazan Bey oğlu Uruz kahramanlık yapıp ad alamadığı için üzülüp endişelenmektedir.

"Kazan aydur:

Berü gelgil kulunum oğul

Sağum ala bakduğunda kartaşum Kara Göneyi gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Soluma ala bakduğumda tayım Aruzı gördüm

Baş kesipdür kan döküpdür çuldı alupdur ad kazanupdur

Karşum ala bakduğumda seni gördüm

On altı yaş yaşlanduñ

Bir gün ola düşem ölem sen kalasın

Yay çekmedüñ oh atmaduñ baş kesmedüñ kan dökmedün

Kanlu Oğuz içinde çuldı almaduñ

Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalıçak tacum tahtum saña virmeyeler diyü soñumı añdum ağladum oğul didi." (Ergin 2018:155-156).

[Kazan söyler:

Beri gel kulunum oğul

Sağıma dönüp baktığımda kardeşim Kara Göne'yi gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Soluma dönüp baktığımda adyım Aruz'u gördüm.

Baş kesip kan döküp mükâfat alıp ad kazanmıştır.

Karşıma dönüp baktığımda seni gördüm

On altı yaşına girdin

Bir gün olur ben düşüp ölürsem sen kalırsın

Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin

Savaşçı Oğuz içinde mükâfatlandırılmadın

Yarın bir gün ben öleceğim sen kalacaksın. Tacımı tahtımı sana vermeyecekler diye sonumu düşünüp ağladım oğul dedi.]

Kazan Bey geleneklerine ve törelerine bağlı yaşayan bir bireydir. Bu nedenle Kazan Bey, oğlu Uruz'un alp tipinin gereklerini yerine getiremediği için üzülmektedir. On altı yaşına girmiş bir erkek çocuğun kahramanlık yapıp ad kazanması şarttır. Çünkü bu toplumun bu kişiden beklediği şeydir. Alp olmayan ad kazanmayan bir kişi bey oğlu dahi olsa mirasçı olamamaktadır. Kazan Bey'in üzüntüsü de tacını ve tahtını Uruz'a bırakamayacak olmasıdır. Ahlaksal ve geleneksel boyutta örnek bir kişilk olan Kazan Bey'in oğlunun on altı yaşına gelip hala ad alaması Kazan Bey'i üzmektedir. Ötekinin gözünde otoritesinin sarsılacağını ve değerlerinin korunamayacağını düşünen Kazan Bey, oğlu Uruz'a sitem etmektedir. Çünkü Uruz alp tipi bir birey değildir ve kahramanlık yaparak ötekinin gözünde kendini kanıtlayamamıştır. Bu da Kazan Bey'in dışadönük duygusal bir tavır sergilediğinin göstergesidir.

2.2.2.5. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Geleneksel yönü ağır Basan Kanlı Koca bu tipte davranış sergilemektedir.

"Kanlı Koca aydur: Yarenler atam öldi men kaldum, yirin yurdun tutdum, yaınki gün men ölem oğlum kala, bundan yigregi yohdur ki gözüm görür iken oğul gel seni ivereyim didi." (Ergin 2018:185).

[Dostlar babam öldü, ben kaldım. Yerini yurdunu ben tuttum. Yarın bir gün ben ölürsem oğlum kalacak. En iyisi gözüm görürken oğul, gel seni evlendireyim, dedi.]

Burada Kanlı Koca'nın geleneksel törelere bağlı olduğu Kan Turalı'yı evlendirmek istemesinden anlaşılmaktadır. Kendisi öldüğünde yerini yurdunu ailesi olan birine bırakmak istemektedir. Aile Türklerde önemli bir oluşumdur. Bu da geleneksel yönü yansıttığı için Kanlı Koca bu tavrıyla dışadönük duygusal bir tip sergilemektedir.

Bu tipteki kişiler hem kendilerini övmeyi ve başkalarının da kendisini övmelerini ister. Duyguları düşüncelerden daha önde olduğu için duygusal bir güçle engelleri aşacağını düşünmektedir. Karşısına çıkan üç engelin üçüne de bu övgüleri alıp başlamıştır.

Aydur: Hey kırk işüm kırk yoldaşum niye ağlarsız, kolça kopuzum getürüñ ögüñ meni didi." (Ergin 2018:189).

[Hey kırk eşim kırk yoldaşım niçin ağlarsınız? Kolca kopuzumu getirin övün beni, dedi.]

2.2.2.6. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Bu tipteki insanlar geleneksel ve ahlaki değerlere önem vermektedir. Öteki'nin gözü onların davranışlarını şekillendirmektedir.

"Depegöz Oğuzdan çıkdı bir yüce tağa vardı. Yol kesdi, adam aldı, böyük harami oldı. Üzerine bir kaç adam gönderdiler, oh atdılar batmadı, kılıç urdılar kesmedi, süñüyile sançdılar ilmedi. Çoban çoluk kalmadı hep yidi. Oğuzdan dahı adam yimege başladı. Oğuz yığılup üzerine vardı. Depegöz görüp kakıdı, bir ağacı yirinden kopardı, atup elli altmış adam helak eyledi. Alplar başı Kazana zarb urdı, dünya başına tar oldı. Kazanuñ kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldı. Düzen oğlı Alp Rüstem şehid oldı. Uşun Koca oğlı kibi pehlivan elinde şehid oldı. Aruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helak oldı. Demür tonlu Mamak elinde helak oldı. Bıyığı kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldı. Ağ sakallu Aruz Kocaya kan kusdurdı. Oğlı Kıyan Selçüküñ ödi yarıldı." (Ergin 2018: 208-209).

[Tepegöz Oğuz'dan çıkıp yüce bir dağa vardı. Yol kesti, adam öldürdü, büyük harami oldu. Üzerine bir kaç adan gönderdiler, ok attılar batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrakladılar delmedi. Çoban ve insan kalmadı hepsini yedi. Oğuz'dan da adam yemeye başladı. Oğuz toplanıp üzerine vardı. Tepegöz görüp kızdı. Bir ağacı yerinden kopardı, atıp elli altmış kişiyi öldürdü. Yiğitler başı Kazan'a vurdu, dünya başına dar geldi. Kazan'ın kardeşi Kara Göne Tepegöz'ün elinde öldü. Düzen oğlu Alp Rüstem şehit oldu. Uşun Koca'nın oğlu gibi pehlivan elinde şehit oldu. Temiz candan iki kardeşi Tepegöz'ün elinde öldü. Demir kıyafetli Mamak elinde öldü. Bıyığı kanlı Bügdüz Emen elinde öldü. Ak sakallı Aruz Koca'ya kan kusturdu. Oğlu Kıyan Selçuk'un ödü patladı.]

Epik destan karakteri toplumun huzurunu sağlamakla yükümlü olduğu için Basat da Tepegöz'ü öldürmeyi kafasına koymuştur. Çünkü öteki, kahramana bu görevi yüklemektedir. Eğer kahraman toplumun huzurunu ve refahını bozan unsuru ortadan kaldıramazsa toplum tarafından dışlanır ve kahraman, ötekinin gözünde ölmüş olur. Basat da bu yüzden personasını takınarak Tepegöz'ü öldürmek için yolculuğa çıkar. Bu da onun dışadönük duygusal bir tip sergilediğinin göstergesidir.

2.2.2.7. Begil Oğlu Emren Hikâyesi

Bu hikâyede dışadönük duygusal tutum sergileyen karakter Begil'dir. Begil kendi hünerinin övülmesini istemiştir fakat Kazan Bey hünerin atta olduğunu söyleyince Begil küsmüştür.

"Kazan Big aydur: Bu hüner atuñ mıdur, erüñ midür? Hanum erindür didiler. Han aydur: Yok, at işlemese er öginmez, hüner atıñdur didi. Bu söz Begil'e hoş gelmedi." (Ergin 2018:217).

[Kazan Bey söyler: Bu hüner atın mıdır yoksa erin midir? Hanım erindir dediler. Han söyler: Yok, at işlemese er övünmez, hüner atındır dedi. Bu söz Begil'in hoşuna gitmedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Begil'in personası sarsılmıştır. Toplum tarafından ona yüklenmiş görevleri layıkıyla yerine getiren Begil alp tipi bir karakterdir. Oğuzlarda alp tipinin belli başlı kuralları vardır. Bunlardan biri de hüner sahibi olmaktır. Kazan Bey'in bu sözü Begil'in öteki'nin gözünde otoritesini sarmıştır. Bu tipteki kişiler olumsuz eleştirilere karşı tepki göstermeye meyillidirler. Bu sebeple bu söylem Begil'in hoşuna gitmemiştir.

2.2.2.8. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Bu tipteki kişilerin durumlar değiştikçe duyguları da aniden değişmektedir. Hikâyede kavga eden iki çocuğu ayırırken çocuğun bu sözü Segrek'te duygu değişimine sebep olmuştur.

"Mere mizüm öksüzligümüz yetmez mi, bizi niye ursun, hünerüñ var ise kartaşu ñAlınca Kal'asında esirdür, var anı kurtar didi." (Ergin 2018:226).

[Bre bizim öksüzlüğümüz yetmez mi? Bize niye vuruyorsun? Hünerin varsa kardeşin Alınca Kalesi'nde tutsaktır, git onu kurtar dedi.]

Ayrılma aşamasına zemin sağlayan bu olayda Segrek'in personası sarsılmıştır. Kavga eden iki çocuğu ayırırken bu çocuktan duydukları karşısında ani bir duygusal değişim yaşamıştır ve direkt annesinin yanına gitmiştir.

2.2.2.9. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye

Bu tipteki kişiler geleneksel ve ahlaki değerlere önem vermektedir. Bunun yanında durumlar değiştikçe duyguları de değişmektedir. Ortaya çıkan küçük bir yenilik bu tipteki insanların duygusunu hemen değiştirmektedir.

"Meger hanum, Kazanuñ bir oğlaçığı varidi. Böyüdii yigitçük oldı. Bir gün ata binüp divana gelür iken bir kişi aydur: Meger sen Han Kazanuñ oğlı degülsin didi. Uruz kakıdı, aydur: Mere kavat menüm babam Bayındır Han degül midür? Ayıtdı: Yok ol anañun babasıdur, senüñ dedendür. Uruz mere ya menüm babam ölü midür diri midür didi. Ayıtdı: diridür, Tomanına Kal'asında tutsakdur didi. Böyle digeç oğlan ağladı, melul oldı. Atını kayıtdı, girü döndi. Anasına geldi. Burada anasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Mere ana men Han oğlı degül imişem

Han Kazan oğlı imişem." (Ergin 2018:239).

[Meğer Hanım, Kazan'ın bir oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitçik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi söyler: Meğer sen Kazan'ın oğlu değil misin? dedi. Uruz kızdı, söyler: Bre namussuz benim babam Bayındır Han değil midir? Dedi. Söyledi: Yok, o annenin babasıdır, senin dedendir. Uruz: Bre ya benim babam ölü müdür diri midir dedi. Söyledi: Diridir, Tomanın Kalesi'nde tutsaktır dedi. Böyle diyinde Uruz aladı, üzüldü. Atını döndürdü ve geri döndü. Annesine geldi. Burada anasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Söyler:

Bre ana ben Han'ın oğlu değilmişim

Han Kazan'ın oğluymuşum.]

Bu durumda ise bu haberin doğruluğunu annesi ile teyit eder etmez babasını kurtarmak için yola çıkmıştır. Uruz geleneksel ve ahlaki değerlere önem verdiği için babasını kurtarmak onun için kutsal bir görevdir. Aynı zamanda da bu haber sonrasında hemen yola çıkması da duygularının düşüncelerinin önüne geçtiğinin göstergesidir. Babasıyla ilk karşılaştığı zaman babası ile şavaşmak zorunda kalan Uruz bu mücadele esnasında da birkaç durum yaşamıştır ve bu durumlar onun duygu durumunu değiştirmiştir.

"Uruzuñ cılasın emmisi Kara Göne tutmuşidi. Çekdi añsızun elinden aldı, kılıcı tartdı babasınuñ üzerine at saldı. Tarvandumandı, çignine kılıç indürdi. Geyimini kesdi, omuzına dört parmak deñlü zahm urdı. Alça kanı şorladı koynına indi. Uruz gine döndi ki bir dahı çala. Kazan burada çağırup oğlına soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Kara tağum yüksegi oğul

Karangulu gözlerüm aydını oğul

Alpum Uruz aslanum Uruz

Ağ sakallu babaña kıyma oğul

Didi. Uruzuñ şefkat tamarları kaynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Atdan yire indi, atasınuñ elin öpdi. Bigler Kazan ile oğlınuñ üzerine at saldılar. Çevre aldılar. Cemi'si atdan inüp Kazanuñ elin öpdiler. Yorıyuban kâfire at saldılar, kılıç urdılar. Derelerde depelerde kâfire kırgun girdi. Kal'ayı aldılar. Kilisesin yıkup mescid yapdılar. Kanlu kâfir elinden babasını tartup aldı." (Ergin 2018:242-243).

[Uruz'un dizginini amcası Kara Göne tutmuştu. Çekip aniden elinden aldı. Kılıcını çekti, babasının üzerine at sürdü, hamle yapmasına fırsat vermedi. Omzuna kılıç indirdi, kıyafetini kesti. Omzunda dört parmak derinliğinde yara açtı. Kırmızı kanı akıp koynuna indi. *Uruz yine döndü ki bir daha vursun. Kazan burada çağırıp oğluna söyler, görelim hanım ne söyler:*

Kara dağımın yükseği oğul!

Kararmış gözlerimin aydını oğul!

Alpım Uruz, aslanım Uruz!

Ak sakallı babana kıyma, oğul!

Dedi. Uruz'un şefkat damarları kabardı, kara çekik gözleri kanlı yaş doldu. Attan yere indi, atasının elini öptü. Beyler Kazan ile oğlunun üzerine at sürdüler. Çevrelediler. Hepsi attan inip Kazan'ın elini öptüler. Gidip kâfire at sürdüler, kılıç vurdular. Derelerde depelerde kâfire ölüm girdi. Kale'yi aldılar. Kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Kanlı kâfir elinden babasını çekip aldı.]

Önce kâfir olarak gördüğü babasının sonradan kimliğini açıklamasıyla Uruz'un duygusu hemen değişmiş ve hiçbir şaşkınlık yaşamadan direkt babasının elini öpmüştür. Daha sonra ise kâfir ile savaşmıştır. Bu kadar sık değişen durumda Uruz'un duygu durumu sürekli değişmiş fakat onu kötü etkilememiştir.

2.2.2.10. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

Bu hikâyede Beyrek Kazan'a sadakati ile dışadönük duygusal bir tip sergilemektedir.

"Men Kazanuñ ni'metini çok yimişem

Bilmez isem gözüme tursun

Kara koçda kazılık atına çok binmişem

Bilmez isem maña tabut olsun

Yahşı kaftanların çok geymişem

Bilmez isem kefenüm olsun

Ala bargâh atağına çok girmişem

Bilmez isem mana zindan olsun

Men Kazandan dönmezem bellü bilgil didi." (Ergin 2018:247).

[Ben Kazan'ın nimetini çok yemişim

Bilmezsem gözüme dursun!

Karakoçta Kazılık atına çok binmişim

Bilmezsem bana tabut olsun!

Güzel kaftanlarını giymişim

Bilmezsem kefenim olsun!

Ala, büyük otağına çok girmişim

Bilmezsem bana zindan olsun!

Ben Kazan'dan dönmem, böyle bil! dedi]

Kazan'a asi olayarak ona vefalı olarak dışadönük duygusal bir tip sergileyen Beyrek geleneksel ve ahlaki değerlerine bağlıdır. Bu da onun bu tipte davranmasına zemin oluşturmaktadır.

2.2.3. Dışadönük Duyusal Tip

Bu kişilik tipindeki kişiler dışa dönük olmaları nedeniyle içinde bulundukları anın tadını çıkarmaya yönelik yüksek bir motivasyona sahiptirler. Bu nedenle zevk ve heyecan veren eylemleri severler ancak bununla birlikte duyguları yüzeyseldir (Geçtan 2017:188). Bu kişiler için değerlerin, fikirlerin ve daha birçok soyutlamaların bir önemi yoktur. Onlar daha çok somut, duyulara hitap eden ve haz alabildikleri somut gerçeklikle ilgilenirler. Dış dünyayı deneyimleri vasıtasıyla öğrenmeye çalışırlar (Burger 2006:191). Bu nedenle dünyayı gezmek, yeni yerler ve yeni kültürler tanımak için büyük bir çaba gösterir fakat gördükleri yerlerin ve kültürlerin anlamı kavramak için bir girişimde bulunmazlar. Yemek, içmek, cinsellik gibi haz veren eylemlere düşkün bir niteliğe sahiptirler (Sambur 2005:142). Duyusal hazlarına yönelik bu tutumları nedeniyle bu kişiler arasında madde kullanımı ve cinsel sapmalar daha çok görülür. Bununla birlikte bu kişilik tipindeki kişilere kadınlardan ziyade erkekler arasında daha sık rastlanır (Geçtan 2017:188).

2.2.3.1.Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Kazan Bey'in yiyip, içip, eğlenmesi onun duyusallığını bunu beylerle yapması ise dışadönüklüğünü göstermektedir.

"Bir gün Ulaş oğlı, tülü kuşuñ yavrısı, beze miskin umıdı, Amıt suyınuñ aslanı, Karaçuğuñ kaplanı, koñur atuñ iyesi, Han Uruz'uñ ağası, Bayındır Hanuñ güyegüsi, Kalın Oğuzuñ devleti, kalmış yiğit arhası Salur Kazan yirinden turmışidi. Toksan Başlu ban ivlerin kara yirüñ üzerine dikdürmişidi. Toksan yirde ala kalı ipek döşemişidi. Seksen yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler düzilmişidi. Tokuz kara gözlü hub yüzlü, saçı ardına örilü, göksi kızıl dügmelü, elleri bileğinden kınalu, parmakları nigarlu, mahbub kâfir kızları kalın Oğuz biglerine sagrak sürüp içerleridi. İçüp içüp Ulaş oğlı Salur Kazanuñ alnına şarabın itişi çıkdı. Kaba dizi üzerine çökdi ayıtdı: Ünüm añlañ bigler sözüm dinlen bigler, yata yata yanumuz ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, yorıyalım a bigler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum, kayıdalum otağumuza düşelüm, yiyelüm içelüm hoş kiçelüm." (Ergin 2018:95).

[Bir gün Ulaş oğlu, tülü kuşun yavrusu, yoksulu kimsesizin umudu, Amıt suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, cins atın sahibi, Han Uruz'un ağası, Bayındır Han'ın güveyisi, soylu Oğuz Devleti kalmış yiğit arkası Salur Kazan yerinden doğruldu. Doksan başlı tavanlı evlerini yeryüzüne diktirmişti. Doksan yerde ala halı ipek seccade döşemişti. Seksen yerde bakraçlar kurulmuştu. Altın ayaklı sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları arkasında örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigarlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine kadeh sunarlardı ve Oğuz beyleri de içerlerdi. İçe içe Ulaş'ın oğlu Kazan sarhoş olur. Dizinin üstüne çöküp söyler: 'Sesimi duyun beyler, sözümü dinleyin beyler, yata yata yanlarımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim a beyler, av avlayalım kuş avlayalım, dağ sığırı ve geyik devirelim sonra evimize geri dönelim, yiyelim, içelim hoş vakit geçirelim.]

Salur Kazan hikâyeden alınan bu parçadaki tavrıyla dışadönük duyusal bir kişilik tipi sergilemektedir. Bu yeme içme ortamının tadını çıkarır ve sarhoş olana kadar şarap içer. Sonra diğer bir eğlence faaliyeti olan avlanmaya gitmeyi ister. Diğer beyleri de ava gitme konusunda ikna eder. Bu da Salur Kazan'ın buradaki tutumunun dışadönük duyusal olduğunu göstermektedir.

“Bu yaña Şökli Melik kâfirler ile şin şadman yiyüp içüp oturur idi. Aydur: Bigler bilür misiz Kazana nice hayf eylemek gerek, boyı uzun Burla Hatunını getürüp sağrak sürdürmek gerek didi.” (Ergin 2018:105).

[Bu arada Şökli Melik kâfirleri ile şen şakrak yiyip içip otururdu. Söyler: Beyler bilir misiniz Kazan’a nasıl keder vermek gerek, boyu uzun Burla Hatununu getirip kadeh sundurmak gerek, dedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde ise Şökli Melik’in diğer kâfirlerle mutlu mesut yiyip içmesi dışadönük duyusal bir tutum sergilediğinin göstergesidir. Bu tipteki kişiler zevk, arzu ve cinselliğe daha yatkın oldukları için Kazan Bey’in eşi boyu uzun Burla Hatun’u da kadeh servisi yaptırmak için zorlayacaktır. Öncelikli amaç Kazan Bey’e acı çektirmek gibi görünse de Şökli Melik’in bilinçdışındaki cinsel arzu onu bu eylemi yapmaya itmektedir.

“Çoban aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri basarsın, karnuñ açığur, men saña bu ağaç ile yimek pişirürün didi. Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanuñ ellerin çözdi, alnında bir öpdi, aydur: Allah menüm ivümi kurtaracak olur ise seni emirahur eyleyeyin didi.” (Ergin 2018:105).

[Çoban söyler: Ağam Kazan bu ağaç sen kâfiri basıp acıktığında sana yemek pişirmek için kullanacağım ağaçtır, dedi. Kazan’a bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanın ellerini çözdü, alnından öptü ve söyledi: Allah benim evimi kurtarırsa seni seyisbaşı yapacağım, dedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde personası gereği çobanı ağaca bağlayan Salur Kazan’ın çobanın savunması üzerine çobanın onunla gelmesine izin vermiştir. Hatta bununla kalmayıp bu savunması hoşuna gidince çobana imrahorluk vermeyi düşünmüştür. Çobanın savunması da dünyevi bir istem olan açlığı giderme üzerinedir. Dışadönük duyusal tiplerde dünyasal duygular daha baskındır. Bu nedenle konu yemek yeme olunca yani nefsini doyurma olunca Kazan Bey çobanın olnunla gelmesine izin vermiştir. Bu davranış ise dışadönük duyusal bir davranış tipidir.

2.2.3.2. Kazan Oğlu Uruz Bey’in Tutsak Olduğu Hikâye

Yeniliğe zevke ve eğlenceye düşkün kişilik özelliği gösteren bu tipteki insanlar aşırı sosyaldirler. Daha çok erkeklerde rastlanan bu tip; gerçekçi, pratik ve aklına koyduğunu yapma eğiliminde davranış sergilemektedirler. Kazan Bey de burada bu kişilik tipinde davranmaktadır.

"Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yirinden turmışidi. Kara yirüñ üzerine otahlarun tikdürmişidi. Bin yirde ipek halıcası döşenmişidi. Ala sayvan gök yüzine asanmışidi. Toksan tümen genç Oğuz sohbetine dirilmişidi. Ağzı böyük humralar ortalığa salınmışidi. Tokuz yirde badyalar kurılmışidi. Altun ayak sürahiler dizilmişidi. Tokuz kara gözlü, örma saçlu, elleri bileğinde kınalu parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ ile kalın oguz biglerine gezdürürleridi…" (Ergin 2018:155).

[Bir gün Ulaş oğlı Kazan Big yerinden doğrulmuştu. Yeryüzünün üzerine otağlarını titirmişti. Bin yerde ipek halılarını döşetmişti. Ala gölgeli gökyüzüne yükselmişti. Doksan bin genç Oğuz sohbetine toplanmıştı. Ağzı büyük çanaklar ortalığa konulmuştu. Dokuz yerde su kapları kurulmuştu. Altın ayaklı sürehiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü örme saçlı elleri bileğinden kınalı parmakları kırmızılı boğazları birer karış uzunluğunda kâfir kızları kırmızı şarabı altın kadehlerle bütün Oğuz beylerine gezdirirlerdi...]

Salur Kazan hikâyeden alınan bu parçadaki tavrıyla dışadönük duyusal bir kişilik tipi sergilemektedir. Kazan Bey'in yiyip, içip, eğlenmesi onun duyusallığını bunu beylerle yapması ise dışadönüklüğünü göstermektedir. Bu yeme içme ortamının tadını çıkarırmaktadır. Sonra oğlunun deneyim kazanması için ava gitmek ister. Diğer beylerin bu zevk ortamının bozulmasını istemez. Yani bu maddi güç göstergesi olan davranış Kazan Bey'in dışadönük duyusal olduğunu göstermektedir.

"Kazan oğlını alup kara tağlar üzerine ava çıkdı. Av avladı, kuş kuşladı, sığın geyik yıkdı. Gök alañ görklü çemene çadır tikdi. Bir kaç gün bigler ile yidi içdi." (Ergin 2018:157).

[Kazan oğlunu alıp kara dağlar üzerine ava çıktı. Av avaladı, kuş kuşladı, irice bir geyik devirdi. Gökyüzünü gören güzel çimenliğe çadır dikti. Bir kaç gün beylerle yiyip içti.]

Hikâyeden alınan bu kesitte de Kazan Bey'in oğlu deneyim kazansın diye çıktığı avda yine yiyip içip hoş vakit geçirdiği görülmektedir.

2.2.3.3. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Bu hikâyede Deli Dumrul'un anne ve babası bu tipi sergilemektedirler.

Babası:

"Dünya şirin can aziz

Canumı kıya bilmem bellü bilgil

Menden aziz sevgülü anañdur

Oğul anaña var." (Ergin 2018:181)

[Dünya şirin can yücedir

Canıma kıyamam bunu böyle bil

Benden yüce sevgili annendir

Oğul annene git.]

diyerek canını oğlu için vermeyeceğini dile getirmektedir. Hikâyenin genelinde hâkim olan ölüm korkusu ve can tatlılığı babayı da etkisi altına almaktadır. Daha sonra annesine giden Deli Dumrul'a annesi şöyle der:

"Yaman yire varmışsın vara bilmen

Dünya şirin can aziz

Canumı kıya bilmem bellü bilgil." (Ergin 2018:182).

[Kötü yere gitmişsin gidemem

Dünya şirin can yücedir

Canıma kıyamam bunu böyle bil.]

diyerek oğlu için fedakârlık yapamayacağını canının daha önemli olduğunu dile getirmektedir. Yaşama bu denli bağlı olmaları ve tamlık göstergeleri oğullarının canını düşünmemeleri onların bu tipte olduğunun göstergesidir.

Hikâyenin Deli Dumrul'un ölümsüzlük arayışı üzerine kurgulandığı düşünüldüğünde Deli Dumrul da bu tipi sergilemektdir.

"Mere Azrail didigüñüz ne kişidür kim adamuñ canını alır, ya kadir Allah birligüñ varlıguñ hakkıyiçün Azraili menüm gözüme göstergil, savaşayım, çekişeyim, dürişeyim, yahşı yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidüñ canın almaya didi." (Ergin 2018:177).

[Bre Azrail dediğiniz kimdir ki adamın canını alır. Ya kadir Allah varlığın vebirliğin hakkı için Azraili benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın dedi.]

Bu sözleriyle Azrail ile savaşmak istediğini dile getiren Deli Dumrul'un amacı aslında kendisini ölümden kurtarmaktır. Ölüm olgusu onu korkutmaktadır.

2.2.3.4. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

"Selcen Hatun bu yiri görklü gördi, beğendi. Düşdiler işrete meşgul oldılar, yidiler içdiler." (Ergin 2018:193).

[Selcen Hatun bu yeri güzel gördü, beğendi. İndiler eğlence ile ilgilendiler, yediler içtiler.]

Hikâyeden alınan bu bölümde yeme ve içmeye düşkün olmaları ve eğlence ile ilgilenmeleri açısından dışadönük duyusal bir davranış sergilemektedirler.

2.2.4. Dışadönük Sezgisel Tip

Libidinal enerjileri nesneye yönelmiş olmaları nedeniyle dışadönük olan bu kişiler duygu, düşünce ve duyularını bastırıp bunların yerine sezgilerini kullanan kişilerdir. Karar alırken sistematik ve akılcı düşünme becerisi yerine sezgilerini kullanırlar ve bu durum onların çok sık karar değiştirmelerine neden olur. Dış dünya ile ilişkileri anlam temelli değil daha çok yarar temelli bir ilişkidir. Bu nedenle karşılarına çıkan her fırsatı değerlendirme ve kendi yararları doğrultusunda kullanma becerileri üst düzeydir (Sambur 2005:141). Fakat

sürekli yeni bir heyecan arayışında olmaları nedeniyle ilgi alanları değişir ve bu durum bu kişilerin işlerinden ve ilişkilerinden çok hızlı bir şekilde sıkılmasına neden olur. Bu sebepten dolayı kararsız ve değişken olarak nitelenirler (Burger 2006:191). Sezgilerini kullanma becerileri ve sürekli değişmeye eğilimleri nedeniyle politika ve ticaret ile ilgilenen kişiler bu kişilik tipinin özelliklerini taşımaktadır. Dışadönük sezgisel kişilerin fiziksel ihtiyaçları konusunda pek farkındalıkları olmamaları fobi ve bedensel ihtiyaçlar ile ilgili sağlıklı olmayan düşüncelere sahip olmalarına neden olur (Sambur 2005:141).

2.2.4.1. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Bu hikâyede Kazan Bey de Karaçuk Çoban da dışadönük sezgisel bir tip sergilemektedirler.

"Çoban aydur: Ağam Kazan bu ağaç ol ağaçdur kim sen kâfiri basarsın, karnuñ açığur, men saña bu ağaç ile yimek pişirürün didi. Kazana bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanuñ ellerin çözdi, alnında bir öpdi, aydur: Allah menüm ivümi kurtaracak olur ise seni emirahur eyleyeyin didi." (Ergin 2018:105).

[Çoban söyler: Ağam Kazan bu ağaç sen kâfiri basıp acıktığında sana yemek pişirmek için kullanacağım ağaçtır, dedi. Kazan'a bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanın ellerini çözdü, alnından öptü ve söyledi: Allah benim evimi kurtarırsa seni seyisbaşı yapacağım, dedi.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Kazan Bey de Karaçuk Çoban da dışadönük sezgisel bir tip sergilemektedirler. Karaçuk Çoban Kazan Bey tarafından ağaca bağlandığında ağaçtan kurtulup Kazan Bey'i ikna ederek kâfiri yenmeye yani intikamını almaya gitmeyi başarmıştır. Kazan Bey'e kendiyle gelmesini kabul ettirmiştir. Eline geçen bütün fırsatları deneyerek akıllıca bir çözüm yolu bulmuştur. Kazan Bey ise Çoban ile gidersem diğer beyler çoban olmasa Kazan tek başına kâfiri yenemezdi derler diye çobanı ağaca bağladıktan sonra çobanın bir hamlesiyle fikrini değiştirmiştir. Karar vermesi de oldukça kolay olmuştur.

2.2.4.2. Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Hikayeden alınan bu kesitte de Uruz' babasına beni sınır boyuna çıkarmadın, önümde kılıç sallayıp baş kesmedin diyerek babasına bir nebze de olsa güçlü görünmek ve ad almaya hazır olduğunu anlatmak istemektedir. Bunun üzerine Kazan Bey en büyük erklik göstergelerinden biri olan avlanmaya çıkma kararı alır ve Uruz'un ad kazanmasına ortam sağlamak ister.

"Kazan Big elin eline çaldı kas kas güldi, aydur: A bigler Uruz hub söyledi, şeker yidi, bigler siz yiñüz içiñüz sohbetüñüz dağıtmayañuz, men bu oğlanı alayın, ava gideyin, yidi günlik azuğ ile çıkayın, oh atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim, kafir serhaddına Cızığlara, Ağlağana, Gökçe Tağa aluban çıkayın, soñra oğlana gerek olur a bigler didi." (Ergin 2018: 156).

[Kazan Bey elini eline vurarak kıs kıs güldü, söyler: A beyler! Uruz şeker yedi, tatlı söyledi. Beyler siz yiuip içiniz, sohbetinizi bozmayınız. Ben bu oğlanı alayım yedi günlük azık ile ava çıkayım, ok attığım ve kılıç çekip baş kestiğim yerleri göstereyim. Kâfir sınırına Cızığlara, Ağlağana, Göçe Dağ'a alıp çıkayım. Sonra olana lazım olur dedi.]

Kazan Bey'in aklına bu fikrin düşmesiyle Kazan Bey bir an bile düşünmeden oğlunu ava götürmeye karar verir. Aklına koyduğunu yapma eğilimde olmasıyla Kazan Bey kolayca karar vermektedir. Oğlunun ad alamamasına üzülüp ağlarken birden bire Uruz'un söyledikleriyle kendine bir fırsat yaratmış ve bu fırsatı kullanmak için çabucak karar vermiştir. Kazan Bey bu tavrıyla dışadönük sezgisel tip özelliğini yansıtmaktadır.

Kırk ela gözlü yiğidiyle göğsü güzel dağa çıkan Uruz babasının üç yüz yiğitle beraber on altı bin kafirden oluşan düşman ordusuyla savaşmasını izlemektedir. Alp tipini simgeleyen Kazan Bey'in bu kılıç vuruşu ve düşman ile savaşını izleyen Uruz'a babası gibi savaşacağını düşünüp savaş aşkı gelmiştir.

"Ol gün baka baka Kazan oğlı Uruzuñ 'işkı geldi, aydur:

Berü gelüñ kırk yoldaşum

Size kurban olsun menüm başum

Görür misiz ağam Kazan baş kesdi kan dökdi, oğlan uşak yimek yimekçe gelmez didi. Babam bu kâfirleri esirgemiş kibi, meni seven yigitlerüm ne tururs ız, kafirüñ bir uçına depelüm didi." (Ergin 2018:161).

[O gün baka baka Kazan oğlu Uruz aşka geldi, söyler:

Beri gelin kırk yoldaşım

Size kurban olsun benim başım

Görür müsünüz babam Kazan baş kesti, kan döktü, oğlan uşak aş yemekçe gelmez bana dedi. Babam bu kâfirleri sersemletmiş gibi, beni seven yiğitlerim ne durursunuz? Kâfirin bir ucuna da biz tepelim, dedi.]

Uruz burada babasına savaşa girmeyeceğinin sözünü verip ela gözlü kırk yiğidide alıp babasını öğrenmek hem de pusu görevi görmek için daha çıkmıştır. Fakat içindeki savaş aşkı ve babası gibi olma arzusuyla kararı aniden değişmiş ve güttüğü fikirden aniden dönmüştür. Uruz burada kolayca kararını değiştirmesi davranışıyla dışadönük sezgisel tip özelliğini göstermektedir.

2.2.5. İçedönük Duygusal Tip

İçedönük duygusal kişiler duygularını bastırmayan fakat aynı zamanda bu duygularını dışa vurmaktan kaçınan kişilerdir. Sessiz ve içe kapanık tutumları bu insanların diğer insanlar tarafından melankolik ve iç huzura erişmiş kişiler olarak algılanmasına neden olur (Geçtan 2017:188). Bununla birlikte bu kişilerin duygu düşünce ve kişisel değerlerini çevresindeki kişilerle paylaşmaması diğer insanlar tarafından çekingen ve utangaç olarak algılanmasına da neden olabilir. Kişisel değer ve inançlarına derin bir bağlılığı olan bu kişiler dış dünyaya ilgisiz ama kendinden emin bir izlemin yaratmaya özen gösterirler (Sambur 2005:144). İçedönük olmaları nedeniyle dış dünyaya uyum sağlamakta zorlanır ve bu nedenle çoğu zaman uyuma karşı bir tutum benimserler (Burger 2006:191). Bu tip kişiler erkeklerden ziyade kadınlar arasında daha çok karşımıza çıkar. Duygularını çok yoğun ve derin bir şekilde yaşayan bu kişilerin zaman zaman bir duygu patlaması yaşamaları çevresinde bulunan kişilerde bir şaşkınlığa neden olur (Geçtan 2017:188). Bununla birlikte bu kişiler dış

dünyadaki nesnelerin detaylarından kendilerini alamadıkları için nesneyi bir bütün olarak kavramakta, büyük resmi görmekte zorluk çekerler (Sambur 2005:144).

2.2.5.1.Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Hikâye

Bu hikayede Uruz ağaçla dertleşmektedir. Dış dünyadan kimsenin onu anlamayacağını bilen Uruz doğa ile kendini bütünleştirmiştir.

"Çağırup ağaca soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Ağaç ağaç dir isem saña erilenme ağaç

Mekke ile Medinenüñ kapusı ağaç

Musa Kelimünüñ asası ağaç

Böyük böyük sularuñ köprüsi ağaç

Kara kara deñizlerüñ gimisi ağaç

Şah-ı merdan Alinüñ Düldülinüñ eyeri ağaç

Zülfikaruñ kınıyile kabzası ağaç

Şah Hasan ile Hüseynüñ bişiği ağaç

Eğer erdür eger 'avratdur korhusu ağaç

Başuñ ala bakar olsam başsuz ağaç

Dibüñ ala bakar olsam dipsüz ağaç

Meni saña asarlar götürmegil ağaç

Götürecek olur iseñ yigitligüm seni tutsun ağaç

Bizüm ilde gerek idüñ ağaç

Kara hindu kullarıma buyurayidüm

Seni para para toğrayalar idi ağaç

Andan ayıtdı:

Tavla tavla bağlananda atuma yazuh

Kartaş diyü saklayanda yoldaşuma yazuh

Yeter ile tutanda tazıma yazuh

Biglige toymadın özüme yazuh

Yiğitliğe usanmadın canuma yazuh! didi.” (Ergin 2018:109).

[Çağırıp ağaca söylemiş, görelim Hanım ne söylemiş:

Ağaç ağaç dersem sanan kaygılanma ağaç,

Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç,

Musa Kelim’in asası ağaç,

Büyük büyük suların köprüsü ağaç,

Kara kara denizlerin gemisi ağaç,

Şah-ı merdan Ali’nin Düldülünün eyeri ağaç,

Zülfekarın kını ile kabzası ağaç,

Şah Hasan ile Hüseyin’in beşiği ağaç,

Er olsun, avrat olsun korkusu ağaç,

Başını alıp bakacak olsam başsız ağaç,

Dibini alıp bakacak olsam dipsiz ağaç,

Beni sanan asacaklar, taşıma ağaç,

Eğer taşıyacak olursan, gençliğim seni tutsun ağaç!

Bizim ilde olmalıydın ağaç!

Kara hindu kullarıma buyuraydım,

Seni parça parça doğrayaydılar ağaç!

dedi. Sonra:

Tavla tavla bağlanan atıma yazık,

Kardeş diyip ağlayan yoldaşıma yazık,

Yumruğumda çırpınan şahin kuşuma yazık,

Yetişip tuttuğu zaman tazıma yazık,

Beyliğe doymadım özüme yazık,

Gençlikten usanmadım canıma yazık! dedi.]

Kafirlere beni bırakın ağaçla konuşayım diyen Uruz içine kapanmıştır. Duygularını dış dünyadan saklayarak soyut düşüşüncelere dalmıştır. Derin ve yoğun duygulara sahip olan Uruz'un davranışlarında melankolik bir hava görülmektedir. Annesine babamın namusunu zedeleme ben ölürsem öleyim sen ve babam varsa benden bir tane daha olur diye mantıksal yaklaşan Uruz burada içinde bastırdığı duyguları ağaca açmıştır. Ağaca ulvi anlamlar yüklemiş ve kendi değerini de içsel olarak böyle anlamlandırmaktadır.

2.2.5.2. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Bu hikâyede de Banu Çiçek beşik kertmesi Bamsı Beyrek'in öldüğünü düşündüğünde bu duygu durumuna geçmektedir**.**

"Beyregüñ yavuklusına haber oldı, Banı Çiçek karalar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al yañağını tartdı yırtdı." (Ergin 2018:131).

[Beyrek'in yavuklusuna haber geldi. Banu Çiçek ak kaftanını çıkarıp karalar giydi. Güz elması gibi kırmızı yanağını yolup yırttı.]

Burada Banu Çiçek, çok derin bir duygu durumu haline geçmiştir. Karalar giyerek içine kapanmıştır. Banu Çiçek'in bu yaşadığı bu olay onu içedönük ve duygusal bir hale getirmiştir.

2.2.5.3. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

Libidoları özneye yönelmiş olan bu kişilerin duyguları düşüncelerine ağır basar. Bu hikâyede de Deli Dumrul'un karısı bu tipe örnektir.

"Ne dirsin ne soylarsın

Göz açuban gördüğüm

Köñül virüp sevdügüm

Koç yigidüm şah yigidüm

Tatlu damağ virüp sorışduğum

Bir yasdukda baş koyup emişdügüm

Karşu yatan kara tağları

Senden soñra men neylerem

Yaylar olsam menüm gorum olsun

Sovuk sovuk sularuñ

İçer olsam menüm kanum olsun

Altun akçañ harcayur olsam menüm kefenüm olsun

Tavla tavla şahbaz atuñ

Biner olsam menüm tabutum olsun

Senden soñra bir yigidi

Sevüp varsam bile yatsam

Ala yılan olup meni soksun

Senün ol muhannet anañ babañ

Bir canda ne var ki saña kıyamamışlar

Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun

Yir tanığ olsun gök tanığ olsun

Kadir Tañrı tanığ olsun

Menüm canum senüñ canuña kurban olsun.” (Ergin 2018:183).

[Ne dersin, ne söylersin?

Göz açıp gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

Koç yiğidim şah yiğidim

Tatlı dudak verip öpüştüğüm

*Bir yastıkta baş koyup öpü*özneye

Karşı yatan kara dağları

Senden sonra ben neylerim?

Yaylar olsam benim mezarım olsun!

Soğuk soğuk sularını

İçer olsam benim kanım olsun!

Altınını akçeni harcarsam

Benim kefenim olsun!

Tavla tavla şahbaz atlarını

Biner olsam benim tabutum olsun!

Senden sonra bir yiğidi

Sevip varsam birlikte yatsam

Ala yılan olup beni soksun!

Senin o korkak anan, baban

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar?

Arş tanık olsun kürsü tanık olsun

Yer tanık olsun gök tanık olsun

Kadir Tanrı tanık olsun

Benim canım senin canına kurban olsun.]

Sözleri ile canını Deli Dumrul için vermeye hazırdır. Aşkı ve bağlılığı dünyevi şeylerin üstünde tutup melankolik ve içekapanık davranmaktadır. Eşine sadık bir şekilde bağlı olan bu hatun bu bağlılığından vazgeçmeyerek ve erkeği için canını feda ederek bu tipi sergilemektedir.

2.2.6. İçedönük Düşünsel Tip

İçedönük düşünsel kişilerin libidinal enerjileri nesneye değil özneye yani kendilerine yönelmesi nedeniyle içedönük bir niteliğe sahiptirler. Tıpkı dışadönük düşünsel kişiliğe sahip kişiler gibi içedönük düşünsel kişilerde de duygularını bastırmak ve düşünceye önem vermek ön plandadır (Geçtan 2017:187). Kendini anlamaya anlamlandırmaya çalışan bu kişiler felsefe gibi soyut konular ile ilgilenerek yaşamın anlamı üzerine sorgulamalarda bulunurlar (Burger 2006:191). Bu nitelikleri nedeniyle pratikten çok, soyut ve teorik olana ilgi duyan bu kişiler kendi varoluşunu çözümlenmesi gereken en öncelikli problem olarak görür. İçe yönelmeye, iç dünyalarını keşfetmeye duydukları bu büyük ilgi dış dünya ile sağlıklı ilişkilerin kurmalarında problem oluşturmaktadır. Kendi varoluşlarını temel felsefi problem olarak gören içedönük düşünsel kişiler diğer insanlar tarafından kaba, inatçı, soğuk ve kibirli olarak algılanmaktadır (Sambur 2005:143). Kendi varlığı ve yakın birkaç arkadaşı dışında insanlara yönelik ilgisi yoktur. Bu kişilerin felsefi sorgulamaları kimi zaman aşırı bir düzeye erişerek kişinin gerçeklikten koparak psikotik ve şizofrenik bir hal olmasına neden olabilir (Geçtan 2017:187).

2.2.6.1. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Dede Korkut burada bir filozof edasıyla soy soylamaktadır.

“Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi.

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır soñ uçı ölümlü dünya.” (Ergin 2018:115).

[Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı, bu oğuznameyi düzdü böyle söyledi:

Hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.]

Kendini anlamlandırma çabasında olan Dede Korkut diğer insanları da soyut düşünmeye sevk etmektedir. Bu dünyanın kimseye kalmayacağını “bey”lik ve “eren”lik kavramlarının bu dünyaya ait olup geçici olduklarını önemli olanın iç huzuru yakalamak olduğunu vurgulamaktadır. Dünyayı ve yaşamı anlamlandırmaya çalışmakta ve Yaşlı Bilge Adam arketipinde olduğu için bunu diğer insanlara öğüt vererek anlatmaktadır.

SONUÇ

Edebi nitelik taşıyan eserlerin analitik psikoloji çerçevesinde yani arketipsel sembolizm ve psikolojik tipler bakımından incelenmesi, eserlerin ilk okunduğunda fark edilemeyen gizli yönlerini ortaya çıkarır ve sembollerin derinliğine inildikçe hikâyede anlatılan olaylar psikolojik açıdan derinleşir. Hiçbir edebi eser rastgele biraraya getirilmiş bir parçalar bütünü değildir. Organik bir yapıya sahip olan bu eserler içsel bir tutarlılık sergilemelidir. Bu tutarlılığı anlamanın başka bir yolu da arketipler ve psikolojik tipleri incelemektir. Eski Türk milletinin farklı yönlerini ortaya koyan psiko-sosyal ve psiko-kültürel yapı, bireyin alımlama değeri yüksek imgeler ve arkaik insanın kahramanlığı ile zenginleşir. Bu zenginlik bilinçdışının kaynaklarına yönelip onlardan beslenme yoluyla gelişir. Jung'a göre, ruh denen görüngü, psişenin bilinçöncesi yapısında evrensel olarak var olan ilk imgelere dayanır. Ruhun güncel davranışlarındaki imgeler, onun arketipik yani kolektif bilinçdışına ait olduğunu göstermektedir. Evrensel insanlığın çarpıtılmamış ilk ürünleri olan bu arketipler bireylerin ruhsal gelişiminde ve çevresine uyumda önemli bir rol oynayan kolektif bilinçdışına şifrelenmiş unsurlardır. Mit, destan, efsane, masal gibi halkın ortak ürünlerinde bulunan bu arketipler içlerinde imgeler barındırmaktadır. İmgeler, insanlık tarihini simgeleyen unsurlardır. Evrensel insanlığın psikolojik mirası olan kolektif bilinçdışı bu imgeler ve arketiplerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sadece kurgudan ibaret olmayan Dede Korkut Hikâyeleri bir döneme şahit olan semboller, imgeler ve arketiplerle doludur. Bireyin iç dünyasına yapılan sembolik yolculuk yaparak evrensel mesajlar ileten Dede Korkut Hikâyeleri toplumsal belleğin en önemli taşıyıcısıdır. Bu sayede Türk toplumunun geçmiş evrelerini korur ve onları gelecek nesillere aktararak kolektif bilinçdışını günümüze kadar getirir. Çalışmada arketipsel sembolizm ve kişilik tiplerinin tanıtılmasından sonra anlatıların başkişilerinin yani kahraman arketipi içinde yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Salur Kazan, Karaçuk Çoban, Bamsı Beyrek, Uruz, Deli Dumrul, Kan Turalı, Yigenek, Basat, Emren ve Segrek'in bireyselleşme süreci gözlemlenmiş; ayrılma-erginlenme-dönüş aşamaları ile kahramanın yolculuğu anlatılmıştır. Oğuzların sosyo-kültürel yaşamında annenin rolünü Boğaç Han'ın annesi, Burla Hatun, Bamsı Beyrek'in annesi, Deli Dumrul'un annesi, Kan Turalı'nın annesi, Doğa Ana, Basat'ın annesi, Emren'in annesi ve Segrek'in annesi vasıtasıyla anne arketipi ile anlatılmıştır. Yine Oğuzların sosyo-kültürel hayatlarında çocuğun rolü ve işlevi Boğaç Han, Uruz, Salur Kazan, Bamsı Beyrek ve Basat'ın içinde bulunduğu çocuk

arketipiyle anlatılmıştır. Kahramanların bireyselleşme sürecinde karşılaştığı içsel ve dışsal engeller olan gölge arketipi Kırk yiğit, Şökli Melik, kâfirler, Kazan Bey'in personası, Deli Karçar, Uruz'un tecrübesizliği, Azrail, ölüm korkusu, boğa, aslan, deve, Selcen Hatun, Emen, Tepegöz, Tekür ve Aruz Koca ile anlatılmıştır. Ötekinin gözünde kendini var etmeye çalışan kahramanın toplum için taktığı maskesi yani persona arketipi Dirse Han, Salur Kazan, Kam Püre, Bamsı Beyrek, Kazan Bey, Uruz, Deli Dumrul, Kan Turalı, Basat ve Egrek ile anlatılmıştır. Kadının içindeki erillik olan animus arketipi Dirse Han'ın hatunu, Banu Çiçek, Burla Hatun, Deli Dumrul'un eşi ve Selcen Hatun aracılığı ile anlatılmıştır. Erkeğin içindeki dişillik olan anima arketipi animaları ile bütünleşen Beyrek, Deli Dumrul ve Kan Turalı ile anlatılmıştır. Yüce birey ya da yaşlı bilge adam arketipi ise her hikâyenin sonunda boy boylayıp soy soylayan ve dua eden Dede Korkut, Hızır, Azrail ve Selcen Hatun ile anlatılmıştır. Bireyselleşme sürecini tamamlayıp ruhsal olgunluğa ulaşan kahramanlar olan Boğaç Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Uruz, Deli Dumrul, Kan Turalı, Yigenek, Basat ve Emen dönüş aşamasını tamamladıktan sonra ben arketipi içinde anlatılmıştır. Adı geçen bu karakterler merkezinde hikâyelerde geçen arketipler derinlemesine açımlanmıştır. Bu açımlamanın sonucunda hikâyelerin klasik inisiyasyon yapısında olduğu gölürmektedir. Kahramanlar içsel ve dışsal sınavlardan geçerek ikinci doğumunu gerçekleştirmektedir. Hikâyelerde adı geçen kadın karakterlerin animus ve anne arketipi içinde yer aldıkları yani yüce ana, ideal eş ve alp tipi kadın özellikleri taşıdığı görülmektedir. Hikâyelerdeki bellek aktarımını sağlayan ve her zaman kahramanın gölgeye yenilmemesi için dua eden Dede Korkut'un her hikâyede yaşlı bilge adam olarak yetkili kişi olduğu görülmektedir. Bunun yanında hikâyedeki psikolojik tipler de tespit edilmiştir. Hikâyelerde dışadönük düşünsel tipte olan karakterlerin Dirse Han, Boğaç Han, Boğaç Han'ın annesi, Kazan Bey, Karaçuk Çoban, Uruz, Burla Hatun, Kam Püre Bey, Bamsı Beyrek, Dede Korkut, Deli Dumrul, Kan Turalı ve Uruz'un annesi olduğu belirlenmiştir. Bu karakterlerin libidolarının nesneye yöneldiği ve düşünce kaynaklarının nesnel dünya olduğu anlatılmıştır. Hikâyelerde dışadönük duygusal tipte olan karakterlerin Dirse Han, Boğaç Han, Boğaç Han'ın annesi, Kazan Bey, Karaçuk Çoban, Uruz, Burla Hatun, Kam Püre Bey, Bamsı Beyrek, Kanlı Koca, Kan Turalı, Basat, Begil ve Segrek olduğu belirlenmiştir. Oğuzlar sosyo-kültürel olarak geleneklerine bağlı oldukşarı ve ahlaki değerlere önem verdikleri için hemen her karakter bu tipte davranışlar sergilemiştir. Hikâyelerde dışadönük duyusal tipte olan karakterlerin Salur Kazan, Şökli Melik, Deli Dumrul, Deli Dumrul'un babası, Deli Dumrul'un annesi, Selcen Hatun ve Kan Turalı olduğu tespit edilmiş. Ve karakterler bu tipin özelliklerine değinilerek anlatılımıştır. Hikâyelerde dışadönük sezgisel tipte olan karakterlerin Kazan Bey, Karaçuk Çoban ve Uruz

olduğu belirtilmiş ve durumlar karşısındaki tepkileriyle neden bu tip içerisinde yer aldıkları anlatılmıştır. Hikayelerde içedönük duygusal tipte yer alan karakterlerin Uruz, Banu Çiçek ve Deli Dumrul'un karısı olduğu saptanmış içe kapanık durumları değerlendirilmiştir. Hikâyelerde içedönük düşünsel tipte yer alan karakterin sadece Dede Korkut olduğu belirlenmiş ve dualarıyla bu tip içerisinde yer almasının nedeni netleştirilmiştir. Sekiz tane psikolojik tipin altı tanesi bu hikâyelerde örneklenmiştir. İçedönük duyusal ve içedönük sezgisel tip Dede Korkut Hikâyelerinde rastlanmamıştır. Hikâyelerde kahramanlar ötekinin gözünde kendini var etmeye çalışmaktadır çünkü kahramanın temel görevi halkın refahını sağlamaktır. Kahramanlar kendilerinde eksik olan arzu nesnesine ulaşmak için yolculuğa çıkmaktadır. Özne eksik bir varlıktır ve tüm çabası kendini tamamlayacak nesnesini bulmaktır. Metinler analitik psikoloji çerçevesinde incelendiğinde bir karakterin birden fazla arketip ya da psikolojik tip içinde yer alabildiği görülmektedir. Birbirinin zıttı gibi görülen arketiplerin anyı şahısta yer almaları da dikkat çekmektedir. Daha da psikanalitik açıdan bakıldığında oidipus kompleksi tespit edilmiştir. Hikâyenin dramatik kurgusunun içinde yer alan karşıt güçler incelendiğinde, Oğuzların kültür ve geleneklerinde cesaret, dürüstlük, sadakat, vefa, mertlik, babaya ve Han'a itaat, tecrübeye saygı, pratik düşünme, ana baba sevgisi, çocuk sahibi olma, birlik ve beraberlik, ahlaki değerler gibi evrensel unsurların öne çıkarıldığı görülmektedir. Hiçbir arketip hikayelerde rastgele bulunmaz. Her arketipin hikâyeye yüklediği bir anlam ve sembol vardır. Semboller ile bağlanmış olan bu hikâyelerde her sembol evrensel niteliğe sahiptir.

Dede Korkut Hikâyeleri sadece estetik bir metin değil; kolektif bilinçdışını içinde barındıran mitik bir eserdir. Türk kültürünün psiko-kültürel ve psiko-sosyal yaşamlarını aktaran bir mirastır. Doğu kültürünün en önemli hazinesi olan bu eserin üzerine çalışıldıkça anlamsal boyutta daha çok şeyler keşfedilecektir. Psikoloji bireyi ele aldığı için ve Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan bireylerin bilinçdışının da kolayca ortaya çıkarılamadığı için Dede Korkut Hikâyeleri her zaman incelenmeye açık bir eser olarak kalacaktır. Oğuzların ruhsal gelişim ve kozmostaki yerleri arketipler ve psikolojik tipler vasıtasıyla daha iyi anlaşılacaktır.

SÖZLÜKÇE

Anima: Jung psikolojisinde erkekteki bilinçdışı dişil yan.

Animus: Jung psikolojisinde kadındaki bilinçdışı eril yan.

Beden İmgesi: Bireyin kendisini çevreleyen dış dünyayla olan ilişkileri sonunda elde ettiği deneyimlere bağlı olarak oluşturduğu öz vücut imgesi.

Bellek: Günlük yaşantıların kalıcılığını sağlayan psikofizyolojik bir işlevdir.

Ben Ülküsü: Çocukluk çağında sevilen ve hayran olunan bir kimseyle özdeşleşerek oluşan ve örnek alınarak erişilmesi bir erek olarak görülen kişisel ülkü.

Ben: Ruhsal aygıtın bilinçdışı alanını dış dünyaya bağlayan katman. Ben, toplumsal yaptırımları dile getiren üstben'le içgüdüsel tepilerin oluşturduğu içben arasında uzlaştırıcı bir rol oynar. Ayarlayıcı bir yapıya sahip olan ben, içben uyarılarının bilinç alanına çıkışını kontrol eder.

Bilinç: İç ve dış algıların açık ve seçik olarak farkında olma durumu. Duyu organ verilerinin belleğimizle eşgüdümlenimi sonucu beliren bu durum iç yaşam olarak adlandırdığımız zihinsel bir işlevin ürünüdür.

Bilinçdışı: İtilme sonucu bilinç ve bilinçaltı alanlarına çıkamayan enerji yüklü istek ve tepkilerin bulunduğu ruhsal alan.

Dışadönüklük: Dış dünyayla kolay ilişki kurma ve duygularını yansıtma niteliklerine sahip olma durumu. Jung'a göre dışadönüklükte libido dış nesnelere yönelmiştir. Dışadönük bir kişiliğe sahip bir kimse çevresiyle kolaylıkla uyum gösterir.

Dramatik aksiyon: Gustav Freytag'a göre serim, yükselen ivme, tavan, alçalan ivme ve sonuç aşamalarından oluşan kurgusal yapı.

Duygu: Heyecansal ve düşünsel unsurların karışımından oluşan ve her türlü uyaran yokluğunda da varlığını sürdürebilen karmaşık ruhsal durum.

Gölge: Jung psikolojisinde kişinin bilinçdışı doğal yanı.

İçe yansıtma: Sevilen ya da nefret edilen bir kimsenin ya da nesnenin kişinin ben'ine ya da içben'ine yansıtılması olayı.

İçedönüklük: İçine kapalı, kendi üzerine kıvrılmış olma durumu. Jung'a göre kişinin ilgi alanının dış dünyadan iç dünyaya yönelmesi ve libidonun içselleştirilmesiyle ortaya çıkan görünüm.

İlktip (arketip): Jung'a göre ilktipler, ölüm, aşk, cinsellik, ebeveynlik gibi özel fikirler konusundaki evrensel ırksal belleklerdir. Bu kalıtsal bellekler sanatta, mitlerde, masallarda, rüyalarda, dinde ve ortak bilinçdışının diğer tüm dışavurumlarda kendilerini evrensel sembollerle belli ederler.

Kişisel Bilinçdışı: Jung psikolojisine göre geriye itilmiş ya da unutulmuş istek, anı vb. unsurlardan oluşmuş pek derin olmayan bilinçdışı katmanı.

Kollektif Bilinçdışı: Atalarımızın deneyimlerinden oluşmuş, kişisel yaşam deneyimlerinden çok daha üstün düzeyde bilgeliğe erişmiş bir katman. Kollektif bilinçdışı nesilden nesile geçerek milyonlarca yıllık insan deneyimini de birlikte getirmektedir.

Libido: Yaşamsal güçlere bağlı tüm eğilimlerin enerjisine verilen addır. Bu enerjinin ereği, insanlar, fikirler, nesneler ya da öz sevgisi olabilir. Freud'a göre cinsellikten kaynaklanan ve sevgiyle, üretkenliği birleştiren bir güçtür. Jung'a göre ise, libido kavramı çok geniş bir alana yayılarak ereği ne olursa olsun ruhsal enerjiyi belirlemektedir.

Melankoli: Yaşam isteminin azalması ve üzgünlük halinin belirginlik kazanmayışıyla ortaya çıkan sayrılı çökkünlük durumu.

Nesne: Psikanalizde, bir içgüdünün doyum amacına ulaşmasını sağlayan kişi, şey, ya da vücudun bir kısmı.

Oedipus Karmaşası: Erkek çocuğun anneye, kız çocuğun babaya tutkunluğuyla belirlenen duygular topağı. Çocuk aynı cinsiyetten ebeveyne kösnül duygular beslerken diğer yandan da karşı cinsten olanına düşmanlık duyguları beslemektedir. Erkek çocuğun anneye, kız çocuğun da babaya yoğun sevgi duyması ve aynı cinsten ebeveyne karşı da düşmanlık duyguları beslemesi çocuk gelişiminin doğal bir evresini oluşturmaktadır.

Persona: Kişiliğin dünyaya yönelik yanı. Jung psikolojisinde kişinin nesneler dünyasıyla ilişkisini sağlayan işlevlerin bir bütününü oluşturmaktadır.

Psikanaliz: Eylemlerin, sözcüklerin, rüya ve sabuklamaların bilinçdışında bulunan öz kaynaklarına inip çatışma ve karmaşaları yüzeye, bilinç alanına çıkararak anlaşılmaz ve çözülmez gibi gözüken soruları aydınlatma yöntemi. Freud tarafından ortaya atılan bu yöntem bir araştırma ve sağaltım yöntemidir.

Psikiyatri: Akıl hastalıklarının betimlenmesi, tanımlanması ve sağaltımıyla uğraşan tıp dalı.

Psikoloji: yaşayan varlıkların iç ve dış uyaranlara karşı gösterdikleri tepkilerin nedenini ve nasılını birlikte inceleyen bilim dalı.

Psikoterapi: iç çatışmaların neden olduğu ruhsal ve fizyolojik görünümlü dengesizlikleri belirli psikolojik yöntemlerle düzeltme etkinliği.

Psikoz: Kişinin toplumla olan bağlarını koparmasına neden olan ve kişiliği çok derinden etkileyen akıl hastalıklarına verilen ad.

Sigmund Freud: Avustralyalı bir psikiyatr olan Freud ilkin nöroloji uzmanı olarak sinir sistemiyle ilgili kıyaslamalı anatomi çalışmalarında bulunmuş ve kokainin ağrı kesici özelliğini bulmuştur. 1885 yılında bir burs kazanarak geldiği Paris'te ünlü bir Fransız nöroloji uzmanı olan Charcot'un hipnotizmayla isteriyi inceleyen derslerini büyük bir ilgiyle izleyen Freud psikopatoloji alanına yönelmiştir.

Şizofreni: Kişiliğin parçalanması, dış dünyayla olan bağların kopması, gerçeklik duygusunun kaybolması ve içe yönelik (otistik) düşünce yapısının yerleşmesiyle kendini belli eden bir psikoz.

Travma: Dışarıdan bir etkenin yol açtığı fiziksel veya ruhsal yara.

KAYNAKLAR

Akça H. (2017). Gözyaşı çeşmesi/Kırım'da son düğün romanında Jung tipolojisi. *Electornic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 12/22:1-26.

Aksoy E. (2012). Dede Korkut Kitabındaki Tipler Üzerine Bir inceleme, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Aktaş K, Özdemir MZ, Tınkır N. (2017). Carl Gustav Jung:analitik psikoloji. <https://www.academia.edu/35226020/CARL_GUSTAV_JUNG_ANAL%C4%B0T%C4%B0K_PS%C4%B0KOLOJ%C4%B0> s.e.t. 13.05.2020.

Al Hİ. (2017). Antoıne de Saınt-exupéry'nin küçük prens öyküsünde yolculuk/aşama arketipi. *Zeıtschrıft für dıe Welt der Türken / Journal of World of Turks,* 9/1: 215-231.

Alsaç, F. (2017). Dede Korkut Hikâyelerinde arketipsel bir sembolizm olarak kadın. İstanbul: Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 14/6: 91-122. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makalegoruntule&id=AWvRRjQ8yZgeuuwfSK7K> s.e.t. 14.05.2020.

Aşkaroğlu V. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme. *Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi*, 17: 120-132.

Bahadır A. (2010). *Jung ve Din,* 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

Banarlı, NS. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, <https://www.academia.edu/21849533/Resimli_T%C3%BCrk_Edebiyat%C4%B1_Tarihi_1_-_N.Sami_BANARLI_pdf> s.e.t. 13.05.2020.

Bars ME. (2018). Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımında Çözümlenmesi. Konya: *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44: 57-75.

Bayram D. (2016). Felsefeyi Anadolu'da yeniden yurtlandırmak - Dede Korkut Hikâyelerinin felsefi analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Çorum: Hitit Üniversitesi

Beydili C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

Binyazar A. (2016). *Dede Korkut*, 13. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Breger L. (2016). *Freud: Görüntünün Ortasındaki Karanlık.* 4. Baskı. Çev: A Biçen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Budak S.(2009). *Psikoloji Sözlüğü* 4. Baskı. Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları.

Burger, JM. (2006). *Kişilik,* 2. Baskı. Çev:İDE. Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Butcher JN, Mineka, S. Hooley, JM. (2013). *Anormal Psikoloji*, 2. Baskı. Çev: O. Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çetinkaya G. (2015). Dede Korkut Hikâyelerinde Semboller. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Çobanoğlu Ö. (2011). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Defne ZÖ. (1988). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma,* 1. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ekici M. (2000). Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri*, Uluslarası Dede Korkut Bilgi Şöleni AKMYay,* s.123-138

----------.(2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. 1. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Eliuz Ü. (2015). İmge ve Göstergeler Uzamı: Dede Korkut Hikâyeleri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 15/2:75-88.

Eliuz Ü. (2001). Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi, *Bilig*, 18: 64-78.

Ercilasun A. (2019). Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş. *Dil Araştırmaları*, 24:7-13.

Ergin M.(2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2* 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Freud S. (2014). *Cinsiyet Üzerine,* 17. Baskı. Çev: AA. Öneş. İstanbul: Say Yayınları.

Frieda F. (2019). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, 10. Baskı, Çev: A. Yalçıner). İstanbul: Say Yayınları.

Geçtan E. (2017). *Psikanaliz ve Sonrası*, 16. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.

Gökalp Z.(2013). *Kültür ve Medeniyet, Türkçülüğün Esasları,* 3. Baskı, Konya: Gençlik Kitabevi Yayınları.

Gökyay OŞ. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*, 2. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Gökyay OŞ.< https://www.islamansiklopedisi.org.tr/dede-korkut> s.e.t. 27.05.2020.

Günay U. (1998). Dede Korkut Hikâyelerindeki karakterlerin tahlili. *Milli Folklor,* 37:3-12.

Gürses, İ. (2007). Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufi Öyülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneği. Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,16: 77-96.

Gürün OA.(1991). *Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul:İnkılap Kitabevi.

Güzel A, Torun A. (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 4. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Irmak Y, Ava U. (2017) Âşık Garip Hikâyesinde Arketipsel Sembolizm. Samsun: *Dede Korkut Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 6/13:16-28.

Jung CG.(2017). *Bilinçdışına Yaklaşım, İnsan ve Sembolleri.* 1. Baskı. Çev: HM. İlgün. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

----------. (2019). *Dört Arketip*. 6. Baskı. Çev: ZA. Yılmazer. İstanbul: Metis Yayınları.

----------. (2006). *Analitik Psikoloji*. 2. Baskı. Çev: E. Gürol. İstanbul: Payel Yayıncılık, 2006.

----------.(2018). *İnsan Ruhuna Yöneliş-Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 11. Baskı. Çev: E. Büyükinal. İstanbul: Say Yayınları.

----------. (2019). *Dönüşüm Sembolleri*, 1. Baskı. Çev: FG. Gerhold. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

----------. (2019). *Maskülen*, 3. Baskı. Çev: DG. Erdinç. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

----------. (2019). *Feminen*, 3. Baskı. Çev: TV. Soylu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

----------. (2016). *Freud ve Psikanaliz*, 1. Baskı. Çev: İH. Yılmaz. İstanbul: Pinhan

Yayıncılık.

----------.(2016). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme.* 1. Baskı. Çev: İH. Yılmaz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

----------.(2016). *Analitik Psikoloji Sözlüğü*. 1. Baskı. Çev: N. Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

----------.(2019). *Psikolojide Tipler*. 1. Baskı. Çev: N. Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

----------.(2019). *Kişiliğin Gelişimi*. 4. Baskı. Çev: D. Olgaç. İstanbul:Pinhan Yayıncılık.

----------.(2015). *Jung:Psikoterapi Pratiği*. 1. Baskı. Çev: S. Türk. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

----------.(2018). *Rüyalar*, 4. Baskı. Çev: A. Kayaplı. İstanbul: Pinhan Yyayıncılık.

----------.(2016). *Kırmızı Kitap*, 2. Baskı. Çev: O. Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

----------.(2017). *Psikoloji ve Din*, 3. Baskı. Çev: R. Arabey. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.

Kaçalin M. (2017). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, 1. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kanter MF. (2005). Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlenmesi. Ankara: *Arayışlar Dergisi,* İnsan Bilimi Araştırmaları, 14: 132-138.

Karagözlü V.(2012). Arketipsel Sembolizm Bağlamında Mihr ü Vefa Mesnevisinin İncelenmesi. *Electornic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/1: 1405-1421.

Koç Y. (2017). Banu Çiçek'ten Gülcemal'e alp kadın tipinin izleri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3/:147-154 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/littera/issue/29462/300743> s.e.t. 14.05.2020.

Koçak A, Gürçay S. (2017). Anne Arketipi Ekseninde Uygur Destanları. Electronic *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/5:265-278.

Köksel B. (2012). Dede korkut kitabı'nda dinî-mitolojik yardımcı kahraman motifi. *Türkiye Sosyal AraştırmalarDergisi*,16/1: 73-88.Retrieved from < https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21485/230293 > s.e.t. 14.05.2020.

Namlı T.(2007). Arketipsel Sembolizm Açısından Elif Şafak'ın 'Pinhan' Romanının İncelenmesi. Electronic *Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4:1210-1230.

Onat G. (2007). Elif Şafak'ın Romanlarının Arketipsel Sembolizm Açısından İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Öncül K. (2008). Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı, *Electornic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 3/2:574-581.

Öztürk A. (2012). *Çağların İçinden Türk Destanları*, 6. Baskı, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

Özdemir M. (2018). Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10/18:239-266.

Sambur, B. (2005). *Bireyselleşme Yolu. (1. Baskı)*, Ankara: Elis Yayınları.

Sarpkaya S. (2015). Dede Korkut Kitabında Olağanüstü Tipler, *Milli Folklor*, 27/107:97-107.

Schmiede HA. (2009). *Kitab-ı Dedem Korkut" Destanlarının Dresden Nüshası*, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Serrican E.(2015). Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması. *International Journal of Social Sciens and Education Research,* 1/4: 1205-1215, 2015.

Sertkaya OF. (2006). *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Shahgoll NK, Yaghoobl V, Aghatabal S, Behzad S. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* 16/2:147-379.

Sheppard R. (2012). *Zihin Kâşifi: Sigmund Freud Biyografisi*, 1. Baskı. Çev: YA. Dolar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sungurlar I. (2013). Bir Arketip Olarak Gölge. Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi.

Şen S. (2003). Oğuz Kağan Destanında ve Dede Korkut Hikâyelerindeki Kadın, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 21:123-128.

Şenocak E. (2015). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan"a Arketipsel Bir Yaklaşım, "III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası, İzmir, 3:1313-1328.

Talionova M. (2015). Türk ve Rus Halk Masallarında Kadın Arketipinin Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Taş İ. (2007). Dedem Korkut'un Kazan Bey oğuz-namesi. Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat FakültesiDergisi, 17:267-272. Retrievedfrom <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16470/171867 >

Tek Z. (2015). Safiye Erol'un *Dineyri Papazı* Adlı Romanında Yüce Birey Arketipinin Görünümü. Ankara: *Bizim Külliye*, Edebiyat ve Psikoloji Sayısı, 66: 72-76.

Tezcan S. (2018). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tezcan S, Boeschoten H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tulum M, Tulum MM. (2016). Dede Korkut Oğuznameler Oğuz Beylerinin Hikâyeleri, 1. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Üreten H, Mumcu HY. (2015). Antik Yunan Mitolojisi'nden Servet-i Funun Edebiyatı'na Prometheus. Aydın: *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Tevfik Fikret Özel Sayısı, 3/11: 32-52.

Yıldırım D. (2016). *Türk Bitiği,* 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım M. (2011). Dede Korkut Destanlarının Kültürel Açıdan İncelenmesi ve Eğitimde Kullanılabilirliği, Sosyal Bilimler Enstitisü, Türkçe Eğitmi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.